КІРОВОГРАДСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ

МЕТОДИЧНИЙ ВІСНИК

№ 48

Друкується за рішенням вченої ради Кіровоградського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського

КІРОВОГРАД
2012

УДК 371
ББК – 74.212
М 54

Науково-методичне забезпечення модернізації системи освіти. Методичний вісник № 48 / Укладачі А.Б.Іванко, А.С.Бик. – Кіровоград: ……. 2012. – 320 с.

У книзі на основі аналізу діяльності дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних навчальних закладів області протягом 2011-2012 н.р. подаються науково-методичні матеріали до 2012-2013 навчального року. Стрижнева ідея усіх чотирьох розділів збірника – науково-методичне забезпечення рівного доступу до якісної освіти в умовах її модернізації, формування сучасного освітнього середовища.

Науково-методичні матеріали адресовані районним (міським) методичним кабінетам (центрам), начальникам відділів освіти, керівникам районних (міських) методичних об'єднань, керівникам загальноосвітніх навчальних закладів, учителям, вихователям, практичним психологам, класним керівникам.

Редакційна колегія:

Бик А.С. – канд.пед.наук, доцент (заст.голови ред. колегії).
Василенко В.А. – доктор пед.наук, професор.
Величко С.П. – доктор пед.наук, професор.
Іванко А.Б. – канд. пед. наук, секретар ред. колегії.
Кендюхова А.А. – канд. пед.наук, доцент.
Лушин П.В. – доктор психол. наук, професор.
Мельничук С.Г. – доктор пед.наук, професор.
Радул В.В. – доктор пед.наук, професор (голова ред. кол.).

Рецензенти:

Тарапака Н.В. – канд. пед.наук, доцент.
Голодюк Л.С. – канд. пед. наук.
Болсун С.А. - канд.пед. наук, доцент.

Укладачі – Іванко А.Б., Бик А.С.

Відповідальна за випуск – Корецька Л.В.

ISBN _____

З М І С Т

УПРАВЛІНСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ, МЕТОДИЧНА РОБОТА

Корецька Л.В. Системний підхід щодо підвищення професійної компетентності педагога.....5
Іванко А.Б. Про підсумки проведення І та ІІ турів Всеукраїнського конкурсу «Учитель року-2012» на Кіровоградщині.....15
Половенко О.В., Трубіна В.Г. Регіональна модель науково-методичної роботи з педагогічними кадрами: інноваційні підходи.....23
Половенко О.В., Кірішко Л.М. Роль методичних кабінетів, центрів у впровадженні інформаціно-комунікаційних технологій.....30
Ткаченко В.П. Формування професійної компетентності керівників навчальних закладів.....42
Марченко І.А. Дослідно-експериментальна діяльність у загальноосвітньому навчальному закладі: організаційно-методичний аспект 46
Положення про авторську творчу майтерню вчителів.....52

ДОШКІЛЛЯ ТА ШКОЛА І СТУПЕНЯ

Кондратова В.В., Черненко С.В., Калашнікова О.В. Шляхи реалізації Державного стандарту початкової загальної освіти (освітня галузь «Мистецтво»).....56
Тарапака Н.В., Гагаріна Н.П. Забезпечення наступності між дошкільним закладом і початковою школою шляхом реалізації програми «Впевнений старт».....72
Тарапака Н., Салівоник Н. Формування творчих здібностей у старших дошкільників у процесі їх художньо-естетичної діяльності.....79
Кашуба Л.В. Методичні особливості реалізації нового змісту Державного стандарту початкової загальної освіти в 1-х класах загальноосвітніх навчальних закладів у 2012-2013 н.р.....83
Кашуба Л.В., Тіхонова Н.Г. Методичні орієнтири підвищення якості навчання в початковій школі.....89
Дорошенко О.М. Перехід до інклюзивного навчання дітей з особливими потребами (Методичні рекомендації для вчителів початкових класів ЗНЗ).....98

МОДЕРНІЗАЦІЯ ОСВІТИ: КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД

Нудний В.М., Мінич Г.В. Рекомендації відділам(управлінням) освіти, РМК(НМЦ) щодо вивчення стану методичного забезпечення, навчання та рівня навченості школярів з української мови та літератури.....102
Ревнивцева О.В. Нова програма зі світової літератури як основа формування учня-читача ХХІ століття (методичний коментар для вчителя).....135
Кравченко Ю.В., Черткова Н.С. Науково-методичні аспекти вивчення предметів освітньої галузі «Суспільствознавство» у 2012-2013 н.р.....146
Коса І.Т. Оновлення навчально-методичного та нормативного забезпечення викладання іноземної мови у загальноосвітніх навчальних закладах.....154

Гельбак А.М. Психолого-педагогічні умови розвитку
комунікативних навичок підлітків на уроках музичного мистецтва.....167
Побережний П.В. Використання ІКТ на уроках фізики та астрономії.....172
Ткаченко Л.А. Деякі аспекти роботи з обдарованими дітьми.....177
Ткаченко Л.А. Особливості формування предметних компетентностей
учнів у процесі впровадження дидактичних ігор на уроках математики.....181
Ціперко Т.В. Сучасний урок: компетентнісно-діяльнісний підхід
у вивченні хімії в загальноосвітніх навчальних закладах.....195
Литвин С.М. Науково-методичні аспекти викладання курсу шкільної
біології в умовах трансформації системи освіти.....202
Калініченко Н.А. Педагогічна майстерність вчителя біології:
вимоги сучасної школи.....210
Хлань Л.М. Стан і шляхи підвищення якості викладання
географії в загальноосвітніх навчальних закладах області.....218
Чала М.С. Трансформації, особливості та перспективи розвитку
шкільного курсу інформатики.....238
Литвиненко О.В., Скрипка Г.В. Стратегії розвитку інноваційних
освітніх програм Intel в Кіровоградській області.....243
Частаков А.В. Національний проект «Відкритий світ»
в Кіровоградській області.....249
Гончарук О.В. Методичні аспекти вивчення трудового
навчання (технологій) у 2012-2013 н.р. 252
Коробов М.Г. Методичні рекомендації щодо впровадження нової
навчальної програми з фізичної культури для 1-4 класів
загальноосвітніх навчальних закладів.....262
Гайда Л.Г. Про діяльність гуртків декоративно-прикладного
мистецтва у позашкільних та загальноосвітніх
навчальних закладах Кіровоградщини.....274
Балютіна К.М. Організаційно-методичні засади
навчання учнів з обмеженими можливостями здоров'я.....281

ВИХОВНА РОБОТА У ВИМІРАХ СЬОГОДЕННЯ

Міцай Ю.В. Школа сприяння здоров'ю – важлива складова
здоровязбережувального освітньо-виховного середовища.....288
Дяченко Н.І. Науково-методичне забезпечення умов зростання
професійної майстерності бібліотекарів загальноосвітніх
навчальних закладів 296
Чебоненко В.Ф., Бафталовська Н.Я. Психологічний супровід
навчально-виховного процесу системи освіти
Кіровоградської області у 2011-2012 н.р.....311

УПРАВЛІНСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ, МЕТОДИЧНА РОБОТА

Л.В.Корецька,
директор КОІППО
імені Василя Сухомлинського

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА

Науково-методична робота КОІППО імені Василя Сухомлинського у 2011 році була спрямована на реалізацію проблеми «Науково-методичне забезпечення підготовки вчителя до роботи з обдарованими дітьми».

Саме у цьому напрямку працювали наукові та навчально-методичні підрозділи відповідно до визначених завдань.

З метою підвищення професійної майстерності завідуючих РМК (НМЦ), методистів двічі проведено курси з проблеми «Наукові засади організації методичної роботи в регіоні в умовах інноваційної діяльності РМК (НМЦ)».

У порівнянні з минулими роками зросла потреба методистів у підвищенні кваліфікації на базі КОІППО (діаграма 1).

Діаграма 1

Проведені проблемні курси для вчителів різних категорій з таких актуальних тем:

«Організація підготовки учнів до олімпіади»;

«Робота з обдарованими дітьми у допрофільній і профільній школі»;

«Розвиток творчих здібностей учнів у навчальному процесі»;

«Креативні освітні технології навчання» та інші.

До навчально-тематичних планів курсів різних категорій педпрацівників введені спецкурси з питань роботи з обдарованими дітьми.

До проведення курсових і семінарських занять широко залучаються вчителі, які мають значний досвід роботи з обдарованими учнями.

Проведені авторські курси:

• «Організація роботи з обдарованими дітьми у різновікових групах» В.І.Мельника, вчителя інформатики ліцею інформаційних технологій м.Олександрії, переможця Всеукраїнського конкурсу «Учитель року-2006»;

• «Фахове забезпечення якісної географічної освіти» А.М.Мельник, учителя географії Аджамської ЗШ І-ІІІ ступенів Кіровоградського району, переможця обласного і Всеукраїнського конкурсів.

Розширено мережу обласних методичних форм: семінарів, творчих груп, шкіл технологічного досвіду, педагогічної майстерності, які досліджують питання науково-методичного забезпечення підготовки вчителя до роботи з обдарованими дітьми (діаграма 2).

Діаграма 2

Динаміка розвитку мережі обласних методичних формувань

У 2011-2012 навчальному році проблематикою обласних семінарів охоплено широке коло актуальних проблем, зокрема:

- «Удосконалення системи підготовки вчителів до роботи з розвитку обдарованості особистості»;
- «Підготовка вчителя до виявлення і підтримки обдарованості дитини»;
- «Науково-методичний супровід роботи з розвитку обдарованості учнів»;

- «Виховний потенціал позашкільної освіти та її роль у розвитку обдарованості особистості»;

- «Методичні особливості роботи вчителя математики з розвитку обдарованості особистості».

Підготовлені і на належному рівні проведені:

- обласні семінари завідуючих районними (міськими) методичними кабінетами (центрами) з проблем: "Психологічні аспекти діяльності РМК (НМЦ) з розвитку творчої активності педагогічних кадрів", "Науково-методичний супровід організації роботи з обдарованими дітьми та проведення зовнішнього незалежного оцінювання", «Роль РМК (НМЦ) в реалізації моделі науково-методичного забезпечення якості освіти сільського регіону», «Управління науково-методичною роботою в районі»;

- науково-методичні сесії "Підготовка вчителя до виявлення і підтримки обдарованої дитини";

- заняття інтегрованого семінару-тренінгу "Організація науково-методичної роботи з педагогами, які працюють з обдарованими дітьми" (спільно з кафедрою педагогіки і психології);

- засідання проблемної лабораторії «Науково-методичний супровід упровадження профільного навчання»;

- тренінг із завідуючими районними (міськими) методичними кабінетами (центрами) з проблеми «Науково-методичне забезпечення функціонування системи методичної роботи в районі» за участю редактора журналу «Школа» М.К. Голубенко , працівників навчального відділу КОІППО;

- заняття обласної школи удосконалення методичної майстерності методистів з проблем «Удосконалення групових форм науково-методичної роботи з вчителями району (міста) в умовах модернізації освіти», «Упровадження ІКТ в систему науково-методичної роботи з педагогічними кадрами»;

- заняття обласної школи молодого методиста з проблеми «Системний підхід до планування та організації науково-методичної роботи в районі (місті) в умовах упровадження нового Положення про районний (міський) методичний кабінет (центр)».

Обласні семінари завідуючих РМК (МК), центрами проводились переважно на базі навчальних закладів, які мають досвід роботи з обдарованими учнями:

- ЛІТ, колегіуму, гімназії імені Т.Г.Шевченка м. Олександрії;
- гімназії № 9, колегіуму, гімназії інноваційних технологій м.Кіровограда;
- НВК «Бобринецька гімназія – ЗШ № 1», Бобринецької ЗШ № 5;
- Новоукраїнської гімназії № 7;
- навчальних закладів № 1, № 4, № 7 м. Світловодська;
- шкіл № 1, 2, 3, 6 та позашкільних закладів м. Знам'янки та ін.

Обласні творчі групи, школа технологічного досвіду, школа педагогічної майстерності вчителів біології досліджували такі актуальні проблеми:

- «В.О.Сухомлинський про розвиток здібностей і обдарувань учнів»;
- "Теорія розв'язання винахідницьких задач";

- «Формування міжпредметних компетентностей у контексті розвитку обдарованості особистості»;
- «Сучасні підходи до роботи з обдарованими учнями»;
- «Науково-методичне забезпечення якості освіти сільського району»;
- «Науково-методичне забезпечення профілізації старшої школи».

Результати проведених досліджень висвітлені у методичних посібниках, рекомендаціях, публікаціях.

Плідно працювали обласні творчі групи: «Підготовка педагогічних кадрів до роботи з обдарованими дітьми», «Роль РМК у підготовці вчителя до роботи з обдарованими учнями».

У 2007 році проведена обласна науково-методична конференція "Розвиток обдарованості особистості: теорія, досвід, перспективи", обласна педагогічна олімпіада «Обдарований педагог – обдаровані діти».

Щорічно до нового навчального року інститут післядипломної педагогічної освіти проводить серпневі педагогічні студії, учасниками яких є працівники районних (міських) методичних кабінетів (центрів), керівники методичних формувань. Така інноваційна форма роботи дозволяє ознайомитися з новими ідеями та педагогічним досвідом, отримати методичні рекомендації щодо роботи у новому навчальному році.

З метою вдосконалення змісту й розширення форм підвищення кваліфікації педагогічних працівників, залучення можливостей та інтелектуальних здібностей учителів-новаторів вченою радою КОІППО затверджено Положення про авторську творчу майстерню.

Належна увага приділяється вивченню і узагальненню педагогічного досвіду роботи РМК (НМЦ), навчальних закладів, методичних формувань з питань організації роботи з обдарованими дітьми.

Укладений і представлений на сайті КОІППО анотований каталог «Перспективний педагогічний досвід Кіровоградщини» включає 31 матеріал, що характеризує досвід роботи районних (міських) методичних кабінетів, педагогічних колективів опорних шкіл, майстрів педагогічної праці з проблем організації роботи з обдарованими дітьми.

Слід відзначити, що з кожним роком зростає кількість об'єктів узагальненого та внесеного до обласного банка педагогічного досвіду (діаграми 3,4).

Діаграма 3

Діаграма 4

Динаміка вивчення об'єктів педагогічного досвіду вчителів-предметників 2009, 2011 рр.

Складено перспективний план вивчення і впровадження педагогічного досвіду на 2011-2015 роки (діаграма 5).

Діаграма 5

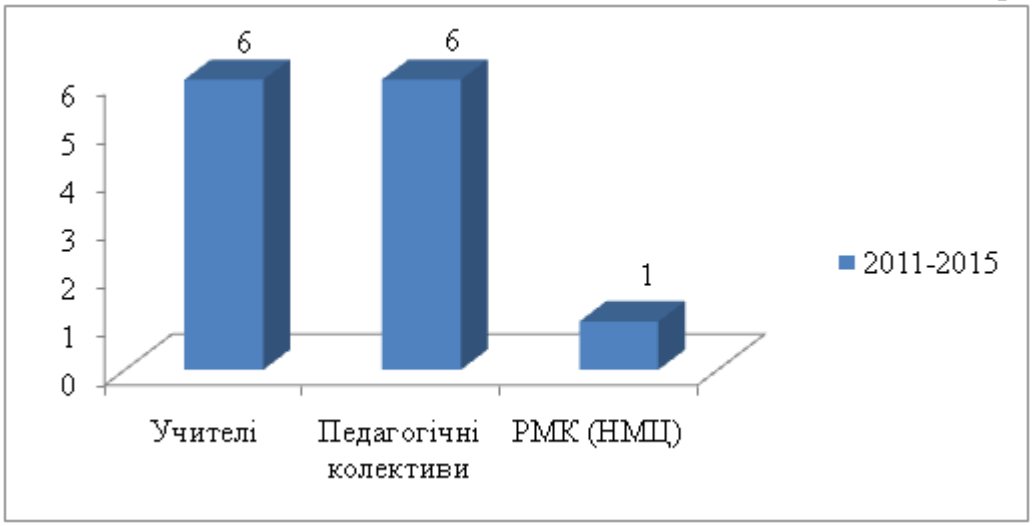

Презентація і поширення педагогічного досвіду здійснюється через різні форми науково-методичної роботи: конференції, педагогічні виставки, ярмарки педагогічних ідей і творчих знахідок, фестивалі тощо.

Матеріали, що висвітлюють досвід роботи освітян області, представлені на сторінках науково-методичних видань Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Академії педагогічних наук, видавництв «Шкільний світ», «Основа», презентуються на сторінках «Методичного вісника» та науково-методичного журналу «Педагогічний вісник».

В області створена й успішно функціонує мережа опорних шкіл з проблем організації роботи з обдарованими дітьми, до якої входять 23 навчальних заклади області (діаграма 6).

Діаграма 6

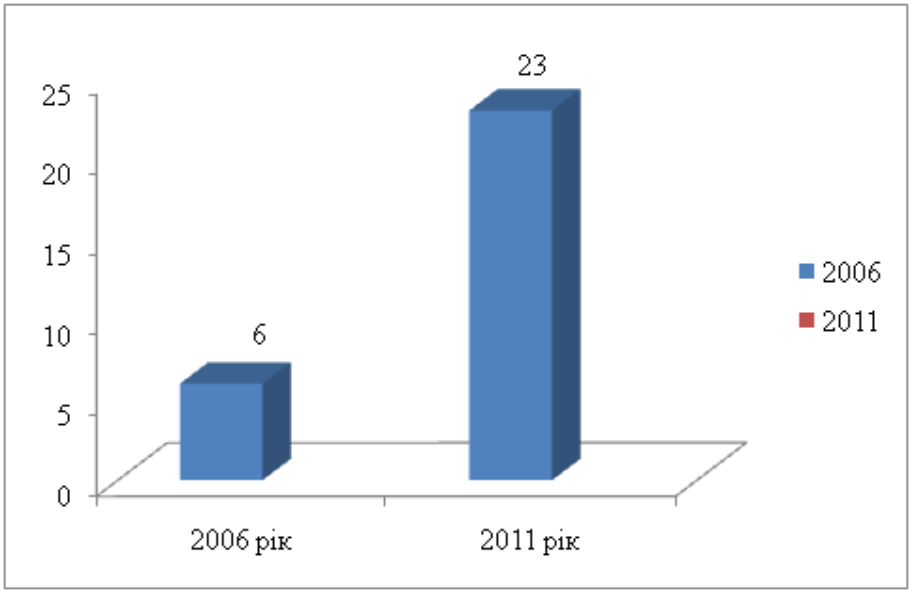

Проблеми моделювання, вивчення, узагальнення і впровадження педагогічного досвіду постійно розглядаються на засіданнях вченої і науково-методичної рад КОІППО імені Василя Сухомлинського, на апаратних нарадах працівників інституту. Так, наприклад, у 2008-2010 роках на засіданнях рад обговорені питання: «Про роботу проблемних семінарів, творчих груп, шкіл ППД з питань вивчення стану навчання і розвитку здібностей обдарованих дітей», «Опорні школи в системі науково-методичної роботи з педагогічними кадрами: стан і шляхи вдосконалення».

Проведені комплексні вивчення діяльності Долинського РМК, НМЦ м.Олександрії та тематичні вивчення діяльності Кіровоградського ЦМСПС, Голованіського РМК з питань науково-методичного забезпечення підготовки вчителя до роботи з обдарованими дітьми.

Підсумки вивчень розглянуто на засіданнях науково-методичної ради КОІППО.

З метою надання методичної допомоги у 2011-2012 навчальному році організовані методичні декади у м.Світловодську, Добровеличківському, Вільшанському, Долинському районах, у рамках яких на замовлення РМК проведені районні семінари, тренінги, консультації з методичними працівниками, керівниками освітніх установ, методичним активом.

На допомогу працівникам рай(міськ)методкабінетів, методичному активу, педагогам підготовлені і видані: навчально-методичний посібник «Підготовка вчителів до роботи з обдарованими учнями» (автори Корецька Л.В., Жосан О.Е.), методичні рекомендації “Увага: обдаровані діти!” (автори Корецька Л.В., Постельняк А.І.), збірник методичних матеріалів «І творчість, і праця, і успіх» (упорядник Болсун С.А.) та ін.

Працівниками центру підготовлені аналітичні матеріали «Науково-дослідна діяльність регіональних методичних служб: зміст, проблеми, перспективи» (Половенко О.В., «Методичний вісник» № 47), «Науково-методичне забезпечення профільного навчання в старшій школі» (Половенко О.В., «Педагогічний вісник»).

Важливим напрямом діяльності центру є науково-дослідницька робота з проблем:

«Критеріальний підхід до оцінки діяльності районних методичних кабінетів як науково-методичних установ»;

«Проблеми управління школою у педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського»;

«Управління науково-методичним забезпеченням підготовки педагогічних працівників до роботи з обдарованими дітьми»;

«Становлення системи науково-методичної роботи освітніх округів».

В умовах становлення і розвитку високотехнологічного інформаційного суспільства постає необхідність у стовідсотковому впровадженні у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів інформаційно-комунікаційних технологій.

Основною метою заходів по реалізації Державної цільової програми «Сто відсотків» в КОІППО є:

- забезпечення навчально-методичними матеріалами (розробка електронних освітніх ресурсів та організація доступу до них для забезпечення неперервного підвищення кваліфікації освітян області);
- розробка освітніх технологій на основі активного використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Створене інформаційно-освітнє середовище сприяє професійному росту кожного методиста, педагога, якості надання освітніх послуг шляхом організації вільного доступу до цифрових інформаційних ресурсів, навчальних та науково-методичних матеріалів. Організація та підтримка функціонування сайта інституту дозволяє створити єдину платформу для надання освітніх послуг.

Протягом п’яти років удосконалені зміст і форми науково-методичної роботи з педагогічними кадрами в районній, міській структурі щодо науково-методичного забезпечення підготовки вчителя до роботи з обдарованими дітьми.У 2011-2012 н. р. вона включає такі форми науково-методичної роботи (діаграма 7):

Діаграма 7

Слід наголосити на якісному виконанні пріоритетних завдань методичними службами щодо підготовки вчителя до роботи з обдарованими учнями:

- визначення змісту підготовки педкадрів до роботи з обдарованими дітьми як об'єктивно необхідного обсягу знань, умінь та професійних якостей педагога, що забезпечує якісну реалізацію проблем виявлення та розвитку обдарованості;
- підготовка педагогічних кадрів до роботи з обдарованими дітьми з урахуванням рівня підготовленості, компетентності та особистих потреб педагога;
- удосконалення педагогічної практики на основі поглиблення фундаментальних знань з проблеми обдарованості, вивчення сучасних досягнень науки та педагогічного досвіду;
- сприяння розвитку наукового світогляду педагогів, глибоке осмислення значимості розвитку обдарованості для суспільства й особистості

Складна ситуація з пошуком, розвитком і підтримкою обдарованої молоді обумовлена насамперед такими факторами:

відсутністю цільового фінансування системи роботи з обдарованою молоддю;

слабкою матеріально-технічною базою навчальних закладів;

недостатнім рівнем науково-методичного забезпечення.

Значна частина заходів, передбачених обласною і регіональними програмами «Обдаровані діти», на жаль, залишилась нереалізованою або виконаною лише частково.

У частині навчальних закладів відсутня продумана результативна робота з обдарованими учнями: не розроблені програми «Обдаровані діти», формально відображені дані питання у перспективних та річних планах роботи.

У ряді регіонів спостерігається:

скорочення мережі факультативів з базових навчальних предметів;

відсутність у переважній більшості шкіл предметних гуртків, формальний підхід до організації їх роботи;

«старіння» матеріально-технічної і навчально-методичної бази навчальних кабінетів та ін.

В області функціонує 65 закладів нового типу (НВК – 34; НВО – 16; гімназії – 7; СЗНЗ – 6; ліцеї – 2), проте з них лише 17 мають призерів IV етапу Всеукраїнських учнівських олімпіад за три роки (2010-2012). 48закладів нового типу за 2010 – 2012 рр. не мають жодного призера IV етапу.

З багатьох навчальних предметів учні навчальних закладів області не витримують конкуренції на IV етапі Всеукраїнських олімпіад тому, що мають недостатній рівень знань, слабо підготовлені до участі в олімпіадах (діаграма 8).

Діаграма 8

Дані про нагородження дипломами I - III ступенів переможців IV етапу Всеукраїнських учнівських олімпіад з базових дисциплін у 2008-2011 рр.

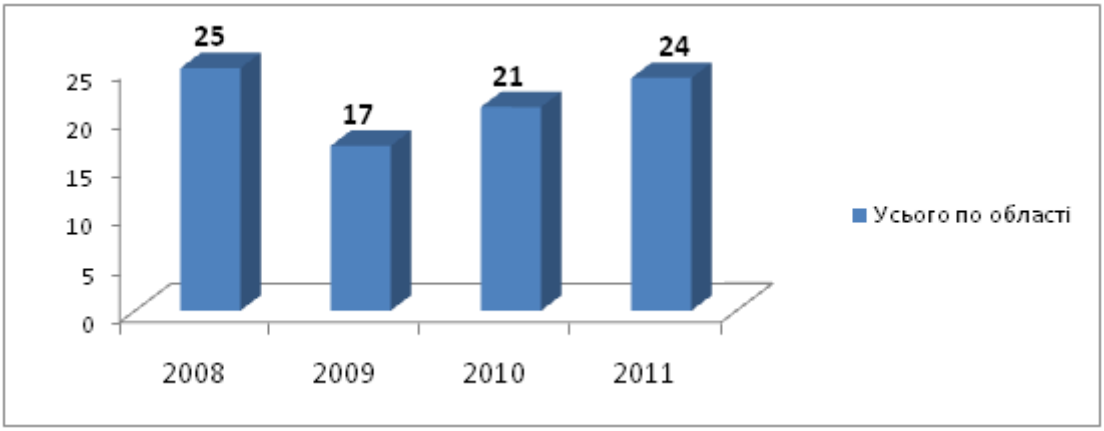

Відповідно до наказу управління освіти і науки Кіровоградської обласної державної адміністрації від 6 березня 2012 року № 103 «Про участь команд у IV етапі Всеукраїнських учнівських олімпіад з навчальних предметів у 2011-2012 н.р. та керівників команд» уIV етапі Всеукраїнських олімпіад взяли участь 77 учнів загальноосвітніх навчальних закладів області. 23 учні нагороджені дипломами I – III ступенів із 9-ти предметів. 16 дипломів одержали учні м. Олександрії, 7 – м.Кіровограда.

На жаль, жодного диплома не одержали учасники IV етапу Всеукраїнських олімпіад з 11-ти предметів: педагогіки і психології, екології, англійської, німецької, французької, географії, математики, фізики, економіки, астрономії, інформаційних технологій.

Сучасна науково-методична робота має скеровуватися на: інноваційний розвиток школи – створення інноваційного середовища; формування фахового, насамперед наукового, потенціалу педагогічного колективу; розвиток індивідуальної педагогічної діяльності педагога; систему роботи з обдарованими учнями.

Особливу увагу слід приділити системі взаємодії суб'єктів освітньої діяльності, забезпеченню та супроводженню навчального процесу, діяльності вчителя, а саме: інноваційної, дослідно-експериментальної, бо, як відзначив Віктор Олійник, ректор Університету менеджменту освіти АПН України: «Лише той педагог є гарантом нової якісної освіти, який може мислити креативно й прогресивно, прогнозувати результати та моделювати навчально-виховний процес на основі досягнень сучасної педагогічної науки, спрямований на успіх і постійне самовдосконалення».

Отже, можна констатувати, що створена система науково-методичного забезпечення підготовки педагогічних кадрів до організації роботи з обдарованими дітьми, яка охоплює весь цикл становлення вчителя-професіонала, включає традиційні та інноваційні, масові, групові, індивідуальні форми роботи, що взаємодіють, доповнюють одна одну.

Різнопланова цілеспрямована діяльність інституту позитивно впливає на піднесення ефективності роботи РМК (НМЦ) щодо науково – методичного забезпечення модернізації освіти, підвищення рівня професійної майстерності, інноваційної культури педагогічних кадрів.

А.Б.Іванко,
заступник директора КОІППО
з навчально-методичної роботи

ПРО ПІДСУМКИ ПРОВЕДЕННЯ І ТА ІІ ТУРІВ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО КОНКУРСУ «УЧИТЕЛЬ РОКУ-2012» НА КІРОВОГРАДЩИНІ

На виконання постанови Кабінету Міністрів України від 14 вересня 2005 року № 900 «Про внесення змін до Положення про Всеукраїнський конкурс «Учитель року», наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту від 7 листопада 2011 року № 1265 «Про проведення всеукраїнського конкурсу «Учитель року-2012», наказу управління освіти і науки облдержадміністрації від 30 листопада 2011 року № 480 «Про проведення в 2011-2012 навчальному році обласного туру Всеукраїнського конкурсу «Учитель року-2012» у грудні-лютому 2011-2012 навчального року в області проведено І та ІІ тури Всеукраїнського конкурсу.

У грудні 2011 року **у 22-х районах і містах області** відбулися районні (міські) конкурси «Учитель року», в яких взяли участь **253 (у минулому році – 279)** педагоги. Але ці дані є неповними, оскільки звіти про проведення районних(міських) конкурсів не направили **Знам'янський, Компаніївський, Новомиргородський, Устинівський РМК, Знам'янський ММК**, **Кіровоградський ЦМСПС**. Можна було б зробити висновок, що там конкурс не проводився, але учасниками обласного туру були педагоги з м.Кіровограда, Компаніївського та Новомиргородського районів, отже, даних про кількість учасників у цих регіонах немає. Своєчасно відповідно до п. 3.3. наказу управління освіти і науки облдержадміністрації до 15 січня надійшли звіти з **19** районів і міст області. Водночас 6 вищезгаданих методичних кабінетів (центрів) такого звіту не подали. Причому Знам'янський, Устинівський РМК та Знам'янський ММК так вчинили вже другий рік поспіль(!). Зі звітів випливає, що повноцінно, в усіх п'яти номінаціях, конкурс проведено лише в **Бобринецькому (18 учасників), Долинському (23 учасники), Кіровоградському (34 учасники), Ульяновському (22 учасники), Добровеличківському (9 учасників), Новоукраїнському (16 учасників), Світловодському (9 учасників) районах та містах Олександрії (12 учасників) й , зрозуміло, в Кіровограді (про кількість учасників можна лише здогадуватися за відсутності звіту).** Це краще, ніж минулого року.

В чотирьох номінаціях конкурс проводився у Вільшанському (9), Голованівському (6), Новгородківському (11), Новоархангельському (16), Олександрійському (17), Петрівському (11) районах та м. Світловодську (10). У Гайворонському, Маловисківському, Олександрівському, Онуфріївському районах участь у конкурсі взяли педагоги лише трьох дисциплін. **Своєрідний «рекорд» участі встановлено в Онуфріївському районі, де «змагалися» відповідно 4 педагоги у трьох номінаціях.**

Варто відзначити підготовчу роботу, яка проводилася районними (міськими) методичними кабінетами. Так, зокрема, у ході підготовки

педагогічних працівників до конкурсу методистами **Бобринецького РМК** надавалися індивідуальні консультації, методичні поради, рекомендації щодо підготовки моделей уроків та опису власного досвіду. Здійснювалося спільне напрацювання презентацій індивідуально-методичного стилю конкурсантів, готовності їх до участі у конкурсі.

На високому організаційному та науковому рівні було проведено конкурс у **Маловисківському районі.** Районний тур конкурсу проводився у три етапи. Заключний етап складався з таких видів змагань: «Контрольна для вчителя», «Мозаїка педагогічного досвіду», конкурс педагогічних ситуацій та конкурс «Я – особистість творча». Окрім традиційного звіту РМК надіслав в КОІППО докладний фотозвіт про проведення районного конкурсу.

Це ж стосується і звіту з **Новоархангельського району.** Тут фінальний тур конкурсу пройшов під гаслом «У праці – честь і добре ім'я людини, необхідно бути майстром своєї справи, яку ти вибрав» (В.О.Сухомлинський). Конкурсанти презентували власний досвід «Знання і мудрість дарувати дітям найпочесніше покликання на світі», складали своєрідний екзамен на професійне вміння вийти зі складної ситуації, представляли фрагмент уроку під рубрикою «Інновація на уроці», представляли свої візитки та хобі «Невтомний романтик або стан і поклик моєї душі». Було продемонстровано розмаїття інтерактивних форм і методів роботи, спрямованих на розвиток інноваційної особистості. Учасники конкурсу зуміли творчо презентувати себе, показали високий рівень професійної компетентності, володіння ІКТ-технологіями, глибоке розуміння обраної проблеми.

У **Олександрійському районі** переможці районного конкурсу відзначені Почесними грамотами відділу освіти РДА, грошовими преміями. Передбачено видати збірку «Панорама творчих уроків – 2012».

Варто відзначити, що хід районних(міських) конкурсів знаходив відображення на сторінках засобів масової інформації. Зокрема, хід та результати конкурсу в **Добровеличківському районі** висвітлювались у газеті «Сільське життя». У **Петрівському районі** інформація про підсумки конкурсу звучала на місцевому радіо в «Хроніці освітянських подій», на шпальтах районної газети «Трудова слава» (стаття «Визначено переможців педагогічної ниви»). Хід проведення міського конкурсу висвітлювався у газеті «Світловодськ вечірній» (стаття Судакової Н.М.).

З метою оптимізації підготовки до подальшої участі у другому (обласному) та третьому (заключному) турах Всеукраїнського конкурсу для переможців районних та міських конкурсів 21-22 грудня 2011 року було проведено обласний семінар, у якому взяли участь 60 педагогів із 23 районів і міст області (у 2011 році відповідно 40 вчителів з 20 регіонів). Його учасниками стали по 5 педагогів зі шкіл м.Кіровограда та Новомиргородського району. По 4 вчителі представляли Долинський, Кіровоградський, Олександрійський райони та м.Олександрію. По 3 – від Бобринецького, Добровеличківського, Маловисківського, Новоархангельського районів. Решта регіонів області були представлені 1-2 вчителями. Проігнорували семінар відділи освіти та методичні

служби **Онуфріївського району (до речі, як і в минулому році) й м.Знам'янки.** З такої ситуації нарешті необхідно зробити відповідні висновки.

У рамках обласного семінару відбулися творчі зустрічі з переможцями Всеукраїнського та обласного конкурсів, майстер-класи та презентації кращих освітян області: Бак С.К., Йовенка О.Г., Котляренко Н.М., Митрофаненка Ю.С., Бондаренко Е.Е., Хитрякової Л.О., Усачової А.О., Бандюк А.В.

В роботі семінару взяли активну участь науковці інституту Голодюк Л.С., Калініченко Н.А., Гельбак А.М., Небеленчук І.О.

У заочному турі обласного конкурсу взяли участь 58 (у минулому році – 51) педагогів: учителів фізичної культури – 14, вчителів етики – 4, української мови та літератури – 16, англійської мови – 11, біології – 13.

На основі аналізу представлених матеріалів оргкомітетом та фаховими журі до участі в очному турі конкурсу запрошено 25 педагогів (по 5 у кожній з номінацій, окрім етики (4) та фізичної культури – 6).

Вперше обласний тур конкурсу проводився у два етапи: перший – 16 січня, другий – 8-9 лютого. У першому етапі змагань усі 58 педагогів виконували письмову роботу (тести), в тому числі творче завдання; презентували свій досвід роботи.

В другому етапі обласного конкурсу взяли участь 25 вчителів з 13 районів і міст області. 9 конкурсантів представляли навчальні заклади міст – Кіровограда (4), Олександрії (4), Світловодська (1); 16 вчителів – сільські та райцентрові школи.

До роботи у складі фахових журі ІІ туру конкурсу було залучено 8 науковців Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, 1 – з КОІППО імені Василя Сухомлинського, 7 досвідчених методистів, 19 майстрів педагогічної праці, 8 з яких є переможцями попередніх конкурсів «Учитель року». Серед голів фахових журі – 1 доктор педагогічних наук (Калініченко Н.А.), 3 кандидати наук, доценти (Кричун Л.П., Данилко М.І., Бондаренко С.В.), старший викладач кафедри філософії та політології КДПУ імені Володимира Винниченка Лавриненко С.О.

Матеріали, подані учасниками конкурсу для розгляду та оцінювання журі, відзначалися актуальністю ідей та аргументованим викладом сутності технологій їхньої реалізації.

Зміст даного етапу конкурсу складали:

- практична робота;
- майстер-клас «Я роблю це так»;
- співбесіда, творча дискусія;
- конкурсний урок та його самоаналіз.

Результати виконаних письмових робіт засвідчили високий рівень професійної підготовки вчителів з педагогіки, психології, методики викладання предмета, а також загальної ерудиції. Презентуючи здобутки педагогічної практики, конкурсанти прагнули забезпечити обґрунтування актуальності досвіду, висвітлення його провідних ідей, розкриття технологій їх реалізації, аналіз ефективності професійної діяльності.

Проведені учасниками конкурсу уроки відзначалися високим рівнем педагогічної майстерності, оригінальністю підходів до використання інноваційних технологій.

Конкурс в номінації ***«Іноземна мова (англійська)»*** проводився на базі НВК «Кіровоградський колегіум». Журі, що складалося з досвідчених та висококваліфікованих педагогів шкіл м.Кіровограда та науковців КДПУ імені Володимира Винниченка, мало можливість переконатися у високих професійних якостях кожного конкурсанта та відзначило належний рівень володіння англійською мовою, широке застосування найсучасніших комунікативних методів навчання іноземних мов в поєднанні з використанням нових технологій та технічних засобів, вміння заохотити учнів до пошуково-творчої діяльності, культуру спілкування, толерантне і водночас вимогливе ставлення до школярів. Однак, з'ясувалось, що конкурсанти не дуже добре володіють теоретичними знаннями з методики викладання іноземних мов.

За результатами двох етапів переможцем визнано вчителя вищої категорії НВК «Кіровоградський колегіум» ***Савенка Максима Олександровича.*** Йому притаманний творчий підхід щодо використання сучасних педагогічних інновацій та здатність продукувати власні, високий рівень педагогічної майстерності, загальна ерудиція, вміння аналізувати шляхи і способи досягнення високих результатів навчально-виховного процесу й оцінювати їх ефективність. На заключному етапі Всеукраїнського конкурсу (м.Одеса) вчитель гідно представив область та посів почесне 7 місце.

У другому турі обласного конкурсу в ***номінації «Українська мова та література»*** якнайкраще продемонстрували свій фаховий рівень, загальну культуру, педагогічний досвід та сумлінне ставлення до своєї роботи філологи Новомиргородського (Яцейко В.І.), Олександрійського (Валькевич Л.А.), Маловисківського (Соломина І.А.), Компаніївського (Панасюк Н.О.) районів, м.Олександрії (Жуган О.І.). Найбільшу кількість балів в ході презентації досвіду набрали конкурсанти з Новомиргородського, Компаніївського, Олександрійського, Маловисківського районів.

Під час проведення конкурсних уроків усі учасники використовували інтерактивні технології навчання. Конкурсанти продемонстрували вміння визначати мету та завдання уроку, мотивацію навчальної діяльності, виявили глибокі фахові знання.

За підсумками усіх видів змагань найбільшу суму балів набрала ***Яцейко В.І.*** (Новомиргородська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №1). Члени журі одноголосно визнали її переможцем обласного конкурсу.

У ІІІ етапі Всеукраїнського конкурсу «Учитель року-2012» В.І. Яцейко посіла 6 місце.

Заслуговує на увагу якісна підготовка конкурсних матеріалів учасників з м.Кіровограда, Голованівського, Долинського, Гайворонського районів.

Всі учасниці конкурсу успішно справилися з розв'язуванням психолого-педагогічних ситуацій, мають власну точку зору, знайомі з новітніми технологіями навчання. Значна увага приділялася уроку як основному виду діяльності вчителя. Конкурсанти продемонстрували вміння визначати мету та

завдання уроку, мотивацію навчальної діяльності, виявили глибину фахових знань.

Водночас фахове журі відзначило у творчому доробку вчителів і певні недоліки:

1. При підготовці презентацій власного педагогічного досвіду належним чином не враховуються вимоги до слайдів: вони не повинні бути перевантаженими ані фото-, ані текстовим матеріалом. При цьому кожен представлений слайд має бути підписаний автором. У підписі повинно бути зазначено повне прізвище, ім'я та по батькові автора.

2. Презентація не може бути у формі портфоліо. У ній обов'язково мають розкриватися шляхи і способи реалізації власної педагогічної ідеї, досягнення та недоліки і прорахунки

3. При підготовці папки конкурсант повинен враховувати вимоги до її оформлення й не переобтяжувати різноманітними матеріалами, як от: схеми, таблиці, діаграми, фото з учнями на уроках і в позаурочний час, учнівські творчі роботи, різного роду альбоми, що не пов'язані з методичною проблемою.

4. У представлених матеріалах уроків заявлена методична проблема має простежуватися прозоро. Окрім того, будь-який конспект уроку повинен містити обов'язкові реквізити: тема, мета, тип уроку, обладнання. Етапи уроку повинні відповідати заявленому типові.

5. Опис власного педагогічного досвіду має бути чітко структурованим і виконаним у публіцистичному, а не в художньому стилі. При виконанні такого виду роботи конкурсантові обов'язково необхідно враховувати вимоги Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України до робіт такого типу й не виходити за їх межі.

6. Конкурсні уроки мають демонструвати не лише рівень ерудиції вчителя, а й ту методичну проблему, над якою він працює. Уроки такого типу не повинні перетворюватися на феєрверк застосування мультимедійної та іншої техніки. Він має реалізувати освітню, розвивальну й виховну мету. При цьому конкурсант повинен пам'ятати, що на уроках української мови учні мають писати, а на уроках української літератури – читати.

7. Під час самоаналізу уроків не всі вчителі продемонстрували достатній рівень методичної ерудиції. Тому при підготовці до самоаналізу варто враховувати схему та послуговуватися методичною термінологією.

8. При підготовці до конкурсу необхідно враховувати сучасні тенденції розвитку літературознавства, лінгвістики й методичних наук, оскільки більшість контрольних робіт може містити такого типу завдання.

До участі у конкурсі в номінації ***«Фізична культура»*** допущено 14 вчителів, які стали кращими у своїх регіонах (56% районів, міст). Про високий професійний рівень конкурсантів свідчить той факт, що серед учасників обласного туру конкурсу було 7 вчителів вищої кваліфікаційної категорії (50%). Два вчителі мають І категорію, 5 – ІІ категорію.

Важливим для реалізації мети конкурсу є рівень організації заключних змагань. Керівником комунального закладу «Навчально-виховний комплекс «Спеціалізований загальноосвітній навчальний заклад І-ІІІ ступенів №26 –

дошкільний навчальний заклад – дитячий юнацький центр «Зорецвіт» Кіровоградської міської ради Яровою О.В. та педагогічним колективом було створено сприятливі умови для проведення творчих змагань.

На І етапі конкурсу його учасники виконували блок тестових завдань, презентували досвід роботи, брали участь у співбесіді. Програмою ІІ етапу передбачалося проведення фіналістами майстер-класу, виконання завдань з педагогіки та психології, конкурсного уроку фізичної культури та його самоаналіз. Учасники конкурсу продемонстрували високий рівень фахової підготовки та значний творчий потенціал.

Журі обласного туру Всеукраїнського конкурсу визначило переможця – ***Паскаля Петра Андрійовича,*** вчителя фізичної культури Сухоташлицької загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Вільшанської районної ради, який був нагороджений ноутбуком, а лауреати конкурсу - мобільними телефонами.

Всеукраїнський конкурс в номінації ***«Етика»*** проходив вперше, предмет цей викладається в школах з 2005 року. У конкурсі взяли участь 4 учасники: Колісніченко С.В. (Добровеличківський район), Євенко Л.А. (Кіровоградський район), Сьох І.В. (Долинський район), Войтюк О.Ю. (м.Кіровоград). Перші три учасники – вчителі історії, Войтюк Ю.Ю. – вчитель музики. Досвід викладання цього курсу у педагогів - від 1 до 4 років. Але аналіз картотеки вчителів етики засвідчує, що понад 50% - це вчителі української філології, світової літератури, педагоги-історики становлять 38%, більше 10% - вчителі іншого фаху. З 2005 року значний відсоток вчителів історії пройшли курси підвищення кваліфікації з етики, інші категорії цього не зробили. Складається враження, що цим предметом учителів просто «довантажували», до його викладання не було належної уваги з боку районних (міських) методичних кабінетів, тому був відсутній якісний конкурсний відбір.

Під час проведення конкурсу всі його учасники були толерантними, продемонстрували різноманітні види діяльності: розв'язування ситуацій, наводили цікаві факти сьогодення, виконували пізнавальні завдання, намагалися формувати в учнів діяльнісні чесноти, практичні уміння та навички моральної культури. Зміст навчального матеріалу на уроках відповідав вимогам Програми МОН України «Етика (5-6 класи)» для загальноосвітніх навчальних закладів (К., 2005). Застосовувались інтерактивні технології навчання.

Але учасники конкурсу не змогли відповідно до критеріїв описати власний досвід, на належному рівні зробити презентацію. Сформульовані мета і завдання уроку подекуди не відповідали змісту та структурі уроку, не завжди дидактично доцільно були використані форми, методи, засоби навчання.

Тому варто звернути увагу на вимоги до сучасного уроку етики, зокрема, пріоритетним мусить бути діяльнісний підхід, а також аксіологічний, соціокультурний, культурологічний.

Конкурс фахової майстерності «Учитель року – 2012» у номінації ***«Біологія»*** порівняно з попереднім об'єднав інтереси більшої кількості педагогів області. Складно піддається поясненню цей факт, але цьогорічна кількість учасників обласного туру конкурсу зросла від 8 до 13. При цьому

аналіз поетапних результатів учасників засвідчує й зрослий рівень фахової підготовки конкурсантів. Можливою запорукою тому можна вважати й вищу якість відбору на попередніх етапах. Так, варта відзнаки системна робота з проведення конкурсу в номінації «Біологія» управлінь (відділів) освіти міст Кіровограда, Світловодська, Олександрії, Долинського, Маловисківського, Бобринецького районів. Кращі представники районних і міських конкурсів з цих регіонів другий рік поспіль складають конкуренцію іншим й один одному. Якість їх підготовки визначається як досвідом участі в подібних заходах самих конкурсантів, так і зрослим рівнем досвіду методистів РМК, які готують пакет документів свого конкурсанта. Варто відзначити охайність завідувача ММЦ Світловодська Судакової Н.М., цілеспрямованість методиста Долинського РМК Царенко В.І., пунктуальність методиста Маловисківського РМК Овечко О.В.

Перший етап обласного туру конкурсу мав визначити п′ятірку сильніших. То був дуже відповідальний етап. Жорстка вимога справедливості й принциповості у відборі загострювала відповідальність кожного з членів журі, вимагала пунктуальності в дотриманні такту спілкування з учасниками, володіння комунікативною психологією.

Першим геймом цього етапу було фахове випробування. Учасники виконували завдання тестового характеру, які містили найскладніші запитання збірника міжнародних олімпіад з біології. Зрозуміло, що дати відповіді на запитання, володіючи лише знаннями біології за вузівською програмою, було недостатньо. Проте, членів журі приємно здивували окремі результати гейма. Лідируючу роль зразу ж посіли вчителі Тасенко Л.О., Красюк Т.С., Капінус О.Л. При цьому варто зазначити, що старші за віком Макаренко І.В. та Макарова О.М., які закінчили ВНЗ значно раніше, відставши від названих лідерів всього на кілька балів, відчутно відірвались від решти конкурентів.

Завданням другого гейма було відеопредставлення власного досвіду роботи. Найбільшу кількість балів цього разу знову вибороли Тасенко Л.О., КапінусО.Л., підняла свій рейтинг Макаренко І.В.

Оцінки за третій гейм (оформлення пакета документів) в більшій мірі визначались заслугами методистів РМК (ММЦ). Відчутно вирізнялись матеріали, підготовлені Кіровоградським ЦМСПС, ММЦ Світловодської міської ради, Маловисківським й Долинським РМК. За сумою балів в усіх трьох геймах першого етапу обласного туру конкурсу було визначено п’ятірку сильніших:

1.	Тасенко Людмила Олександрівна	«НВО «ЗНЗ І-ІІІ ступенів №16-ДЮЦ «Лідер» Кіровоградської міської ради	100
2.	Капінус Олена Леонідівна	Маловисківська гімназія Маловисківської районної ради	95
3.	Макаренко Ірина Валентинівна	ЗШ І-ІІІ ступенів № 8 Світловодської міської ради	92
4.	Красюк Тетяна Станіславівна	Варварівська ЗШ І-ІІІ ступенів Долинського району	88
5.	Макарова Олена Миколаївна	Вільшанська ЗШ І-ІІІ ступенів Вільшанської районної ради	86

В другому етапі обласного туру, який відбувся 8-9 лютого 2012 року, учасники мали пройти 2 гейми (теоретичне обґрунтування змісту методичної проблеми й майстер-клас («Я роблю це так»). Третій етап – кожен з п'ятірки фіналістів повинен був дати відкритий урок. Результати цих етапів конкурсу подано в таблиці:

	Аргументація досвіду	Майстер-клас «Я роблю це так»	Разом за другий етап	За третій етап - урок	Всього балів
Тасенко Л.О.	20	40	60	58	118
Капінус О.Л.	17	32	49	50	99
Макаренко І.В.	19	38	57	56	113
Красюк Т.С.	12	30	42	48	90
Макарова О.М.	10	26	36	42	78

Переможцем обласного туру конкурсу «Учитель року-2012» в номінації «Біологія» визначено Л.О. Тасенко. Варто визнати цей вибір вдалим. Рівень її ерудиції, професійних знань і загальнолюдських достоїнств окреслили результати її подальшої участі в конкурсі.

В заключному турі конкурсу, який проходив у місті Запоріжжі, Людмила Олександрівна була п'ятою в конкурсі «Майстер-клас», третьою – за результатами співбесіди з питань професійної майстерності, четвертою – за результатами контрольної роботи з біології. Прикрою для неї стала помилка, допущена при відправленні електронного листа з повністю виконаними завданнями з Інтернет-програми. Це був останній гейм у відборі дванадцяти фіналістів. Таким чином її рейтинг з 27 учасників було визначено як 13.

Переможці обласного конкурсу в урочистій обстановці були відзначені Почесними грамотами управління освіти і науки облдержадміністрації та цінними подарунками.

Після відповідного доопрацювання матеріали переможців обласного конкурсу направлені у різні міста України (Луганськ, Рівне, Кам'янець-Подільський, Одеса, Запоріжжя), де проводився завершальний, всеукраїнський етап змагань.

Примітка: при підготовці даного матеріалу використана інформація навчально-методичних кабінетів історії та правознавства (Кравченко Ю.В.), іноземних мов (Коса І.Т.), української мови та літератури (Нудний В.М), фізичної культури та Захисту вітчизни (Коробов М.Г.), біології (Литвин С.М.).

О.В. Половенко,
завідувач центру координації діяльності методичних кабінетів (центрів) та методичної роботи з педагогічними кадрами
В.Г. Трубіна,
методист відділу освітнього менеджменту

АСПЕКТИ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ З ПЕДАГОГІЧНИМИ КАДРАМИ ЩОДО МОДЕЛЮВАННЯ, ВИВЧЕННЯ, УЗАГАЛЬНЕННЯ І ВПРОВАДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСВІДУ

Метою науково-методичної роботи Кіровоградського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського є не лише надання реальної дієвої допомоги педагогічним кадрам у розвитку професійної майстерності, але й активізація творчого потенціалу кожного вчителя. Особлива увага приділяється питанням удосконалення системи виявлення, вивчення, узагальнення та впровадження педагогічного досвіду. Тільки цілеспрямоване та належно підготовлене впровадження результатів наукових досліджень і педагогічного досвіду зможе забезпечити ефективність навчально-виховного процесу, подальший розвиток методичної служби та системи освіти, єдність теорії і практики навчання та виховання.

Система роботи щодо моделювання, вивчення, узагальнення та впровадження педагогічного досвіду ґрунтується на основі таких пріоритетних завдань:

- модернізація форм, змісту і методів підготовки та розвитку професійної компетентності педагогічних працівників у міжкурсовий період, підготовка їх до роботи в сучасних умовах;
- залучення вчителів до інноваційної діяльності (дослідницька, експериментальна діяльність);
- оптимізація системи підготовки вчителів до своєчасного виявлення, соціальної підтримки та створення умов для навчання і розвитку обдарованої молоді;
- удосконалення підготовки вчителів до навчання та виховання дітей в умовах профільного навчання;
- здійснення моніторингу якості загальної середньої освіти;
- вивчення, узагальнення, пропаганда та впровадження наукових ідей, інноваційних освітніх технологій, педагогічного досвіду;
- організація співпраці з науковими установами, вищими навчальними закладами з питань підвищення кваліфікації та вдосконалення професійної майстерності педагогічних кадрів;
- інформаційно-видавнича діяльність.

Питання науково-методичного забезпечення вивчення, узагальнення і впровадження педагогічного досвіду включені до змісту навчання педагогічних працівників: завідувачів РМК (ММК), директорів центрів, керівників навчальних закладів, методичного активу. Дані проблеми є предметом обговорення на засіданнях вченої та науково-методичної рад КОІППО.

Керівництво та координування діяльності методичних служб здійснюється через:

- діагностування завідувачів методичних служб, методистів, керівників навчальних закладів;
- анкетування працівників РМК (ММК), НМЦ з питань планування та організації співпраці з науково-методичними підрозділами КОІППО);
- щорічний аналіз річних планів роботи, якісного складу працівників методичних кабінетів, керівників навчальних закладів;
- аналіз ефективності функціонування діючої структури методичної роботи з педагогічними кадрами в регіонах та визначення завдань щодо її вдосконалення у новому навчальному році.

Для забезпечення системності та цілеспрямованості у роботі районних, міських методичних кабінетів, центрів розроблено алгоритм моделювання, вивчення, узагальнення і впровадження педагогічного досвіду:

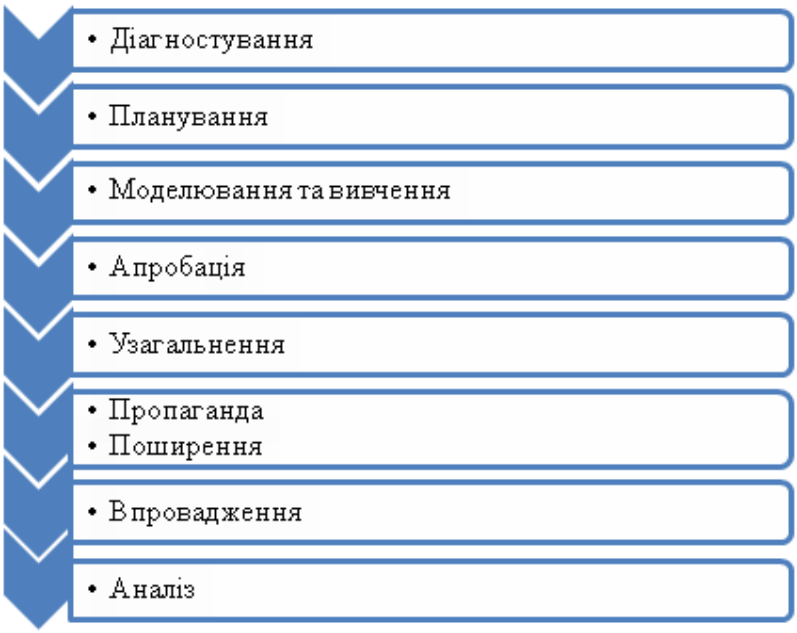

Організаційна діяльність КОІППО щодо вивчення і впровадження педагогічного досвіду дала змогу забезпечити:

- паспортизацію опорних навчальних закладів;
- формування бази даних про об’єкти педагогічного досвіду;
- укладання і представлення на сайті КОІППО анотованого каталогу «Педагогічний досвід Кіровоградщини».

Вивчено досвід роботи близько 300 об`єктів, серед яких:

5 методичних кабінетів;

10 педагогічних колективів навчальних закладів;

18 дошкільних навчальних закладів і працівників ДНЗ;

25 керівників шкіл;
19 вчителів початкових класів;
15 вчителів української мови та літератури;
12 вчителів математики;
8 вчителів біології;
8 класних керівників та ін.

Працівниками центру підготовлені аналітичні матеріали «Діяльність РМК (НМЦ) з питань вивчення, узагальнення і впровадження перспективного педагогічного досвіду» (автори Половенко О.В., Постельняк А.І. – «Методичний вісник», № 46).

Узагальнені матеріали досвіду роботи методичних кабінетів висвітлені в методичних посібниках «Інноваційність як стиль професійної діяльності» (досвід Климчук Н.М., завідувача Добровеличківського РМК); «Управління розвитком творчого потенціалу педагога» (досвід Пахолівецької М.В., директора ЦМСПС відділу освіти Кіровоградської міської ради), «Шлях до майстерності» (досвід Олександрійського РМК); «Творчий потенціал опорних шкіл в дії» (досвід Бобринецького РМК); «Науково-методичне забезпечення становлення і професійного розвитку особистості керівника навчального закладу» (досвід Петрівського РМК).

Презентація і поширення педагогічного досвіду здійснюється через різні форми науково-методичної роботи: конференції, педагогічні виставки, ярмарки педагогічних ідей і творчих знахідок, фестивалі тощо.

З 2006 року започатковані творчі звіти методичних кабінетів (центрів), педагогічних колективів, методичних формувань. Проводяться майстер-класи завідувачів, директорів, методистів районних (міських) методичних кабінетів, центрів, керівників навчальних закладів.

З метою пропаганди і творчого впровадження педагогічного досвіду організації науково-методичної роботи з педагогічними кадрами створені опорні РМК (ММК), НМЦ, на базі яких проводяться семінари, творчі звіти, портрети РМК, методистів, творчих груп, конференції з обміну досвідом, виставки, методичні фестивалі, педагогічні читання тощо.

Основні форми пропагування педагогічного досвіду

У системі моделювання, вивчення, узагальнення, поширення і впровадження педагогічного досвіду особлива роль відводиться опорним школам. Відповідно до вимог сьогодення оновлена проблематика даних шкіл

та постійно діючих методичних формувань, що створені на їх базі. Найбільш актуальними визначено такі проблеми:

- «Модернізація змісту освіти, створення інноваційного освітнього простору»;
- «Використання інформаційно-телекомунікаційних технологій»;
- «Вивчення і впровадження педагогічних ідей В.О. Сухомлинського»;
- «Організація роботи з обдарованими дітьми»;
- «Збереження і зміцнення здоров'я дітей»;
- «Створення системи екологічної освіти»;
- «Формування національної свідомості учнів, виховання громадянина-патріота» та інші.

Науково-методичний кадровий потенціал опорних шкіл є вагомим підґрунтям для роботи з різними категоріями педагогічних працівників.

Однією з форм поширення досвіду роботи методичних служб та загальноосвітніх навчальних закладів стала обласна науково-практична конференція «Опорна школа в системі науково-методичної роботи з педагогічними кадрами: досвід функціонування, перспективи підвищення ефективності», в рамках якої широко представлено практичні напрацювання РМК (ММК), НМЦ, опорних навчальних закладів та визначено завдання щодо вдосконалення їх мережі, організації дослідно-експериментальної роботи, впровадження інноваційних технологій та педагогічного досвіду.

Основні форми поширення педагогічного досвіду

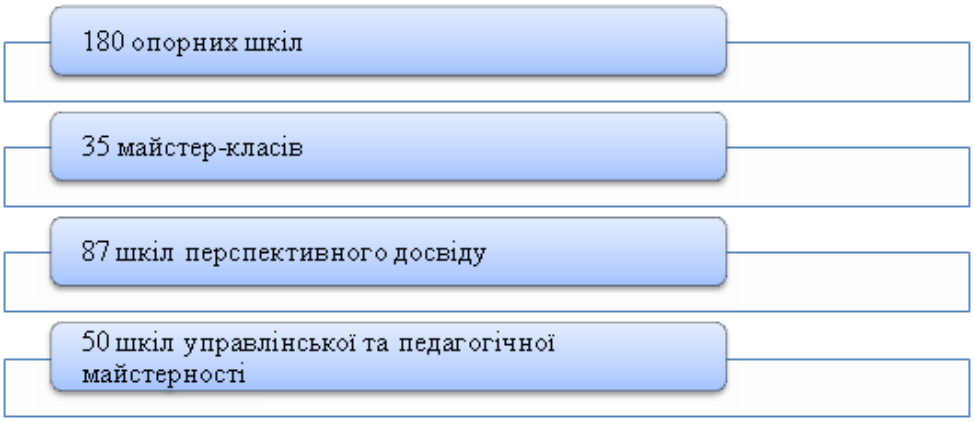

З метою презентації, поширення і впровадження досвіду організації методичної роботи проведені майстер-класи завідувача Бобринецького РМК Крячко К.І. та директора Кіровоградського міського ЦМСПС Пахолівецької М.В., методистів Ляшко Н.В., Даценка О.В. (Олександрійський РМК), Зубкової О.В. (Компаніївський РМК), Стрельцової Т.П. (Бобринецький РМК) тощо.

Мережа обласних майстер-класів має достатньо широкий проблемний спектр:

- «Методика викладання курсу «Громадянська освіта» (Захаренко М.С., учитель історії та правознавства Солгутівської ЗШ І-ІІІ ст.);

- «Аналіз художнього тексту на уроках світової літератури. Мистецтво інтерпретації» (Каєнко О.В., учитель світової літератури Новоукраїнської гімназії № 7);
- «Розвиток творчого мислення молодших школярів» (Логачевська С.П., учитель початкових класів Балахівської ЗШ І-ІІІ ст.);
- «Компетентністний підхід та моніторингові дослідження в роботі практичного психолога (Ніколенко Н.І., практичний психолог СЗНЗ № 3 м. Долинської);
- «Впровадження інноваційних технологій в практику роботи при викладанні математики» (Гришина Н.О., вчитель математики Созонівської ЗШ І-ІІІ ст.);
- «Організація пошуково-дослідницької роботи та впровадження методу проектів у навчально-виховний процес при викладанні історії» (Митрофаненко Ю.С., учитель Первозванівської ЗШ І-ІІІ ст.);
- «Розв'язування олімпіадних задач» (Мельник В.І., вчитель інформатики ліцею інформаційних технологій Олександрійської міської ради);
- «Педагогічні технології розв'язування геометричних задач» (Зеленяк О.П., вчитель математики НВК «Олександрійський колегіум»).

Одним із важелів щодо розповсюдження та поширення педагогічного досвіду у системі міжкурсового навчання стали обласні заходи, що дають змогу висвітлити креативне мислення та творчий підхід науково-методичних та педагогічних працівників до власної діяльності, зокрема:

- обласний огляд-конкурс творчих груп;
- методичний фестиваль «Творчість»;
- обласний огляд-конкурс на краще узагальнення методичними працівниками РМК (НМЦ) досвіду роботи методичних формувань;
- обласна педагогічна олімпіада;
- обласний конкурс дослідницьких проектів.

Заслуговує на увагу створена в області система вивчення і впровадження педагогічних ідей В.О. Сухомлинського:

- проблемні курси;
- постійно діючі семінари директорів опорних шкіл;
- творчі групи;
- творчі лабораторії;
- школи перспективного педагогічного досвіду;
- щорічні науково-практичні конференції та педагогічні читання;
- тематичні педагогічні виставки, творчі портрети лауреатів обласної педагогічної премії імені Василя Сухомлинського;
- творчі звіти опорних навчальних закладів з питань вивчення і впровадження ідей В.О. Сухомлинського;
- місячники, декади, тижні;
- методичні естафети, тематичні педагогічні виставки «Педагогічні ідеї В.О. Сухомлинського в освіті сьогодення»;
- клуби молодих учителів «Ми – сухомлиністи»;

– клуби старшокласників «З поглядом у майбутнє», «Юний сухомлиніст»;

– започатковані серії видань «Ідеї В.О. Сухомлинського на Кіровоградщині», «Методична скарбниця Кіровоградщини» та ін.

Відповідно до Закону України «Про загальну середню освіту», Типового положення про атестацію педагогічних працівників та з метою залучення інтелектуальних здібностей та педагогічних можливостей вчителів-новаторів до роботи в системі післядипломної педагогічної освіти в КОІППО розроблено та затверджено «Положення про авторську творчу майстерню вчителя» й створено чотири обласні авторські майстерні: «Формування в учнів ціннісного ставлення до людини у процесі вивчення предметів духовно-морального спрямування», «Педагогічні умови використання навчальної літератури на уроках образотворчого мистецтва та мистецтва в початковій школі», «Науково-методичне забезпечення навчально-виховного процесу у загальноосвітніх навчальних закладах», «Моделювання сучасного уроку як засіб підвищення ефективності навчання історії». Такі форми роботи сприятимуть формуванню творчого підходу до здійснення педагогічної діяльності та розповсюдженню і впровадженню сучасного досвіду в області.

Підтримка та популяризація творчих здобутків науково-педагогічного колективу інституту післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського на Всеукраїнському рівні відбувається через участь у заходах, започаткованих Державним вищим навчальним закладом «Університет менеджменту освіти». Новостворена у 2011 році Всеукраїнська школа новаторства керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників сприяє пропаганді позитивного досвіду для підвищення фахового рівня зазначених категорій педпрацівників навчальних закладів України всіх типів.

Досвід науково-методичних працівників КОІППО, РМК (ММК), НМЦ, керівних та педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів представлений на сторінках педагогічних видань: «Директор школи», «Завуч», «Школа», «Управління школою», «Сучасна школа України», у збірниках видавництв «Шкільний світ», «Основа», у виданнях Кіровоградського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського «Методичний вісник», «Педагогічний вісник» тощо.

Впродовж 2010-2011 року науково-педагогічним колективом КОІППО імені Василя Сухомлинського реалізовано проект «Школи Кіровоградщини: традиції та інновації», завдяки якому було висвітлено досвід 51 навчального закладу області.

Працівниками методичних служб ефективно використовуються навчально-методичні посібники і рекомендації:

- Сучасні підходи до планування діяльності методичних служб (автор Половенко О.В.);
- Стратегічне планування: управлінський аспект забезпечення рівного доступу до якісної освіти (автор Ткаченко В.П.);

- Система навчання працівників районних (міських) методичних кабінетів (центрів) і методичного активу. Самоосвіта методиста (автори Постельняк А.І., Половенко О.В.);
- Оптимальна модель методичної роботи в сільській малокомплектній школі (автор Половенко О.В.);
- Творчі групи в системі методичної роботи (автор Половенко О.В.);
- Майстер-клас в системі методичної роботи з педагогічними кадрами (автор Постельняк А.І.);
- Опорні школи (автор Постельняк А.І.);
- Деякі аспекти експертизи результативності управлінської діяльності керівника загальноосвітнього навчального закладу (автори Ткаченко В.П., Трубіна В.Г.).

Започатковано серії видань КОІППО «Ідеї В.О. Сухомлинського на Кіровоградщині», «Методична скарбниця Кіровоградщини».

Створена науково-методична система роботи позитивно впливає на піднесення ефективності науково-методичної діяльності з педагогічними кадрами.

Література

1. Концепція післядипломної педагогічної освіти // Інформаційний збірник МОН України.-1999.-№ 8.-С 9.
2. Дивак В. Методична робота – складова післядипломної педагогічної освіти / Дивак В // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2003. – № 1. – С. 13-14.
3. Протасова Н.Г. Післядипломна освіта педагогів: зміст, структура. Тенденції розвитку: монографія / Н.Г. Протасова. – К.: Міленіум, 1998.- 151с.
4. Соколова І.В. Технології організації методичної роботи у вищому закладі освіти / І.В. Соколова // Педагогічні технології у неперервній професійній освіті. – К., 2001.
5. Чернишова Є.Р. За натхненням до Всеукраїнської школи новаторства керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників, школи творчості і професіоналізму дорослих // Чернишова Є.Р. // Координація науково-методичної роботи закладів післядипломної педагогічної освіти в умовах єдиного інформаційно-освітнього середовища. – Рівне, 2011.

О.В.Половенко,
завідувач центру координації діяльності методичних кабінетів (центрів) та методичної роботи з педагогічними кадрами
Л.М.Кірішко,
методист центру координації діяльності методичних кабінетів (центрів) та методичної роботи з педагогічними кадрами

РОЛЬ МЕТОДИЧНИХ КАБІНЕТІВ (ЦЕНТРІВ) У ВПРОВАДЖЕННІ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРАКТИКУ РОБОТИ

У сучасних умовах реалізації Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки, яка визначає основні напрями, пріоритети, завдання і механізми реалізації державної політики в цій галузі, важливого значення набуває діяльність методичних служб, оскільки серед основних проблем зазначено: «…недосконаліть системи підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації педагогічних, науково-педагогічних та управлінських кадрів, відсутність належного рівня психолого-педагогічного та науково-методичного супроводу навчально-виховного процесу» [3]. Особлива увага звертається на інформаційно-методичне забезпечення координації діяльності районних (міських) методичних кабінетів (центрів), яке передбачає: підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників, інформатизацію процесів управління, наукової та інноваційної діяльності, бібліотечних ресурсів, розвиток технічної та програмної бази, впровадження ІКТ та дистанційних технологій у навчальний процес, використання Інтернет-ресурсів.

Стратегія модернізації регіональної системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників, удосконалення їх майстерності спрямована на *взаємодію, скоординованість дій інституту післядипломної педагогічної освіти і методичних служб на регіональному рівні щодо різних напрямів діяльності.*

Цьому сприяють розроблені моделі *співпраці обласного управління освіти і науки та інституту, інституту і районних (міських) методичних кабінетів (центрів), методичних кабінетів (центрів) і навчальних закладів для вирішення проблем якісного науково-методичного супроводу освітнього процесу і освітньої системи області.*

Їх основною метою є забезпечення динамічного професійного розвитку педагогічних працівників у межах *взаємодіючої структури*: самоосвіта – науково-методична робота загальноосвітнього навчального закладу – районний (міський) методичний кабінет (центр) – Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського.

Серед *спільних напрямів діяльності* інституту, районних (міських) методичних кабінетів (центрів), методичних формувань є:

- інноваційна освітня діяльність, що передбачає розробку та впровадження навчально-методичного забезпечення загальної середньої освіти;
- науково-методичний супровід педагогічних працівників для здійснення інноваційної діяльності, трансформування наукових ідей у практику діяльності педагогічних і керівних кадрів;
- науково-методичне забезпечення діяльності експериментальних закладів, підтримка педагогів, які беруть участь у експериментальній діяльності тощо.

Відповідно до сучасних пріоритетів в освіті методисти виконують оновлені функції, а саме: експериментальної, науково-дослідницької та інноваційної діяльності, науково-методичного супроводу профільної освіти, науково-методичного супроводу інклюзивної освіти, різноманітні моніторингові дослідження. Тому виникає потреба у формуванні їх професійної компетентності для реалізації даних завдань.

Професіоналізм методичних кадрів є однією з передумов успішної професійної діяльності вчителів: вони координують різні форми підвищення кваліфікації педагогів у міжкурсовий період, управляють науково-методичним забезпеченням навчально-виховного процесу, впровадженням сучасного змісту освіти у шкільну практику, створюють умови для особистого розвитку педагога в системі методичної роботи.

Сучасна діяльність методистів поєднує існуючий педагогічний досвід з використанням сучасних технологій навчання. Ключову роль у процесі такого поєднання відіграють інформаційно-комунікаційні технології.

Питання використання ІКТ в післядипломній педагогічній освіті розглядалося на засіданнях вченої ради КОІППО імені Василя Сухомлинського, зокрема:

- «Про стан і завдання становлення і розвитку інтерактивної, інформаційної взаємодії методичних формувань регіонального, районного і міжшкільного рівнів» (5 січня 2012 року);
- «Про стан науково-методичного забезпечення виконання Постанови Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2011 року № 494 «Про затвердження Державної цільової програми впровадження у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів інформаційно-комунікаційних технологій «Сто відсотків» на період до 2015 року» (27 квітня 2012 року).

З метою підвищення професійної майстерності завідувачів та методистів РМК (НМЦ) проведені курси підвищення кваліфікації з актуальних проблем науково-методичного забезпечення модернізації освіти:

- «Інформатизація діяльності районних (міських) методичних кабінетів (центрів)» (2006 р.);
- «Методологічні й технологічні аспекти модернізації науково-методичної діяльності районних (міських) методичних кабінетів (центрів)» (2007 р.);
- «Моніторинговий супровід модернізації навчально-виховного процесу і методичної роботи з педагогічними кадрами» (2008 р.);

- «Модернізація діяльності районних (міських) методичних кабінетів (центрів) в умовах інноваційного розвитку освіти» (2009 р.);

- «Теоретичні та організаційні аспекти управління розвитком системи підвищення кваліфікації педагогічних кадрів у міжкурсовий період» (2010 р.);

- «Наукові засади організації методичної роботи в регіоні в умовах інноваційної діяльності РМК (НМЦ)» (2011 р.);

- «Методично-технологічні аспекти впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в роботі методиста» (2012 р.).

Під час проведення курсів введено спецкурс «Педагогічні можливості Інтернет-технологій. Веб 2.0» (Голодюк Л.С., Буртовий С.В.).

Відповідно до планів роботи КОІППО, центру координації діяльності методичних кабінетів (центрів) та методичної роботи з педагогічними кадрами, наказу управління освіти і науки облдержадміністрації від 28.12.2011 р. № 589 «Про проведення обласних конференцій, семінарів, засідань творчих груп, занять шкіл творчого вчителя, педагогічної майстерності, майстер-класів» проведені:

- обласні семінари завідуючих РМК (НМЦ) з проблем «Роль РМК (НМЦ) в реалізації моделі науково-методичного забезпечення якості освіти сільського регіону», «Управління науково-методичною роботою у районі»;

- тренінг із завідуючими районними (міськими) методичними кабінетами (центрами) з проблеми «Науково-методичне забезпечення функціонування системи методичної роботи в районі» за участю редактора журналу «Школа» Голубенко М.К., працівників навчального відділу КОІППО;

- заняття обласної школи удосконалення методичної майстерності методистів з проблеми «Впровадження ІКТ в систему науково-методичної роботи з педагогічними кадрами».

Запроваджені скайп-наради, консультації в Інтернет-режимі, здійснюється онлайн-спілкування, обмін досвідом роботи через електронну пошту тощо.

Впровадження вищезазначених форм роботи дозволяє забезпечити:

- оперативний доступ до інформації;

- швидкий зворотній зв’язок та коригування роботи, можливість інтенсивної комунікації;

- умови створення мотивації до роботи за рахунок активності у самоосвітній діяльності;

- можливість надання постійних консультацій завдяки універсальності технологій Інтернет.

Організація та підтримка функціонування сторінки центру на сайті інституту дозволяє створити єдину платформу для надання освітніх методичних послуг.

На сторінці центру розміщені візитні картки методичних кабінетів (центрів). Це надає можливість отримати інформацію про кількісний та якісний склад їх працівників, ознайомитись з основними напрямами діяльності кабінетів (центрів), науково-методичними проблемами над якими працюють колективи.

У співпраці з НМК інформатики та лабораторією інформаційних технологій освіти на допомогу методичним кабінетам, центрам підготовлені методичні рекомендації «Інформатизація діяльності методичних кабінетів», що надруковані у журналах «Школа» (видавництво «Шкільний світ») та «Завуч» (видавництво «Основа») у 2012 році.

З метою підвищення ефективності керівництва та координування діяльності РМК (НМЦ) проведено:

- анкетування методистів, керівників районних (міських) методичних формувань;
- аналіз річних планів роботи, наказів про організацію науково-методичної роботи в 2011-2012 навчальному році, якісного складу працівників методичних кабінетів;
- вивчення стану ефективності функціонування діючої структури методичної роботи з педагогічними кадрами;
- аналіз рівня навченості ІКТ працівників РМК(НМЦ) (таблиця 1);
- аналіз стану функціонування сайтів методичних кабінетів, окремих методистів, наповнюваність сторінок методичних кабінетів на сайтах відділів, управлінь освіти.

Таблиця 1

Рівень навченості ІКТ працівників РМК (НМЦ)

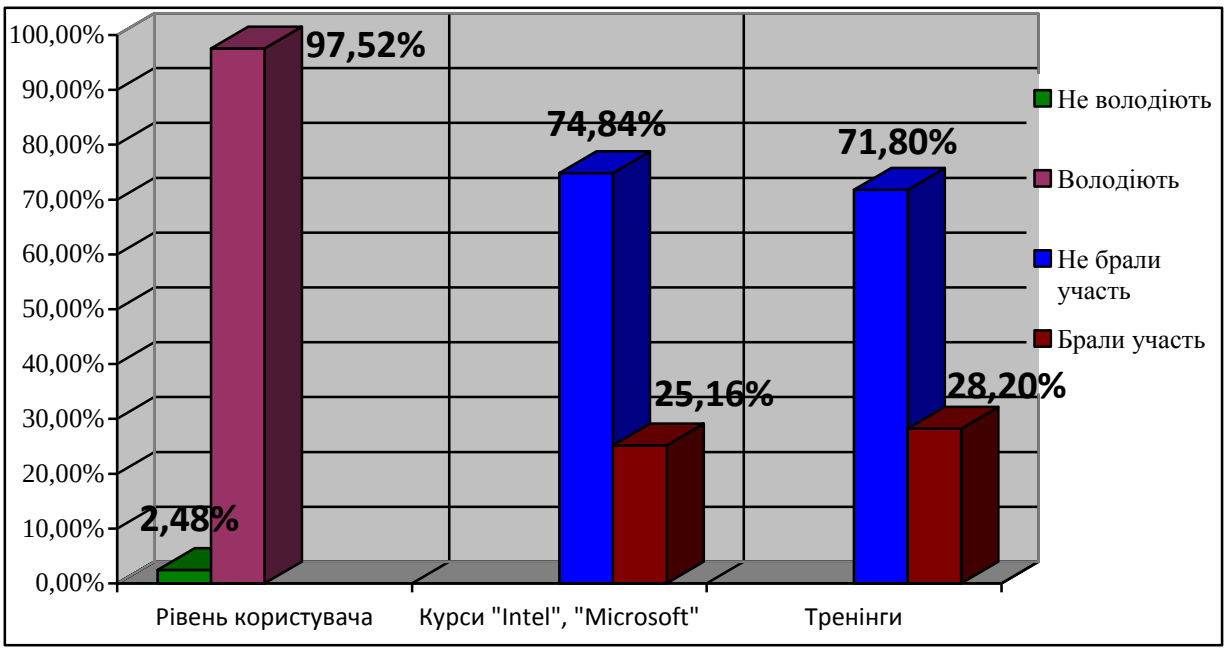

У 2011 році проведено тематичне вивчення діяльності МК відділу освіти Олександрійської райдержадміністрації з проблеми «Науково-методичне забезпечення впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у практичній діяльності педагогічних працівників».

Активне впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в управлінську, науково-методичну діяльність, навчально-виховний процесс забезпечує широкий доступ педагогічних працівників району до активного використання ними сучасних інформаційних технологій.

Як інформаційний центр РМК здійснює:

– оперативне інформаційне забезпечення освітньої діяльності навчальних закладів району;

– довідково-бібліографічне забезпечення навчально-виховного процесу та консультування педагогічних працівників закладів освіти району;

– формування фонду наукової, методичної і навчальної літератури та періодичної педагогічної преси бібліотеки районного методичного кабінету;

– методичне забезпечення діяльності шкільних бібліотек та координацію їх роботи щодо забезпечення закладів освіти підручниками, навчально-методичною літературою, навчальними програмами;

– випуск і розповсюдження інформаційно-методичного вісника «Педагогічний орієнтир» (один раз на місяць), серій «Практична педагогіка» (один раз на квартал) та «Практична психологія» (один раз на півріччя);

– формування замовлень на видання підручників, навчально-методичних посібників та іншої навчально-методичної літератури, навчальних програм та забезпечення ними закладів освіти району;

– створює картотеки та банки педагогічної інформації;

– здійснює інформаційне забезпечення районних педагогічних конференцій, семінарів, круглих столів, нарад педагогічних та керівних працівників закладів освіти району.

Працівниками РМК напрацьовані проекти «Наука-методика-навчання», «Учитель», «Керівник», «Управління», «Партнерство в освіті».

Сайт методичного кабінету створює необмежене інформаційне поле як для працівників РМК, так і для користувачів. У методичному кабінеті сформовано електронний інформаційний банк педагогічних інновацій, методичних рекомендацій. Також є банк даних, що включає:

- мережу освітніх установ;
- аналіз якісного і кількісного складу працівників РМК;
- аналіз якісного і кількісного складу керівних та педагогічних кадрів;
- дані про кількість дітей у закладах;
- дані про обдарованих дітей, дітей-сиріт, напівсиріт, дітей із малозабезпечених сімей та тих, які залишилися без піклування батьків;
- картотеку педагогічного досвіду;
- дані про заклади, які впроваджують інноваційні технології;
- списки керівників закладів освіти, їх заступників, учителів-предметників, вихователів, керівників гуртків та ін.;
- плани-графіки курсової підготовки, атестації педагогічних працівників;
- дані про науково-методичні теми (проблеми) шкіл району;
- планування РМК (річне, квартальне, місячне, тижневе).

На засіданнях РМО, заняттях школи педагогічної майстерності вчителями трудового навчання були розглянуті питання щодо використання комп'ютерних технологій на уроках трудового навчання: «Інформаційні технології на уроках трудового навчання», «Комп'ютерна підтримка викладання шкільного курсу трудового навчання», «Використання

персональних комп’ютерів у процесі проектно-технологічної діяльності учнів». Надавалися практичні консультації, проводився захист моделі сучасного уроку з використанням ІКТ.

З метою якісного науково-методичного забезпечення впровадження ІКТ у 2010-2011рр. проведені семінари-практикуми щодо питань впровадження ІКТ:

- «Сучасні тенденції застосування ІКТ у навчально-виховному процесі»;
- «Проектна діяльність – шлях до розвитку творчої особистості дитини»;
- «Роль ІКТ в житті людини та суспільному розвитку».

На допомогу педагогам підготовлені методичні рекомендації: «Використання комп'ютерних технологій у різних видах художньо-творчих робіт на уроках трудового навчання» (2008), «Інноваційні засоби навчання в трудовій підготовці школярів» (2009), «Дидактичні функції використання ІКТ на уроках трудового навчання» (2010), «Використання інтерактивного навчання і комп'ютерних технологій на уроках трудового навчання» (2011).

Розвитку творчого потенціалу педагогів сприяє робота творчих груп:

- «Впровадження методу проектів у практику роботи вчителя-словесника» (керівник Калюта В.О.);
- «Особливості вивчення української мови і літератури у 10 класі» (керівник Калюта В.О.);
- «Використання інноваційних технологій – ефективний шлях виявлення та розвитку творчих здібностей учнів» (керівник Валькевич Л.А.);
- «Використання комп’ютерної техніки на уроках іноземної мови» (керівники Івашньова С.В., Куруп Т.Г.);
- «Використання ІКТ у процесі вивчення фізики» (керівник Правий О.В);
- «Застосування проектних технологій на уроках математики» (керівник Коваль В.М.).
- «Використання ІКТ на уроках географії» (керівник Федорова В.М.).

Творчо працює ресурсний центр при Цукрозаводському НВК (керівник Федощук Т.Ю.). Вчителі мають можливість удосконалити свій рівень мовної підготовки, ознайомитись з досвідом роботи вчителів за програмою «Intel® Навчання для майбутнього», брати участь у семінарах-тренінгах, користуватися медіа- та відеобібліотеками.

Спільно з НМК географії вивчено досвід роботи методиста МК відділу освіти Олександрійської райдержадміністрації О.В. Даценка з проблеми «Інноваційні підходи до організації науково-методичної роботи з педагогічними кадрами». У 2012 році О.В. Даценко став переможцем Всеукраїнського конкурсу на кращий авторський освітній інтернет-сайт в номінації «Сайти загального спрямування», який був організований видавництвом «Шкільний світ».

Активно працюють по впровадженню інформаційно-комунікаційних технологій методичні кабінети відділів освіти Бобринецької, Петрівської, Олександрівської, Гайворонської, Добровеличківської, Кіровоградської райдержадміністрацій, ЦМСПС м. Кіровограда. За статистичними даними

методичних кабінетів (центрів) станом на 1 лютого 2012 року рівень навченості ІКТ працівників подано у розрізі районів (таблиця 2).

Таблиця 2

Рівень навченості ІКТ працівників РМК (НМЦ)
(у розрізі районів)

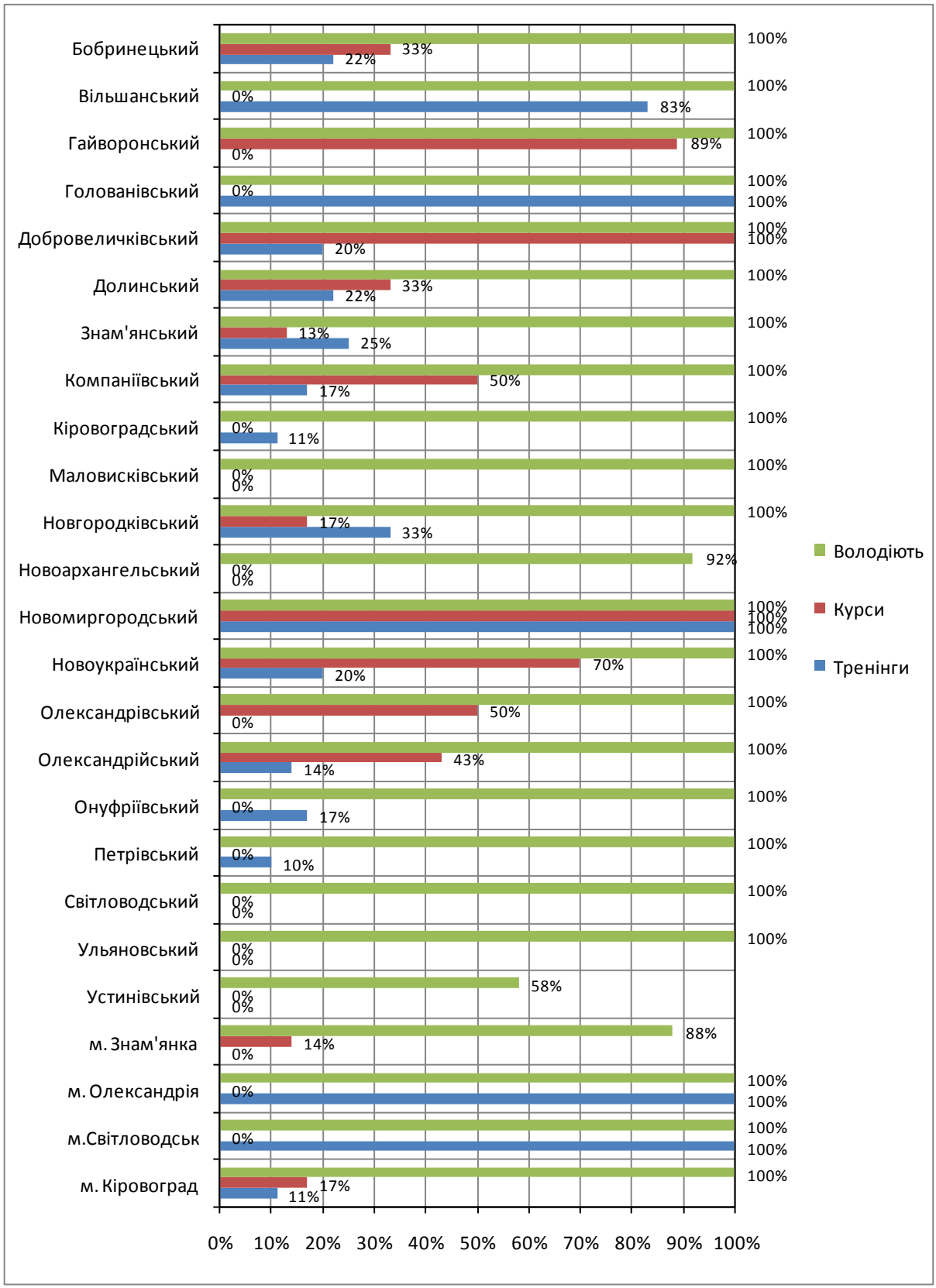

Працівники центру методичної та соціально-психологічної служби управління освіти Кіровоградської міської ради проводять консультації для вчителів з використанням веб-камери з проблем: «Групова робота на уроках іноземної мови» (жовтень 2011 року), «Тестова система контролю на уроках іноземної мови» (листопад, 2011), «Використання ІКТ на уроках історії та правознавства» (листопад, 2011), «Використання елементів розвитку критичного мислення на уроках словесності».

На засіданнях Школи молодого заступника директора з навчально-виховної роботи розглядаються питання щодо використання ІКТ в управлінській діяльності.

На веб-сайті ЦМСПС www.cmsps.edukit.kr.ua розміщуються та регулярно оновлюються матеріали проведених методичних заходів, наукові статті, підготовлені працівниками ЦМСПС. Успішно реалізується дослідницький Інтернет-проект «Радон в Кіровограді: міфи та реальність». (Веб-сайт проекту: www.gtpradonkirovohradfeb2012.pbworks.com).

Працівниками ЦМСПС м. Кіровограда здійснюється методичний супровід впровадження у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема:

- підготовлено методичні рекомендації про створення та функціонування веб-сайта навчального закладу, щодо особливостей роботи в режимі «Конференція» на порталі «Класна оцінка»;
- загальноосвітні та дошкільні навчальні заклади міста створили власні веб-сайти на порталі управління освіти Кіровоградської міської ради на платформі «Класна оцінка»;
- протягом грудня 2011 року – березня 2012 року на порталі «Класна оцінка» відбулися онлайн презентації для педагогічної громадськості міста, веб-сайтів навчальних закладів ЗШ №2, 3, 4, 7, 10, 12, 13, НВО №1, 8, 25, 15, 17, 18, 19, гімназії №9, гімназії імені Тараса Шевченка, СЗШ №6, 14, 32, НВК №26, «Кіровоградський колегіум»;
- 7 лютого 2012 року в навчальних закладах міста проведено День безпечного Інтернету.

67 педагогів навчальних закладів міста взяли участь в тренінгу «Безпека дітей в Інтернеті», 9 – в семінарі-тренінгу «Методика викладання курсу «Основи інформаційно-комунікаційних технологій», організованих на базі КОІППО імені Василя Сухомлинського.

Сьогодні важко переоцінити роль функціонування мережі для освітнього середовища у районах області. Для вчителів – це, перш за все, доступ до сучасних інформаційних ресурсів з метою підвищення своєї фахової майстерності та обміну інформацією зі своїми колегами засобами сучасних комунікаційних серверів мережі Інтернет. Для учнів – це можливість своєчасного і якісного доступу до навчальних ресурсів мережі, дистанційних курсів та ін. Тому подальша розбудова мережі є першочерговим завданням відділу освіти Петрівської райдержадміністрації, який уже об’єднаний в локальну освітню мережу з методичним кабінетом завдяки власному інтернет-серверу.

Усі заклади (ЗНЗ та ДНЗ, ЦДЮТ) та відділ освіти мають електронні поштові скриньки. Створена і працює мережа зв'язку закладів з відділом освіти засобами електронної пошти. Це дозволяє оперативно передавати і отримувати інформацію.

У районі впродовж трьох років діє сайт відділу освіти, який постійно оновлюється та доповнюється.

Це дає змогу в повній мірі використовувати сучасну комп'ютерну техніку у навчально-виховному процесі та забезпечує своєчасність отримання й надання інформації, її достовірність й безпеку між закладами освіти району та відділом освіти.

Створено сайт районного методичного кабінету (http://petrove-petr-rmk.edukit.kr.ua/) та методистів (http://zoya-oshega.edukit.kr.ua, nataha -vershok. edukit.kr.ua). Наявність веб-сайта РМК дозволяє оперативно інформувати керівників ЗНЗ, вчителів, громадськість, батьків, учнів щодо основних заходів району.

Створено веб-сайти:

- районного методичного об'єднання вчителів інформатики;
- 10 шкільних методичних об'єднань вчителів початкових класів;
- 10 ДНЗ на платформі Edukit.org.ua (Петрівський № 1, Петрівський №2, Петрівський «Колосок», Червонокостянтинівський, Луганський, Новостародубський №2, Малинівський, Володимирівський, Богданівський, Ганнівський ДНЗ).

Розпочали створення особистих веб-сайтів і педагогічні працівники.

З метою популяризація можливостей і розширення мережі інформаційних ресурсів для формування єдиного інформаційно-навчального простору регіональної освітньої системи, створення позитивного іміджу закладів освіти у районі започатковано конкурс на кращий Web-сайт навчального закладу.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності педагога дозволяє оптимізувати зміст навчання дорослих, модернізувати методи та форми організації науково-методичної діяльності, підвищити ефективність та якість надання методичних послуг.

Запровадження ІКТ в практику роботи включає такі етапи:

- підготовка методичних рекомендацій і розробка необхідної документації для педагогічних працівників;

- проведення інструктивно-методичних нарад з керівниками навчальних закладів, методичним активом учителів;

- надання консультативної допомоги керівникам школи у плануванні й проведенні методичного навчання і самоосвіти вчителів;

- чітке визначення основних етапів упровадження і пов'язаного з ним методичного навчання, щоб воно стало доступним для вчителів;

- оперативний контроль за впровадженням, виявленням типових труднощів і недоліків, внесення коректив до методичних матеріалів, змісту методичного навчання, до темпу і етапів впровадження;

- аналіз результатів упровадження в кінці навчального року і накреслення нових перспектив роботи над цією проблемою.

Проте, слід зазначити, що в інформатизації діяльності методичних кабінетів (центрів) є ряд невирішених проблем:

- потребує удосконалення матеріально-технічне забезпечення діяльності методичних кабінетів (центрів);
- низький рівень володіння ІКТ методистами окремих методичних кабінетів;
- не всі методичні кабінети мають власні сайти, мала кількість сайтів методистів;
- повільне запровадження в практичну діяльність віртуальних методичних формувань;
- потребує розв'язання також проблема підготовки вчителя-новатора, який на високому рівні володіє інформаційно-комунікаційними, проектними технологіями;
- недостатній рівень запровадження дослідно-експериментальної роботи з питань упровадження інформаційно-комунікаційних технологій у систему управлінської діяльності, науково-методичної роботи, організації навчально-виховного процесу.

Вбачаємо у розв'язанні вищезазначених проблем такі шляхи вирішення: *поступова трансформація методичних кабінетів (центрів) у* науково-методичні, інформаційно-методичні установи, які вирішуватимуть на належному науково-методичному та організаційному рівні складні сучасні проблеми реформування системи освіти, підвищуватимуть кваліфікацію педагогічних працівників шляхом оновлення змісту і форм методичної роботи, здійснюватимуть під керівництвом інституту післядипломної педагогічної освіти наукові пошуки та експериментальні дослідження.

Методичним службам радимо акцентувати увагу на такі напрями науково-методичної діяльності.

Навчально-методичний:

• методичний супровід навчальної діяльності;
• створення районних навчальних центрів;
• інформаційне наповнення єдиної інформаційної освітньої мережі;
• робота з проектами, грантами і партнерськими програмами.

Інформаційно-аналітичний:

• збір, аналіз і обробка інформації;
• інформаційно-аналітичний супровід проектів і програм;
• проведення власних досліджень.

Інформаційно-методичний:

• формування регіонального замовлення на навчальні видання для загальноосвітніх установ;
• інформаційно-методичне обслуговування і консультування працівників з питань використання сучасних інформаційних технологій в освітньому процесі.

На виконання Державної цільової програми «Сто відсотків» на період до 2015 року продовжити навчання педагогічних працівників за програмами «Microsoft® Цифрові технології», «Інтел® Навчання для майбутнього».

Радимо організувати роботу творчих груп за напрямами:

- розробка моделі формування інформаційно-комунікаційної компетентності вчителів-предметників загальноосвітніх навчальних закладів;
- розробка науково-методичного супроводу використання можливостей педагогічних програмних засобів навчального призначення як складової комп'ютерно орієнтованих методичних систем навчання у навчально-виховному процесі;
- розробка науково-методичного супроводу використання можливостей освітніх сайтів мережі Інтернет як складової комп'ютерно орієнтованих методичних систем навчання в навчально-виховному процесі;
- розробка науково-методичного супроводу використання можливостей програмного забезпечення загального призначення як складової комп'ютерно орієнтованих методичних систем навчання в навчально-виховному процесі.

При проведенні методичних заходів радимо звертати особливу увагу на підвищення професійної компетентності педагогів через:

- використання відео-, аудіо- та інших мультимедійних матеріалів;
- ознайомлення із сучасними інноваційними проектами;
- використання мережі Інтернет для пошуку фахової інформації;
- обмін методичними матеріалами.

Методичний супровід педагогічних програмних засобів:

- демонстрація можливостей ППЗ;
- практична робота з використання ППЗ;
- моделювання уроків з використання ППЗ;
- аналіз переваг та недоліків, розробка рекомендацій з використання окремих ППЗ.

Продовжити вивчення досвіду впровадження ІКТ у професійну діяльність методистів, керівників навчальних закладів, учителів.

З метою координації методичних служб широко впроваджувати мережеву співпрацю через: чат-, інтернет-конференції, віртуальні наради та засідання методичних об'єднань, створення і публікацію методичних і навчальних матеріалів, функціонування медіатек.

Впровадження ІКТ забезпечить:

1. Підвищення якості та доступності сучасної освіти.
2. Задоволення інформаційних та освітніх потреб учнів, учителів, керівників освітніх установ, працівників методичних служб.
3. Підготовку педагогічних працівників, учнів до активної діяльності в інформаційному суспільстві.
4. Розвиток професійної компетентності працівників методичних служб шляхом використання нових інформаційно-комунікаційних технологій.
5. Автоматизацію процесів інформаційно-методичного забезпечення, організаційного керування навчальною діяльністю, а також проектування, оперативного планування і керування освітнім процесом.
6. Автоматизацію процесів інформаційної діяльності та взаємодії, у тому числі забезпечення комунікацій на основі використання локальних і глобальної комп'ютерних мереж.

7. Поповнення сучасного навчального закладу необхідними науковими, навчально-методичними, інформаційно-довідковими, інструктивно-організаційними, нормативними, технічними й іншими матеріалами, що використовуються в науково-методичній діяльності освітніх установ.

Новими векторами випереджувального розвитку методичної служби має стати побудова поля мережевої взаємодії у системі неперервної освіти педкадрів, модернізація розгалуженої інфраструктури методичної служби на принципах мережевої взаємодії й маркетингу, розроблення нових, більш досконалих критеріїв експертизи освіти у регіоні, механізмів їх застосування у практичній діяльності, впровадження яких сприятиме забезпеченню стабільного функціонування й сталого розвитку системи освіти на Кіровоградщині, формуванню єдиного інформаційно-навчального простору регіональної освітньої системи.

Література

1. Волошина С.В. Розвиток інформаційної та комунікативної компетентності вчителя //Завучу усе для роботи. – 2011. – №15-16 (63-64). – С.9-17.

2. Координація науково-методичної роботи закладів післядипломної педагогічної освіти в умовах єдиного інформаційно-освітнього середовища / Упорядники: Н.В. Любченко, Н.А.Мельник, Г.Є. Тригубець. – Рівне, 2011.

3. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки. – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf.

4. Старченко К.М., Пуцов В.І., Завалевський Ю.І., Литвиненко Г.М. Управління інноваційним розвитком районного (міського) методичного кабінету. Науково-методичний посібник. – Чернівці: «Букрек», 2010.

В.П.Ткаченко,
завідувач відділу освітнього менеджменту

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КЕРІВНИКІВ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Дійсність вимагає від керівника сучасного освітнього закладу модернізації його ролей і функцій. Це означає, що директори повинні бути поінформованими щодо реформ та змін у різних галузях, а також на різних рівнях: національному, регіональному, шкільному. Бути освітньо зорієнтованим директором набагато складніше, ніж адміністративним.

Завдання, поставлені суспільством і державою до керівників загальноосвітніх навчальних закладів, потребують суттєвої зміни в їхній підготовці, зокрема, до інноваційної діяльності, яка відбувається під час навчання на курсах підвищення кваліфікації та здійснюється безпосередньо на базі районних (міських) методичних кабінетів. Суттєвому поліпшенню підлягають зміст, форми і методи роботи з керівним складом за умови врахування досягнень сучасної науки і практики в галузі психології, педагогіки, управління соціальними системами.

Підвищення кваліфікації керівників закладів освіти визначається метою навчання, яка залежить від рівня професійної компетентності слухача: сукупності управлінських знань і вмінь; мотивації до управлінської діяльності; особистісних якостей. До важливих чинників управлінського розвитку належить готовність до управлінської діяльності, яка має такі складові:

- наявність спеціальних здібностей, інтересу до управлінської діяльності;
- уміння приймати ризиковані рішення, вступати в конфлікти заради інтересів справи, активно діяти в екстремальних умовах;
- готовність до збільшення стресових навантажень;
- готовність до зміни умов праці і особистого життя.

Безумовно, складовою частиною загальної готовності особистості до будь-якої професійної діяльності є теоретичне навчання з відповідного напрямку. Педагогічні умови у системі підготовки керівників шкіл до управлінської діяльності мають враховувати вплив економічних чинників розвитку суспільства, тенденції гуманізації та демократизації освіти. Це є основою визначення змісту післядипломної педагогічної освіти керівників шкіл. Знання та вміння , яких вони набувають, спрямовуються на те, щоб випередити суспільні та освітні зміни і забезпечити готовність керівників шкіл до здійснення управлінської діяльності в нових умовах.

Виходячи з цих позицій, можна визначити такі педагогічні умови ефективності розвитку професіоналізму діяльності керівників шкіл:

- випереджувальна спрямованість;
- варіативність змісту та форм;
- врахування набутого практичного досвіду.

Неперервність зростання професіоналізму керівників шкіл має забезпечуватись такими чинниками:

- обов'язковість превентивної підготовки майбутніх керівників шкіл, спеціальної підготовки керівників шкіл перед призначенням на посаду в системі вищої або післядипломної освіти;
- наступність між підготовкою керівників шкіл у закладах вищої та післядипломної освіти;
- створення єдиної системи курсів підвищення кваліфікації, семінарів, інших форм професійного розвитку, які підпорядковані загальній меті.

Практика роботи з керівниками шкіл показує, що існує нагальна потреба у визначенні повного обсягу знань і вмінь, які забезпечують формування управлінських компетенцій. Процес набуття цих знань і вмінь має органічно поєднувати підготовку на курсах підвищення кваліфікації та в міжкурсовий період за цілісним, науково обґрунтованим змістом, тобто, стандартом післядипломної педагогічної освіти. В умовах відсутності такого стандарту система післядипломної педагогічної освіти має забезпечувати наступність підготовки керівників шкіл на різних етапах шляхом координації діяльності різних установ, а саме: Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, Кіровоградського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського, методичних кабінетів (центрів) відділів (управлінь) освіти районних державних адміністрацій (міських рад).

Саме післядипломна педагогічна освіта спроможна забезпечити професійну готовність майбутнього керівника загальноосвітнього навчального закладу до ефективної управлінської діяльності.

Крім зазначеного вище, майбутній претендент на керівну посаду може отримати магістерську підготовку у вищих навчальних закладах за спеціальностями «Технологічна освіта» та «Професійна освіта» (Постанова Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 787). Якщо йдеться мова про магістратуру з педагогічно - управлінськими спеціалізаціями, то слід зазначити, що їх слухачами можуть бути особи за наявності базової повної вищої педагогічної освіти за будь-якою спеціальністю педагогічного профілю.

Отже, магістр, який здобув освіту за спеціалізацією «Управління навчальними закладом», - це фахівець, що володіє знаннями та вміннями психолого-педагогічного, а також управлінського характеру, які допоможуть йому в розв'язанні проблем правової, фінансово-економічної, господарської, інформаційної, маркетингової спрямованості, будуть в нагоді під час розв'язання міжособистісних конфліктних відносин в колективі педагогічних працівників і допоможуть створити атмосферу злагоди, довіри, відповідальності, взаєморозуміння та доброзичливості.

Важливим кроком у створенні системи підготовки фахівців з управління у Кіровоградському регіоні стало відкриття магістратури зі спеціальності «Управління навчальним закладом». Згідно з програмою підготовки магістр має бути фахівцем з високим потенціалом фундаментальної та професійної освіти, здатним виконувати управлінську діяльність, працюючи у закладах освіти.

Метою магістратури є формування нового управлінського мислення, яке ґрунтується на соціально забарвленому менеджменті, повазі та довірі до персоналу, гуманізації, децентралізації, системності, концептуальному підході до управлінської діяльності. Магістри мають фахово орієнтуватися в динаміці проблем організації системи освіти і діяльності навчального закладу, вирішувати проблему формування змісту, вибору методів і форм організації навчання, виховання і управління загальноосвітнім навчальним закладом.

Відповідно до навчального плану магістранти вивчають такі дисципліни циклу професійної та практичної підготовки: «Менеджмент в освіті» «Системний підхід до прийняття управлінських рішень», «Правове забезпечення управлінських рішень», «Маркетинг на ринку освітніх послуг», «Аналіз освітньої політики», «Соціологія управління», «Фінанси та аналіз фінансово-господарської діяльності навчального закладу», «Психологія управління» тощо.

Враховуючи суспільно-політичні та соціально-економічні зміни в суспільстві, така підготовка майбутніх керівників загальноосвітніх навчальних закладів покликана якомога ефективніше сприяти соціально-професійній адаптації нового покоління управлінців. Навчання забезпечує формування у магістрів системи знань, необхідних керівникові: законодавчо-нормативних, методологічних, загальнотеоретичних, організаційно - технологічних та умінь, які відповідають загальним управлінським функціям: діагностико-прогностичні (моделюючі), організаційно-регулятивні, контрольно - корегуючі.

Керівні особи навчальних закладів мають володіти знаннями не тільки педагогічної спрямованості, а й знаннями, які дозволять їм створити таку атмосферу між працівниками та керівництвом, між керівництвом навчального закладу та органами місцевого самоврядування, органами державної влади, завдяки якій буде успішно функціонувати заклад. Окрім того, адміністратори мають добре орієнтуватися в потоці нормативно-правової, фінансово-економічної, маркетингової інформації, а також інформації, що стосується охорони праці педагогічних працівників.

Зважаючи на необхідність в нових соціально-економічних умовах розвитку освіти трансформації освітнього простору України в європейський, особливої ваги набуває зміст і наповнюваність навчальних планів курсів підвищення кваліфікації. Слухачі курсів мають орієнтуватися не тільки в потоці педагогічної і психологічної інформації, а й бути обізнаними в питаннях гуманітарного і соціально-економічного змісту, володіти знаннями історичного, філософського характеру. Керівник навчального закладу повинен не тільки знати зміст законодавчої бази функціонування освітянської сфери, а й добре орієнтуватися в ній, вміти відстежувати зміни, внесені до законів та підзаконних нормативно-правових актів.

Отже, під час підвищення кваліфікації потрібно будувати навчальний процес таким чином, щоб формувалися і розвивалися професійні й морально важливі якості, насамперед розум, воля, комунікативність.

Професійна готовність керівника загальноосвітнього навчального закладу допомагає правильно використовувати знання, досвід, перебудовуватися (змінювати акценти) у різних професійних ситуаціях.

Одним із ефективних шляхів вирішення проблеми підготовки керівників навчальних закладів є формування резерву керівних кадрів, а також їх професійна підготовка в умовах сьогодення.

Навчання осіб, зарахованих до резерву кадрів, здійснюється на підставі індивідуальних планів розвитку резервістів. Найбільш доцільним навчанням майбутніх керівників є їх підготовка на курсах підвищення кваліфікації в інституті післядипломної педагогічної освіти, на факультетах підготовки працівників при вищих навчальних закладах. Разом з тим, не можна ігнорувати інші форми підготовки резерву:

- систематичне навчання шляхом самоосвіти;
- участь в роботі семінарів, нарад, конференцій з проблем управління, організація ділових зустрічей, дискусій тощо;
- стажування на управлінських посадах і тимчасове виконання обов'язків керівників організації;
- надання тимчасового права для вирішення окремих питань на рівні того керівника структурного підрозділу, на посаду якого готується резервіст;
- відрядження в інші організації та навчальні заклади для ознайомлення з ефективними методами і позитивним досвідом роботи.

Визначаючи зміст навчання керівників шкіл, слід врахувати необхідність формування і розвитку їх творчих якостей, поглиблення управлінської компетентності, вдосконалення комплексу спеціальних знань і вмінь, необхідних для утвердження нового стилю управлінської діяльності, спрямованої на вирішення організаційних, педагогічних, соціальних завдань, забезпечення становлення , стабілізації, оптимального функціонування і розвитку навчального закладу відповідно до вимог сьогодення.

Створюючи систему цілеспрямованого формування професійної компетентності керівників загальноосвітніх навчальних закладів, радимо використати літературу:

1. Васильченко Л.В. Управлінська культура і компетентність керівника. – Х.: Вид. група «Основа», 2007.-176 с. (Б-ка журн. «Управління школою»; Вип.3(51).

2. Вдовиченко Р.П.Управлінська компетентність керівника школи. –Х.: Вид. група «Основа», 2007.-112с. (Б-ка журн. «Управління школою»; Вип.1(49).

3. Мармаза О.І. Менеджмент в освіті: секрети успішного управління. –Х.: Вид. група «Основа», 2005.-176 с. (Б-ка журн. «Управління школою»; Вип.11(35).

4. Островерхова Н.М., Даниленко Л.І. Ефективність управління загальноосвітньою школою: соціально-педагогічний аспект.-К. : Школяр, 1995.-302 с.

5. Підготовка керівника середнього закладу освіти: Навчальний посібник /За ред.. Л.І.Даниленко.-К. : Міленіум, 2004.-272с.

6.Сорочан Т.М. Підготовка керівників шкіл до управлінської діяльності: теорія ї практика. Монографія.-Луганськ: Знання, 2005.-384с.

І.А.Марченко,
методист відділу інноваційної діяльності та інтелектуальної власності

ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ

Соціально-економічні та політичні зміни в Україні висувають нові вимоги до системи освіти й виховання підростаючої особистості.

Становлення та розвиток України як демократичної держави, модернізація національної системи освіти підносять у ранг пріоритетних проблему інноваційної діяльності загальноосвітніх навчальних закладів. Важливим фактором, який визначає успішність навчання, є характер та специфіка інноваційної діяльності загальноосвітнього навчального закладу, що дозволяє організувати навчально-виховний процес відповідно до новітніх тенденцій розвитку освітньої галузі.

Педагогічні інновації займають чільне місце в працях П.П. Блонського, В.П. Вахтерова, К.М. Вентцель, П.Ф. Каптерова, А.С. Макаренка, М.І. Махмутової, З.І. Равкіна, В.О. Сухомлинського, Г.І. Щукіної та ін. Особливе значення у змістовному плані становлять дослідження вчителів-новаторів та вчених, що висунули й апробували в навчально-виховному процесі різні педагогічні ідеї (Ш.О. Амонашвілі, І.П. Волков, В.В. Давидов, Л.В. Занков, Є.М. Ільїн, С.М. Лисенкова, В.Ф. Шаталов, С.Т. Шацький та ін.).

Вітчизняні та зарубіжні дослідники в останнє десятиліття приділили достатню увагу проблемі інноваційної діяльності освітніх закладів. Зокрема, проблема педагогічної інноватики на сучасному етапі розвитку знайшли своє відображення у роботах К. Ангеловські, І.М. Богданової, Л.І. Даниленко, І.П. Підласого, О.В. Попової, А.І. Пригожина, О.Я. Савченко, В.А. Сластьоніна, К. Роджерса, Н.Р. Юсуфбекової та ін.

У Законі України «Про загальну середню освіту» визначені проблеми і завдання науково-методичного забезпечення загальної середньої освіти, зокрема: проведення цілеспрямованої діяльності з організації і координації заходів щодо вивчення та впровадження наукових досліджень, передових педагогічних технологій у навчально-виховний процес з метою підвищення майстерності педагогічних кадрів [1].

Удосконалення навчально-виховного процесу в загальноосвітньому закладі пов’язане з необхідністю модернізації внутрішньошкільної науково-методичної роботи, її вдосконалення на інноваційній основі, залучення педагогів до творчої діяльності та дослідно-експериментальної роботи, формування у них нових підходів до організації науково-методичної роботи, нового розуміння педагогічної творчості.

Дослідно-експериментальну діяльність педагога необхідно розглядати, з одного боку, як форму педагогічної творчості, а з іншого – як умову позитивного розвитку шкільної навчально-виховної системи.

В.О. Сухомлинський у багатьох своїх працях відзначав, що педагогічна діяльність неможлива без елементу дослідження, бо вже за своєю логікою та філософською основою вона має творчий характер. На думку відомого педагога, кожна людська індивідуальність, з якою має справу вчитель, – це певною мірою, своєрідний, неповторний світ думок, почуттів, інтересів [2, с.471].

Дослідна робота педагога - удосконалення масової педагогічної практики на основі інтуїції педагога без наукового обмеження умов, відбору й обґрунтування критеріїв оцінки результатів.

Аналіз педагогічного досвіду кращих шкіл і сучасні дослідження свідчать, що у діяльності творчого вчителя завжди присутні дослідницькі елементи.

В.О. Сухомлинський у статті «Постановка експерименту педагогічним колективом середньої школи» розповів про методику колективного експерименту, що проводився в очолюваній ним школі. Він ставив проблему таким чином, щоб у самому експерименті, реалізації його результатів і загальній оцінці брав участь весь педагогічний колектив.

У Павлиській школі кожен учитель досліджував якийсь один аспект навчально-виховного процесу. Василь Олександрович вважав, що методична робота і наукове дослідження зближаються тим, що ґрунтуються на аналізі фактів і передбачають наукове прогнозування очікуваних результатів.

Учитель, на думку В.О. Сухомлинського, який не вміє проникати у глибину фактів, бачити причинно-наслідкові зв’язки між ними, неминуче перетворюється у ремісника. Тому однією з необхідних умов ефективної реалізації методичної роботи він вважав активну творчу діяльність усього колективу й дослідницько-пошукову атмосферу, що панує в ньому.

Дослідно-експериментальна робота - поєднання пошуку найбільш ефективної педагогічної системи через дослідну роботу, розробку програми експерименту та її реалізацію, включаючи і процес удосконалення масової педагогічної практики на основі отриманих результатів експерименту.

На базі кадрового, матеріально-технічного, навчально-методичного, інформаційного, ціннісного й управлінського потенціалу у Кіровоградській області проводиться 6 регіональних та 4 всеукраїнські експерименти.

Аналіз змісту та проміжних результатів експериментів регіонального рівня дає підстави стверджувати про їх науково-методичну та організаційно-педагогічну значущість для підвищення якості як середньої, так і післядипломної освіти.

Особливо продуктивними є результати таких експериментів: «Формування духовності особистості на засадах традиційних християнських цінностей в умовах закладу освіти нового типу» (науковий керівник - Калініченко Н.А., завідувач кафедри педагогіки і психології КОІППО імені Василя Сухомлинського), «Формування духовності особистості на засадах національних цінностей» (науковий керівник - Калініченко Н.А.), «Розвиток

творчості гімназистів шляхом впровадження у навчально-виховний процес інноваційних технологій» (науковий керівник – Болсун С.А., доцент кафедри педагогіки і психології КОІППО імені Василя Сухомлинського), «Формування особистості на ідеалах лицарсько-козацького виховання та християнської етики» (науковий керівник - Калініченко Н.А.), «Впровадження здоров'язберігаючих технологій у системі: родина-дошкільний навчальний заклад-школа» (науковий керівник – Болсун С.А.).

У ході дослідно-експериментальної роботи з проблеми **«Формування особистості на ідеалах лицарсько-козацького виховання та християнської етики»**, що здійснюється на базі комунального закладу «Навчально-виховне об'єднання «Школа козацько-лицарського виховання І-ІІ ступенів № 21 – суспільно-гуманітарний ліцей – дошкільний навчальний заклад Кіровоградської міської ради Кіровоградської області» (директор – Засінець Л.В.), розроблена та впроваджується авторська програма виховних занять з курсу «Християнська етика в українській культурі» (для учнів 3-4 класів), здійснено моніторинг психолого-педагогічної взаємодії колективу школи, батьків та громадськості, узагальнено результати психодіагностичних досліджень учнів, дослідження рівнів сформованості національної самосвідомості та ціннісних орієнтацій учнів (за розробленою програмою), методів впливу на громадянську сферу школярів та розроблені корекційно – розвивальні заходи, розроблено і впроваджено виховні програми «Я-житель Кіровоградщини», «Я-житель планети», «Я-громадянин України», спецкурс «Морально-етичне виховання», проведені індивідуальні та групові корекційно – розвивальні заняття з елементами тренінгу толерантності та впливу на формування ціннісних орієнтацій учнів старших класів за результатами діагностики.

Під час дослідно-експериментальної роботи з проблеми **«Формування духовності особистості на засадах традиційних християнських цінностей в умовах закладу освіти нового типу»**, що здійснюється на базі гімназії № 9 Кіровоградської міської ради (директор – Коваленко Н.М.), узагальнено результати діагностичного дослідження формування духовності особистості учнів гімназії, вчителів, батьків, визначено шляхи, форми та засоби, які ефективно забезпечують формування духовного здоров'я сучасного учня, створено модель школи духовності, розроблено структурно-функціональну модель випускника гімназії – духовно розвиненої особистості, здійснено підсумкове діагностування у рамках моніторингу та контролю за станом і динамікою формування духовного здоров'я учнів; у 2011/2012 навчальному році організовано роботу гуртка «Світло пізнання», видано чимало статей, розробок уроків тощо.

У ході дослідно-експериментальної роботи з проблеми **«Формування духовності особистості на засадах національних цінностей»**, що здійснюється на базі НВК «Деріївська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів – дошкільний навчальний заклад» Онуфріївської районної ради (директор - Патерило С.Я.), здійснено апробацію авторської програми дослідження та психолого-педагогічної діагностики рівня інтелектуального та духовного розвитку особистості; розроблено модель педагогічних умов, що забезпечують

формування духовності учнів, програми спецкурсів з формування духовності особистості, програму виховних впливів та залучення учасників експерименту до участі в різних видах заходів у рамках навчально-виховного процесу тощо.

Під час дослідно-експериментальної роботи з проблеми **«Впровадження здоров'язберігаючих технологій у системі: родина-дошкільний навчальний заклад-школа»**, що здійснюється на базі Веселівського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів-дошкільний навчальний заклад» Кіровоградської районної державної адміністрації (директор – Хлань В.Г.), досліджено рівень валеологічної освіти вчителів, їх творчого потенціалу, здійснено моніторинг розвитку особистості дитини, розроблено програму спецкурсу «Розвиток емоційного інтелекту» (для учнів 7 класу); методичні рекомендації до викладання спецкурсу «Розвиток емоційного інтелекту» (для учнів 6 класу); програму факультативу з фізкультури (для учнів 5-11 класів), уведено спецкурси та факультативи: «Розвивальні ігри» (для учнів 1-4 класів), «Уроки добрих знань» (для учнів 1-4 класів), «Казкотерапія» (для учнів 1-4 класів), «Гармонійний учень» (для учнів 5 класу), «Розумники й розумниці» (для учнів 1-4 класів); здійснено моніторинг стану фізичного і психічного здоров'я учнів та його аналіз, проведено Тижні здоров'я та культури харчування, батьківські збори за темою «Життя дитини після розлучення батьків», досліджено рівень валеологічної освіти вчителів, їх творчого потенціалу, підготовлено до друку методичні рекомендації щодо створення умов для формування здорової, творчої особистості на уроках математики, створення умов для збереження та зміцнення психологічного здоров'я школярів через впровадження ігрових технологій як засобу активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках математики тощо.

У ході дослідно-експериментальної роботи з проблеми **«Розвиток творчості гімназистів шляхом впровадження у навчально-виховний процес інноваційних технологій»,** що здійснюється на базі Златопільської гімназії м. Новомиргорода Новомиргородської районної ради (директор – Бирзул В.Л.), проведено моніторингові дослідження навчальних досягнень вихованців гімназії, організовано діяльність гуртків «Основи ТРВЗ» та «Ейдетика», заняття факультативу «Ейдетика» у 5-6 класах, випущено брошуру «Основи ТРВЗ-педагогіки», підготовлено до друку збірки: учнівських творчих робіт «Підслухані думки», міні-творів учнів гімназії з теми «Найважливіше для мене слово», методичних матеріалів учителів гімназії «Розробки уроків з використанням ТРВЗ та ейдетики», «Формування пізнавальних інтересів в учнів на уроках математики за допомогою інтерактивних технологій», «Лекційно-практична система як форма впровадження проблемно-пошукового навчання», проведено експрес-семінари з питань впровадження у навчально-виховний процес елементів інноваційних технологій тощо.

Професія вчителя вимагає особливої чутливості до тенденцій суспільного буття, що постійно змінюються, здатності до адекватного сприйняття потреб суспільства і відповідного коригування своєї роботи. В умовах демократизації

управління школою зростає самостійність кожного вчителя у виборі тих чи інших ділянок педагогічної діяльності, в яких він здійснює творчий пошук.

Особливу значущість має ця здатність за постіндустріальної, інформаційної доби, яка потребує багатьох, принципово відмінних від попередніх навичок, умінь і відповідного мислення. Школа як один із найважливіших інститутів соціалізації людини, підготовки молоді до ролі активних суб'єктів майбутніх суспільних процесів повинна бути винятково уважною як до нових реалій і тенденцій суспільного розвитку, так і до нововведень у сфері змісту, форм і методів навчання та виховання. Нововведення (інновації) не виникають самі собою, а є результатом наукових пошуків, аналізу, узагальнення педагогічного досвіду.

Відповідно до Положення про експериментальний загальноосвітній навчальний заклад (затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 23.11.2009 № 1054) після виконання програми відповідного етапу дослідно-експериментальної роботи адміністрація експериментального загальноосвітнього навчального закладу **всеукраїнського рівня** спільно з автором педагогічної ініціативи (науковим керівником) звітують про перебіг і отримані результати на засіданні відповідної комісії Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України; **регіонального рівня** - на засіданні вченої ради відповідного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Звіт про результати дослідно-експериментальної роботи подається у письмовій формі та включає опис виконання завдань у відповідні строки та підкріплюється розробленими під час дослідно-експериментальної роботи програмами, посібниками, методичними розробками, іншими практичними матеріалами, які розкривають сутність виконаної роботи.

Одночасно подається програма наступного етапу дослідно-експериментальної роботи. У разі необхідності на розгляд комісії Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України (вченої ради відповідного інституту післядипломної педагогічної освіти) вносяться пропозиції щодо змін у програмі, розширення бази чи припинення дослідно-експериментальної роботи, які передаються Міністерству освіти і науки, молоді та спорту України (**на всеукраїнському рівні**), управлінням освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій (**на регіональному рівні**).

Звіт схвалюється відповідним наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, управління освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій та **затверджується програма дослідно-експериментальної роботи наступного етапу**.

Директор експериментального загальноосвітнього навчального закладу, автор педагогічної ініціативи (науковий керівник) дослідно-експериментальної роботи за погодженням із учасниками навчально-виховного процесу:

- готують пропозиції до органу управління освітою, що видав наказ про проведення дослідно-експериментальної роботи на базі загальноосвітнього навчального закладу та надання загальноосвітньому навчальному закладу

статусу експериментального загальноосвітнього навчального закладу всеукраїнського (регіонального) рівня, засновникам (власникам), яким загальноосвітній навчальний заклад безпосередньо підпорядкований, про внесення змін до змісту освіти, методів, форм організації навчання та виховання, його організаційної структури і режиму функціонування, системи управління, штатного розпису, форм комплектування, організації підготовки керівників і педагогічних працівників до роботи за програмою дослідно-експериментальної роботи, їх заохочення;

- планують, організовують дослідно-експериментальну роботу;

- забезпечують дотримання учасниками дослідно-експериментальної роботи умов здійснення інноваційної освітньої діяльності, визначених Положенням про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 07.11.2000 р. № 522, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 26.12.2000 р. за № 946/5167;

- звітують перед органом управління освітою, що видав наказ про проведення дослідно-експериментальної роботи на базі загальноосвітнього навчального закладу та надання загальноосвітньому навчальному закладу статусу експериментального загальноосвітнього навчального закладу всеукраїнського (регіонального) рівня, засновниками (власниками), яким експериментальний загальноосвітній навчальний заклад підпорядкований, про перебіг і результати дослідно-експериментальної роботи.

Після схвалення звіту на засіданні відповідної комісії Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, вченої ради відповідного інституту післядипломної педагогічної освіти на підставі отриманих документів приймається рішення та видається наказ відповідного органу управління освітою про продовження (завершення) дослідно-експериментальної роботи й затверджується програма наступного етапу [3**].**

Дослідно-експериментальна діяльність є засобом формування наукового світогляду, продукт якої – інтегроване знання (теоретичне, емпіричне, філософське).

В організації творчої діяльності важливим є вибір актуальної та посильної для педагогічного колективу теми, чітке формулювання мети і завдань творчого пошуку як усього колективу, так і кожного педагога зокрема.

Література

1. Закон України «Про загальну середню освіту» [Електронний ресурс] // Сайт МОНМС України. – Режим доступу: http://mon.gov.ua/.

2. Сухомлинський В.О. Розмова з молодим директором школи / В.О. Сухомлинський. Вибрані твори в п’яти томах. – Т. 4. – К.: Радянська школа, 1977. – С. 393-628.

3. Положення про експериментальний загальноосвітній навчальний заклад (затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 23.11.2009р. № 1054) [Електронний ресурс] // Сайт МОНМС України. – Режим доступу: http://mon.gov.ua/.

ПОЛОЖЕННЯ
ПРО АВТОРСЬКУ ТВОРЧУ МАЙСТЕРНЮ ВЧИТЕЛІВ

У період глибинних інноваційних реформ в освіті України зростає роль талановитих і досвідчених учителів, які в змозі ефективно впливати на зростання рівня педагогічної майстерності освітян. Створення авторських творчих майстерень учителів є одним із перспективних напрямів удосконалення системи післядипломної педагогічної освіти, розширення форм підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

1. Загальні принципи

1.1. Дане Положення визначає нормативно-правові, змістово-діяльнісні та фінансові засади функціонування авторської творчої майстерні учителів.

1.2. У своїй діяльності авторська творча майстерня учителів керується Законами України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про дошкільну освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійну технічну освіту», «Про вищу освіту», Положенням про загальноосвітній навчальний заклад, Положенням про районний (міський) методичний кабінет (центр) (наказ Міністерства освіти і науки України від 08 грудня 2008 року №1119), Типовим положенням про атестацію педагогічних працівників (наказ Міністерства освіти і науки України від 06 жовтня 2010 року №930 зі змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 20 грудня 2011 року №1473), іншими нормативно-правовими актами України в галузі освіти, цим Положенням.

1.3. Авторська творча майстерня учителів створюється на базі інституту післядипломної педагогічної освіти при кафедрах, навчально-методичних кабінетах, лабораторіях, центрах і відділах.

1.4. Авторська творча майстерня учителів – добровільне об'єднання педагогів з високою творчою активністю, діяльність якого передбачає систематизацію та популяризацію педагогічного досвіду, розв'язання конкретних освітніх проблем та підвищення кваліфікації педагогічних працівників, склад якого затверджується рішенням колегії управління освіти і науки облдержадміністрації.

1.5. Членами авторських творчих майстерень учителів можуть бути: вчителі вищої кваліфікаційної категорії, вчителі-методисти, які здійснюють науково-методичну і науково-дослідну діяльність, мають власні методичні розробки, володіють інноваційними освітніми методиками й технологіями та активно їх використовують і поширюють у професійному середовищі, використовують широкий спектр стратегій навчання, вміють продукувати оригінальні, інноваційні ідеї, вносять пропозиції щодо вдосконалення навчально-виховного процесу в навчальному закладі та розуміють шляхи їх реалізації.

1.6. Керівник авторської творчої майстерні вчителів призначається рішенням колегії управління освіти і науки облдержадміністрації.

1.7. Авторську творчу майстерню очолює вчитель, досвід якого пройшов апробацію, схвалений науково-методичною радою інституту післядипломної

педагогічної освіти. Керівник авторської творчої майстерні вчителів повинен мати вагомі творчі напрацювання. Це може бути Заслужений вчитель України, вчитель-методист, вчитель вищої кваліфікаційної категорії, методист-кореспондент, переможець конкурсів «Учитель року», педагогічної олімпіади тощо, досвідчений керівник школи, діяльність якої відзначена на рівні України.

1.8. Наукове керівництво авторською творчою майстернею вчителів здійснюють викладачі кафедр, які мають наукові ступені доктора та кандидата наук. Призначаються рішенням колегії управління освіти і науки облдержадміністрації.

1.9. Керівник та науковий керівник авторської творчої майстерні:

- здійснюють безпосереднє керівництво діяльністю авторської творчої майстерні, складають план роботи та подають його на затвердження до науково-методичної ради інституту післядипломної педагогічної освіти, організовують роботу з його виконання;
- несуть відповідальність за стан і результати діяльності авторської творчої майстерні;
- організовують підготовку та випуск друкованої продукції;
- підтримують інноваційний пошук вчителів – членів авторської творчої майстерні;
- відвідують та аналізують уроки та заняття гуртків, позаурочні заходи членів авторської творчої майстерні з метою оцінки результативності апробації й впровадження змодельованих технологій та ідей педагогічного досвіду.

2. Мета, завдання та напрями діяльності авторської творчої майстерні вчителів

2.1. Головною метою діяльності авторської творчої майстерні вчителів є вдосконалення професійної та науково-методичної підготовки педагогічних кадрів, прискорення процесу трансформації ідей педагогічного досвіду в практичну діяльність, збагачення технологічного потенціалу членів авторської творчої майстерні.

2.2. Основні завдання авторської творчої майстерні вчителів:

- прискорювати процес трансформації педагогічного досвіду в практичну діяльність;
- моделювати та апробувати авторські моделі досвіду з актуальних проблем розвитку освіти;
- збагачувати технологічний потенціал та методичний досвід членів авторської творчої майстерні вчителів;
- створювати сприятливі умови для дослідження та пошуку власних оригінальних підходів до вирішення проблем інноваційного розвитку освіти;
- вдосконалювати зміст, форми й методи організації навчально-виховного процесу в школі через створення й впровадження авторських персонал-технологій;
- удосконалювати фахову компетентність та педагогічну майстерність учителів;

- забезпечувати науково-методичний та інформаційно-технологічний супровід занять авторської творчої майстерні вчителів.

2.3. Діяльність авторської творчої майстерні вчителів здійснюється за напрямами:

- модернізація змісту дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти завдяки впровадженню в освітню практику набутих на заняттях авторської творчої майстерні знань і вмінь;
- науково-педагогічні дослідження;
- моделювання та апробація авторських інноваційних освітніх технологій;
- удосконалення структури, змісту, форм і методів науково-методичної роботи з педагогічними кадрами;
- розв'язання конкретних освітніх проблем;
- систематизація та популяризація ефективних ідей педагогічного досвіду.

3. Організація діяльності авторської творчої майстерні вчителів

3.1. Роботу авторських творчих майстерень учителів організовують і спрямовують науково-педагогічні та методичні працівники інституту післядипломної педагогічної освіти.

3.2. Авторська творча майстерня вчителів функціонує 3 роки, періодичність занять – не менше 2 на рік, з постійним складом членів (від 3 осіб) за визначеним навчальним планом і розкладом.

3.3. Керівник та науковий керівник авторської творчої майстерні учителів один раз на рік звітують про результати своєї діяльності на засіданнях науково-методичних рад інституту післядипломної педагогічної освіти.

3.4. Організаційно-методичними формами діяльності авторської творчої майстерні вчителів є: круглі столи, семінари-практикуми, тренінги, методичні студії, презентації, педагогічні виставки, педагогічні вітальні, самостійна робота слухачів, дослідження проблеми, моделювання, проекти тощо.

3.5. Результат роботи авторської творчої майстерні вчителів – науково-методичні матеріали (навчально-методичний посібник, програма спецкурсу чи факультативу, методичні рекомендації тощо), підготовка і видання яких зараховується слухачам авторської творчої майстерні вчителів як форма підвищення кваліфікації з видачею відповідного документа.

4. Порядок надання та зняття статусу авторської творчої майстерні вчителів

4.1. Статус авторської творчої майстерні учителів надається на підставі рішення колегії управління освіти і науки облдержадміністрації.

4.2. Для надання статусу необхідно подати заявку, яка має містити:

- лист-подання вченої ради обласного інституту післядипломної педагогічної освіти з обґрунтуванням актуальності педагогічного досвіду вчителя для регіональної освітньої системи;
- коротку характеристику ідей досвіду із зазначенням його результативності в аспекті інноваційності та практичної значимості.

5. Фінансування діяльності авторської творчої майстерні вчителів

5.1. Фінансування відбувається за рахунок бюджету та позабюджетних надходжень.

5.2. Інститут післядипломної педагогічної освіти, на базі якого працюють авторські творчі майстерні вчителів, відділи, управління освіти райдержадміністрацій, міських рад, адміністрація загальноосвітніх навчальних закладів забезпечують необхідні навчально-методичні та матеріально-технічні умови для проведення занять, апробації і презентації персонал-технологій членів авторської творчої майстерні вчителів.

6. Управління діяльністю авторської творчої майстерні вчителів

6.1. Керівництво науково-методичним, навчально-методичним забезпеченням діяльності авторської творчої майстерні вчителів здійснюється інститутом післядипломної педагогічної освіти через:

- формування професійних, методичних та організаторських умінь членів авторської творчої майстерні вчителів;
- впровадження інноваційних форм роботи;
- аналіз ефективності діяльності авторської творчої майстерні вчителів;
- вивчення, узагальнення та презентацію кращого досвіду роботи авторських творчих майстерень учителів;
- висвітлення діяльності авторських творчих майстерень учителів на сторінках «Методичного вісника» та науково-методичного щоквартального журналу «Педагогічний вісник»;
- контроль за організацією занять та їх змістове наповнення й наслідками діяльності авторської творчої групи вчителів.

6.2. За організаційне та фінансове забезпечення участі педагогів у роботі авторської творчої майстерності вчителів і проведення занять на базі навчальних закладів відповідають управління освіти і науки облдержадміністрації та відповідні органи управління освітою на місцях.

ДОШКІЛЛЯ ТА ШКОЛА І СТУПЕНЯ

В.В. Кондратова,
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти
С.В. Черненко,
завідувач навчально-методичного кабінету музики
О.В. Калашнікова,
вчитель музичного мистецтва загальноосвітньої школи І ступеня «Мрія» Кіровоградської міської ради

ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО СТАНДАРТУ ПОЧАТКОВОЇ ЗАГАЛЬНОЇ ОСВІТИ (ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ «МИСТЕЦТВО»)

Стратегічною метою сучасного освітнього процессу є розвиток особистості учня, становлення в людині системи цінностей: особистісних, загальнолюдських, професійних тощо. До числа особистісних цінностей, які формуються в процесі навчання належать: пізнавальні інтереси й потреби, соціальні мотиви, конструктивне творче мислення, оціночні судження та ін. Сьогодні мистецтво у системі сучасної освіти розглядається як суттєвий компонент загальної освіти школяра. Його могутній пізнавальний потенціал пов'язаний з естетичною природою, завдяки якій осягаються потаємні найскладніші процеси духовного життя людини, її внутрішнього світу. Серед багатьох предметів, що вивчаються в загальноосвітній школі, чи не найвищий виховний та розвивальний потенціал має мистецтво з притаманним йому впливом на свідомість і підсвідомість особистості, на інтелектуальну та емоційну сфери, на моральне і навіть фізичне здоров'я людини.

Дисципліни художньо-естетичного циклу, до яких належать, насамперед, музичне та образотворче мистецтво, художня культура, є предметами так званого культуротворчого циклу, їх об’єднує загальний принцип “культуротворення”, проте кожен з них має власні специфічні риси та завдання.

Метою освітньої галузі «Мистецтво» є формування і розвиток в учнів комплексу ключових, міжпредметних і предметних компетентностей у процесі опанування художніх цінностей та способів художньої діяльності шляхом здобуття власного естетичного досвіду.

Для досягнення зазначеної мети передбачається виконання таких завдань: виховання в учнів емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва та дійсності, розвиток художніх інтересів і потреб, естетичних ідеалів, здатності розуміти та інтерпретувати твори мистецтва, оцінювати естетичні явища; формування в учнів на доступному рівні системи художніх знань і вмінь, яка відображає цілісність та видову специфіку мистецтва; розвиток емоційно-почуттєвої сфери

учнів, їх художніх здібностей і мислення, здатності до самовираження та спілкування.

Зміст освітньої галузі «Мистецтво» визначається за такими змістовими лініями: музична, образотворча та мистецько-синтетична (хореографічного, театрального та екранних видів мистецтва), які реалізуються в початковій школі шляхом вивчення окремих предметів: «Образотворче мистецтво», «Музичне мистецтво» або інтегрованого курсу «Мистецтво» [1, 15].

Окрім внутрішньої галузевої інтеграції, доцільно використовувати міжпредметні зв'язки й з іншими галузями: «Технологія», «Мова і література», «Природознавство», «Математика».

Освітня галузь «Мистецтво» у початковій школі – одна з ланок неперервної мистецької освіти, що логічно продовжує дошкільну освіту, створює базу для успішного опанування учнями художніх компетенцій основної школи [2, 245]. На уроках з предметів художньо-естетичного циклу забезпечується поступовий перехід від попереднього вікового періоду дитини до нового, поєднання щойно здобутого дитиною досвіду з попереднім. Має місце опора на досягнутий старшими дошкільниками рівень розвитку; на здобуті в дошкільному навчальному закладі знання, навички і досвід дітей; на активне використання їх у навчально-виховному процесі.

Завдяки наступності перехід до нових умов шкільного навчання буде здійснюватися з найменшими для дітей психологічними труднощами, забезпечиться природне і комфортне їх входження в нові умови, що сприятиме підвищенню ефективності виховання і навчання учнів.

Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів

У 2012/2013 н.р., як і в попередні роки, предмети галузі «Мистецтво» будуть вивчатися за кількома навчальними програмами.

У 1-х класах навчання здійснюватиметься за новими програмами, створеними відповідно до нового Державного стандарту початкової загальної освіти:

«Музичне мистецтво». – К.: Видавничий дім «Освіта», 2012;

«Образотворче мистецтво». – К.: Видавничий дім «Освіта», 2012;

«Мистецтво». – К.: Видавничий дім «Освіта», 2012.

У 2-4 класах здійснюватиметься за чинними навчальними програмами:

«Мистецтво». – К.: «Початкова школа», 2006; «Музика». – К.: «Початкова школа», 2006;

«Образотворче мистецтво». – К.: «Початкова школа», 2006;

Навчально-методичне забезпечення курсів «Мистецтво», «Музичне мистецтво» та «Образотворче мистецтво»

Відповідно до нових програм у 2011 році почалося створення нового покоління підручників. Зокрема, для учнів 1 класу загальноосвітніх навчальних закладів підготовлено нові підручники:

«Мистецтво» авт. Масол Л.М., Гайдамака О.В., Очеретяна Н.В. вид-во «Генеза»; «Музичне мистецтво» авт, Аристова Л.С., Сергієнко В.В., вид-во ВД «Освіта»; «Музичне мистецтво» авт. Лобова О.В., вид-во «Школяр»;

«Образотворче мистецтво» авт. Калініченко О.В., Сергієнко В.В., вид-во ВД «Освіта»; «Образотворче мистецтво» авт. Трач С.К., Резніченко М.І., вид-во «Навчальна книга – Богдан».

Звертаємо увагу, що загальноосвітній навчальний заклад може обирати інтегрований курс «Мистецтво» або окремі курси: «Музичне мистецтво» або «Образотворче мистецтво», використовуючи години варіативної складової.

Образотворче мистецтво

Образотворча діяльність з найбільш раннього віку дитини стає для неї однією з найдоступніших й емоційно-захоплюючих форм творчості, можливістю висловити свої враження щодо оточуючого світу за допомогою ліній, кольорових плям тощо.

Навчальна програма **«Образотворче мистецтво»** реалізує вимоги освітньої галузі «Мистецтво» (змістова лінія «Образотворче мистецтво») Державного стандарту початкової загальної освіти.

Головними завданнями навчальної програми «Образотворче мистецтво» є: *формування* емоційно-естетичного досвіду учнів, культури почуттів, елементарних світоглядних орієнтацій та оцінних суджень, основ національної та громадянської свідомості; особистісно-позитивного, художньо-естетичного сприйняття дійсності на основі емоційно-чуттєвого досвіду, здатності до художнього мислення та творчої активності; художньої компетентності учнів у процесі засвоєння основ образотворчої грамоти; елементарних умінь та навичок використовувати художні техніки й матеріали, засоби художньої виразності у власній творчій діяльності; *розвиток* чуттєво-емоційної сфери, здатності розуміти та інтерпретувати твори мистецтва (відповідно до вікових можливостей), оцінювати естетичні явища; універсальних особистісних якостей та здібностей: образного мислення, уяви, фантазії, спостережливості, зорової пам'яті, художнього смаку й сприйняття кольору, форми, ритму, фактури поверхні тощо; художньо-практичних умінь, навичок і вміння використовувати набуті знання у самостійній художній діяльності; *засвоєння учнями* початкових знань про образотворче мистецтво та його роль у житті суспільства, культурному середовищі; основних понять з курсу образотворчого мистецтва через сприйняття композиції, форми, кольору, об'єму, простору, руху тощо; елементарних знань про специфіку художньо-образної мови різних видів образотворчого мистецтва та виражальні можливості художніх технік і матеріалів.

Умовами успішної реалізації завдань програми є: залучення учнів засобами образотворчого мистецтва до національної та світової культур; формування позитивного ставлення до світу на основі емоційно-чуттєвого досвіду та залучення до художньо-творчої діяльності шляхом опанування основних правил-понять на чуттєвому рівні; розвиток чуттєво-емоційної сфери учнів, художньо-образного мислення, потреби і здатності до художньо-творчої самореалізації; спонукання до необхідності вносити елементи краси в побут, природу, стосунки з однолітками, дорослими [2, 246].

Програма передбачає такі основні види художньої діяльності учнів на уроках, як сприймання (естетичне сприймання дійсності та сприймання мистецтва) і практична художня діяльність (репродуктивно-творча і творча).

Сприймання передбачає розвиток естетичного сприйняття, вміння помічати красиве у навколишньому середовищі, емоційно відгукуватися та усвідомлювати красу, здатності до співпереживання; формування вміння висловлювати естетичне ставлення до творів мистецтва, оцінювати їх та інтерпретувати відповідно до вікових можливостей.

Практична художня діяльність у початковій школі має пропедевтичний характер і передбачає ознайомлення з різноманітними художніми матеріалами й техніками та включає роботу за зразком, з пам'яті, з натури, за уявою на площині та в об'ємі.

На уроках образотворчого мистецтва вчитель вводить школярів у світ творчості, дає можливість навчитися оцінювати красу природи, бачити кольорове та пластичне багатство дійсності, отримувати естетичну насолоду від творів образотворчого мистецтва, проявити самостійні творчі сили; сформувати та розвинути в них систему знань з основ образотворчої грамоти та цілісного художнього бачення світу; ознайомити з видами та жанрами образотворчого мистецтва, прилучити до скарбів художньої культури (ознайомити з художніми традиціями рідного краю та деякими осередками народних художніх промислів України); сприяти оволодінню школярами ключовими компетентностями, які передбачають їх особистісно-соціальний та інтелектуальний розвиток, формуються на міжпредметній основі та є інтегрованим результатом предметних і міжпредметних компетенцій; виховувати в них естетичні смаки та ідеали.

Під час навчально-виховного процесу з образотворчого мистецтва реалізуються такі художньо-педагогічні технології: інтегративні, які реалізуються через систему творчих завдань інтегративного типу (наприклад, передати характери літературних героїв, персонажів картини за допомогою рухів, пантоміми; намалювати ілюстрації до літературних творів); проблемно-евристичні (наприклад, через проблемні запитання, завдання на виявлення помилок: «Допоможи черепашці»; ігрові (наприклад, художньо-конструкторські ігри (колективне створення композиції); технології педагогічного супроводу (наприклад, супровід до виконання того чи іншого виробу: ліплення тварини, послідовність виконання аплікації тощо).

З метою формування предметних і ключових компетентностей в учнів потрібно під час навчання застосовувати методи, які передбачають активну діяльність молодших школярів. До них належать: продуктивні (вивчений матеріал застосовується на практиці); евристичні або частково пошукові (окремі елементи нових знань учень знаходить завдяки розв'язанню пізнавальних завдань); дослідницькі; інтерактивні (активна взаємодія всіх учнів, в ході якої кожний школяр осмислює свою діяльність, відчуває свою успішність).

На уроках образотворчого мистецтва учні знайомляться з видами, жанрами образотворчого мистецтва; художніми традиціями рідного краю;

особливостями виражальних засобів образотворчого мистецтва, його значенням в житті людей; вчаться інтерпретувати зміст творів образотворчого мистецтва; висловлювати естетичне ставлення до них; втілювати власні почуття та думки у практичній художній діяльності; застосовувати основні виражальні засоби образотворчого мистецтва, специфічні інструменти, матеріали, художні техніки у практичній діяльності; ознайомлюються в 4 класі з елементами театру (декорації, сцена тощо) та їх призначенням, роллю театрального костюма в розкритті образу героя, оздобленню цього одягу; різновидами ляльок в театрі тощо.

Матеріал в програмі згруповано у блоки – теми. Послідовність тем та виконання завдань методично обґрунтовані психофізіологічними та віковими особливостями учнів. Так, враховано, що в молодшому шкільному віці процес закостеніння кисті та пальців ще не закінчується повністю, тому дрібні й точні рухи пальців та кисті руки заважкі та втомлювальні, особливо для першого класу. Практичні завдання в підручниках також передбачають розвиток моторики дрібних м'язів пальців і кисті руки.

Молодші школярі відрізняються гостротою та свіжістю сприйняття, тобто споглядальною допитливістю. Однак в першому та другому класах воно надто ще поверхове, діти ще не можуть на потрібному рівні споглядати предмети. Зокрема, вони можуть припускатися помилок у диференціюванні під час сприйняття подібних об’єктів; часто виділяють випадкові деталі, а головне і важливе не виокремлюють. Характерною особливістю учнів є яскраво виражене емоціональне сприйняття. Тому завдання з образотворчого мистецтва повинні бути спрямовані на те, щоб в процесі навчання сприйняття ставало цілеспрямованою та керованою діяльністю; було більш аналізуючим, набувало характеру спостереження. На уроках використовуються завдання на спостереження різноманітних об’єктів з метою виявлення їх суттєвих ознак та властивостей; завдання, що допомагають навчити учнів аналізу-інтерпретації під час сприйняття. Так, наприклад, обов'язковими є завдання на сприймання та інтерпретацію творів мистецтва.

У молодших школярів більш розвинута наочно-образна пам'ять, ніж словесно-логічна. Їм краще запам’ятовується все яскраве, цікаве, що викликає емоціональний відгук.

Особливість уяви молодших школярів – це опора на сприйняття. Основна тенденція розвитку уяви – це удосконалення відтворюючої уяви. Вона пов’язана з уявленням раніше сприйнятого чи створенням образів у відповідності з поданим описом, схемою, малюнком.

Мислення молодших школярів наочно-образне. Воно постійно спирається на сприйняття або уявлення. Тому словесно виражену думку, що не має опори на наочних враженнях, зрозуміти ще важко. У другому класі учні вже можуть аналізувати предмет, не вдаючись до практичних дій з ним, діти здатні виокремлювати різні ознаки, сторони предмета вже в мовній формі. Від аналізу окремого предмета, явища вже можуть переходити до аналізу зв’язків та відносин між предметами та явищами. Учні третіх, четвертих класів під

впливом послідовного, цілеспрямованого навчання вже вміють обґрунтовано довести щось, аргументувати відповідь.

Особливістю уваги у молодших школярів є слабкість довільної уваги. У перших – других класах учні не можуть довго виконувати одноманітну, нецікаву роботу. В третіх – четвертих класах увага може зберігатися протягом всього уроку. Тому на уроках потрібно поєднувати та змінювати різноманітні види діяльності та види мистецтва.

Навчальні завдання з образотворчого мистецтва: «Форма», «Колір», «Композиція», «Простір» реалізуються протягом всіх чотирьох років навчання.

У першому класі учні опановують елементи основи формотворення, кольорознавства та компонування на площині, ознайомлюються (на пропедевтичному рівні) з художніми матеріалами та з основними видами візуальних мистецтв, із творами живопису, графіки, скульптури, декоративно-ужиткового мистецтва та архітектури.

У другому класі передбачається поповнення знань, умінь і навичок учнів з проблем «Форма», «Колір», «Композиція», «Простір». Учні опановують композиційні прийоми (на елементарному рівні) у різних видах образотворчого мистецтва. Вони ознайомлюються з різними видами візуальних мистецтв, засобами художньої виразності та із творами живопису, графіки, скульптури, декоративно-ужиткового мистецтва й архітектури.

У третьому класі акцент зроблено на актуалізацію раніше набутих знань з проблем: «Форма», «Колір», «Композиція», «Простір», їх поглиблення та розширення на ґрунті уявних подорожей до майстерень митців.

Таким чином збагачуються засоби композиційної організації площини, ускладнюється палітра кольорів. Діти ознайомлюються зі специфікою роботи графічними, живописними та іншими матеріалами й техніками. Крім того, учні ознайомлюються (на пропедевтичному рівні) із основними жанрами образотворчого мистецтва (пейзаж, портрет, натюрморт, анімалістичний) та з роботою художника у театрі.

У четвертому класі передбачено узагальнення вивченого протягом першого-третього класів, формування в учнів системи знань з основ образотворчої грамоти та цілісного художнього бачення світу. Також розширюється коло відомостей про види (графіка, живопис, декоративно-ужиткове мистецтво, скульптура, архітектура) та основні жанри образотворчого мистецтва (пейзаж, портрет, натюрморт, анімалістичний), вдосконалюються навички створення (на елементарному рівні) сюжетно-тематичних картин.

Провідною лінією є поняття «художній образ», його тлумачення на пропедевтичному рівні.

Учні отримують чітке уявлення про специфіку вирішення художнього образу в різних видах образотворчого мистецтва. Приділяється увага різниці між декоративною та реалістичною манерою зображення.

Учні ознайомлюються з художніми традиціями рідного краю, розширюють коло відомостей про деякі осередки народних художніх промислів України.

На уроках образотворчого мистецтва реалізуються ідеї особистісно зорієнтованого навчання. Так, відбувається поєднання навчання і вчіння, формуються особистісно значущі способи пізнання шляхом організації цілісної навчальної (пізнавальної) діяльності учнів; навчальний матеріал і характер його подання забезпечують виявлення життєвого досвіду учнів, ураховуючи результати попереднього навчання; виклад матеріалу орієнтований не тільки на розширення його обсягу, структурування, інтегрування, узагальнення, а й на перетворення суб'єктивного досвіду кожного учня; створення умов для саморозвитку та самовираження учнів через систему творчих завдань.

З метою забезпечення мотивації учіння в початкових класах використовуються такі навчальні засоби: цікавий матеріал; ілюстрації; вправи, що передбачають цікавий для учнів процес виконання; завдання, які спонукають до пошуку значимих для учня результатів.

Крім того, компетентнісно орієнтовані навчальні засоби готують дітей до самонавчання. Із цією метою для учнів підготовлені різноманітні пам'ятки, схеми, зразки виконання завдань тощо.

Засоби навчання повинні охоплювати цілісну систему завдань і вправ, доступних для учнів певної вікової категорії; диференційований матеріал з урахуванням рівнів розвитку дітей; раціональне співвідношення завдань для тренування і творчого використання; завдання на вільний вибір; завдання, що передбачають індивідуальну та колективну роботу.

Образотворче мистецтво виступає засобом розвитку творчої особистості. Щоб сформувати творчу особистість потрібно створити належні педагогічні умови для розвитку творчих здібностей кожного учня, задоволення його навчальних потреб на уроках образотворчого мистецтва.

На нашу думку, педагогічними умовами розвитку творчих здібностей учнів є: створення сприятливого мікроклімату на уроках, посилення мотивації творчої діяльності, урахування психологічних особливостей кожного учня, уміла організація та керування діяльністю дітей, доцільне використання якісного наочного матеріалу, інтеграція знань, наявність кабінету образотворчого мистецтва. Педагогічні умови розвитку творчих здібностей школярів розкриваються в статті В. Кондратової, Т. Шлєєнкової «Розвиток творчих здібностей учнів на уроках образотворчого мистецтва» (науково-методичний журнал «Мистецтво та Освіта» №2 за 2012 рік).

На допомогу вчителю образотворчого мистецтва Кондратовою В.В., Шлєєнковою Т.М., Назаренко Ю.М. та Агєєвою О.В. відповідно до нової програми з образотворчого мистецтва розроблено альбом «Образотворче мистецтво. 1 клас». В ньому розкриваються терміни, що вивчаються, подаються загальні відомості з теми, висвітлюється послідовність виконання тематичного завдання, також є підготовлений аркуш для творчого виконання тематичного завдання.

Зміст програми «Образотворче мистецтво» засвоюється учнями без домашнього завдання. Як домашня робота може бути запропонована заготівля підсобного матеріалу для роботи над темою наступного уроку, спостереження за певними об'єктами або явищами, підбір репродукційного матеріалу,

підготовка повідомлення про творчість художника або окремий твір мистецтва, відвідування художнього музею або виставки. Домашнє завдання виконується за бажанням учнів і заохочується вчителем. Його основною метою є орієнтація учнів на естетичне освоєння навколишнього світу.

Музичне мистецтво

Музичне мистецтво має унікальну можливість і здатність введення дитини в діалогічний простір культури. Така концепція культурних явищ та художніх творів ґрунтується на природі самого життя. Тому в навчанні музичного мистецтва шлях діалогічного засвоєння світу й буття людини є не тільки бажаним, але й єдино можливим, бо «нескінченність діалогу Всесвіту створюється в кожному його елементі – звуці, інтонації. Вони реальні й неосяжні одночасно, в них закладена голограма світу, світовідчуття народів і епох» (В.В.Медушевський).

Про виняткові можливості впливу музики на людину, на її почуття й душевний стан говорилося в усі часи. Сила впливу багато в чому залежить від емоційного розвитку слухача (у нашому випадку – учня), його підготовленості до спілкування зі справжнім мистецтвом, від того, наскільки близька йому та чи інша музика.

Музичне мистецтво має стати відкритою інтонаційно-образною моделлю входження дитини у світ культури. Тому необхідно надати педагогічним технологіям діалогічного характеру. Саме діалогічна стратегія педагогічної взаємодії (діалог із митцем, внутрішній діалог) забарвлена позитивними емоційно-естетичними переживаннями, захопленням музичною діяльністю.

У руслі нового концептуального підходу до навчання музичного мистецтва в початковій школі є формування основ музичної культури учнів як важливої і невід'ємної частини їхньої духовної культури, комплексу ключових, міжпредметних і предметних компетенцій у процесі сприймання й інтерпретації кращих зразків української та світової музичної культури, а також формування естетичного досвіду та емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва.

У цьому контексті основною метою в навчанні музичного мистецтва є: реалізація завдань, спрямованих на формування базових освітніх компетентностей та загальний естетичний розвиток учнів: введення учнів у світ добра й краси, відображений у музичних творах, засвоєння ними початкових знань про особливості художньо-образної мови музичного мистецтва; розвиток чуттєво-емоційного сприйняття навколишнього світу крізь призму музичного мистецтва, прилучення учнів до животворного джерела людських почуттів і переживань, утілених у музиці; збагачення емоційно-естетичного досвіду учнів, підведення їх до осягнення художньо-образної суті музичного мистецтва в його найпростіших втіленнях; сприяння розвитку образного мислення , уяви, загальних та музичних здібностей учнів;

формування здатності до різних видів активної музично-творчої діяльності, опанування елементарними практичними вміннями та навичками; формування універсальних (духовних, моральних, громадянських, естетичних)

якостей творчої особистості; виховання ціннісного ставлення до музичного мистецтва.

Змістовне наповнення навчальної програми з музичного мистецтва для 1- 4 класів загальноосвітніх навчальних закладів (авторів Л. Хлєбникової, Л. Дорогань, І. Івахно, Л. Кондратової, О. Корнілової, О. Лобової, Н. Міщенко) передбачає формування в учнів світоглядних, ціннісно-орієнтаційних, навчально-пізнавальних, творчо-діяльнісних, комунікативних компетентностей, що досягається через сприймання та інтерпретацію творів народного і професійного музичного мистецтва, оволодіння досвідом художньо-практичної діяльності, розвиток творчих здібностей; потреби в міжособистісному спілкуванні та спілкуванні з творами музичного мистецтва.

Формування музичної культури учнів – основа уроку, його зміст, який може мати різне художньо-педагогічне втілення. Подолання подрібненості, цілісність уроку досягається завдяки єдності всіх елементів, адже в його основі повинні бути не різні види діяльності, а різні грані музики як цілісного явища. Це дає можливість вносити в урок будь-які контрасти, необхідні для підтримування уваги учнів, створювати атмосферу творчої зацікавленості, узгоджувати матеріал програми з рівнем розвитку учнів.

Тематика програми передбачає творчість учителя, який може вносити корективи щодо репертуару (у межах 10%), використовуючи додатковий, варіативний та етнорегіональний матеріал з аналогічними художньо-педагогічними якостями. Критеріями відбору музичного матеріалу є його художня цінність, цікавість для учнів, педагогічна доцільність і виховна значимість.

Тематична структура програми створює умови для досягнення цілісності уроку, єдності всіх його складових, оскільки в основі цієї структури – різні грані музики як єдиного цілого.

Відповідно до концепції Д. Кабалевського проблема сприйняття музики не пов'язується з жодним окремим видом діяльності. Активне сприйняття музики – основа музичного виховання в цілому, усіх його ланок. Підхід до музичного сприймання як основи музичної освіти учнів виводить на перший план завдання аналізу й інтерпретації музичних творів. Емоційне сприйняття музики, роздуми про неї, втілення образного змісту у виконанні створюють можливість оволодівати прийомами порівняння, аналізу, узагальнення, класифікації різних явищ музичного мистецтва. Поглиблення сприймання у власне музичній сфері має відбуватися природним шляхом – від комплексного жанрово-ситуативного враження до диференційованого сприймання музичних творів. Музичне сприймання як основа всіх інших видів музичної діяльності забезпечує загальний музичний розвиток учня.

Музичний репертуар програми не прив'язаний до видів діяльності, а подається з метою розкриття навчальної теми. Водночас у центрі уваги вчителя має бути музичний твір, сприйняття (осягнення) якого припускає спів, пластичне інтонування, музично-ритмічні рухи, гру на музичних інструментах, інсценування пісень, казок, музичних «програмних» творів у контексті навчальної теми [3, 215].

Особливе місце на уроці відводиться хоровому співу, природному способу вираження естетичних почуттів. Навчання співу має бути тісно пов'язане з розвитком музичних здібностей і сприяти активному, зацікавленому й творчому ставленню до музики. Творча діяльність учнів може виявлятися в розмірковуваннях про музику, в імпровізації пісенних мелодій (мовній, вокальній, ритмічній, пластичній), створенні нескладних мотивів, інсценуванні сюжетів пісень, складенні елементарних танцювальних рухів, темброво-ритмічних супроводів, у малюнках, доборі музичних колекцій.

Виконання музично-ритмічних рухів спрямоване на пластичне вираження змісту музики (пластичне інтонування, вільне диригування, танцювальні рухи, крокування, «гра» на уявних музичних інструментах має розвивати музичні здібності учнів, їхню здатність емоційно й свідомо сприймати музику. Як одну з форм виконавської діяльності учнів запропоновано гру на елементарних музичних інструментах, що сприятиме розвиткові музичного слуху, умінню розрізняти ритмічні, темброві та динамічні особливості звучання.

Основним видом домашніх завдань з предмета мають бути завдання слухати музику в навколишньому середовищі і розповідати про свої враження на уроках. Доцільно рекомендувати учням слухати і дивитися протягом тижня певні музично-пізнавальні радіо- і телепередачі [4, 216].

Найважливішим завданням уроків музичного мистецтва в 1- му класі є послідовне збагачення музичного досвіду дітей, виховання в них навичок сприймання і виконання музики; від якості цих занять значною мірою залежить музичний розвиток молодших школярів у наступних класах.

Зміст навчальної програми 1-го класу (теми семестрів «Про що розповідає музика» та «Музика навколо нас») розкриває перед учнями емоційний зміст музики, характер творів різноманітних жанрів; допомагає учням розпізнавати життєвий зміст музичних творів, виявляти в них ознаки зображальності; на доступних і захоплюючих зразках ознайомлює з виражально-зображальними засобами музичної мови, через залучення учнів до різноманітної музичної діяльності закладає основи елементарних виконавських умінь і навичок. Зіставлення музичних, літературних і візуальних образів сприятиме поліхудожньому вихованню молодших школярів. Пропоновані програмою музичні твори є невеликими за обсягом, з яскравими музичними образами.

Зміст програми 2-го класу (теми семестрів «Типи музики», «Виражальне та зображальне в музиці», «Основні музичні жанри», «Мова музики») вводить учнів у світ пісні, танцю і маршу як головних сфер музичної образності, що пронизують усю класичну та сучасну симфонічну й камерну, вокальну й інструментальну музику; поглиблює уявлення учнів про зв'язок музики з життям, допомагає усвідомити виражальні та зображальні можливості музики, осягнути виражальне значення елементів музичної мови, повніше пізнати внутрішній світ людини, відчути красу навколишнього світу.

Програма 3-го класу (теми семестрів «Основні властивості музики: пісенність, танцювальність, маршовість», «Інтонація», «Розвиток музики»,

«Музична форма») підводить учнів до усвідомлення пісенності, танцювальності й маршовості як найважливіших властивостей, що виростають із пісні, танцю й маршу і роблять музику близькою , доступною й зрозумілою людям; дає уявлення про зв'язки музики з мовою, музичну інтонацію як основу музики і носія її життєвого змісту; про музичне мистецтво, що розгортається в звуковому потоці як розподілений у часі зміст; про будову музичного твору як обрану композитором форму втілення образного змісту.

Завдання програми 4-го класу (теми семестрів «Музика мого народу», «Музика єднає світ») – допомогти учням відчути красу українського музичного мистецтва, осягнути інтонаційні особливості музики українського народу, спільні й відмінні риси народної та професійної творчості; відчути національну своєрідність, спільне й відмінне в музиці різних народів; підвести до усвідомлення ролі музики як загальнолюдської мови, яка, не потребуючи перекладу, є зрозумілою для людей різних країн.

Кожен урок має свою дидактичну структуру, тобто етапи побудови уроку, їх послідовність. Пропонується така орієнтовна структура уроку музичного мистецтва: вхід у супроводі звучання музики; повідомлення теми, мети, завдань уроку, мотивація навчальної діяльності учнів; розповіді учнів про музику, яку вони слухали протягом тижня (перевірка домашнього завдання); перевірка, оцінка й корекція засвоєних раніше знань, навичок, умінь; відтворення і корекція опорних знань учнів; слухання та інтерпретація музики, розучування і виконання пісень; сприймання, осмислення, узагальнення і систематизація нових знань; підсумки уроку (узагальнення), повідомлення домашнього завдання; вихід у супроводі звучання музики.

До вибору музики, у супроводі звучання якої учні входять до класу та виходять з нього, слід ставитися уважно. Вона має налаштовувати учнів на сприйняття основних музичних творів та допомагати цьому. Можливо, щоб музику для входу на урок визначав учитель, а музику для виходу з уроку – учні. Отже, музикою для входу та виходу може бути твір, який учні слухали або виконували на минулих уроках, чи новий музичний твір, що прозвучить на цьому уроці. До того ж, звучання музики під час входу на урок музичного мистецтва та виходу учнів з класу виділяє цей урок з-поміж інших, робить його особливим – ***уроком мистецтва.***

Розповіді учнів щодо прослуханої вдома музики за власним вибором (домашні завдання) в ключі навчальної теми з використанням термінології, засвоєної учнями, та з висновками відповідно до теми семестру можуть звучати не обов’язково на початку уроку. В залежності від побудови (драматургії) уроку ці повідомлення можуть включатися в будь-який зручний момент і, навіть, поетапно (наприклад, на початку прозвучать розповіді кількох учнів, пізніше – інших). Важливо, щоб з уроку в урок зростала змістовність цих розповідей, приверталася увага до життєвого змісту прослуханої вдома музики, висловлювалося власне ставлення учня до неї, розвивались комунікативні здібності учнів. Розповіді учнів можна ілюструвати музикою (наспівати чи награти твір, про який розповідає учень, або інший твір – для порівняння). Під час розповіді учня вчитель може не лише ставити запитання, а й сам розповісти

(коли це доречно) про музику, яку він слухав удома і виконати її (або фрагмент), а також поставити учням запитання в руслі розмови та навчальної теми. Бажано, щоб інші учні також брали участь у обговоренні.

На кожному уроці заплановано слухання одного невеликого за обсягом музичного твору з яскравими музичними образами. Слід максимально залучати якомога більшу частину учнів до обговорення його звучання, підтримувати розвиток дискусій, направляючи при цьому розмову в потрібному напрямку відповідно до теми та з метою розвитку комунікативних здібностей учнів у сфері мистецтва. При необхідності, наприклад, під час виникнення в класі дискусії щодо характеристики звучання або змісту того чи іншого твору, прослуховуємо його повторно, з поставленим конкретним завданням. Так само можна прослухати з метою порівняння незапланований музичний твір – за вибором учнів або вчителя.

Розучування пісень має проводитися поетапно: на 1-му уроці, коли представлена пісня, – перший куплет (+ приспів); на 2-му – повторення вивченого + розучування наступних куплетів; на 3-му – доопрацювання, виправлення недоліків, виконання. Робота над розвитком вокально-хорових навичок учнів охоплює всі етапи розучування пісні.

Узагальнення (підбиття підсумків) є важливим та необхідним етапом кожного уроку, що допомагає учням усвідомити найголовніше стосовно прослуханої та виконаної музики і зробити висновки відповідно до теми семестру.

Що стосується назви теми семестру та уроку (якщо остання сформульована вчителем), то їх не обов’язково повідомляти на початку уроку чи писати на дошці – це інколи виглядає формальним і нецікавим для учнів. Назва теми може прозвучати в потрібний момент у контексті розмови про будь-який твір, чи, навіть, у момент узагальнення матеріалу уроку.

Типи уроків визначаються конкретною метою і розглядаються в тісному зв'язку з його структурою.

Пропонуються традиційні типи уроків і нетрадиційні форми уроку музичного мистецтва:

- комбінований урок;
- урок введення в тему;
- урок поглиблення теми;
- урок узагальнення теми;
- синтетичний урок (бінарний, інтегрований);
- урок-екскурсія;
- урок-вистава;
- урок-гра;
- урок-концерт;
- урок-дискусія;
- урок-диспут;
- урок-вікторина;
- урок-монографія.

Важливим при проведенні нетрадиційних форм уроків музичного мистецтва є натхнення, фантазія, творча уява, використання засобів музичної творчості, урахування природи музичного мистецтва, музичного досвіду учнів та природи їх музичних здібностей.

Відповідно до обраного типу уроку важливо визначитися із застосуванням (при потребі) інтерактивних методів навчання, що, як відомо, створюють найсприятливіші умови для міжособистісної взаємодії учнів. Серед них робота в парах, групах («карусель», «ажурна пилка», «мозковий штурм», «дерево рішень», «мікрофон», «навчаючи – навчаюсь»); імітаційні ігри; рольові ігри (інсценізації, драматизації); дискусія (зокрема фасилітована дискусія), дебати.

Мистецтво

У змісті програми предмета «Мистецтво» інтегруються музична, образотворча та мистецько-синтетична змістові лінії. Програма спрямована на поліхудожнє виховання особистості, формування в учнів основ цілісної художньої картини світу.

Мета вивчення навчального предмета «Мистецтво»: у процесі сприймання та інтерпретації творів мистецтва, практичної художньо-творчої діяльності формувати в учнів комплекс ключових, міжпредметних естетичних і предметних мистецьких компетентностей, який забезпечить здатність до художньо-творчої самореалізації особистості.

Ключові компетентності – якості особистості, що дають змогу ефективно брати участь у різноманітних сферах діяльності (загальнокультурна, соціальна, інформаційно-комунікативна тощо).

Міжпредметні естетичні компетентності – здатність особистості виявляти естетичне ставлення до світу, естетично оцінювати предмети та явища у різних сферах життєдіяльності. Ці компетентності формуються під час опанування різних видів мистецтва та їхньої взаємодії.

Предметні мистецькі компетентності – здатність особистості до пізнавальної діяльності та творчого самовираження у певному виді мистецтва (музичному, образотворчому, театральному та ін.), що формується під час його сприймання і практичного опанування.

Завдання предмета «Мистецтво» в початковій школі: засвоєння початкових знань, елементарних уявлень і понять про види та жанри мистецтва, особливості художньо-образної мови музичного та візуального мистецтва у взаємозв'язках із синтетичними мистецтвами (хореографією, театром і кіномистецтвом); розширення художньо-естетичного досвіду, оволодіння елементарними художніми вміннями та навичками у процесі практичної діяльності; набуття початкового досвіду зі створення художніх образів у процесі власної елементарної творчості; виховання в учнів естетичного ставлення до дійсності та емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва, художніх інтересів та естетичних смаків; виховання елементарних світоглядних уявлень і ціннісних орієнтацій, розуміння учнями зв'язків мистецтва з природним і культурним середовищем, життєдіяльністю людини, сучасною технікою, засобами масової інформації; виховання здатності сприймати,

інтерпретувати та оцінювати художні твори, висловлювати й аргументувати особистісне ставлення до них; виховання потреби в художньо-естетичному самовдосконаленні відповідно до вікових можливостей; збагачення емоційно-почуттєвої сфери; розвиток загальних і спеціальних мистецьких здібностей; стимулювання художньо-образного мислення, проявів уяви та інтуїції, творчого потенціалу особистості [2, 270].

Зміст навчального предмета побудовано за моделлю поліцентричної інтеграції мистецьких знань, що передбачає інтегрування домінантних змістових ліній – музичної та образотворчої, які органічно поєднуються в єдиний тематичний цикл на основі естетико-світоглядної орієнтації і збагачуються елементами хореографії, театру і кіно, які входять до мистецько-синтетичної змістової лінії. Спільними для всіх видів мистецтва є відображення в художніх образах закономірностей людського буття, що зумовлює єдину тематичну структуру програми «Мистецтво», логіку об'єднання навчального матеріалу в цілісні тематичні блоки. Ставлення особистості до себе та до інших людей, до світу природи й культури – провідні цінності, які стають базовими в конструюванні змісту початкової мистецької освіти. Розумінню специфіки художньо-образної мови кожного з видів мистецтва сприяє інтеграція елементів змісту на основі єдності універсальних художньо-естетичних понять («ритм», «контраст», «симетрія», «форма», «композиція», «динаміка» тощо). Особливості спільних тем, споріднених художньо-мовних аспектів змісту зумовлюють процес застосування інтегративних художньо-педагогічних технологій.

У першому класі в учнів формуються уявлення про красу навколишнього світу, сповненого розмаїттям звуків, кольорів, ліній, рухів, жестів. Вони ознайомлюються з основними елементами художньо-образної мови музики, образотворчого та синтетичних мистецтв (театр, хореографія, кіно). Учні вчаться створювати художні образи різними мистецькими засобами в процесі практичної діяльності, усвідомлюють зв'язки мистецтва з життям, внутрішнім світом дитини в системі «Я – мистецтво».

У другому класі в учнів формуються уявлення про пори року (осінь, зима, весна, літо) в мистецтві та відповідні українські народні свята, обряди, мистецькі традиції (Свято врожаю, день Святого Миколая, Новий рік, Різдво, Стрітення, Масляна, Великдень, Івана Купало тощо). Вони усвідомлюють можливості відображення краси довкілля в художніх образах, зв'язків у системі «мистецтво– природа». Школярі поглиблюють знання про особливості образних мов різних видів мистецтва.

У третьому класі учні усвідомлюють особливості відображення внутрішнього світу людини, її емоцій і почуттів, ідеалів і прагнень засобами різних видів мистецтв, дізнаються про особливості художньо-образного втілення світу дитинства (дитячий фольклор, сюжети казок і мультфільмів, фантастика, пригоди, гумор у мистецтві); ознайомлюються на елементарному рівні з естетичними поняттями ліричного, комічного, фантастичного, героїчного, драматичного, епічного. У школярів формуються уявлення про людську духовність, моральні якості – патріотизм, доброту, дружбу, вірність,

співчуття. Вони осмислюють можливості художньо-образного відображення у мистецтві багатства людських відносин, зв'язків у системі «мистецтво – люди».

У четвертому класі учні розширюють і поглиблюють знання про мистецтво українського народу, народів, що проживають в Україні, а також інших народів світу; усвідомлюють єдність змісту і форми в художніх творах, багатства способів художнього вираження людських почуттів і ставлення до багатогранного світу культури, отримують елементарні уявлення про історичні й географічні координати розвитку мистецтва; узагальнюють свої знання щодо видової та жанрової специфіки мистецтв, особливостей їхніх художньо-образних мов; осмислюють різномані зв'язки у системі «мистецтво – культура».

Подаємо теми уроків з предмета «Мистецтво» (1 клас).

Розділ І. Абетка мистецтв

1. Чарівний світ мистецтва.
2. Мій любий край.
3. Лісові голоси.
4. Жу-жу-жу, я вам казку розкажу.
5. Дитячий світ.
6. Ляльковi настрої.
7. Осінні настрої.
8. Щедрий урожай.

Розділ ІІ. Мистецтво – чарівне вікно у світ

9. Пісня кольорів.
10. Веселкові ритми.
11. Танок осінніх листочків.
12. Різні барви у природи.
13. Чарівні перетворення.
14. Новорічне свято.
15. Радійте! Свято йде!
16. Новорічна фантастична казка.

Розділ ІІІ. Загадки художніх мов

17. Казка відчиняє двері.
18. Зустріч з театром.
19-20. Лускунчик (2 пари уроків).
21-22. Веселий мандрівник (2 пари уроків).
23. Казка про пролісок.
24. Івасик-Телесик.
25. Велика вистава.
26. Свято театру.

Розділ ІV. Як митці створюють красу

27. Мистецтво, створене народом.
28. Народна творчість.
29. Митці-професіонали.
30. Створюючи красу.
31. До вершин майстерності.
32. Незвичайні перевтілення.

На допомогу вчителям з предмета «Мистецтво» Кондратовою В.В. й Калашніковою О.В. розроблений навчально-методичний посібник «Викладання мистецтва в першому класі», в якому подані методичні рекомендації щодо проведення цих уроків; він розкриває стандартні та нестандартні типи уроків, форми та методи діяльності учнів на уроках; подає приклади застосування інноваційних мистецько-педагогічних технологій на уроках; наводить орієнтовну тематичну структура курсу «Мистецтво» (1 клас. Абетка мистецтв); завдання і зміст кожної з тем; фізіологічні й психологічні особливості дітей 6–7-річного віку; вимоги до знань і вмінь учнів з даного предмета; плани-конспекти уроків для 1 класу та зошит «Чарівний світ мистецтва».

Література

1. Державний стандарт початкової загальної освіти // Початкова освіта. – 2011. – №18.

2. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. 1-4 класи. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2011.

3. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. 1-4 класи. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2011. – С. 215-216.

4. Корнілова О.В. Уроки музичного мистецтва: навчально-методичний посібник / О.В. Корнілова. – К.: Літера ЛТД, 2008.

5. Крутецкий В.А. Психология: [учеб. для учащихся пед. училищ] / В.А. Крутецкий. – М.: Просвещение, 1986. – С. 118-119.

Н.В.Тарапака,
завідувач кафедри дошкільної та початкової освіти, кандидат педагогічних наук
Н.П.Гагаріна,
старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСТУПНОСТІ МІЖ ДОШКІЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ І ПОЧАТКОВОЮ ШКОЛОЮ ШЛЯХОМ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОГРАМИ «ВПЕВНЕНИЙ СТАРТ»

Загальна динаміка та інтенсивність суспільних змін, що відбуваються в Україні, висуває нові вимоги до людини та прояву її активності у всіх царинах життєдіяльності. Це не обходить і періоду розвитку дитинства, що зумовлює безпосередній інтерес до проблеми, пов'язаної з розвитком дитини дошкільного віку. Пріоритетом в розвитку дошкільної освіти в Україні на сьогодні є забезпечення її якості та доступності для кожної дитини відповідного віку незалежно від місця проживання, матеріального забезпечення, соціального походження тощо.

З упровадженням Закону України «Про дошкільну освіту» виникла необхідність оновлення нормативної бази та програмно-методичного забезпечення дошкільної освіти. Діяльність ДНЗ сьогодні регламентують положення «Про дошкільний навчальний заклад», «Про прийом дітей до навчально-виховних комплексів «дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад» та інструктивно-методичні листи щодо організації роботи з дітьми старшого дошкільного віку, які не відвідують дошкільні навчальні заклади; про планування освітнього процесу; про організацію фізкультурно-оздоровчої роботи; про організацію та зміст навчально-виховного процесу в дошкільних навчальних закладах.

Головна мета дошкільної освіти в Україні – створити сприятливі умови для особистісного становлення дітей, забезпечити їх збалансований розвиток, узгодженість у житті основних тенденцій до самореалізації, саморозвитку та самозбереження, формування життєвої компетентності, розвитку ціннісного ставлення до світу природи, культури, людей, самих себе.

Така глобальна мета висуває певні вимоги й до забезпечення належної гарантованої якості дошкільної освіти. І найвагоміша з них – модернізація змісту, оновлення його відповідно до вимог часу із збереженням при цьому позитивного досвіду та збагачення його новими, прогресивними ідеями.

У зв'язку з переходом загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і тривалість навчання актуалізується проблема формування готовності дошкільнят до систематичного навчання, шкільного життя. Мотиваційна, емоційно-вольова, комунікативна, фізична підготовка, розвиток пізнавальних психічних процесів та мовлення, прищеплення елементарних навчальних умінь – основні напрями роботи з дошкільнятами. У центрі уваги

має бути забезпечення кожній дитині перед вступом до школи мінімального освітнього ядра та створення передумов для її безболісної адаптації до нового соціального середовища на основі сучасних критеріїв, форм і методів підготовки до школи, адекватних вікові дітей.

Відомий російський дослідник психології дошкільного віку Д.Фельдштейн, порівнюючи п'ятирічних і шестирічних дітей, зазначає: «П'ятирічні діти перебувають у вузькому колі інтимно-особистісних відносин, переважно орієнтованих на знайомі предмети, що оточують їх, і близьких людей. Вони не можуть виявляти значуще й привабливе для них в інших, у них ще не сформоване ставлення до дитячого колективу, немає розуміння цінності суспільної праці.

Шестирічні діти ширше розуміють соціальні зв'язки, у них виробляється вміння оцінювати поведінку інших дітей і дорослих. Шестирічна дитина усвідомлює свою належність до дитячого колективу, починає розуміти важливість суспільно корисних справ. Тобто саме на рубежі 5-6 років у дитини формується визначене розуміння та оцінка соціальних явищ, орієнтація на оцінні відносини дорослих крізь призму конкретної діяльності».

Зазначені особливості у розвитку дітей 5-6 років – неодмінна умова, яку мають ураховувати педагоги, добираючи зміст і методи навчально-виховної діяльності. Не варто вдаватися до надмірної інтенсифікації розумового виховання, до чого останнім часом схиляються окремі педагоги і батьки, мотивуючи це необхідністю якісної підготовки дитини до школи. Важливо посилити саме розвивальний і виховний аспекти розумового виховання, приділити увагу формуванню мотивів пізнавальної діяльності, розвитку інтелектуальних почуттів та вміння суспільної взаємодії.

Педагогам слід пам'ятати, що якісна дошкільна освіта – це цілісна системи догляду, розвитку, виховання і навчання дошкільника з боку її відповідності потребам дитини, сім'ї та держави як соціальних замовників. Крім того, якісна дошкільна освіта є процесом і результатом удосконалення здібностей і поведінки дошкільника, створення сприятливих умов для досягнення ним фізичної, психічної, соціальної зрілості, одержання можливостей для індивідуального зростання, виявлення творчих здібностей, актуалізації природного потенціалу. Головним в оцінці ефективності дошкільної освіти є не обсяг набутих дитиною знань, а поєднання їх з особистісними якостями, вмінням застосувати свої знання в житті. Якісна дошкільна освіта має слугувати захистом проти знеособлення дитини, ігнорування її індивідуальності.

На жаль, дошкільну освіту сьогодні зводять лише до навчання і не усвідомлюють того, що наявність знань та вмінь не є основним, а тим більше вичерпним показником оптимального для віку та індивідуальних можливостей розвитку дошкільника. До того ж і знання слід оцінювати комплексно, у зв'язку з різними сферами життєдіяльності, а не лише з майбутнім шкільним навчанням. Тому поряд із традиційним контролем наявних у дитини знань та вмінь необхідно фіксувати зріст й динаміку змін в її особистісному зростанні.

Відповідно до Закону України «Про дошкільну освіту» вимоги до рівня

розвиненості, вихованості, навченості дітей дошкільного віку визначаються Базовим компонентом дошкільної освіти України (державним освітнім стандартом) і реалізуються Державною базовою програмою розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» та парціальними програмами схваленими Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України в установленому порядку.

У зв'язку з прийняттям Закону України від 06.07.2010 № 2442-VI «Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу», розробкою Державної цільової програми розвитку дошкільної освіти на період до 2017 року постала проблема надання обов'язкової дошкільної освіти всім дітям, які досягли 5-річного віку. Для її розв'язання передбачається запровадження різних форм охоплення дітей дошкільною освітою, зокрема, через організацію груп повного або короткотривалого перебування у дошкільних навчальних закладах різних типів, форм власності, з різним режимом роботи, в тому числі сезонним, а також груп підготовки до школи при загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладах, соціально-педагогічного патронату тощо.

23 листопада 2010 року вийшов наказ МОН України про впровадження Програми розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт».

Перехід освіти від традиційної до особистісно орієнтованої моделі, реалізація державного стандарту вимагають від педагогічних вузів досконалої підготовки майбутніх педагогів, у тому числі працівників галузі дошкільної освіти.

Для забезпечення якісного стану освітнього-виховного процесу та організації роботи дошкільного навчального закладу над завданнями програми «Впевнений старт» важливим є :

- вивчення програми «Впевнений старт» педагогічними колективами;
- вивчення педагогічної літератури для ознайомлення вихователів з формами організації освітньо-виховної роботи з дітьми старшого дошкільного віку.

Тільки глибоке вивчення педагогічними колективами комплекту нормативних документів допомагає зрозуміти їх цілісність, а в кінцевому результаті – підкреслити нові підходи до реалізації позицій програми «Впевнений старт» в освітньо-виховному процесі дошкільного закладу.

Основний зміст програми упорядковано за наступними розділами:

- «Фізичний розвиток»;
- «Пізнавальний розвиток»;
- «Мовленнєвий розвиток»;
- «Художньо-естетичний розвиток»;
- «Ігрова діяльність» [5].

Культура, природа, як і мова, пронизують всю діяльність людини, математичні поняття використовуються на кожному кроці. Тому виникає необхідність здійснювати всебічний розвиток дітей дошкільного віку.

У Програмі «Впевнений старт» акцент зроблено на соціально-особистісний, пізнавальний та естетичний розвиток дитини, який має

вирішальне значення для її підготовки до шкільного життя. Але такого роду розвиток не здійсниться сам по собі. Для цього потрібна велика, напружена і копітка робота батьків і педагогів.

Завідувачі ДНЗ відзначають доступність змісту програми для роботи всіх учасників навчально-виховного процесу. У ДНЗ області особливу увагу приділено роботі з батьками: розміщується інформація про впровадження обов'язкової дошкільної освіти для дітей-п'ятирічок, проходять педагогічні ради з проблем взаємозв'язку ДНЗ і родини, розглядаються аспекти взаємодії дошкільної та початкової ланки освіти, проводяться батьківські конференції з проблем дошкільної освіти та якісної підготовки до школи.

Принцип наступності лежить в основі постійного розвитку і вдосконалення всіх ланок системи освіти. Її модернізація відбувається в процесі оновлення програм, форм, методів, прийомів навчання.

Наукові дослідження педагогів, психологів, аналіз передового педагогічного досвіду переконують, що готувати дітей дошкільного віку до життя, до успішного навчання в сучасній школі мають висококваліфіковані фахівці, творчі особистості – вихователі у взаємодії з сім'єю.

В Законі України «Про дошкільну освіту» зазначено, що дошкільна освіта – це цілісний процес, спрямований на забезпечення різнобічного розвитку дитини дошкільного віку відповідно до її задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних, психічних та фізичних особливостей, культурних потреб [3]. Все вищезазначене передбачає зміни у змісті професійної підготовки та перепідготовки фахівців зі спеціальності «Дошкільна освіта», який має відповідати сучасним життєвим реаліям, класичним та сучасним науковим досягненням, узгоджуватися зі змістом Базового компонента як дошкільного освітнього стандарту, враховувати ряд умов, зокрема таких:

- посилення зв'язків з реальним сьогоденним життям;
- інтеграції всіх складових змісту освітнього стандарту з метою формування у дитини дошкільного віку цілісної картини світу, елементарних форм наукового світогляду;
- визначення необхідного співвідношення і представленості у змісті дошкільної освіти інформації загальної й спеціальної спрямованості, пов'язаної з навичками практичного життя та елементарними «предметними» знаннями.

У виступі заступника міністра освіти і науки, молоді та спорту України Бориса Жебровського під час Всеукраїнського науково-практичного семінару «Реалії сьогодення: пріоритети та перспективи розвитку дошкільної освіти. Впровадження програми розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт» (30 червня 2011 р.) було зазначено, що впевнений старт — це вчасний старт. І ті, хто збирається дуже довго стартувати, — помиляються [7]. Практики схвалюють програму за її чіткість, доступність, конкретність. З вересня 2012 року на старті вже нові державні стандарти початкової загальної освіти, якими передбачено вивчення іноземної мови з 1-го класу в усіх загальноосвітніх навчальних закладах, посилено природничу складову, зокрема введено нову освітню галузь «Природознавство», а також передбачено впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі

початкових класів. Тож і у дошкільній освіті ще необхідні зміни. Важливо те, щоб не було розбіжностей між тим, що вимагає початкова школа і дає дошкільний навчальний заклад.

Проблема діагностики і корекції готовності дітей до шкільного навчання – одна з традиційних і завжди актуальних проблем. На сьогодні практично загальноприйнято, що готовність до шкільного навчання – багатогранне утворення, яке потребує комплексних психолого-педагогічних досліджень. У структурі психологічної готовності прийнято виділяти такі компоненти (за дослідженнями Л. А. Венгера, А. Л. Венгера, В.В.Холмовської, Я.Я.Коломийського, Є. А. Пашко та ін.):

1. **Особистісна готовність.** Включає формування в дитини готовність до прийняття нової соціальної позиції – статусу школяра, який має певне коло прав та обов'язків.

2. **Інтелектуальна готовність.** Наявність у дитини кругозору, запасу конкретних знань. Розвиток інтелектуальної готовності для навчання в школі визначає:

- диференційоване сприймання;
- аналітичне мислення;
- логічне запам'ятовування;
- інтерес до знання, процесу їх отримання за рахунок додаткових зусиль;
- оволодіння на слух розумовою мовою і здатність до розуміння і застосування символів;
- розвиток тонких рухів руки та зорово-рухових координацій.

3. **Соціально-психологічна готовність.** Формування в дітей якостей, завдяки яким вони можуть спілкуватися з іншими дітьми, вчителями.

Варто зупинитися на впровадженні Програми у Кіровоградській області. На виконання наказу Міністерства освіти і науки України від 23.11.2010 року № 1111 «Про впровадження Програми розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт» та з метою створення необхідних умов для забезпечення дітям обов'язкової дошкільної освіти кафедрою дошкільної та початкової освіти розроблено заходи, якими передбачено підготовку педагогічних працівників дошкільних навчальних закладів до роботи за новою Програмою шляхом підвищення кваліфікації на курсах, у ході проведення інших методичних заходів, зокрема:

- *створено обласну творчу групу* з проблеми «Особливості організації освітньо-виховного процесу з дітьми старшого дошкільного віку»;
- *проведено обласні семінари* для керівників методичних об'єднань педагогічних працівників дошкільних навчальних закладів з проблеми «Системний підхід до розвитку, навчання і виховання дітей старшого дошкільного віку відповідно до Програми «Впевнений старт» (березень 2011 року); для методистів районних, міських методичних кабінетів (центрів), які відповідають за дошкільне виховання з теми «Шляхи науково-методичного забезпечення Програми розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт» (травень 2011 року);
- у навчально-тематичні плани курсів підвищення кваліфікації

педагогічних працівників ДНЗ та вчителів початкових класів введено спецкурс «Шляхи реалізації основних принципів Програми «Впевнений старт»;

- на допомогу працівникам дошкільних навчальних закладів видано навчально-методичний посібник «Дитина замовляє розвиток» (автори – Тарапака Н.В., Гагаріна Н.П.).

Матеріали щодо впровадження програми розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт» постійно висвітлюються на сайті Кіровоградського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського. На сторінці кафедри дошкільної та початкової освіти створено консультпункт для батьків з метою надання їм допомоги у вирішенні актуальних питань підготовки дітей до навчання в школі.

Управлінням освіти і науки Кіровоградської обласної державної адміністрації визначено базові навчальні заклади з впровадження даної Програми:

- дошкільний навчальний заклад № 48 «Журавочка» Кіровоградської міської ради (завідувач Дахно Л.Л.);
- Аджамський дошкільний навчальний заклад «Білочка» Кіровоградського району (завідувач Бондаренко З.Л.);
- дошкільний навчальний заклад № 5 «Ружечка» Долинської міської ради (завідувач Пшебильська І.Ю.);
- Рівнянський дошкільний навчальний заклад № 2 Новоукраїнського району (завідувач Колєснік К.Л.);
- Новгородківська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 2 Новгородківської райради (директор Гаврилюк Н.Ф.);
- Підлісненська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів Олександрівської райдержадміністрації (директор Чабан Н.В.).

З керівниками зазначених закладів були проведені інструктивно-методичні наради (січень, березень, травень), надавались групові та індивідуальні консультації.

Обласною творчою групою, до складу якої увійшли педагогічні працівники базових дошкільних навчальних закладів, узагальнено матеріали з впровадження Програми розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт», що стали основою для підготовки навчально-методичного посібника «Сьогодні дошкільник – завтра першокласник» (автор Тарапака Н.В.).

Паралельно з проведенням традиційних для педагогів-дошкільників заходів інформацію про Програму «Впевнений старт», досвід роботи дошкільних навчальних закладів і відповіді на актуальні запитання висвітлюються на форумах сайтів дошкільних закладів.

Узагальнені матеріали щодо впровадження Програми в червні були надіслані до Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. Результативність даної роботи відзначила у виступі начальник відділу науково-методичного забезпечення змісту дошкільної освіти ІІТЗО Долинна О.П. на Всеукраїнському науково-практичному семінарі «Реалії сьогодення: пріоритети та перспективи розвитку дошкільної освіти. Впровадження Програми розвитку

дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт», який відбувся 30 червня 2011 р. у Києві (журнал «Дошкільне виховання», № 7).

Отже, процес впровадження в області Програми розвитку дитини старшого дошкільного віку «Впевнений старт» носить цілісний, системний характер. Методистами РМК, керівниками та педагогічними працівниками дошкільних навчальних закладів проведена роз'яснювальна робота серед батьків та громадськості щодо переваг зазначеної програми і особливостей її використання.

У 2012-2013 навчальному році педагогічним колективам дошкільних навчальних закладів особливу увагу необхідно звернути на розв'язання таких питань:

- організація освітнього процесу з дітьми 5-річного віку;
- забезпечення наступності з дітьми старшого дошкільного віку та учнями перших класів;
- створення розвивального простору для дітей дошкільного віку з використанням інформаційних комп'ютерних технологій.

Сучасний дошкільний навчальний заклад має бути динамічним, позитивним простором, мета якого полягає в оптимізації розвивального потенціалу дітей. Основна роль в організації освітньої роботи з дітьми дошкільного віку покладається на методичні служби дошкільних навчальних закладів.

Вважаємо, що найбільш значущою метою при забезпеченні наступності між дошкільним закладом і початковою школою є забезпечення реальних можливостей для включення педагогічних працівників ДНЗ та вчителів початкової школи до творчої професійної діяльності, формування у кожного індивіда здатності до гнучких змін відповідно до зміни соціальних і культурних орієнтацій суспільства. Саме тому найбільша увага повинна приділятись розвитку таких якостей особистості, як професіоналізм, творчість, сучасний стиль мислення, комунікабельність, високий рівень культури, інтелектуальний і моральний розвиток педагогів.

Література

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / М-во освіти і науки України, Акад. пед. наук України; наук. ред. та упоряд. О.Л.Кононко. – К.: Світич, 2008. – 430 с.

2. Бєлєнька Г. В. Вихователь дітей дошкільного віку: становлення фахівця в умовах навчання : монографія / Г. В. Бєлєнька. – К. : Світич, 2006. – 304 с.

3. Закон України "Про дошкільну освіту". – К., 2001.

4. Концепції розвитку дошкільної освіти до 2017 року. [http://www.mon.gov.ua/main.php?query=gr].

5. Програма «Впевнений старт». – Київ, 2010.

6. Тарапака Н.В. Сьогодні дошкільник – завтра першокласник: Навчально-методичний посібник. – Кіровоград: Видавництво КОІППО імені Василя Сухомлинського, 2011.

7. www.mon.gov.ua, www.kmu.gov.ua

Н.В.Тарапака,
завідувач кафедри дошкільної та початкової освіти, кандидат педагогічних наук, доцент
Н.М.Салівоник,
завідувач дошкільного навчального закладу (ясел-садка) №25 Олександрійської міської ради

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ У ПРОЦЕСІ ЇХ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

(матеріали науково-дослідної та експериментальної роботи на базі дошкільного навчального закладу (ясел-садка) №25 Олександрійської міської ради)

На виконання наказу управління освіти і науки Кіровоградської обласної державної адміністрації від 01.06.2011 року № 255 «Про проведення науково-педагогічного експерименту регіонального рівня», наказу управління освіти, молоді та спорту Олександрійської міської ради від 20.06.2011 року № 586 «Про проведення на базі дошкільного навчального закладу (ясел-садка) № 25 науково-педагогічного експерименту регіонального рівня» та наказу по дошкільному навчальному закладу № 25 міста Олександрії від 23.06.2011 року № 99 «Про проведення на базі дошкільного навчального закладу науково-педагогічного експерименту регіонального рівня», наказу управління освіти і науки Кіровоградської обласної державної адміністрації від 18.01.2012 року № 13 «Про завершення підготовчого етапу дослідно-експериментальної роботи регіонального рівня» проводиться ІІ діагностико-констатувальний етап дослідно-експериментальної роботи з проблеми «Формування творчих здібностей у старших дошкільників в процесі їх художньо-естетичної діяльності».

Згідно з програмою експерименту з жовтня 2011 року по серпень 2012 року основними завданнями визначено:

- проведення консультативної роботи з педагогічними працівниками;
- організація консультацій та бесід з батьками;
- забезпечення взаємодії батьків, колективу дошкільного закладу та дітей;
- здійснення презентації новітніх технік формування творчих здібностей у старших дошкільників в процесі їх художньо-естетичної діяльності;
- друкування матеріалів дослідно-експериментальної роботи у наукових виданнях.

З метою надання методичної підтримки у вересні-жовтні 2011 року та протягом всього ІІ діагностико-констатувального етапу науковим керівником Н.В. Тарапакою, автором Н.П. Гагаріною здійснювалось консультування педагогів ДНЗ, надавалась методична допомога по здійсненню діагностики творчих здібностей у старших дошкільників в процесі їх художньо-естетичної

діяльності.

Згідно з програмою експерименту проведено консультації для педагогічних працівників:

І. Для вихователів:

1. Психологічний супровід обдарованої дитини старшого дошкільного віку.

2. Творчі можливості дитини, як їх виявити.

3. Співець російської природи – І.Левітан.

4. Значення театрального мистецтва і театралізованої діяльності для дітей дошкільного віку.

5. Використання театру і театралізованої діяльності у практиці роботи ДНЗ.

6. Як розвинути емоційне ставлення до театру у дітей старшого дошкільного віку.

7. Як сформувати загальні уявлення про діяльність акторів у старших дошкільників.

8. Організація театралізованої діяльності у старших групах ДНЗ.

9. Місце і роль мовленнєвої творчості в межах художньо-мовленнєвої діяльності старших дошкільників.

10. Розвиток словесної творчості.

11. Види театралізованої діяльності.

ІІ. Для музичних керівників:

1. Проведення діагностики музичних здібностей старших дошкільників.

2. Музично-дидактичні ігри та їх значення у розвитку музичних здібностей дошкільників.

3. Розвиток музичного сприймання дошкільників як засіб формування творчої особистості.

4. Розвиток творчості дитини засобами музичної діяльності.

5. Розвиток музичних здібностей засобами українського фольклору.

ІІІ. Організована консультативна робота та бесіди з батьками за наступними напрямками: «Як організувати художню працю вдома», «Роль сім'ї у процесі соціалізації обдарованих дітей», «Розвиток творчих здібностей у старших дошкільників», «Роль родини в музичному розвитку дитини», «Яку музику повинні слухати діти», «Образотворча діяльність дитини як засіб художньо-естетичного розвитку», «Розвиток творчості дитини у процесі малювання».

ІV. Для покращення взаємодії батьків та педагогічних працівників у формуванні творчих здібностей старших дошкільників в процесі їх художньо-естетичної діяльності проведені групові батьківські збори (в старших групах):

- Разом до Країни знань (ток-шоу) – вересень, 2011.

- Дитина в образотворчій діяльності – грудень, 2011.

- Модель випускника-дошкільника (психолого-педагогічний практикум) – квітень, 2012.

- 16.03.2012 року відбулася міська батьківська конференція «Впевнений старт майбутніх першокласників», під час якої з доповіддю «Програма

«Впевнений старт» - крок у шкільне життя» виступила вихователь-методист Н.Олійник. яка, зокрема, висвітлила хід проведення науково-педагогічного експерименту.

V. З метою науково-методичної підготовки педагогічних працівників дошкільного закладу проведено теоретичний семінар на тему «Феномен дитячої творчості», де розглянуто зміст, передумови дитячої творчості, етапи, характерні особливості, шляхи становлення творчого початку дитини (лютий 2012 року).

VI. Здійснено практичну підготовку педагогів на семінарах-практикумах:

1. «Чарівний світ мистецтва», під час якого розглянуто творчість українських художників М.Приймаченко, С.Шишка, К.Білокур, І.Грабаря, Т.Яблонської, М.Пимоненка та інших.

2. «Арт-терапія. Лялькотерапія як різновидність арт-терапії та шлях до пізнання себе».

VII. З метою взаємовідвідування та обміну досвідом між вихователями були проведені колективні перегляди:

– «Руками творяться дива» (художня праця).

– «Творчість без обмежень» (нестандартні підходи до творчого розвитку дітей).

Також організовано роботу постійно діючого майстер-класу «Нетрадиційні техніки малювання» (керівник Малайченко О.В.).

Розпочата робота з підбору, формування та власне проведення діагностики старших дошкільників за усіма напрямками щодо розвитку творчих здібностей. Розроблена й проведена діагностика музичного розвитку та музичних здібностей дітей старшого дошкільного віку. Визначені показники компетентності дітей. В стані розроблення та впорядкування матеріали діагностики художньо-естетичного розвитку та творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку (твори мистецтва, малювання, аплікація, ліплення) й діагностики з театралізованої діяльності. Означену діагностичну роботу закінчено на кінець навчального року (травень 2012 року).

Психологом Кожем'як О.В. проводиться діагностика творчих здібностей у старших дошкільників за основними показниками: швидкість і гнучкість думки; оригінальність; допитливість, точність і сміливість. Підсумки та результати планується підбити на кінець навчального року (травень 2012 року).

Протягом даного проміжку часу поповнилось методичне забезпечення освітньо-виховного процесу. В дошкільному закладі створена картинна галерея репродукцій картин українських та світових художників.

З метою популяризації та обміну досвідом щодо дослідницько-експериментальної діяльності 28.02.2012 року у ДНЗ № 25 відбулося міське засідання методичного об'єднання вихователів старших груп на тему «Місток у світ мистецьких знань» (у вигляді гарячої лінії) з питання художньо-естетичного розвитку старших дошкільників за Програмою «Впевнений старт» та 06.04.2012 року пройшло методичне обєднання музичних керівників.

1. Зі вступним словом про формування творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку виступила вихователь-методист ДНЗ № 25

Олійник Н.Є.

2. Вихователь І старшої групи Ревенець О.О. представила комплексне заняття «Пізнаємо світ мистецтва» у вигляді творчої лабораторії з використанням методів ТРВЗ, під час якого діти вчилися аналізувати картини художників.

3. Вихователі старших груп зупинилися на проблемах щодо ознайомлення старших дошкільників з творами мистецтва.

4. Під час теоретичної зупинки творчої каруселі музкерівник Л.Ємєліна поділилася досвідом ознайомлення дошкільників з музичними термінами за допомогою «історій-хвилинок», використання в роботі методу ейдетики.

5. Під час практичної зупинки творчої каруселі були представлені різноманітні форми роботи з дошкільниками:

– Музичне заняття в ІІ старшій групі «В гостях у королеви Музики» (музкерівник Л.Ємєліна, хореограф І.Котляр, вихователь О.Висікан).

– Міні-заняття на ноутбуках «Подорож до країни музичних інструментів» (музкерівник Л.Ємєліна).

– Підсумком стала робота вокального гуртка «Веселі нотки». Здійснено перегляд музичної казки «Колобок на новий лад» (музкерівник Н.Рабенко).

6. Керівник методичного об'єднання С.Куртлушаєва підбила підсумок проведеної роботи. Музичні керівники відзначили сучасність та інноваційність методів і прийомів у роботі з дітьми, творчий підхід педагогів у розвитку музичних здібностей дошкільників.

21.03.2012 року Н.М. Салівоник звітувала на засіданні ради науково-методичного центру управління освіти, молоді та спорту Олександрійської міської ради про хід проведення науково-педагогічного експерименту та підготовку матеріалів до наукових видань.

У колективі на педагогічних радах та педагогічних годинах постійно проводиться суспільно-педагогічні слухання з проведення експериментальної науково-дослідної роботи, презентовано звіт про здійснення роботи на ІІ діагностико-констатувальному етапі. Робота схвалена педагогічним та батьківським колективами дошкільного навчального закладу.

Отже, другий етап експериментальної науково-дослідної роботи здійснюється, поставлені завдання виконуються.

Література

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / М-во освіти і науки України, Акад. пед. наук України; наук. ред. та упоряд. О.Л.Кононко. – К.: Світич, 2008. – 430с.

2. Програма «Впевнений старт». – Київ, 2010.

Л.В. Кашуба,
старший викладач кафедри
дошкільної та початкової освіти,
кандидат педагогічних наук

МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ НОВОГО ЗМІСТУ ДЕРЖАВНОГО СТАНДАРТУ ПОЧАТКОВОЇ ЗАГАЛЬНОЇ ОСВІТИ В 1-х КЛАСАХ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У 2012-2013 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

З 1 вересня 2012 року учні перших класів розпочнуть навчання за новим Державним стандартом початкової загальної освіти.

Українська школа стоїть на шляху ґрунтовних перетворень. Наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 10.06. 2011 р. №572 затверджено Типові навчальні плани початкової школи. Передбачено поетапне введення їх в дію, зокрема:

- у 1 класах загальноосвітніх навчальних закладів – з 2012/2013 навчального року;
- у 2-х класах ЗНЗ – із 2013/2014 н.р.;
- у 3-х класах ЗНЗ – із 2014/2015 н.р.;
- у 4-х класах ЗНЗ – із 2015/2016 н.р.

Виокремлені варіанти Типових навчальних планів початкових шкіл з українською мовою навчання, початкових шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов та спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням предметів художньо-естетичного циклу. Вони містять інваріантну складову, сформовану на державному рівні, обов'язкову для всіх загальноосвітніх навчальних закладів незалежно від їх підпорядкування і форм власності, та варіативну, в якій є додаткові години на вивчення предметів інваріантної складової, курсів за вибором, індивідуальні та групові заняття, консультації.

На основі Типових навчальних планів у загальноосвітніх закладах складається на кожний навчальний рік робочий навчальний план з конкретизацією варіативної складової, враховуючи особливості регіону та індивідуальні освітні проблеми учнів. В основу систематизації матеріалів нової редакції Державного стандарту початкової загальної освіти покладено освітні галузі: «Мови і літератури», «Математика», «Природознавство», «Суспільствознавство», «Мистецтво», «Технології», «Основи здоров'я і фізична культура».

Освітня галузь «Мови і літератури» з урахуванням вікових особливостей учнів у Типових навчальних планах реалізується через навчальні предмети «Українська мова (мова і читання)», «Російська, інша мова національної меншини (мова і читання)», «Іноземна мова».

Освітні галузі «Математика», «Природознавство» реалізуються через однойменні навчальні предмети; освітня галузь «Суспільствознавство» - навчальним предметом «Я у світі»; освітня галузь «Здоров'я і фізична культура» - навчальними предметами «Основи здоров'я» та «Фізична

культура». Формування навичок здорового способу життя та безпечної поведінки здійснюється в рамках курсу «Основи здоров'я» та інтегрується частково у змісті всіх предметів інваріантної та варіативної складових типових навчальних планів.

Освітня галузь «Технології» визначена предметом «Трудове навчання» та «Сходинки до інформатики»; освітня галузь «Мистецтво» - навчальними предметами «Образотворче мистецтво» і «Музичне мистецтво» або інтегрованим курсом «Мистецтво». Загальноосвітній навчальний заклад може самостійно обирати окремі курси музичного та образотворчого мистецтва або інтегрований курс «Мистецтво».

За наявності відповідного методичного забезпечення та належної підготовки педагогічних працівників за рахунок годин варіативної складової можуть вивчатися додаткові курси за вибором, зокрема: «Розвиток продуктивного мислення», «Риторика», «Логіка», «Абетка театрального мистецтва», «Ритміка», «Цікава економіка» та ін. Разом з тим, години варіативної складової можуть бути використані на предмети інваріантної складової, на проведення індивідуальних та групових занять.

У початковій школі з першого року навчання може здійснюватися поділ класів на групи при вивченні української чи іншої мови навчання (мови і читання), української мови (мови і читання) у школах із навчанням мовами національних меншин, іноземної мови відповідно до чинних нормативів (наказ Міністерства освіти і науки України від 20.02.2002 р. № 128).

При визначенні гранично допустимого навантаження враховані санітарно-гігієнічні норми та нормативну тривалість уроків: у 1 класі – 35 хвилин, у 2-4 класах – 40 хвилин.

Типові навчальні плани зорієнтовані на роботу початкової школи за 5-денним навчальними тижнем.

У початкових класах на зміну парадигмі знань, умінь, навичок приходить Державний стандарт початкової загальної освіти. Він розроблений відповідно до мети початкової школи з урахуванням пізнавальних можливостей і потреб учнів початкових класів, ґрунтується на загальнолюдських цінностях, на принципах науковості, полікультурності, світського характеру освіти, системності, інтегративності, єдності навчання і виховання на засадах гуманізму, демократії, громадської свідомості, взаємоповаги між націями і народами в інтересах людини, родини, суспільства, держави.

Державний стандарт другого покоління ґрунтується на засадах особистісно зорієнтованого і компетентнісного підходів, що зумовлює чітке визначення результативної складової вимог загальноосвітньої підготовки учнів у кожній освітній галузі за кожною із змістовних ліній.

Основними результатами освіти у початковій школі відповідно до вимог Державного стандарту початкової загальноосвітньої школи другого покоління мають стати:

- формування предметних і універсальних способів дій, які забезпечуватимуть можливість продовження освіти в основній школі;

- виховання уміння вчитися – здатності до самоорганізації з метою вирішення навчальних завдань;

- індивідуальний прогрес в основних сферах особистісного розвитку – емоційної, пізнавальної саморегуляції.

За наслідками навчання у початковій школі в учнів має сформуватися бажання й уміння вчитися, готовність до освіти в основній школі і самоосвіти; ініціативна самостійність, навички співпраці в різних випадках діяльності; математична грамотність і грамотність в галузі читання як основи читання впродовж життя.

Головним результатом має стати досягнення учнями нових рівнів розвитку на базі засвоєння ними як універсальних способів дій, так і способів, що є специфічними для вивчення навчальних предметів.

Оволодіння універсальними навчальними діями надає школярам можливість самостійно опанувати знання, уміння і компетентності на основі формування вміння вчитися. Ця можливість забезпечується тим, що Державний стандарт початкової освіти – це узагальнені дії, які сприяють посиленню мотивації до навчання і дозволяють учням орієнтуватися в різних предметних галузях пізнання.

Універсальні навчальні дії можна згрупувати в такі чотири блоки: особисті, регулятивні (включати саморегуляцію), пізнавальні (логічні, знаково-символічні, пізнавальні), комунікативні.

Особистісні дії дозволяють зробити навчання усвідомленим, забезпечують значимість, розв’язання навчальних задач, дослідження і прийняття життєвих цінностей і смислів, дозволяють орієнтуватися в нормах моралі, правилах, оцінках, виробляють у кожного свою життєву позицію в прийнятті світу, соціуму самого себе і свого майбутнього.

Регулятивні дії забезпечують можливість управляти пізнавальною і навчальною діяльністю шляхом визначення цілей, планування, контролю, корекції своїх дій і оцінки успішності виконання накреслених завдань щодо результатів навчання. Це створює підґрунтя для послідовного переходу до самоуправління і саморегуляції навчальної діяльності, що створює базу майбутньої професійної освіти і самовдосконалення.

Пізнавальні дії включають дослідження, пошук, відбір, структурування необхідної інформації, моделювання змісту матеріалу, який підлягає вивченню, логічні дії і операції, способи розв’язання задач.

Комунікативні дії забезпечують можливість співпраці: уміння слухати, чути і розуміти партнера, планувати і узгоджено співпрацювати у спільній діяльності, безконфліктно розподіляти ролі, контролювати дії один одного, уміти знаходити компроміс, домовлятись, вести результативну дискусію, дохідливо висловлювати свої думки, надавати один одному підтримку, ефективно співпрацювати як з учителем, так і з ровесниками.

Інструментом, за допомогою якого забезпечується досягнення кожним школярем результатів навчання, передбачених Державним стандартом початкової загальної освіти, є робочий навчальний план, що розробляється і реалізується школою самостійно. Це обов’язковий до розробки і реалізації

нормативний документ, а також підстава для оцінки якості та результатів освітнього процесу. Тому завдання директора школи - забезпечити якісну розробку робочого навчального плану і програми дій щодо його реалізації. Після обговорення цього питання на засіданні педагогічної ради видається наказ «Про розробку робочого навчального плану початкової загальної освіти та програми щодо її реалізації» (програма розробляється на ступінь навчання). Створюється робоча група, яка складається з представників адміністрації, керівників методичних об'єднань і батьківської громадськості, тобто тих, хто безпосередньо братиме участь в її реалізації. Кожен структурний підрозділ має свій функціонал.

Робоча група: вивчає нормативні й супровідні документи, які стосуються розробки робочого навчального плану і програми дій щодо його реалізації; з'ясовує рівень задоволеності учнів та їхніх батьків змістом освіти (навчальної і позанавчальної діяльності); організовує роботу, спрямовану на визначення змісту урочної і позаурочної діяльності.

Шкільні методичні об'єднання (творчі, динамічні та проблемні групи): розробляють свій компонент програми дій опрацювання нових підручників і посібників; вносять пропозиції про розподіл навчальної і позанавчальної діяльності відповідно до запитів учасників освітнього процесу; пропонують способи і форми змін та визначають свій внесок щодо їх реалізації.

Розробка документів включає такі етапи:

1. Обговорення питання щодо розробки навчального плану початкової загальної освіти та програми його реалізації на засіданні педагогічної ради, ради школи (серпень).

2. Видання наказу «Про розробку робочого навчального плану початкової загальної освіти та програми щодо його реалізації» (серпень).

3. Розгляд питання про розробку плану реалізації робочого навчального плану початкової загальної освіти на засіданнях предметних методичних об'єднань і методоб'єднання класних керівників, у творчих (динамічних, проблемних) групах (вересень).

4. Корекція і затвердження робочого навчального плану початкової загальної освіти та програми щодо його реалізації на засіданні педагогічної ради та видання наказу «Про затвердження робочого навчального плану початкової загальної освіти та програми щодо його реалізації» (вересень).

Слід зазначити, що вирішено питання забезпечення електронними підручниками. Уперше до нових підручників для учнів 1-2 класів ЗНЗ передбачено зобов'язання видавництв розмістити електронні версії на власних офіційних веб-сайтах.

Успіх розпочатих перетворень безпосередньо залежить від того, як глибоко усвідомить і як зміниться сам педагог: чи створить нові умови, поведе за собою своїх маленьких підопічних, зуміє організувати навчальну діяльність своїх «чомучок» так, щоб ця діяльність озброїла кожного першокласника ефективним інструментом пізнання – дозволила вчитися і перевчатися впродовж життя. Підвищення дидактичної компетентності педагогів можливе шляхом професійного самовдосконалення, яке містить такі складові, як

самоосвіта, самовиховання, саморозвиток. Але найвагоміших результатів можна домогтися за умови, що професійне самовдосконалення є свідомим, планомірним, охоплює всі сторони діяльності вчителя, а також стимулюється й одержує своєчасну підтримку з боку колективу, методичної служби школи.

З метою підготовки вчителів до роботи з першокласниками за новими стандартами, програмами та навчальними планами кафедрою дошкільної та початкової освіти КОІППО імені Василя Сухомлинського підготовлені спецкурси на курсах підвищення кваліфікації вчителів початкових класів щодо методик викладання за новими програмами і підручниками, на курсах вчителів-тренерів, яких готуватимуть до впровадження ІКТ у початковій школі; у районах проведені методичні семінари-практикуми щодо викладання предметів у першокласників.

Слід зазначити, що основний критерій шкільної зрілості – це психологічна готовність дитини до навчання в школі. Найважливіше для майбутнього першокласника – не вміння читати і лічити, а інтерес до навчання. Вченими виокремлено п’ять складових психологічної зрілості шестирічок. Вони охоплюють п’ять компонентів: мотиваційний, інтелектуальний, вольовий, емоційний і особистісний.

Мотиваційний компонент відображає бажання чи небажання дитини навчатися. Він дуже важливий, бо від нього залежить входження дитини в нову для неї діяльність, яка відрізняється від ігрової обов’язковістю, розумовим напруженням, необхідністю подолання труднощів.

Інтелектуальний компонент – це зовсім не вміння читати і писати, а обізнаність дитини щодо навколишнього світу, природних і соціальних явищ. А ще – рівень розвитку пізнавальної сфери, який визначається диференційованістю (перцептивною зрілістю), довільною концентрацією уваги, здатністю розуміти зв’язки між явищами, раціональним підходом до дійсності, логічним запам’ятовуванням.

Вольовий компонент виявляється в здатності керувати своєю поведінкою. Навчання в школі потребує вміння не тільки слухати, а й чути вчителя, товаришів, запам’ятовування й відтворення спроможності довільно виконувати дії, робити не тільки те, що цікаво, а й те, що потрібно, доводити розпочату справу до кінця.

Емоційний компонент готовності полягає в тому, що дитина йде до школи із задоволенням, радістю, довірою. Ці переживання роблять її відкритою для контактів з учителем, новими товаришами, підтримують упевненість у собі, прагнення знайти своє місце серед однолітків.

Особистісний компонент характеризується ставленням до різних видів діяльності, впливає на взаємини з однолітками, вчителем, стимулює або затримує рух школяра в навчальній діяльності. Дитина має бути готовою соціалізуватися в шкільному колективі, вміти по-доброму налагоджувати стосунки з іншими дітьми і з дорослими, розумно поводитися в конфліктних ситуаціях.

Саме тому управлінням і відділам освіти, керівникам загальноосвітніх навчальних закладів необхідно забезпечити умови щодо поетапного

впровадження нового Державного стандарту початкової загальної освіти, навчальних планів, програм початкової школи.

Література

1. Державний стандарт початкової загальної освіти . – К. : Шкільний світ, 2011. – 20 с.

2. Анісімова Г. Сучасний урок у початковій школі / Галина Анісімова, Олена Нікулочкіна. – Тернопіль : Мандрівець, 2012. – 102 с.

3. Заглада Л. Найважливіше для майбутнього першокласника – не вміння читати і лічити, а інтерес до навчання / Людмила Заглада // Перша вчителька. - № (01). – 2012. – С. 28-29.

4. Кочерга О. Психофізіологія шестирічних першокласників і адаптація до школи / Олександр Кочерга. – К. : Шкільний світ, 2010. – 126 с.

5. Шестирічки в школі / Упоряд. Т.Бишова, О.Кондратюк. – К. :Ред. загальнопед. газет, 2004. – 120 с.

Л.В. Кашуба,
старший викладач кафедри
дошкільної та початкової освіти,
кандидат педагогічних наук
Н.Г. Тіхонова,
старший викладач кафедри
дошкільної та початкової освіти

МЕТОДИЧНІ ОРІЄНТИРИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ НАВЧАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Оновлення змісту освіти, робота за новим Державним стандартом початкової загальної освіти вимагає пошуку нових форм методичного сервісу. Найважливішим чинником, від якого залежить успіх реалізації завдань Державного стандарту, є ефективна праця вчителя та учнів на уроці.

Основне питання сучасної освіти – як розставити пріоритети і чого саме вчити, що виховувати і розвивати. В усіх державних документах про освіту визначається нині актуальність проблеми творчого розвитку дитини молодшого шкільного віку. Саме в початковій школі закладаються основи інтелектуального розвитку дітей, створюються педагогічні та психологічні передумови для формування самостійності мислення, здатності критично оцінювати власні дії, зіставляти різноманітні способи розв'язання проблемних ситуацій, оцінювати їх і вибирати найбільш раціональні, виділяти головне та узагальнювати, застосовувати набуті знання на практиці.

Наукові спостереження за ефективністю існуючої системи початкового навчання та історико-педагогічний досвід функціонування вітчизняних і зарубіжних шкіл І ступеня свідчать про важливість застосування системного підходу до методичної роботи з учителями початкових класів, який спрямовується на:

– забезпечення тематичної єдності у роботі шкільних методичних об'єднань, методичних кабінетів та обласного інституту післядипломної педагогічної освіти щодо реалізації регіональних комплексно-цільових програм;

– підготовку педагогів до запровадження інноваційних технологій розвитку творчих здібностей учнів через активізацію методичної роботи в області;

– запровадження гнучкої системи організації навчального процесу, що відповідає сучасним тенденціям розвитку освітньої галузі та науково обґрунтованим моделям роботи з обдарованими учнями;

– розробку рекомендацій, спрямованих на самоосвіту, створення можливостей для особистісного та професійного зростання педагогічних працівників;

– поширення здоров'язберігаючих технологій у навчально-виховному процесі.

Прийнятий Державний стандарт початкової освіти доводить важливість упровадження компетентнісного підходу в початковій школі і обумовлює необхідність розроблення нових підходів до здійснення контролю й оцінювання навчальних досягнень молодших школярів. Тому в 2011-2012 навчальному році з метою визначення рівня знань учнів 4-х класів загальноосвітніх навчальних закладах Кіровоградської області проведено контрольні зрізи з української мови та математики за І семестр.

З математики було запропоновано розв'язування задач на визначення часу; перетворення одиниць вимірювання маси та довжини; знаходження числа за його частиною; обчислення периметра (площі); обчислення значень виразів; обчислення з іменованими числами.

Результати моніторингового дослідження навчальних досягнень учнів 4-х класів Кіровоградської області (І семестр 2011/2012 н. р.) з *математики* розподілились наступним чином:

Таблиця 1.

Назва району (міста)	**Кіл-сть учнів, що тестувалися**	**Рівень досягнень**				
		Високий	Достатній	**Середній**	**Початковий**	**Якісний показник %**
Бобринецький	144	46	52	40	6	68
Вільшанський	74	23	26	18	7	66
Гайворонський	182	84	61	27	10	80
Голованівський	142	51	68	23	-	84
Добровеличківський	97	27	38	31	1	67
Долинський	208	63	76	53	16	67
Знам'янка	142	48	63	29	2	78
Знам'янський	110	34	43	30	3	70
Кіровоград	153	76	52	22	3	84
Кіровоградський	141	48	45	38	10	66
Компаніївський	72	28	25	15	4	74
Маловисківський	169	71	56	36	6	75
Новгородківський	77	15	28	31	3	56
Новоархангельський	109	32	42	29	6	68
Новомиргородський	137	43	56	35	3	72
Новоукраїнський	145	46	40	53	6	59
Олександрівський	69	19	30	13	7	71
Олександрійський	70	25	29	14	2	77
Олександрія	150	61	54	28	7	77
Онуфріївський	74	30	28	10	6	78
Петрівський	107	33	40	29	5	68
Світловодськ	140	52	67	18	3	85
Світловодський	47	15	17	11	4	68
Ульяновський	118	23	44	43	8	57
Устинівський	61	13	26	13	9	64
ВСЬОГО	**2938**	**1006**	**1106**	**689**	**137**	**70 %**

Отже, зріз знань учнів 4-х класів з математики показав, що **34 %** учнів мають високий рівень навчальних досягнень, **38 %** учнів – достатній, **23 %** – середній рівень та **5 %** – початковий рівень. Якісний показник – 70 % (моніторингове дослідження навчальних досягнень учнів проводилось у 30 % шкіл від загальної кількості шкіл району (міста).

З української мови для учнів 4 класу було запропоновано тести. Оцінювання проводилось згідно з новими критеріями, виставлялася одна оцінка.

Результати моніторингового дослідження навчальних досягнень учнів 4-х класів Кіровоградської області (І семестр 2011/2012 н. р.) з *української мови:*

Таблиця 2

Назва району (міста)	**Кіл-сть учнів, що тестувалися**	**Рівень досягнень**				
		Високий	**Достатній**	**Середній**	**Початковий**	**Якісний показник %**
Бобринецький	150	51	66	29	4	78
Вільшанський	76	18	32	19	7	66
Гайворонський	194	88	74	29	3	83
Голованівський	159	50	66	37	6	73
Добровеличківський	98	27	44	27	-	72
Долинський	210	61	96	50	3	75
Знам’янка	142	49	66	27	-	81
Знам’янський	107	34	42	29	2	71
Кіровоград	145	75	44	25	1	82
Кіровоградський	139	34	61	35	9	68
Компаніївський	72	21	32	17	2	74
Маловисківський	170	56	69	35	10	74
Новгородківський	78	12	38	26	2	64
Новоархангельський	108	25	40	35	8	60
Новомиргородський	134	56	43	33	2	74
Новоукраїнський	115	31	41	37	6	63
Олександрівський	71	22	30	13	6	73
Олександрійський	70	23	28	19	-	73
Олександрія	310	130	140	37	3	87
Онуфріївський	74	19	35	16	4	73
Петрівський	104	31	48	24	1	76
Світловодськ	142	51	69	16	6	85
Світловодський	47	11	19	15	2	64
Ульяновський	116	27	43	41	5	60
Устинівський	62	11	31	13	7	68
ВСЬОГО	**3093**	**1013**	**1297**	**684**	**99**	**75 %**

Отже, зріз знань учнів 4 –х класів з української мови показав, що **33 %** учнів мають високий рівень навчальних досягнень, **42 %** – достатній

рівень, **22 %** − середній рівень та **3 %** − початковий рівень. Якісний показник − 75 % (моніторингове дослідження навчальних досягнень учнів проводилось у 30 % шкіл від загальної кількості шкіл району (міста).

Допущені помилки: правопис числівників, поширення речень другорядними членами, однорідними членами, визначення слів з прямим і переносним значенням та утворення словосполучень з ними, складання і запис твору-міркування.

Під час комплексного вивчення роботи щодо створення умов рівного доступу до якісної освіти в початкових школах, зокрема, м. Світловодська, Бобринецького та Гайворонського районів протягом лютого-квітня 2012 року було проведено моніторинг якості знань з математики та української мови серед учнів 4-х класів.

Таблиця 3

Результати проведеного моніторингу з української мови та математики (Бобринецький район):

№ з/п	Назва школи	К-ть учнів, які тестувалися	Рівень досягнень				якісний показник %
			високий	достатній	середній	початковий	
Українська мова							
1.	НВК "Бобринецька гімназія – ЗШ І-ІІІ ст. № 1"	14	5	5	4	-	71%
Математика							
1.	Свердловська ЗШ І–ІІ ст.	5	-	3	2	-	60%
2.	Бобринецька ЗШ І-ІІІ № 2	14	1	2	9	2	21%
3.	Новоградівська ЗШ І-ІІІст.	5	5	-	-	-	100%
	Всього	**24**	**6**	**5**	**11**	**2**	**46 %**

Відповідно до проаналізованих навчальних досягнень за І семестр 2011-2012 н.р. та даних перевірки якості знань й рівня сформованості умінь і навичок учнів 4 класів Бобринецького району з математики та української мови в названих навчальних закладах простежується наступне: НВК "Бобринецька гімназія – ЗШ І-ІІІ ст. № 1" − якісний показник за І семестр 86%, зрізи вивчення − 71% (зниження якісного показника на 15%); Свердловська ЗШ І–ІІ ст. − якісний показник за І семестр 60%, зрізи вивчення − 60 %; Бобринецька ЗШ І–ІІІ ст. № 2 − якісний показник за І семестр 41%, зрізи вивчення − 21% (зниження якісного показника на 20%); Новоградівська ЗШ І–ІІІ ст − якісний показник за І семестр 100%, зрізи вивчення − 100%.

Таблиця 4

Результати проведеного моніторингу з української мови та математики (м. Світловодськ):

№ з/п	Назва школи	К-ть учнів, які тестувалися	Рівень досягнень				якісний показник %
			високий	достатній	середній	початковий	
Українська мова							
1.	СНЗ № 7	20	9	7	4	-	80%
2.	ЗШ № 10	16	6	9	1	-	93%
3.	НВК № 4	17	12	5	-	-	100%
	Всього	**53**	**27**	**21**	**5**	**-**	**90%**
Математика							
1.	СНЗ № 7	43	24	12	7	-	83%
2.	ЗШ № 10	15	8	6	1	-	93%
3.	НВК № 4	16	14	1	1	-	93%
	Всього	**74**	**46**	**19**	**9**	**-**	**87%**

Зазначимо, що результати проведеного зрізу показують досить високий рівень знань учнів з названих дисциплін. Щодо порівняльного аналізу зрізу перевірки даних закладів і зрізів, проведених відповідно до листа КОІППО імені Василя Сухомлинського від 20.12.2011 року № 874, констатуємо, що з української мови якість знань зменшилася на 2%, з математики – на 9%.

Таблиця 5

Результати проведеного моніторингу з української мови та математики (Гайворонський район):

№ з/п	Назва школи	К-ть учнів, які тестувалися	Рівень досягнень				якісний показник %
			високий	достатній	середній	початковий	
Українська мова							
1.	НВК “Гайворонська гімназія–загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів № 5”	17	2	6	6	3	47%
2.	ЗШ І–ІІІ ступенів № 1	17	7	6	3	1	76%
3.	ЗШ І–ІІІ ступенів с. Могильне	12	5	3	4	-	66%
	Всього	**46**	**14**	**15**	**13**	**4**	**63%**
Математика							
1.	НВК “Гайворонська	38	27	9	2	-	94%

	гімназія–загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів № 5”						
2.	ЗШ І–ІІІ ступенів № 2	19	4	7	8	-	58%
3.	ЗШ І–ІІІ ступенів № 1	16	9	6	1	-	93%
	Всього	**73**	**40**	**22**	**11**	**-**	**85%**

Отже, аналіз зрізу навчальних досягнень за І семестр 2011-2012 н.р., проведений відповідно до листа КОІППО імені Василя Сухомлинського від 20.12.2011 року № 874, та даних перевірки якості знань щодо рівня сформованості умінь і навичок учнів 4 класів Гайворонського району показав, що з української мови якість знань учнів зменшилася на 10 %, а з математики збільшилася на 8 %.

Для покращення рівня навчальних досягнень учні початкових класів Кіровоградської області беруть активну участь у різноманітних конкурсах. Зокрема, згідно з підсумками конкурсу «Колосок–осінній – 2011» («Історія природничих наук») учасниками конкурсу стали 8 107 учнів. З них, 1–2 класи – 1642 учні, 3–4 класи – 2912 учнів. Позитивним є те, що середній бал по Україні у 1–2 класах – 139,5, а в Кіровоградській області – 140; 3–4 клас по Україні середній бал – 112,7 балів, а в Кіровоградській області учні набрали 121,3 бали (максимальна кількість балів – 180). Такий результат свідчить про актуальність даного конкурсу, зацікавленість педагогів у розвитку творчих здібностей учнів та підвищення їхнього рівня якості освіти.

Слід зазначити, що відбір та підготовка учнів-переможців районних етапів конкурсу знавців української мови імені Петра Яцика проводиться формально. Достатньо переглянути роботи учнів, які подані на обласний етап. Зазначимо, що мають місце невиправлені членами журі помилки, відсутні критерії оцінювання робіт; переможці не знають алфавіту, задають багато питань членам журі; не вміють виразно декламувати вірші на задану тематику, невпевнені у повній назві свого навчального закладу та не знають прізвища вчителя, який їх навчає; іноді проявляють психічну неврівноваженість.

Завдання, які пропонуються для учнів випускних класів під час тематичних вивчень, підготовлені для перевірки не лише знань певного матеріалу, а й удосконалення умінь дітей будувати конкретні відповіді, доповнювати їх додатковим матеріалом, прикладами, даються письмові відповіді на запропоновані запитання. Не залишаються осторонь і тестові завдання. Вони уможливлюють провести поточну перевірку знань, економити час на уроці.

У наступному навчальному році викладачі кафедри дошкільної та початкової освіти КОІППО імені Василя Сухомлинського запропонують з рідної мови та математики для учнів 3-4 класів нові тестові завдання.

Мета вчителя початкових класів: методично та психологічно підготувати школярів до засвоєння складних тем; емоційно – до виконання самостійної роботи. У кожному випадку вихідним для педагога має бути прагнення дати кожному учневі можливість пережити справжній успіх. Тестові завдання

допоможуть дитині зрозуміти новий матеріал, закріпити вивчене, перевірити власні знання та вміння, адже у 3-4 класах учні достатньо орієнтуються в завданнях, відповідях; у них до певної міри сформовані навички спостереження, аналізу, узагальнення, конкретизації, оперування знаннями, набутими під час вивчення певної теми. Важливим моментом є правильність записів відповідей на тестові запитання у зошитах.

Аналіз перевірки робочих зошитів в районах показав, що письмовими завданнями учні не обтяжені. В 1-му класі домашні завдання не задаються (згідно з вимогами). Обсяг домашніх завдань становить одну четверту від завдань, виконаних в класі. Зошити вчителями перевіряються вчасно, але неналежна увага приділяється корекційній роботі з каліграфічного написання літер та з'єднань. Не простежується диференційований підхід до перевірки класних та домашніх робіт, що суперечить вимогам „Контролю й оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи".

Аналіз контрольних робіт з української мови дозволяє зробити висновки, що більшість учителів початкової школи не користується існуючими критеріями оцінювання, не враховується каліграфічність у написанні букв, охайність у записах, об'єктивність у виставленні оцінок. Це дає право зробити висновки, що робота над помилками ведеться неефективно, несистематично або зовсім відсутня.

У нещодавно затвердженому Державному стандарті початкової освіти (2011) пропонується надати вчителям початкових класів години варіативної частини (у двох програмах, які вийшли у 2010-2012 роках існують 22 курси). Вважаємо доцільним запропонувати вчителям початкових класів вибрати такі навчальні курси, до яких розроблений методичний комплекс (посібники, зошити, додаткова література, методичні рекомендації).

На жаль, РМК пропонують заступникам директорів вводити такі варіативні програми, до яких не надрукована навчально-методична література або її недостатньо (вводиться викладання російської мови, незважаючи на те, що сучасний методичний комплекс з російської мови відсутній; в наявності застарілі підручники (або зовсім відсутні); тільки з січня 2012 року рекомендована програма з вивчення російської мови (до цього пропонувалось вивчення не російської мови, а зарубіжної літератури, 2009).

У 2012-2013 н.р. в Україні починається розбудова інклюзивної моделі освіти на рівні загальноосвітнього закладу, проведення необхідних змін, підготовка педагогів, надання спеціальних послуг дітям з особливими потребами, формування позитивної громадської думки на національному, регіональному, муніципальному рівнях. Як зазначається в нормативно-правових документах НАПН України, майже у всіх школах є діти з особливостями психофізичного розвитку. Частина учнів навчається за індивідуальним планом. Не всі вчителі готові до навчання таких учнів, більшість з них не має спеціальної фахової підготовки з навчання дітей з особливими потребами, відсутні сучасні підручники, які можуть бути використані для дітей зазначених категорій. Багато учнів із мовленнєвими вадами (дизграфія, ротацизм, стигматизм, дислексія) не має змоги відвідувати

індивідуальні заняття з логопедом. Відсутність навчально-корекційної діяльності впливає на гармонізацію навчально-виховного процесу в початковій школі.

Слід зазначити, що питання навчально-виховного процесу в початкових класах навчальних закладів заслуховуються на педагогічних радах, нарадах при директорові в усіх нами відвіданих навчальних закладах. Але не на належному рівні всіма заступниками директорів контролюється стан ведення журналів, робочих зошитів та зошитів з контрольних робіт (математики та мови). Заступники директорів не звертають уваги на велику кількість граматичних помилок, які залишаються некоригованими в робочих та контрольних зошитах. Не звертається увага на ведення журналів усіма вчителями (іноземна мова, фізична та музична культура), які викладають в початковій школі (запис змісту уроків, тематичне оцінювання, наповненість оцінками кожного уроку).

Запропоновані завдання на час тематичного вивчення були підготовлені для перевірки не лише знань певного матеріалу, а й умінь дітей будувати конкретні відповіді, доповнювати їх додатковим матеріалом, прикладами, доцільніше пропонувати питання, на які учні давали відповіді письмово. Але якщо йдеться про поточну перевірку знань, економію часу на уроці, то незамінними є тестові завдання.

Саме над тестовими завданнями з української мови та математики працюють викладачі кафедри ДПО. Тому вчителям початкових класів у наступному навчальному році необхідно методично готувати школярів до засвоєння складних тем; емоційно - до виконання самостійної роботи.

З метою підвищення рівня викладання предметів початкової школи, враховуючи зауваження, орієнтуємося на методичні поради:

1. На найближчому засіданні шкільних методичних об’єднань розглянути особливості реалізації нового змісту Державного стандарту початкової загальної освіти в 1 класах загальноосвітніх навчальних закладів у 2012-2013 навчальному році та навчання за новими програмами і підручниками.
2. Приділяти особливу увагу роботі з обдарованими дітьми; розширити мережу гурткової роботи (особливо з української мови та математики); звернути увагу на підготовку учнів 3-4 класів до конкурсу імені Петра Яцика.
3. На засіданні методичного об’єднання вчителів початкових класів розглянути питання систематичної роботи над помилками, допущеними в контрольних роботах з мови, математики; шукати шляхи їх корекції.
4. В запропонованому плані засідань шкільного методичного об’єднання висвітлювати проблеми, над яким працює вчительський колектив початкової школи.
5. Заступникам директорів з навчально-виховної роботи, що відповідають за роботу початкової ланки, необхідно взяти під постійну увагу графічні навички письма, дбати про засвоювання гігієнічних правил, яких слід дотримуватися під час письма. Раз на семестр писати наказ про ведення робочих та контрольних зошитів з мови, математики. Аналізувати ведення

журналів у початковій школі (звернути увагу на виставлення оцінок за теми, наповнюваність оцінок за урок).

6. РМК впроваджувати в практику роботи загальноосвітніх закладів передовий педагогічний досвід творчо працюючих вчителів початкових класів, рекомендувати кафедрі дошкільної та початкової освіти КОІППО імені Василя Сухомлинського узагальнювати кращі творчі здобутки вчителів-новаторів; налагодити роботу з обласним бібколектором для придбання підручників для індивідуальних занять з учнями з особливостями психофізичного розвитку.

7. Розглянути можливість використання навчально-методичних комплексів варіативної частини програм, залучати авторів програм на районні конференції, майстер-класи.

8. Спонукати творчо працюючих вчителів початкової школи до участі в конкурсах „Вчитель року”, „Класний керівник року”.

9. Залучати керівників шкільних методичних об’єднань до участі в обласних науково-практичних конференціях, творчих групах, психолого-педагогічних тренінгах щодо роботи з обдарованими дітьми, які проводяться кафедрою дошкільної та початкової освіти КОІППО.

10. Доречно було б провести районний семінар (конференцію) разом із викладачами кафедри дошкільної та початкової освіти та корекційної педагогіки з впровадження інклюзивної освіти в загальноосвітній простір та надання науково-методичної допомоги вчителям початкових класів, які працюють зі школярами особливих потреб.

11. З метою надання систематичної методичної допомоги вчителям початкових класів Кіровоградської області бажано було б мати окрему діючу ставку методиста з початкової освіти у РМК(РМЦ).

Література

1. Анісімова Г. Сучасний урок у початковій школі. Традиції та інновації / Галина Анісімова, Олена Нікулочкіна. – Тернопіль : Мандрівець, 2012. – 102 с.

2. Державний стандарт початкової загальної освіти // Початкова освіта. 2011. − № 18 (594). – 46 с.

3. Інтерактивні методи навчання у початковій школі / упоряд. О.М. Кондратюк. – К. : Шкільний світ, 2011. – 104 с.

4. Інтернет-матеріали : [koippo3@ukr.net].

5. Савченко О.Я. Сучасний урок у початкових класах / О. Я. Савченко. − К. : Освіта, 2007. − 255 с.

6. Якісна освіта молодших школярів. Підготовка школи І ступеня до роботи за новим Державним стандартом початкової загальної освіти // Початкова освіта. − 2012. – № 11 (635). − С. 3−5.

О.М. Дорошенко,
завідувач Кіровоградської міської
психолого-медико-педагогічної комісії

ПЕРЕХІД ДО ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

(методичні рекомендації для вчителів початкових класів загальноосвітніх закладів)

З метою реалізації основних положень Конвенції ООН про права дитини, Всесвітньої декларації про збереження, виживання, захист і розвиток дітей, національних програм із соціально-педагогічної підтримки дітей з особливими потребами та їхніх батьків в Україні розпочато державний експеримент із навчання цих дітей у загальноосвітньому просторі. Навчання та виховання таких учнів здійснюється з урахуванням особливостей їхнього розвитку, з використанням специфічних заходів та організаційних форм навчальної роботи.

Залежно від характеру розладу та від типу порушення виокремлюють такі категорії дітей:

- з порушенням слуху (глухі, оглухлі, зі зниженим слухом);
- з порушенням зору (сліпі, осліплі, зі зниженим зором);
- з порушенням інтелекту (розумово відсталі, із затримкою психічного розвитку);
- з мовленнєвими порушеннями;
- з порушеннями опорно-рухового апарату;
- зі складною структурою порушень (розумово відсталі, сліпі або глухі; сліпоглухонімі тощо);
- з емоційно-вольовими порушеннями та з аутизмом.

Дослідники (В.І. Бондарь, В.В. Засенко, А.А. Колупаєва та ін.) у дітей, які мають відхилення від нормального фізичного або психічного розвитку, розрізняють:

- *вроджені розлади,* спричинені порушенням живлення, гормональними розладами, резусною несумісністю груп крові матері та дитини, шкідливим впливом на плід генетичних чинників, інтоксикацій, інфекцій, травм, впливом медичних препаратів, алкоголю, наркотичних та отруйних речовин;
- *набуті порушення,* зумовлені переважно різноманітними шкідливими впливами на організм дитини під час народження та в наступні періоди розвитку (механічні ушкодження плоду, тяжкі пологи, пологова асфіксія, крововиливи в мозок, інфекційні захворювання тощо).

У системі освіти України, як і в інших країнах світу, стійкі позиції в навчанні дітей з особливими потребами все активніше займає інтеграція.

Один із напрямів – інклюзивне навчання, що передбачає спільне перебування дітей з різними порушеннями психофізичного розвитку і їхніх здорових однолітків. Навчальний процес здійснюється диференційовано за індивідуальними програмами, посильними для дітей, і за умов кваліфікованої корекційної допомоги (тобто за участю асистента вчителя).

Для інклюзивних шкіл характерним є:

- навчання дітей з особливими потребами здійснюють вчителі загального профілю у звичайних класах;
- до запровадження інклюзивних підходів залучений весь персонал школи, діяльність якого спрямована на розвиток особистості кожної дитини;
- батьки та інші члени родин активно залучаються до прийняття рішень стосовно методів навчання і виховання своїх дітей;
- програми роботи з дітьми з особливими потребами передбачають індивідуалізовані навчальні плани, розроблені з урахуванням сильних рис, схильностей і потреб учнів;
- ефективність програм регулярно оцінюють, до цього процесу залучають членів родин, педагогів, фахівців та інших причетних до справи осіб;
- створення відповідної бази для корекційного блоку;
- наявність програм, підручників, спеціального обладнання, дидактичних матеріалів;
- надання діагностичних, консультативних та дієвих послуг фахівцями (корекційними педагогами, логопедами, психологами, дитячими психіатрами, фахівцями з фізкультури, працетерапії, терапії поведінки, дієтотерапії, соціальними працівниками);
- уведення додаткових штатних одиниць;
- організація психолого-медико-соціального супроводу дітей, які навчаються;
- відвідування вчителем загальноосвітньої школи занять у спеціальній школі наприкінці навчального року з метою спостереження за дітьми, які навчатимуться в інклюзивному класі;
- проведення спільних педрад, семінарів, науково-практичних конференцій з обговорення проблем інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітній школі.

Окрім учителя загальноосвітньої школи, у навчальному процесі активну участь бере вчитель зі спеціальної школи (помічник), який володіє корекційно-компенсаторними технологіями. Для досягнення успіхів учитель разом з батьками повинен визначити потреби дитини і розробити відповідні заходи для її підтримки. Навчальні програми для дітей з особливими потребами обов’язково мають бути індивідуалізованими та високоякісними. Учителі й вихователі інклюзивних класів та груп повинні бути професійно підготовленими і постійно підвищувати свою методичну компетентність.

Для ефективності роботи вчитель повинен:

- ознайомитися з анамнезом, мати уявлення про основні види порушень психофізичного розвитку дитини;
- вивчити стан уваги, стомлюваності, темп роботи кожної дитини;
- ураховувати стан слуху, зору, особливості моторики та загального фізичного розвитку учня.

Також він має бути добре ознайомленим із приладами, які використовують його учні з порушеннями зору і слуху, вміти перевіряти придатність слухових апаратів, стежити за чистотою окулярів. Навчитися

визначати, оцінювати і створювати навчальне середовище для дітей з різними потребами. Зрозуміти важливість цілеспрямованого залучення до роботи з дітьми членів родини, встановлення з ними партнерських стосунків. Вивчати головні принципи і стратегії колективної командної роботи;

- навчитися спостерігати за дітьми та оцінювати їх розвиток під час занять;
- закінчувати заняття, коли діти втомилися чи неуважні;
- навчитися адаптувати навчальні плани, матеріали та середовище до специфічних потреб дітей;
- створювати оптимальні умови для спілкування, сприяти налагодженню дружніх стосунків між дітьми і формуванню колективу;
- формувати в дітей досвід налагодження та підтримання стосунків у соціумі, навичок адаптації до соціального середовища;
- з повагою ставитися до дітей та батьків.

Перед асистентом вчителя (корекційний педагог, помічник вчителя, який допомагає вчителю загальноосвітньої школи) стоять такі завдання:

- дати об'єктивну характеристику дитині з особливими потребами, ознайомити з її особовою справою, медичними та психолого-педагогічними картами;
- спільно складати календарно-тематичний та індивідуальний плани, готуватися до занять;
- вносити зміни до програм із загальноосвітніх предметів та здійснювати їх коригування;
- вводити пропедевтичні розділи з метою підготовки дітей до сприйняття матеріалу;
- вводити спеціальні навчальні предмети;
- надати вчителеві загальноосвітньої школи методичні рекомендації з виготовлення та використання наочності й дидактичного матеріалу з метою активізації збережених аналізаторів;
- навчити вчителя використовувати для корекції та компенсації вад розвитку дітей спеціальні технічні засоби навчання: звукопідсилювальну апаратуру індивідуального та колективного використання (під час навчання дітей із вадами слуху); лупи, окуляри, монокуляри, бінокуляри (для дітей із вадами зору); статистичні екранні посібники (схеми, малюнки, креслення) з метою активізації сприйняття дітьми навчального матеріалу;
- навчити застосовувати комп'ютерні технології для ефективнішого розвитку мовлення, навичок читання, письма, математики, психолого-педагогічного тестування дитини.

Окрім вищезазначеного, асистент повинен проводити заняття:

- з орієнтування в просторі та розвитку мобільності (для дітей із вадами зору);
- з розвитку залишкового слуху та усного мовлення (для дітей із вадами слуху);
- із соціально-побутової орієнтації (для дітей із розумовою відсталістю).

До найактуальніших передумов успішної реалізації інклюзивного навчання належить компетентність учителя загальноосвітньої школи. Сучасні вчені в галузі педагогіки виокремлюють у структурі професійної компетентності вчителя такі складові: знання, уміння, ставлення, які дають змогу особистості ефективно виконувати професійні функції відповідно до встановлених стандартів. Важливим стає не лише те, які професійні функції має виконувати особа, а й те, чим вона має володіти для успішного їх виконання.

Вчителі мають оволодіти базовими знаннями та навичками, необхідними для успішної роботи з дітьми з особливими потребами, а саме: навчитися визначати, оцінювати і створювати сприятливе навчальне середовище для дітей з різними потребами; знати методи встановлення ефективних партнерських стосунків з родинами; навчитися адаптувати навчальні плани, методики, матеріали та середовище відповідно до специфічних потреб дітей-інвалідів; опанувати сучасні педагогічні підходи і методики, що дають змогу задовольнити навчальні потреби всіх дітей; навчитися створювати у класі демократичне навчальне середовище, яке сприяє налагодженню дружніх стосунків і формуванню колективу. Інклюзія тісно пов'язана з проблемою особистісного розвитку педагога.

Для того, щоб ідея інклюзії дійсно «запрацювала», необхідно, аби вона заволоділа думками вчителів, стала складовою їхнього професійного мислення. Сучасні дослідники наголошують, що в роботі вчителя інклюзивного класу першочергову роль відіграють не окремі засоби корекції та методичні прийоми, а особистість педагога, тобто педагогічно спрямована сукупність соціальних, емоційно-вольових та характерологічних якостей.

Література

1. Діти з особливими потребами: типологія / за матеріалами Всеукраїнського фонду «Крок за кроком» // Початкова освіта. - № 42 (570). – 2012. – С.11-14.

2. Інклюзивна школа: особливості організації та управління / за заг. ред. Даниленко Л.І. – К.: Всеукраїнський фонд «Крок за кроком», 2010. – 128 с.

3. Інтернетресурс [http://www.mon.gov.ua]

4. Кочерга О. Психофізіологія шестирічних першокласників і адаптація до школи / Олександр Кочерга. – К. : «Шкільний світ», 2010. – 126 с.

5. Лорман Т. Інклюзивна освіта / Тім Лорман, Джоан Деппелер, Девід Харві. – К., 2010. – 296 с.

6. Шевцов А.Г. Сучасні проблеми освіти і професійної реабілітації людей з вадами здоров'я / А.Г. Шевцов. – К. : Соцінформ, 2004. – 126 с.

МОДЕРНІЗАЦІЯ ОСВІТИ: КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД

В.М.Нудний,
завідувач навчально-методичного кабінету української мови та літератури
Г.В. Мінич,
методист навчально-методичного кабінету української мови та літератури

РЕКОМЕНДАЦІЇ
навчально-методичного кабінету української мови та літератури щодо вивчення стану методичного забезпечення, навчання та рівня навченості школярів з української мови та літератури

Українська мова і література відіграють провідну роль у формуванні духовного світу особистості, тому рівень методичної майстерності вчителів-словесників та рівень навченості школярів мають бути постійно в полі зору методичної служби та адміністрації ЗНЗ, щоб вчасно виявляти проблеми і надавати кваліфіковану допомогу. У процесі вивчення стану навчання доцільно зосередити увагу на таких аспектах:

1. Вивчення має базуватися на сучасних підходах до навчання та відповідати нормативним документам щодо викладання української мови і літератури.

2. Кадрове забезпечення (вимоги до вчителя мають відповідати рівню його кваліфікаційної категорії).

Усього вчителів	Освіта			Стаж		Кваліфікаційна категорія				Педагогічне звання		
	в	н/в	с/с	1-3	4 і більше	в	I	II	с	заслужений вчитель	вчитель-методист	старший вчитель

3. Навчально-методична база.

1. *Навчальні програми і підручники:* їх наявність у вчителів та учнів, у т.ч. для курсів за вибором, факультативів; відповідність програм і підручників рекомендаціям Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

2. *Нормативні документи:*

- методичні рекомендації Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України;
- положення про ШМО, про навчальні кабінети;
- Закон України «Про мови»;
- Положення про Державну підсумкову атестацію.

3. *Предметні кабінети:*

- *оформлення:* які стенди переважають - змінні типу «Сьогодні на уроці», «Літературно-мистецьке життя», «Запам'ятай написання слів» чи постійні як елементи декору;

- *довідкова література:* чи є словники різних типів для організації роботи на уроці, український правопис останнього видання;

- *література рідного краю:* мають бути тексти творів та відомості про письменників-земляків, літературна карта Кіровоградщини;

- *завдання для контрольних робіт* з мови і літератури;

- *дидактичний матеріал* з предметів, зокрема на електронних носіях.

4. *Бібліотека:*

- яка періодика з фаху передплачується закладом;

- наскільки навчальна програма з української літератури для старшої школи забезпечена текстами художніх творів;

- які тематичні виставки оформляються до ювілейних дат (і чи оформляються).

4. Організація методичного забезпечення навчання:

- залучення вчителів, крім шкільної структури (як правило, це методоб'єднання), до роботи в районній методичній ланці: творчій групі, семінарі тощо;

- планування роботи методичного об'єднання: відповідність структурі, діагностична основа тематики засідань, повнота висвітлення винесених на засідання питань;

- наявність у керівника методичного портфоліо: крім плану роботи, матеріалів для організації навчально-виховного процесу з української мови і літератури (положення про м/о, положення про навчальний кабінет, вимоги до перевірки зошитів, рекомендації щодо навчання, матеріали за результатами засідань).

5. Результативність методичної роботи (за результатами відвіданих уроків):

1) розуміння вчителями мети мовно-літературної освіти;

2) знання типів і структури сучасного уроку української мови і літератури, доцільність її застосування;

3) використання інноваційних методів, прийомів і форм навчання, їх ефективність;

4) здійснення сучасних загальнопредметних підходів до навчання:

- *особистісно зорієнтованого* (знання структури особистістно зорієнтованого уроку і вміння створювати оптимальні умови для різнобічного мовленнєвого розвитку кожного учня);

- *компетентнісного* (здатність застосовувати набуті знання й вироблені уміння в будь-якій ситуації залежно від виниклих потреб; формування предметних компетентностей);

- *технологічного* (навчання, орієнтоване на діяльність самого учня;

формування оргдіяльнісних умінь);

- *інтегративного* (інтеграція словесної творчості з різними видами діяльності дитини – грою, спілкуванням з природою, музикою, образотворчим мистецтвом; драматизацією, дослідницькою діяльністю);

5) дотримання специфічних підходів до навчання мови і літератури:

а) українська мова:

- *комунікативно-діяльнісний* (формування комунікативних компетенцій школярів у процесі мовленнєвої діяльності шляхом удосконалення всіх її видів - аудіювання, говоріння, читання, письма);

- *функціонально-стилістичний* (розуміння ролі виучуваного мовного явища в тексті та у власному висловленні);

- *текстоцентричний* (засвоєння лінгвістичної теорії на основі тексту, адже саме в тексті повноцінно функціонують усі виражальні засоби мови - фонетичні, лексичні, граматичні, і він є зразком для створення власного тексту);

- *соціокультурний* (вивчення мови крізь призму народознавства і створеної українцями оригінальної і яскравої культури, що збагачує загальнолюдську культуру, поєднання й переробку вивчених з інших предметів відомостей про світ в особистісний погляд на життя, своє місце в ньому, у переконання);

- *системномовний* (оволодіння системою знань про мову, достатньою для комунікації в межах певної сфери спілкування).

б) українська література:

- *загальнокультурний* (сприймання літератури як невід'ємної частини національної культури, знання особливостей історико-літературного процесу);

- *мистецький* (не словесний переказ змісту твору, а проникнення в таїну численних семантичних його відтінків, інтерпретаційне тлумачення, вплив на процес формування духовного світу особистості);

- *літературознавчий* (знання теорії, здатність ефективно взаємодіяти з художнім твором, розуміти його підтекст, уміння вести діалог з письменником, давати особистісну оцінку прочитаному на основі читацьких вражень та авторської позиції);

- *контекстний* (вивчати українську літературу не ізольовано, а в контексті світового літературного процесу);

- *комунікативно-мовленнєвий* (розуміння специфіки мови художнього твору, володіння основними видами мовленнєвої діяльності, здатність до написання письмових робіт різного жанру).

6. Організація профільного навчання:

Клас	Загальна кількість		Кількість учнів, охоплених курсами за вибором, факультативами	% учнів, охоплених курсами за вибором, факультативами
	класів у місті	учнів у них		

Клас	Загальна кількість учнів		Поглиблене вивчення		% охоплення учнів поглибленим вивченням
	класів у місті	учнів у них	кількість класів	учнів у них	
8 клас					
9 клас					

Клас	Загальна кількість учнів		Профільне вивчення		% охоплення учнів профільним навчанням
	класів у місті	учнів у них	кількість класів	учнів у них	
10 клас					
11 клас					

7. Позакласна робота:

- охоплення учнів гуртковою роботою (за схемою):

Класи	Загальна кількість учнів	Кількість учнів, охоплених гуртковою роботою	% учнів, охоплених гуртковою роботою
5-11			

- проведення мовно-літературних свят, тижнів:
- залучення обдарованої молоді до участі в конкурсах, олімпіадах.

8. Вивчення рівня навченості школярів (за результатами контрольних робіт): визначення типових помилок, з'ясування їх причин, визначення шляхів усунення.

9. Організація контролю за станом навчально-методичної роботи (за наказами адміністрації ЗНЗ, класними журналами та учнівськими зошитами).

10. Загальні висновки та пропозиції.

Література

1. Методичні рекомендації Міністерства щодо викладання української мови і літератури в 2010-2011, 2011-2012 н.р., 2012-2013 р.

2. Наказ Міністерства від 10.05.2011 р. № 423 «Про затвердження єдиних зразків обов'язкової ділової документації у загальноосвітніх навчальних закладах усіх типів і форм власності».

3. Наказ Міністерства від 14.07.2011 р. №791 «Про затвердження програми зовнішнього незалежного оцінювання».

4. Положення про ШМО та навчальні кабінети.

5. Положення про Державну підсумкову атестацію.

6. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів.

7. Програми курсів за вибором і факультативів.

Інструктивно-методичні рекомендації
Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України
щодо вивчення української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах у 2012-2013 навчальному році

У 2012-2013 навчальному році **вивчення української літератури в 5-9 класах** загальноосвітніх навчальних закладів здійснюватиметься за програмою, затвердженою Міністерством: Українська література. 5-12 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів/ Автори Р.В.Мовчан, Н.В.Левчик, О.А.Камінчук, М.П.Бондар, О.Б.Поліщук, М.М.Сулима, Л.П.Шабельникова, В.М.Садівська. Керівник проекту М.Г.Жулинський. За загальною редакцією Р.В.Мовчан. – К., Ірпінь: Перун, 2005. – 201 с.

З метою поліпшення якості шкільної літературної освіти, урахування громадської думки щодо виховної та естетичної вартості окремих програмових художніх творів та розвантаження змісту навчальної програми відповідно до рішення колегії Міністерства освіти і науки від 11 лютого 2010 року, протокол № 1/4-2, затверджено зміни до навчальної програми з української літератури (5-9 класи), а саме:

5 клас

- легенда «Лісова панна» – вилучено з програми;
- казка В. Короліва-Старого «Потерчата» – винесено на позакласне читання;

6 клас

- усунуто дублювання вивчення кіноповісті О. Довженка «Зачарована Десна» (у 6 класі вивчаються фрагменти твору);
- твір С. Руданського «Козак і король» – вилучено з програми (замінено на гуморески «Добре торгувались» і «Гуменний»);
- оповідання С. Васильченка «Басурмен» – вилучено з програми (замінено на твір «У темряві»);
- зменшено на початку навчального року вивчення поезій напам’ять (замість 5 пісень вивчатиметься 2 на вибір);

7 клас

- твір Б. Лепкого «Цвіт щастя» – винесено на позакласне читання;
- вірш А. Малишка «Приходять предки…» – вилучено з програми (замінено на поезію «В завійну ніч з незвіданих доріг…»);

8 клас

- твір І. Франка «Іван Вишенський» – текстуальне вивчення замінено на оглядове (1 година);
- поезії В. Самійленка «Ельдорадо» і «Патріоти» вилучено з програми, замінено на твори «Не вмре поезія…», «На печі»;
- вивчення творчості Є. Дударя (за програмою: «Слон і мухи», «Лісова казка», «Червона Шапочка») вилучено з програми – натомість вивчаються оповідання О. Чорногуза «Як вибирати ім’я», «Як поводитись у кіно» зі збірки оповідань «Веселі поради»;

9 клас

- притча І. Липи «Мати» – вилучено з програми;
- усунуто дублювання вивчення вірша Т. Шевченка «Садок вишневий коло хати…» (у 5 класі твір вивчається, у програмі для 9 класу – знято);
- зменшено на початку навчального року вивчення поезій напам'ять (замість 4 пісень вивчатиметься 2 на вибір).

Вивчення української літератури **у 10-11 класах** загальноосвітніх навчальних закладів здійснюватиметься за програмами, затвердженими Міністерством (наказ від 28.10.2010 № 1021). Ефективність практичного втілення системи профільного вивчення української літератури та визначення ступеня її представленості як окремої навчальної дисципліни в профілях інших спеціалізацій забезпечується наявністю двох профільних програм.

- Українська література. 10-11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Природничо-математичний, технологічний, спортивний, суспільно-гуманітарний, художньо-естетичний напрями; філологічний напрям (профіль – іноземна філологія). **Академічний рівень** / Укладачі: М.Г. Жулинський, Г.Ф. Семенюк – керівники авторського колективу; Р.В. Мовчан, Н.В. Левчик, М.П. Бондар, О.А. Камінчук, В.І. Цимбалюк. За заг. ред. Р.В. Мовчан. – К.: Грамота, 2011.
- Українська література. 10-11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Філологічний напрям (профіль української філології). **Профільний рівень** / Укладачі: М.Г. Жулинський, Г.Ф. Семенюк – керівники авторського колективу; Р.В. Мовчан, Н.В. Левчик, М.П. Бондар, О.А. Камінчук, В.І. Цимбалюк. За заг. ред. Р.В. Мовчан. – К.: Грамота, 2011.

Програма *академічного* рівня збігається за змістом і формою з програмою рівня *стандарту* (як за кількістю годин, так і за вимогами до рівня оцінювання навчальних досягнень учнів).

У **вечірніх (змінних) загальноосвітніх навчальних закладах** українська література вивчатиметься за програмами:

У **5-9 класах**: Українська література. 5-12 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів / Автори Р.В. Мовчан, Н.В. Левчик, О.А. Камінчук, М.П. Бондар, О.Б. Поліщук, М.М. Сулима, Л.П. Шабельникова, В.М. Садівська. Керівник проекту М.Г. Жулинський. За загальною редакцією Р.В. Мовчан. – К., Ірпінь: Перун, 2005. – 201 с. (з урахуванням внесених змін до навчальної програми).

У **10-11 класах**: Українська література. 10-11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Природничо-математичний, технологічний, спортивний, суспільно-гуманітарний, художньо-естетичний напрями; філологічний напрям (профіль – іноземна філологія). Академічний рівень / Укладачі: М.Г. Жулинський, Г.Ф. Семенюк – керівники авторського колективу; Р.В. Мовчан, Н.В. Левчик, М.П. Бондар, О.А. Камінчук, В.І. Цимбалюк. За заг. ред. Р.В. Мовчан. – К.: Грамота, 2011.

У **10-12 класах**: Українська література. 10-12 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Природничо-математичний, технологічний, спортивний, суспільно-гуманітарний, художньо-естетичний напрями; філологічний напрям (профіль – іноземна філологія). Академічний рівень / Укладачі: М.Г. Жулинський, Г.Ф. Семенюк – керівники авторського колективу; Р.В. Мовчан, Н.В. Левчик, М.П. Бондар, О.А. Камінчук, В.І. Цимбалюк. – К.: Грамота, 2009.

Згідно з наказом Міністерства від 18.02.2008 р. № 99 «Про Типові навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням окремих предметів» розроблено навчальну програму з української літератури:

- Програма для загальноосвітніх навчальних закладів (класів) **з поглибленим вивченням української літератури.** 8-9 класи / Керівники авторського колективу: М.Г. Жулинський, Г.Ф. Семенюк; за загальною редакцією Р.В. Мовчан; авторський колектив: Р.В. Мовчан, М.М. Сулима, В.І. Цимбалюк, Н.В. Левчик, М.П. Бондар. – К.: Грамота, 2009. – 88 с.

Основними завданнями поглибленого вивчення літератури є: вироблення в учнів стійкого інтересу до читання, до української книжки зокрема; формування самостійного, критичного, творчого мислення школярів у процесі аналізу художнього твору на основі засвоєння ними необхідної суми знань; розвиток творчих здібностей, загальнокультурного рівня учнів через ознайомлення їх із творами мистецтва слова, розвиток високих моральних цінностей людини, втілених у художніх творах; виховання сучасної естетично розвиненої особистості, творчого читача зі сформованим почуттям національної свідомості та власної людської гідності.

Поглиблене вивчення української літератури у 8-9 класах може здійснюватися за підручником, рекомендованим Міністерством:

Цимбалюк В.І. Українська література. Підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів (класів) із поглибленим вивченням української літератури. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2012.

Одним з основних компонентів допрофільної та профільної підготовки є ***курси за вибором і факультативи.*** Зазначені курси сприяють одержанню старшокласниками чітких уявлень про свою майбутню професію, що так чи інакше має бути пов'язана з філологією (учитель-словесник, журналіст, редактор, коректор, перекладач, фольклорист, науковець філологічної спеціалізації тощо), а також дають змогу виробити особистісні риси та фахові навички.

Програми курсів за вибором і факультативів, схвалені Міністерством, вміщено у збірнику:

❖ *Збірник програм курсів за вибором і факультативів з української літератури / За загальною ред. Таранік-Ткачук К.В. – К.: Грамота, 2011.*

Важливим залишається організаційний аспект щодо використання програм курсів за вибором або факультативів. Факультативи розраховані на 9 – 17 годин опрацювання, мають «статус» необов'язковості, коли учень може перевірити власні нахили, здібності й уподобання, опановуючи факультативний

курс. Відповідно до наказу Міністерства від 20.02.2002 р. № 128 «Про затвердження Нормативів наповнюваності груп.. загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів та Порядку поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах» мінімальна наповнюваність груп при проведенні факультативних занять у ЗНЗ міської місцевості становить 8 учнів, сільської місцевості – 4 учні.

Програма курсу за вибором розрахована на 35 годин на рік (одна година на тиждень), ці заняття є обов'язковими для відвідування учнями від початку навчального року до завершення, робота учнів у кінці навчального року повинна бути оцінена.

Однак, ураховуючи, що організація профільного навчання на етапі допрофільної (8–9 класи) та профільної (10–11 класи) освіти мають свої особливості, що спричинені об'єктивними і суб'єктивними причинами, можливим є узгодження обраної програми з реальною ситуацією. Так, обравши курс за вибором на 35 годин на рік, учитель має право скоригувати кількість годин і ущільнити матеріал, якщо згідно з реальними обставинами може викладати лише факультативний курс на 17 годин на рік. Можливим є й зворотній процес, коли факультативний курс може бути використаний як курс за вибором. Кількість годин на вивчення кожної теми, збільшення навчального матеріалу має бути скоригованим у календарно-тематичному плануванні до програми курсу за вибором.

У такому випадку скоригована програма має бути погоджена на засіданні методичного об'єднання загальноосвітнього навчального закладу і затверджена керівником цього навчального закладу. У пояснювальній записці до програми необхідно зазначити, на основі якої програми курсу за вибором або факультативу (за чиїм авторством), відповідно до якого посібника, схваленого Міністерством, розроблено скоригований варіант.

З метою рівномірного розподілу навантаження учнів протягом навчального року подаємо рекомендовану кількість видів контролю з української літератури (за класами). Поданий у таблиці розподіл годин є **мінімальним і обов'язковим** для проведення в кожному семестрі. Учитель на власний розсуд може збільшити кількість видів контролю відповідно до рівня підготовки учнів, особливостей класу тощо.

Обов'язкова кількість видів контролю

5–9 класи

Класи	**5**		**6**		**7**		**8**		**9**	
Семестри	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
Контрольні роботи у формі:	2	3	3	3	3	3	3	3	4	4
• контрольного класного твору;	–	1	1	1	1	1	1	1	2	2
• виконання інших завдань (тестів, відповідей на запитання тощо)	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Уроки розвитку мовлення* (РМ)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)

Уроки позакласного читання (ПЧ)	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1
Перевірка зошитів	4	5	4	5	4	5	4	5	4	5

У 8–9 класах з поглибленим вивченням української літератури пропорційно збільшується кількість контрольних робіт та уроків розвитку мовлення (на розсуд вчителя визначається кількість і види контрольних робіт).

10–11 класи

Класи	**10**		**11**			**10**		**11**	
Семестри	I	II	I	II		I	II	I	II
	РІВЕНЬ СТАНДАРТУ, АКАДЕМІЧНИЙ					ПРОФІЛЬНИЙ РІВЕНЬ			
Контрольні роботи **у формі:**	3	3	3	3		4	4	4	4
• контрольного класного твору**;**	1	1	1	1		1	1	1	1
• виконання інших завдань (тестів, відповідей на запитання тощо)	2	2	2	2		3	3	3	3
Уроки розвитку мовлення* (РМ)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)		2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)
Уроки позакласного читання (ПЧ)	1	1	1	1		2	2	2	2
Перевірка зошитів	4	5	4	5		4	5	4	5

• У кожному семестрі обов'язковим є проведення двох уроків розвитку мовлення: одного уроку усного розвитку мовлення, а другого – писемного. Умовне позначення у таблиці – **(у + п).**

Звертаємо увагу на те, що **домашній контрольний твір не є** обов'язковою формою контролю з української літератури. Ураховуючи розвиток інформаційних технологій і рівень володіння ними сучасними учнями, написання домашнього контрольного твору, який потім має перевірити учитель, перетворюється на формальність і не дозволяє об'єктивно визначити знання учнів з певної теми.

Якщо такий вид контролю навчальних досягнень учнів, як домашній контрольний твір, залишений учителем, необхідно обрати таку форму творчої роботи (наприклад, створення *фанфіків* тощо), щоб учні самостійно виконували творче домашнє завдання.

Можливі види контрольних робіт:

- *тест;*
- *відповіді на запитання;*
- *контрольний літературний диктант;*
- *анкета головного героя;*
- *комбінована контрольна робота тощо;*
- *письмові контрольні твори.*

Можливі види контрольних робіт із розвитку мовлення*:*

- *складання оповідання (казки) за прислів'ям;*
- *добір прислів'їв, крилатих виразів, фразеологічних зворотів, що виражають головну ідею твору;*
- *введення власних описів в інтер'єр, портрет, пейзаж у вже існуючому творі;*
- *усний переказ оповідання, епізоду твору;*
- *твір-характеристика персонажа;*
- *написання асоціативного етюду, викликаного певним художнім образом;*
- *написання вітального слова на честь літературного героя, автора тощо;*
- *твір-опис за картиною;*
- *складання тез літературно-критичної статті (параграфа підручника);*
- *підготовка проекту (з можливим використанням мультимедійних технологій) – індивідуального чи колективного – з метою представлення життєвого і творчого шляху, естетичних уподобань письменника тощо;*
- *складання анкети головного героя, цитатних характеристик, конспекту, рецензії, анотації;*
- *написання реферату;*
- *ідейно-художній аналіз поетичного чи прозового твору;*
- *написання листа авторові улюбленої книжки;*
- *інсценізація твору (конкурс на кращу інсценізацію уривка твору) тощо.*

Перелік головних вимог щодо виконання письмових робіт і перевірки зошитів з української літератури, особливостей проведення уроків виразного читання, кількість, призначення та особливості оформлення зошитів з предмета містяться у відповідному методичному листі Міністерства **від 21.08.2010 № 1/9-580**. Там же подано зразок заповнення сторінки журналу з української літератури. Звертаємо увагу, що додатковий запис щодо теми над датами в журналі не робиться.

Вимоги до оцінювання навчальних досягнень учнів з української літератури

Рівні навчальних досягнень учнів	Бали	Оцінювання навчальних досягнень учнів
Початковий	1	Учні відтворюють матеріал на елементарному рівні, називаючи окремий літературний факт або явище.
	2	Учні розуміють навчальний матеріал на елементарному рівні його засвоєння, відтворюють якийсь фрагмент окремим реченням.
	3	Учні сприймають навчальний матеріал, дають відповідь у формі зв'язного висловлювання (з допомогою вчителя).
Середній	4	Учні володіють літературним матеріалом на початковому рівні його

		засвоєння, відтворюють незначну його частину, дають визначення літературного явища без посилання на текст.
	5	Учні володіють матеріалом та окремими навичками аналізу літературного твору, з допомогою вчителя відтворюють матеріал і наводить приклади з тексту.
	6	Учні володіють матеріалом, відтворюють значну його частину, з допомогою вчителя знаходять потрібні приклади у тексті літературного твору.
Достатній	7	Учні володіють матеріалом і навичками аналізу літературного твору за поданим учителем зразком, наводять окремі власні приклади на підтвердження певних суджень.
	8	Учні володіють матеріалом, навичками текстуального аналізу на рівні цілісно-комплексного уявлення про певне літературне явище, під керівництвом учителя виправляють допущені помилки й добирають аргументи на підтвердження висловленого судження або висновку.
	9	Учні володіють матеріалом та навичками цілісно-комплексного аналізу художнього твору, систематизують та узагальнюють набуті знання, самостійно виправляють допущені помилки, добирають переконливі аргументи на підтвердження власного судження.
Високий	10	Учні володіють матеріалом та навичками цілісно-комплексного аналізу літературного твору, виявляють початкові творчі здібності, самостійно оцінюють окремі нові літературні явища, знаходять і виправляють допущені помилки, працюють з різними джерелами інформації, систематизують та творчо використовують дібраний матеріал.
	11	Учні на високому рівні володіють матеріалом, вміннями і навичками аналізу художнього твору, висловлюють свої думки, самостійно оцінюють різноманітні явища культурного життя, виявляючи власну позицію щодо них.
	12	Учні вільно володіють матеріалом та навичками текстуального аналізу літературного твору, виявляють особливі творчі здібності та здатність до оригінальних рішень різноманітних навчальних завдань, до використання набутих знань та вмінь у нестандартних ситуаціях, схильність до літературної творчості.

Вимоги до оцінювання контрольних творів

Рівень	Бали	Вимоги до оцінювання навчальних досягнень учнів	Грамотність	
			Припустима кількість орфографічних і пунктуаційних помилок	Припустима кількість лексичних, граматичних і стилістичних помилок
Початковий	1	Побудованому учнем (ученицею) тексту бракує зв’язності й цілісності, урізноманітнення потребує лексичне та граматичне оформлення роботи	15-16 і більше	9-10

	2	Побудоване учнем (ученицею) висловлювання характеризується фрагментарністю, думки викладаються на елементарному рівні; потребує збагачення й урізноманітнення лексика і граматична будова мовлення	13-14	
	3	Учневі (учениці) слід працювати над виробленням умінь послідовніше й чіткіше викладати власні думки, дотримуватися змістової та стилістичної єдності висловлювання, потребує збагачення та урізноманітнення лексика й граматична будова висловлювання	11-12	
Середній	4	Висловлювання учня (учениці) за обсягом складає дещо більше половини від норми і характеризується певною завершеністю, зв'язністю; розкриття теми має бути повнішим, ґрунтовнішим і послідовнішим; чіткіше мають розрізнюватися основна та другорядна інформація; потребує урізноманітнення добір слів, більше має використовуватися авторська лексика	9-10	7-8
	5	За обсягом робота учня (учениці) наближається до норми, загалом є завершеною, тему значною мірою розкрито, проте вона потребує глибшого висвітлення, має бути увиразнена основна думка, посилена єдність стилю, мовне оформлення різноманітнішим	7-8	
	6	За обсягом висловлювання учня (учениці) сягає норми, його тема розкривається, виклад загалом зв'язний, але учневі ще слід працювати над умінням самостійно формулювати судження, належно їх аргументувати, точніше добирати слова й синтаксичні конструкції	5-6	
Достатній	7	Учень (учениця) самостійно створює достатньо повний, зв'язний, з елементами самостійних суджень текст, вдало добирає лексичні засоби, але ще має вдосконалювати вміння чітко висвітлювати тему, послідовно її викладати, належно аргументувати основну думку	4	5-6
	8	Учень (учениця) самостійно будує достатньо повне, осмислене висловлювання, загалом ґрунтовно висвітлює тему, добирає переконливі аргументи на їх користь, проте ще має працювати над урізноманітненням словника, граматичного та стилістичного оформлення роботи	3	

	9	Учень (учениця) самостійно будує послідовний, повний, логічно викладений текст; загалом розкриває тему, висловлює основну думку; вдало добирає лексичні засоби, проте ще має працювати над умінням виразно висловлювати власну позицію і належно її аргументувати	1+1 (негруба)	
Високий	10	Учень (учениця) самостійно будує послідовний, повний текст, ураховує комунікативне завдання, висловлює власну думку, певним чином аргументує різні погляди на проблему, робота відзначається багатством словника, граматичною правильністю, дотриманням стильової єдності й виразності тексту	1	3
	11	Учень (учениця) самостійно будує послідовний, повний текст, ураховує комунікативне завдання; аргументовано, чітко висловлює власну думку, зіставляє її з думками інших, уміє пов'язати обговорюваний предмет із власним життєвим досвідом, добирає переконливі докази для обґрунтування тієї чи іншої позиції з огляду на необхідність розв'язувати певні життєві проблеми; робота відзначається багатством словника, точністю слововживання, стилістичною єдністю, граматичною різноманітністю	1 (негруба)	2
	12	Учень (учениця) самостійно створює яскраве, оригінальне за думкою та оформленням висловлювання відповідно до мовленнєвої ситуації; повно, вичерпно висвітлює тему; аналізує різні погляди на той самий предмет, добирає переконливі аргументи на користь тієї чи іншої позиції, використовує набуту з різних джерел інформацію для розв'язання певних життєвих проблем; робота відзначається багатством слововживання, граматичною правильністю та різноманітністю, стилістичною довершеністю	–	1

Відповідно до наказу Міністерства від 01.09.2009 № 806 «Про використання навчально-методичної літератури у загальноосвітніх навчальних закладах» загальноосвітні навчальні заклади мають право використовувати в організації навчально-виховного процесу лише навчальні програми, підручники та навчально-методичні посібники, що **мають відповідний гриф Міністерства, схвалення відповідною комісією Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства**.

Щодо використання посібників, які містять календарно-тематичний план і конспекти (плани-конспекти) уроків, нагадуємо: вчитель-словесник може

використовувати книжку для вчителя й не готувати окремий конспект для кожного уроку, якщо посібник має гриф «*Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах*» й від дати надання грифа посібникові минуло не більше *п'яти* років.

Зауважимо, що вчитель, який має кваліфікаційну категорію «спеціаліст», повинен самостійно складати конспект (план-конспект) уроку із використанням матеріалів методичних посібників з метою вироблення й відпрацювання навичок моделювання уроків різного типу.

Навчально-методична література, яка має гриф Міністерства і схвалена для використання у загальноосвітніх навчальних закладах: навчально-методичні комплекти до підручників, у тому числі книжки для вчителя із календарно-тематичним плануванням уроків, щорічно зазначаються в Переліку програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством для використання в загальноосвітніх навчальних закладах з навчанням українською мовою для основної і старшої школи й друкуються на початку навчального року в «Інформаційному збірнику» Міністерства.

Упровадження системи **зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень учнів** з української мови і літератури спричинює значну увагу вчителів-словесників до відпрацювання у школярів навичок виконання тестових завдань різної форми й різного ступеня складності.

Для ефективного використання у навчальному процесі пропонуються схвалені Міністерством та Українським центром оцінювання якості освіти збірники, які готують учнів до зовнішнього незалежного оцінювання, а також нові посібники (комплексні зошити) для самостійної підготовки учнів на основі загальних теоретичних відомостей з курсу української літератури:

Авраменко О.М., Блажко М.Б. Українська мова та література. Довідник. Завдання в тестовій формі. І частина. ЗНО 2012. − К.: Грамота, 2011.

Авраменко О.М. Українська мова та література. Збірник завдань у тестовій формі. ІІ частина. ЗНО 2012. − К.: Грамота, 2011.

Українська література: Хрестоматія для підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання 2012 / [упорядк. Авраменко О. М.]. − К.: Грамота, 2011.

Авраменко О.М. Українська література. Міні-конспекти для підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання. – К.: Грамота, 2012.

Інструктивно-методичні рекомендації
Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України
щодо вивчення української мови в загальноосвітніх навчальних закладах
у 2012-2013 навчальному році

У 2012-2013 навчальному році вивчення української мови **у 5-9 класах** загальноосвітніх навчальних закладів здійснюватиметься за програмою, затвердженою Міністерством освіти і науки України (лист №1/11-6611 від 23.12.2004 року): Українська мова. 5-12 класи /Автори Г.Т. Шелехова, В.І. Тихоша, А.М. Корольчук, В.І. Новосьолова, Я.І. Остаф. За редакцією Л.В. Скуратівського. – К.:,Ірпінь: Перун, 2005. – 176 с.

Вивчення мови як профільного предмета і визначення ступеня її представленості як окремого навчального предмета в профілях різних спеціалізацій урегульовано за рахунок наявності програм різних рівнів (стандарту, академічного, профільного) для загальноосвітніх навчальних закладів. Вивчення української мови **у 10-11 класах** загальноосвітніх навчальних закладів здійснюватиметься за програмами, затвердженими Міністерством (наказ від 28.10.2010 № 1021), а саме:

- Українська мова. 10–11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Технологічний, природничо-математичний, спортивний напрями, суспільно-гуманітарний напрям (економічний профіль). **Рівень стандарту** / Укладачі: М.І. Пентилюк, О.М. Горошкіна, А.В. Нікітіна. – К.: Грамота, 2011.
- Українська мова. 10–11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Суспільно-гуманітарний напрям (історичний, правовий, філософський профілі); філологічний напрям (профіль – іноземна філологія); художньо-естетичний напрям. **Академічний рівень** / Укладачі: Г.Т. Шелехова, В.І. Новосьолова, Я.І. Остаф. – К.: Грамота, 2011.
- Українська мова. 10–11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Філологічний напрям, профіль – українська філологія. **Профільний рівень** / Укладачі: Л.І. Мацько, О.М. Семеног. – К.: Грамота, 2011.

Головним у навчальному процесі стає переорієнтація з пасивних форм навчання на активну творчу працю. Основною характеристикою активних методів навчання є відповідність природи людського сприйняття, націленість на розкриття особистого ”Я” як учня, так і вчителя через їхню творчу взаємодію. Серед таких активних методів виділяються: евристичне спостереження, порівняння, конструювання, моделювання, смислове бачення, символічне бачення, метод творчої реалізації тощо.

До важливих завдань навчання української мови учнів основної й старшої школи на сучасному етапі розвитку мовної освіти відносимо:

1) урахування виняткової ролі державної мови в суспільному й особистісному розвитку кожного громадянина й потреби належною мірою оволодіти нею; необхідність збереження й подальшого її розвитку як безцінного культурного надбання попередніх поколінь українського народу і

відповідальності школярів як громадян України в цій справі перед світовою спільнотою;

2) розвиток пізнавального інтересу до української мови як до феномена, вироблення в учнів здатності діставати естетичне задоволення від сприймання усного українського слова, читання художньої літератури українською мовою;

3) формування потреби різнобічного розвитку власних здібностей і нахилів, оволодіння сучасними методами оперування знаннями, уміннями використовувати сучасні інформаційні й комунікаційні технології (Інтернет, дистанційні форми навчання та ін.);

4) забезпечення доступності знань, розвиток інтелектуальних і творчих здібностей учнів на основі індивідуалізації навчання, інтенсифікації навчального процесу тощо;

5) вироблення цілісного світогляду, знаходження сенсу життя як важливих умов удосконалення власної мовленнєвої здатності;

6) потреба дотримання загальнолюдських моральних норм як необхідної передумови уникнення конфліктних ситуацій та оптимального розв'язання їх у разі назрівання; розвиток в учнів уміння вести діалог, висловлювати власні думки й переконливо аргументувати їх;

7) прилучення учнів до загальнолюдських цінностей, що найпродуктивніше можна реалізувати в процесі інтегративного вивчення української мови з використанням засобів музики й живопису, художньої літератури, також спираючись на історичні дані;

8) урахування компетентнісного підходу до навчання української мови, за якого забезпечується результат навчання, а не нарощування обсягу змісту;

9) забезпечення особистісної значущості для кожного школяра здобутих знань і набутих умінь та навичок з української мови, усебічний розвиток особистості, її нахилів, здібностей і талантів;

10) формування в учнів потреби в удосконаленні власної мовленнєвої здатності впродовж усього життя.

Важливою ознакою сучасного уроку є використання *здоров'язбережувальних технологій*. Дбаючи про здоров'я учнів, необхідно урізноманітнювати форми організації навчального процесу, щоб діти мали можливість більше рухатися, а не перебувати у статичному положенні.

Згідно з наказом від 18.02.2008 № 99 «Про Типові навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням окремих предметів» розроблено навчальну програму з української мови:

- Програма для загальноосвітніх навчальних закладів (класів) **з поглибленим вивченням української мови.** 8-9 класи / Програму підготували С.О. Караман, О.В. Караман, М.Я. Плющ, В.І. Тихоша; за редакцією С.О. Карамана. – К.: Грамота, 2009. – 100 с.

У цій програмі взято до уваги специфіку навчального предмета, що має виразні інтегративні функції, здатність справляти різнобічний навчальний, розвивальний і виховний впливи на учнів, сприяти формуванню особистості, готової до активної, творчої діяльності в різноманітних сферах життя суспільства, сучасні організаційні форми, методи і технології навчання

української мови, визначено стратегічні напрями (змістові лінії: мовна, мовленнєва, соціокультурна, діяльнісна) й основоположні дидактичні принципи: взаємозв'язку навчання, виховання і розвитку; демократизації і гуманізації; особистісної орієнтації; комунікативно-діяльнісний; органічного поєднання навчання мови й мовлення; здійснення поліфункціональностіукраїнської мови у процесі навчання; практичної спрямованості навчання, які покладено в основу побудови змісту базових програм з української мови для учнів 8-9 класів.

Поглиблене вивчення української мови у 8-9 класах може здійснюватися за підручниками, рекомендованими Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України:

- *Тихоша В.І., Плющ М.Я., Караман С.О., Караман О.В. Українська мова. Підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів (класів) із поглибленим вивченням української мови. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2012.*
- *Тихоша В.І., Плющ М.Я., Караман С.О., Караман О.В. Українська мова. Підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (класів) із поглибленим вивченням української мови. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2012.*

У **вечірніх (змінних) загальноосвітніх навчальних закладах** українська мова вивчатиметься за програмами:

- У **5-9 класах**: Українська мова. 5-12 класи /Автори Г.Т. Шелехова, В.І. Тихоша, А.М. Корольчук, В.І. Новосьолова, Я.І. Остаф. За редакцією Л.В. Скуратівського. – К., Ірпінь: Перун, 2005. – 176 с.

- У **10-11 класах**: Українська мова. 10–11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Технологічний, природничо-математичний, спортивний напрями, суспільно-гуманітарний напрям (економічний профіль). **Рівень стандарту** / Укладачі: М.І. Пентилюк, О.М. Горошкіна, А.В. Нікітіна. – К.: Грамота, 2011.

- У **10-12 класах**: Українська мова. 10–12 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Технологічний, природничо-математичний, спортивний напрями, суспільно-гуманітарний напрям (економічний профіль). **Рівень стандарту** / Укладачі: М.І. Пентилюк, О.М. Горошкіна, А.В. Нікітіна. – К.: Грамота, 2009. – 60 с.

У старшій школі дуже важливо врахувати нахили, здібності учнів і створювати умови для навчання за обраним профілем. Здійснюється така підготовка у формі реалізації **курсів за вибором факультативів,** поглибленого вивчення окремих предметів, зокрема української мови, на диференційованій основі.

Програми курсів за вибором і факультативів, схвалені Міністерством, уміщено в збірнику:

Збірник курсів за вибором і факультативів з української мови / За загальною редакцією Таранік-Ткачук К.В. – К.: Грамота, 2011.

Курси за вибором в старших класах мають забезпечити індивідуальні інтереси кожного учня: поглиблене та розширене вивчення профільних предметів, формування індивідуальної освітньої траєкторії школярів, орієнтація

на усвідомлений та відповідальний вибір майбутньої професії. Водночас, вони можуть сприяти вивченню непрофільних предметів і бути зорієнтовані на певний вид діяльності поза профілем навчання.

Важливим залишається організаційний аспект щодо використання програм курсів за вибором або факультативів. Факультативи розраховані на 9 – 17 годин опрацювання, мають «статус» необов'язковості, коли учень може перевірити власні нахили, здібності й уподобання, опановуючи факультативний курс. Відповідно до наказу Міністерства від 20.02.2002 р. № 128 «Про затвердження Нормативів наповнюваності груп… загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів та Порядку поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах» мінімальна наповнюваність груп при проведенні факультативних занять у ЗНЗ міської місцевості становить 8 учнів, сільської місцевості – 4 учні.

Програма курсу за вибором розрахована на 35 годин на рік (одна година на тиждень), ці заняття є обов'язковими для відвідування учнями від початку навчального року до завершення, робота учнів у кінці навчального року повинна бути оцінена.

Однак, ураховуючи, що організація профільного навчання на етапі допрофільної (8–9 класи) та профільної (10–11 класи) освіти мають свої особливості, що спричинені об'єктивними і суб'єктивними причинами, можливим є узгодження обраної програми з реальною ситуацією. Так, обравши курс за вибором на 35 годин на рік, учитель має право скоригувати кількість годин і ущільнити матеріал, якщо згідно з реальними обставинами може викладати лише факультативний курс на 17 годин на рік. Можливим є й зворотній процес, коли факультативний курс може бути використаний як курс за вибором. Кількість годин на вивчення кожної теми, збільшення навчального матеріалу має бути скоригованим у календарно-тематичному плануванні до програми курсу за вибором.

У такому випадку скоригована програма має бути погоджена на засіданні методичного об'єднання загальноосвітнього навчального закладу і затверджена керівником цього навчального закладу. У пояснювальній записці до програми обов'язково необхідно зазначити, на основі якої програми курсу за вибором або факультативу (за чиїм авторством), відповідно до якого посібника, схваленого Міністерством, розроблено скоригований варіант.

Деякі програми курсів за вибором і факультативів мають методичне забезпечення і надруковані разом з розробками занять в одному навчальному посібнику. Наприклад:

Авраменко О.М., Чукіна В.Ф. Стилістика сучасної української мови. Програма факультативного курсу / 10–11 кл. – К.: Грамота, 2008. – 256 с.

Цимбалюк В.І. Мова як генетичний код народу: Навчальний посібник для факультативних занять. – Тернопіль: Мандрівець, 2009. – 176 с.

Марущак В.І. Школа журналіста: Навчальний посібник. – Тернопіль: Мандрівець, 2009. – 136 с.

Цимбалюк В.І. У світі поетичного слова: Навчальний посібник для факультативних занять. – Тернопіль: Мандрівець, 2012. – 144 с.

Упровадження системи **зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень учнів** з української мови спричинює значну увагу вчителів-словесників до відпрацювання у школярів навичок виконання тестових завдань різної форми й різного ступеня складності, використання яких відбувається з метою забезпечити поетапне різнобічне й об'єктивне оцінювання навчальних досягнень учнів у процесі засвоєння ними курсу української мови, насамперед її мовної змістової лінії.

Використання тестів можливе як під час здійснення поточного, так і підсумкового контролю, можуть пропонуватися учням з різними навчальними можливостями, передбачаючи різноманітні завдання за ступенем складності й творчим спрямуванням.

Для ефективного використання у навчальному процесі пропонуються схвалені Міністерством та Українським центром оцінювання якості освіти збірники, які готують учнів до зовнішнього незалежного оцінювання, а також нові посібники (комплексні зошити) для самостійної підготовки учнів на основі загальних теоретичних відомостей з курсу української мови:

Авраменко О.М., Блажко М.Б. Українська мова та література. Довідник. Завдання в тестовій формі. І частина. ЗНО 2012. − К.: Грамота, 2011.

Авраменко О.М. Українська мова та література. Збірник завдань у тестовій формі. ІІ частина. ЗНО 2012. − К.: Грамота, 2011.

Авраменко О.М., Дідух Т.І., Чукіна В.Ф. Українська мова та література. Власні висловлення: рекомендації, критерії, зразки. – К.: Грамота, 2012.

Звертаємо особливу увагу, що відповідно до наказу Міністерства освіти і науки від 01.09.2009 р. № 806 «*Про використання навчально-методичної літератури у загальноосвітніх навчальних закладах*» загальноосвітні навчальні заклади мають право використовувати в організації навчально-виховного процесу лише навчальні програми, підручники та навчально-методичні посібники, які **мають відповідний гриф Міністерства, схвалення відповідною комісією Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства.**

Навчально-методична література, яка має гриф Міністерства і схвалена до використання у загальноосвітніх навчальних закладах, щорічно зазначається в Переліку програм, підручників і навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством для використання в загальноосвітніх навчальних закладах з навчанням українською мовою для основної і старшої школи й друкуються на початку навчального року в «Інформаційному збірнику».

Оцінювання результатів навчання української мови здійснюється на основі компетентнісного підходу до шкільного мовного курсу, який насамперед має забезпечити учням інтенсивний мовленнєвий та інтелектуальний розвиток, уміння ефективно користуватися мовою, спілкуватися, домагатися успіхів у процесі комунікації, високу мовну культуру особистості; розвиток навичок самостійної навчальної діяльності, самоосвіти й самореалізації; сприяти формуванню громадянської позиції, національної самосвідомості тощо.

Визначальною ознакою цього підходу є зміщення акцентів на готовність учня *застосовувати здобуті знання й набуті вміння й навички для розв'язання проблем*, *що виникають у реальному житті, здобутті досвіду самостійності,* а отже, пріоритетним є розвиток видів мовленнєвої діяльності: аудіювання, читання, говоріння, письма з акцентом на способах діяльності, уміннях і навичках, які потрібно сформувати, на досвіді діяльності, який повинен накопичуватися й усвідомлюватися учнями, і навчальних досягненнях, які учні повинні продемонструвати. Робота над мовною теорією, формуванням знань про мову підпорядковується інтересам розвитку мовлення учнів.

Компетентнісна орієнтація шкільного курсу мови є одним із найважливіших завдань щодо розвитку творчих здібностей, ініціативності, пізнавальної самостійності школярів, їхнього вміння здобувати з різних джерел інформацію й працювати з нею, критично оцінювати її, висловлювати власні судження, прогнозувати, робити висновки, застосовувати для розв'язання життєвих проблем, брати на себе відповідальність за власні освітні результати, постійно їх аналізувати й оцінювати тощо.

Під час оцінювання результатів навчальної діяльності учнів треба враховувати, що мова є не лише об'єктом вивчення, а й засобом навчання інших предметів, а це підвищує вимоги до рівня сформованості комунікативної компетентності школярів як ключової і предметної.

Оцінювання результатів навчання мови здійснюється на основі:

а) урахування основного призначення мовної освіти, що передбачає різнобічний мовленнєвий розвиток особистості, її здатність самостійно розв'язувати проблеми у різних сферах і видах діяльності;

б) освітнього змісту навчального предмета, який розподіляється на чотири елементи: знання, уміння й навички,необхідні для виконання певної діяльності, досвід творчої діяльності і й досвід емоційно-ціннісного ставлення до світу;

в) аналізу рівнів освіченості, досягнутих учнями на певному етапі навчання української мови, яке передбачає вивчення мовної теорії в аспекті практичних потреб мовленнєвого розвитку учнів, для самостійного розв'язання проблем, що виникають в їхньому реальному житті.

І. Аудіювання (слухання — розуміння)

Перевірка аудіювання учнів здійснюється фронтально за допомогою тестових завдань. Перевіряється здатність учняприймати на слух незнайоме за змістом висловлювання з одного прослуховування:

а) розуміти мету висловлювання; фактичний зміст; причинно-наслідкові зв'язки; тему й основну думку висловлювання; виражально-зображувальні засоби прослуханого твору;

б) давати оцінку прослуханому.

Для здобуття достовірних результатів тестування кількість варіантів відповідей на тестове завдання не повинна бути меншою від чотирьох. Запитання мають торкатися всіх зазначених вище характеристик висловлювання і розташовуватися в порядку наростання їх складності.

У п’ятому класі учням пропонуються 6 запитань з чотирма варіантами відповідей, 6-9 класах - 12 запитань з чотирма варіантами відповідей.

Матеріалом для контрольного завдання є зв'язне висловлювання (текст), що добирається відповідно до вимог програми для кожного класу.

Обсяг тексту для аудіювання орієнтовно визначається так:

Клас	Обсяг текстів, що належать до	
	художнього стилю	інших стилів
5-й	400-500 слів	300-400 слів
6-й	500-600	400-500
7-й	600-700	500-600
8-й	700-800	600-700
9-й	800-900	700-800
10-й	900-1000	800-900
11-й	1000-1100	900-1000

Правильна відповідь на кожне із 6 запитань оцінюється двома балами, кожне із 12 запитань оцінюється одним балом. Оцінювання здійснюється з огляду на те, що за цей вид діяльності учень може одержати від 1 бала (за сумлінну роботу, яка ще не дала належного результату) до 12 балів (за бездоганно виконану роботу).

ІІ. Говоріння й письмо (діалогічне й монологічне мовлення)

Діалогічне мовлення

Під час оцінювання діалогу *перевіряється здатність учнів:*

а) виявляти певний рівень обізнаності з теми, що обговорюється;

б) демонструвати вміння:

- складати діалог відповідно до запропонованої ситуації й мети спілкування;
- самостійно досягати комунікативної мети;
- використовувати репліки для стимулювання, підтримання діалогу, формули мовленнєвого етикету;
- дотримуватися теми спілкування;
- додержуватися правил спілкування;
- дотримуватися норм літературної мови;
- демонструвати певний рівень вправності у процесі діалогу (стислість, логічність, виразність, доречність, винахідливість тощо);

в) висловлювати особисту позицію щодо теми, яка обговорюється;

г) аргументувати висловлені тези, ввічливо спростовувати помилкові висловлювання співрозмовника.

Зазначені характеристики діалогу є основними критеріями під час його оцінювання.

Матеріал для контрольних завдань добирається з урахуванням тематики соціокультурної змістової лінії чинної програми, рівня підготовки, вікових особливостей і пізнавальних інтересів учнів.

Орієнтовна кількість реплік зазначена в мовленнєвій змістовій лінії

чинної програми з української мови в державних вимогах до рівня мовленнєвої компетентності учнів кожного класу.

Під час оцінювання діалогу необхідно диференціювати репліки на розгорнуті (складаються з двох і більше речень) і нерозгорнуті (виражені одним реченням). Якщо репліки розгорнуті, то їх кількість зменшується. До вказаної кількості не зараховуються слова, що відносяться до мовленнєвого етикету (звертання, привітання, прощання тощо).

Вимоги до оцінювання

Рівень	Характеристика складених учнями діалогів	Бали
Початковий	Учні беруть участь у діалозі за найпростішою за змістом мовленнєвою ситуацією, можуть не лише відповідати на запитання співрозмовника, а й формулювати деякі запитання, припускаючись помилок різного характеру. Проте комунікативна мета досягається ними лише частково.	1-3
Середній	Учні успішно досягають комунікативної мети в діалозі з нескладної теми, їхні репліки загалом є змістовними, відповідають основним правилам поведінки в розмові, нормам етикету, проте їм не вистачає самостійності суджень, їх аргументації, новизни, лаконізму в досягненні комунікативної мети, наявна певна кількість помилок у мовному оформленні реплік тощо.	4-6
Достатній	Учні самостійно складають діалог з проблемної теми, демонструючи загалом достатній рівень вправності й культури мовлення: чітко висловлюють думки, виявляють уміння сформулювати цікаве запитання, дати влучну, дотепну відповідь, здебільшого виявляють толерантність, стриманість, коректність у разі незгоди з думкою співрозмовника, але в діалозі єпевні недоліки: нечітко виражається особиста позиція співрозмовників, аргументація не відзначається оригінальністю тощо.	7-9
Високий	Учні складають діалог, самостійно обравши аспект запропонованої теми (або ж самі визначають проблему для обговорення), переконливо йоригінально аргументують свою позицію, зіставляють різні погляди на той самий предмет, розуміючи при цьому можливість інших підходів до обговорюваної проблеми, виявляють повагу до думки іншого; структура діалогу, мовне оформлення реплік діалогу відповідає нормам.	10-12

Монологічне мовлення

Говоріння (усні переказ і твір); письмо (письмові переказ і твір)

Під час оцінювання монологічного мовлення учнів основної школи *перевіряється їхня здатність:*

а) виявляти певний рівень обізнаності з теми, що розкривається (усно чи письмово);

б) демонструвати вміння:

- будувати висловлювання певного обсягу, добираючи і впорядковуючи необхідний для реалізації задуму матеріал (епізод із власного життєвого досвіду, прочитаний або прослуханий текст, епізод із кінофільму, сприйнятий (побачений чи почутий) твір мистецтва, розповідь іншої людини тощо);

- ураховувати мету спілкування, адресата мовлення;

- розкривати тему висловлювання;

- виразно відображати основну думку висловлювання, диференціюючи матеріал на головний і другорядний;

- викладати матеріал логічно, послідовно;

- використовувати мовні засоби відповідно до комунікативного завдання, дотримуючись норм літературної мови;

- додержуватися єдності стилю;

в) виявляти своє ставлення до предмета висловлювання, розуміти можливість різних тлумачень тієї самої проблеми;

г) виявляти певний рівень творчої діяльності, зокрема:

- трансформувати одержану інформацію, відтворюючи її докладно, стисло, вибірково, своїми словами, змінюючи форму викладу, стиль відповідно до задуму висловлювання;

- створювати оригінальний текст певного стилю;

- аргументувати висловлені думки, переконливо спростовувати помилкові докази;

- викладати матеріал виразно, доречно, економно, виявляти багатство лексичних і граматичних засобів.

Переказ. Переказ із творчим завданням.

Матеріалом для переказу (усного/письмового) можуть бути: текст, що читається вчителем, або попередньо опрацьований текст; самостійно прочитаний матеріал з газети, журналу, епізод кінофільму чи телепередачі, розповідь іншої людини про певні події, народні звичаї тощо. Якщо пишеться переказ із творчим завданням, учням пропонується, окрім того, також завдання, що передбачає написання творчої роботи, обов’язково пов'язаної зі змістом переказу.

Обсяг тексту для переказу орієнтовно визначається так:

Клас	Кількість слів
5-й	100-150
6-й	150-200
7-й	200-250
8-й	250-300
9-й	300-350
10-й	350-400
11-й	400-450

Обсяг тексту для стислого чи вибіркового переказу має бути у 1,5-2 рази більшим за обсяг тексту для докладного переказу.

Якщо для контрольної роботи використовуються інші джерела, то матеріал добирається так, щоб обсяг переказу міг бути у межах пропонованих для певного класу норм. Тривалість звучання *усного* переказу – 3-5 хвилин.

Обсяг творчого завдання до переказу, виконаного письмово:

Клас	Кількість сторінок
5-й	0,3-0,5
6-й	
7-й	0,5-0,75
8-й	
9-й	0,75-1,0
10-й	
11-й	1,0-1,5

Твір.

Матеріалом для твору (усного/письмового) можуть бути: тема, сформульована на основі попередньо обговореної проблеми, життєвої ситуації, прочитаного та проаналізованого художнього твору; а також пропоновані для окремих учнів допоміжні матеріали (якщо обирається варіант диференційованого підходу до оцінювання).

Обсяг письмового твору, складеного учнем, орієнтовно визначається так:

Клас	Кількість сторінок
5-й	0,5-1,0
6-й	1,0-1,5
7-й	1,5-2,0
8-й	2,0-2,5
9-й	2,5-3,0
10-й	3,0-3,5
11-й	3,5-4,0

У *монологічному* висловлюванні оцінюють його зміст і форму (мовне оформлення). За усне висловлювання (переказ, твір) ставлять одну оцінку – за зміст, а також якість мовного оформлення (орієнтовно, спираючись на досвід учителя і не підраховуючи помилок, – зважаючи на технічні труднощі фіксації помилок різних типів в усному мовленні).

Оцінюючи *усне* висловлювання, ураховують наявність відхилень від орфоепічних норм, правильність інтонування речень; у *письмових*висловлюваннях – наявність: 1) орфографічних і пунктуаційних помилок, які підраховуються сумарно, без диференціації; 2) лексичних, граматичних і стилістичних.

За письмове мовлення виставляють також одну оцінку: на основі підрахунку допущених недоліків за зміст і помилок за мовне оформлення, ураховуючи їх співвідношення.

Загальну оцінку за мовне оформлення виводять таким чином: до бала за орфографію й пунктуацію додають бал, якого заслуговує робота за кількістю лексичних, граматичних і стилістичних помилок, одержана сума ділиться на два.

Під час виведення єдиної оцінки за письмову роботу до кількості балів, набраних за зміст переказу чи твору, додається кількість балів за мовне оформлення, і їхня сума ділиться на два. Якщо частка не є цілим числом, то вона закруглюється у бік більшого числа.

Вимоги до оцінювання монологічного мовлення

Рівень	Бали	Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів	Грамотність	
			Припустима кількість орфографіч-них і пунктуацій-них помилок	Припустима кількість лексичних, граматичних і стилістичних помилок
І.Початковий	1	Побудованому учнем (ученицею) тексту бракує зв'язності й цілісності, урізноманітнення потребує лексичне та граматичне оформлення роботи.	15-16 і більше	9-10
	2	Побудований учнем (ученицею) текст (висловлювання) характеризується фрагментарністю, думки викладаються на елементарному рівні; лексика і граматична будова мовлення потребують збагачення й урізноманітнення.	13-14	
	3	Висловлювання не є завершеним текстом; учень (учениця) слабко дотримується послідовності й чіткості під час викладення власних думок; недостатньо сформовані вміння дотримуватися змістової та стилістичної єдності; лексика й граматична будова висловлювання потребують збагачення та урізноманітнення.	11-12	

II. Середній	4	Висловлювання учня (учениці) за обсягом складає дещо більше половини від норми й характеризується певною завершеністю, зв'язністю; розкриття теми має бути повнішим, грунтовнішим і послідовнішим; чіткіше мають розрізнюватися основна та другорядна інформація; потребує урізноманітнення добір слів, більше має використовуватися авторська лексика.	9-10	7-8
	5	За обсягом робота учня (учениці) наближається до норми, загалом є завершеною; тему значною мірою розкрито, проте вона потребує глибшого висвітлення; має бути увиразнена основна думка, посилена єдність стилю, урізноманітнене мовне оформлення.	7-8	
	6	За обсягом висловлювання учня (учениці) сягає норми, його тема розкривається, виклад загалом зв'язний, але вміння самостійно формулювати судження, належно їх аргументувати, точніше добирати слова й синтаксичні конструкції потребує вдосконалення.	5-6	
III. Достатній	7	Учень (учениця) самостійно створює зв'язний, з елементами самостійних суджень текст (з урахуванням виду переказу), вдало добирає лексичні засоби (використовує авторські засоби виразності, образності мовлення), але вміння чітко висвітлювати тему, послідовно її викладати, належно аргументувати основну думку потребує вдосконалення.	4	5-6
	8	Учень (учениця) самостійно будує повне (з урахуванням виду переказу), осмислене висловлювання; загалом ґрунтовно висвітлює тему, добирає переконливі аргументи на користь власної позиції, однак словник, граматичне і стилістичне оформлення роботи потребують урізноманітнення.	3	

	9	Учень (учениця) самостійно будує послідовний, повний, логічно викладений текст (з урахуванням виду переказу); загалом розкриває тему, висловлює основну думку (авторську позицію); вдало добирає лексичні засоби (використовує авторські засоби виразності, образності мовлення), однак уміння виразно висловлювати особистісну позицію й належно її аргументувати потребує вдосконалення.	1+1 (негруба)	
IV. Високий	10	Учень (учениця) самостійно будує послідовний, повний (з урахуванням виду переказу) текст, ураховує комунікативне завдання, висловлює власну думку, певним чином аргументує різні погляди на проблему (зіставляє свою позицію з авторською), робота відзначається багатством словника, граматичною правильністю, дотриманням стильової єдності й виразності тексту.	1	3
	11	Учень (учениця) самостійно будує послідовний, повний текст (з урахуванням виду переказу); дотримується комунікативного завдання; аргументовано й чітко висловлює власну думку (ураховує авторську позицію); робота відзначається багатством словника, точністю слововживання, стилістичною єдністю, граматичною різноманітністю.	1 (негруба)	2
	12	Учень (учениця) самостійно створює яскравий, оригінальний за думкою та оформленням текст (з урахуванням виду переказу); вичерпно висвітлює тему; аналізує різні погляди на той самий предмет, добирає переконливі аргументи на користь тієї чи іншої позиції, використовує набуту з різних джерел інформацію для розв'язання певних життєвих проблем; робота відзначається багатством слововживання, граматичною правильністю й різноманітністю, стилістичною довершеністю.	–	1

III. Читання

Читання вголос

Перевірка читання вголос здійснюється індивідуально в 5-9 класах: учитель дає учневі текст, опрацьований на попередніх уроках, деякий час на підготовку і пропонує прочитати цей текст перед класом.

Матеріалом для контрольного завдання єзнайомий учневі текст, дібраний відповідно до вимог програми для кожного класу; текст добирається з таким розрахунком, щоб час його озвучення (за нормативною швидкістю) окремим учнем дорівнював 1-2 хвилинам (для читання слід пропонувати невеликі тексти зазначених у програмі стилів, типів і жанрів мовлення, відносно завершені уривки творів або порівняно великий текст, розділений на частини, які читаються кількома учнями послідовно).

Одиниця контролю: озвучений учнем текст (швидкість читання у звичайному для усного мовлення темпі – 80-120 слів за хвилину).

Вимоги до оцінювання

Рівень	Бали	Характеристика читання
Початковий	1-3	Учні читають ще дуже повільно, структурують текст і речення, читають і вимовляють слова, інтонують речення із значною кількістю помилок
Середній	4-6	Учні читають зі швидкістю, що наближається до норми, поділяючи текст на речення, пов'язуючи слова в реченні між собою, але читають не досить плавно і виразно, припускаючись помилок в інтонуванні, вимові тощо
Достатній	7-9	Учні читають плавно, з належною швидкістю, правильно інтонують речення і поділяють їх на смислові відрізки, але припускаються певних недоліків (вираження авторського задуму, виконання комунікативного завдання; норм орфоепії, дикції)
Високий	10-12	Учні читаютьплавно, швидко, правильно інтонують речення і поділяють їх на смислові відрізки; добре відтворюють авторський задум, стильові особливості тексту, розв’язують комунікативне завдання; читають орфоепічно правильно, з гарною дикцією.

Контрольна перевірка читання вголос у 10-11 класах не здійснюється.

Читання мовчки

Перевірка вміння читати мовчки здійснюється фронтально за допомогою тестових завдань. У 5 класі учням пропонують 6 запитань за текстом з чотирма варіантами відповідей, у 6-11 класах – 12 запитань з чотирма варіантами відповідей.

Запитання повинні торкатися фактичного змісту тексту, його причинно-наслідкових зв’язків, окремих мовних особливостей (переносне значення слова, виражальні засоби мови тощо), відображених у тексті образів (якщо є), висловлення оцінки прочитаного.

Матеріалом для контрольного завдання є незнайомі учням тексти різних стилів, типів жанрів мовлення, що містять монологічне й діалогічне мовлення (відповідно до вимог програми для кожного класу). Текст добирається таким

чином, щоб учні, які мають порівняно високу швидкість читання, витрачали на нього не менше 1-2 хвилини часу й були нормально завантажені роботою.

Обсяг текстів для контрольного завдання визначається так:

Клас	Обсяг тексту для читання мовчки	
	художнього стилю	інших стилів
5-й	360-450 слів	300-360 слів
6-й	450-540 слів	360-420 слів
7-й	540-630 слів	420-480 слів
8-й	630-720 слів	480-540 слів
9-й	720-810 слів	540-600 слів
10-й	810 -900 слів	600-660 слів
11-й	900-990слів	660-720 слів

Оцінювання читання мовчки здійснюється за двома параметрами: розуміння прочитаного і швидкість читання. Розуміння прочитаного виявляється за допомогою тестової перевірки: правильна відповідь на кожне із 6 запитань оцінюється двома балами, а кожне із 12 запитань оцінюється одним балом (наприклад, вибір правильних відповідей на 12 запитань дає 12 балів).

Швидкість читання мовчки оцінюється із урахуванням норм, зазначених у державних вимогах до рівня мовленнєвої компетентності у мовленнєвій змістовій лінії програми з української мови для шкіл з українською мовою навчання для кожного класу.

Швидкість читання при виведенні бала за цей вид мовленнєвої діяльності враховується таким чином: бали 7-12 може одержати лише той учень, швидкість читання в якого не нижча, ніж мінімальний показник у нормативах для відповідного класу. Той, хто не виконує зазначених норм, одержує на два бали менше. Наприклад: за вибір 10 правильних відповідей учень 7 класу повинен одержати 10 балів; але якщо він читає зі швидкістю, меншою 120 слів за хвилину, то йому виставляється не 10, а 8 балів.

Загалом оцінювання здійснюється з огляду на те, що за цей вид мовленнєвої діяльності учень може одержати від 1 бала (за сумлінну роботу, яка ще не дала задовільного результату) до 12 балів (за правильні відповіді на запитання тестового характеру й належну швидкість читання).

Швидкість читання мовчки в кожному класі оцінюється з урахуванням таких норм:

Клас	Швидкість читання мовчки (слів за хвилину)
5-й	100 – 150
6-й	110 – 180
7-й	120 – 210
8-й	130 – 240
9-й	140 –270
10-й	150 – 300
11-й	160 – 330

IV. Оцінювання мовних знань і вмінь

Видами оцінювання навчальних досягнень учнів з української мови *є поточне, тематичне, семестрове, річне оцінювання та державна підсумкова атестація.*

Поточне оцінювання – це процес встановлення рівня навчальних досягнень учнів щодо оволодіння змістом предмета, уміннями й навичками відповідно до вимог навчальної програми.

Поточне оцінювання здійснюється у процесі поурочного вивчення теми. Його основними завданнями є:встановлення й оцінювання рівнів розуміння йпервинного засвоєння окремих елементів змісту теми, установлення зв'язків між ними і засвоєним змістом попередніх тем, закріплення знань, умінь і навичок. Формами поточного оцінювання є індивідуальне, групове і фронтальне опитування; виконання учнями різних видів письмових робіт; взаємоконтроль учнів у парах і групах; самоконтроль тощо.

Для контрольної перевірки мовних знань і вмінь використовуються завдання у тестовій формі, складені на матеріалі слова, сполучення слів, речення, груп пов'язаних між собою речень. Одиницею контролю є вибрані учнями правильні варіанти виконання завдань тестового характеру й самостійно дібрані приклади.

Оцінювання здійснюється таким чином, щоб за зазначену вище роботу учень міг одержати від 1 бала (за сумлінну роботу, яка не дала задовільного результату) до 12 балів (за бездоганно виконану роботу).

V. Оцінювання правописних (орфографічних і пунктуаційних) умінь учнів

Основною формою перевірки орфографічної й пунктуаційної грамотності є контрольний текстовий *диктант*. Матеріалом є текст, доступний для учнів певного класу. Перевірка здійснюється фронтально за традиційною методикою.

Обсяг диктанту по класах:

Клас	Кількість слів в тексті
5-й	90-100
6-й	100-110
7-й	110-120
8-й	120-140
9-й	140-160
10-й	170-180
11-й	180-190

П р и м і т к а. У визначенні кількості слів у диктанті враховують як самостійні, так і службові слова.

Для контрольних диктантів використовуються тексти, в яких кожне з опрацьованих протягом семестру правил орфографії та/чи пунктуації були представлені 3-5 прикладами. Текст записується учнем із голосу вчителя.

Диктант оцінюється однією оцінкою на основі таких вимог:

▪ орфографічні та пунктуаційні помилки оцінюються однаково; виправляються, але не враховуються такі орфографічні й пунктуаційні помилки:

1) на правила, які не містить шкільна програма; 2) на ще не вивчені правила; 3) у словах з написаннями, що не перевіряються, над якими не проводилась спеціальна робота; 4) у передачі так званої авторської пунктуації.

▪ повторювані помилки (помилка у тому ж слові, яке повторюється у диктанті кілька разів), вважаються однією помилкою; однотипні помилки (на те саме правило), але в різних словах вважаються різними помилками;

▪ розрізняють грубі йнегрубі помилки; зокрема, до **негрубих** відносяться такі: 1) у винятках з усіх правил; 2) у написанні великої букви в складних власних найменуваннях; 3) у випадках написання разом і окремо префіксів у прислівниках, утворених від іменників з прийменниками; 4) у випадках, коли замість одного знаку поставлений інший; 5) у випадках, що вимагають розрізнення *не* й *ні* (у сполученнях *не хто інший, як....; не що інше, як...; ніхто інший не...; ніщо інше не...);* 6) у пропуску одного із сполучуваних розділових знаків або в порушенні їх послідовності; 7) у заміні українських букв російськими;

▪ п’ять виправлень (неправильне написання на правильне) прирівнюються до однієї помилки.

Нормативи оцінювання по балах:

Бали	Кількість помилок
1	15-16 і більше
2	13-14
3	11-12
4	9-10
5	7-8
6	5-6
7	4
8	3
9	1+1 (негруба)
10	1
11	1 (негруба)
12	–

Контрольна перевірка з української мови здійснюється фронтально та індивідуально.

Фронтально оцінюються: аудіювання, читання мовчки, диктант, письмовий переказ і письмовий твір, мовні знання й вміння.

Індивідуально оцінюються:говоріння (діалог, усний переказ, усний твір) і читання вголос. Для цих видів діяльності не відводять окремого уроку. У І семестрі пропонуємо провести оцінювання 2 видів мовленнєвої діяльності (***усний твір, діалог***), результати оцінювання виставити в колонку без дати і врахувати в найближчу тематичну. У ІІ семестрі провести оцінювання таких видів мовленнєвої діяльності, як ***усний переказ і читаннявголос***. Повторне оцінювання всіх видів мовленнєвої діяльності не проводять.

Зразок заповнення сторінки журналу з української мовиподано уметодичному листі Міністерства **від 21.08.2010 № 1/9-580**. Звертаємо увагу, що додатковий запис щодо теми над датами в журналі не робиться.

Перевірка мовних знань і вмінь здійснюється за допомогою завдань тестового характеру (на їх виконання відводиться 15-20 хвилин уроку) залежно від характеру виучуваного матеріалу. Решта часу контрольного уроку може бути використано на виконання завдань з аудіювання, читання мовчки.

Тематичну оцінку виставляють на підставі поточних оцінок з урахуванням контрольної (тестової) роботи з мовної теми. Оцінку за семестр виставляють на основі тематичного оцінювання.

Оцінювання говоріння, читання вголос здійснюється індивідуально шляхом поступового накопичення оцінок для того, щоб кожний учень (учениця) одержав(ла) мінімум одну оцінку за виконання завдань на побудову діалогу, усного переказу й усного твору. Для цих видів робіт не відводять окремого уроку, а оцінки виводять **один раз на рік** і виставляють у колонки без дати.

Кількість фронтальних та індивідуальних видів контрольних робіт з української мови в загальноосвітніх навчальних закладах з українською мовою навчання скориговано у програмі з української мови для 5-12 класів (лист Міністерства від 18.05.2009 № 1/9-342).

Фронтальні види контрольних робіт:

Форми контролю	5		6		7		8		9		10		11	
	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
Перевірка мовної теми*	4	4	3	3	3	3	2	2	2	2	2	2	2	2
Письмо: переказ	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
твір	–	1	–	1	–	1	1	1	1	1	1	-	1	-
Правопис: диктант**	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Аудіювання*	–	1	–	1	–	1	–	1	–	1	–	1	–	1
Читання мовчки*	1	–	1	–	1	–	1	–	1	–	1	–	1	–

* Основною формою перевірки мовної теми, аудіювання і читання мовчки є тестові завдання.

** Основною формою перевірки орфографічної й пунктуаційної грамотності є контрольний текстовий диктант.

У таблиці зазначено мінімальну кількість фронтальних видів контрольних робіт, учитель на власний розсуд має право збільшувати цю кількість залежно від рівня підготовленості класу, здібностей конкретних учнів, умов роботи тощо.

Викладання української мови у профільних класах **філологічного напряму (профіль – українська філологія)**спрямоване на вирішення комплексу завдань: формування усвідомленого ставлення до української мови

як інтелектуальної, духовної, моральної і культурної цінності, потреби знати сучасну українську літературну мову й досконало володіти нею в усіх сферах суспільного життя, розвиток інтелектуально-креативних здібностей, прагнення до творчого осягнення вершин української культури й мистецтва слова; готовності до адекватного вибору й отримання професійної гуманітарної (філологічної) освіти; поглиблення знань про мову як багатофункціональну знакову систему й суспільне явище, розуміння основних процесів, що відбуваються в мові, ознайомлення з мовознавством як наукою і працями провідних вітчизняних лінгвістів тощо; засвоєння норм мовленнєвої поведінки в різних сферах і ситуаціях спілкування та вдосконалення умінь і навичок спілкування в науково-навчальній, соціально-культурній, офіційно-діловій сферах, оволодіння різноманітними стратегіями і тактиками ефективної комунікації тощо.

Відповідно оцінювання говоріння у профільних класах *філологічного напряму (профіль – українська філологія)*здійснюється індивідуально шляхом поступового накопичення оцінок для того, щоб кожний учень (учениця) одержав(ла) мінімум **дві оцінки** за виконання завдань на побудову діалогу, усного переказу та усного твору. Для цих видів робіт не відводять окремий урок, а оцінки виводять **двічі на рік** і виставляються у колонки без дати.

Фронтальні види контрольних робіт

Форми контролю	10 клас		11 клас	
	I семестр	II семестр	I семестр	II семестр
Перевірка мовної теми*	**3**	**3**	**3**	**3**
Письмо: переказ	1	1	1	1
твір	1	1	1	1
Правопис: диктант**	1	1	1	1
Аудіювання*	1	1	1	1
Читання мовчки*	1	–	1	–

Ведення зошитів оцінюється від 1 до 12 балів щомісяця протягом семестру і вважається поточною оцінкою. Під час перевірки зошитів ураховується наявність різних видів робіт, грамотність, охайність, уміння правильно оформити роботи.

О.В. Ревнивцева,
завідувач навчально-методичного кабінету зарубіжної літератури та російської мови

НОВА ПРОГРАМА ЗІ СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ УЧНЯ –ЧИТАЧА ХХІ СТОЛІТТЯ (МЕТОДИЧНИЙ КОМЕНТАР ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ)

З 2012-2013 навчального року школярі України розпочнуть з 5 класу вивчати предмет "Світова література" за новою Державною програмою.

Її розроблено на підставі Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392) із врахуванням Державного стандарту початкової загальної освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 20.04.2011 р. № 462).

Головна мета вивчення предмета «Світова література» в загальноосвітній школі – прилучення учнів до здобутків світової літератури і культури, розвиток творчої особистості (читача), формування в неї гуманістичного світогляду, високої моралі, естетичних смаків, а також якостей громадянина України, який усвідомлює свою належність до світової спільноти.

Завдання вивчення світової літератури в основній школі:

- формування стійкої мотивації до читання художньої літератури, до вивчення світової літератури як скарбниці духовних цінностей людства;
- ознайомлення учнів з найкращими зразками оригінальної й перекладної літератури («золотого» фонду класики і сучасної);
- поглиблення уявлень про специфіку художньої літератури як мистецтва слова;
- формування читацької і мовленнєвої культури;
- розвиток умінь і навичок учнів сприймати, аналізувати й інтерпретувати літературний твір у культурному контексті, у зв'язках з іншими видами мистецтва, в аспекті актуальних питань сучасності й становлення особистості;
- активізація інтересу до вивчення іноземних мов у процесі читання творів зарубіжних письменників;
- формування поваги до різних мов, культур, традицій, толерантного ставлення до всіх народів, народностей, рас і національностей;
- виховання любові до української мови і літератури як органічної частки світової культури, прагнення до збереження рідної мови, національних традицій і цінностей в умовах глобалізації світу;
- формування духовного світу особистості, її високої моралі, ціннісних орієнтацій;
- розвиток творчих здібностей, культури діалогу, критичного мислення;
- формування етичних уявлень та естетичних смаків;
- розширення культурно-пізнавальних інтересів особистості.

Основні відмінності чинної програми 2005 року (керівник авторського колективу – Ковбасенко Ю.І.) та нової програми 2012 року (керівник авторського колективу Ніколенко О.М.) можна порівняти у таблиці (додаток).

Структура програми. Програма зі світової літератури для 5-9 класів містить:

1) «Пояснювальну записку», де визначені нормативна база, мета і завдання предмета, змістові лінії та їх реалізація в програмі, основні підходи і принципи викладання світової літератури в школі;

2) розподіл годин по кожному класу (загальна кількість годин на рік, кількість годин на текстуальне вивчення творів (за розділами), розвиток мовлення, позакласне читання, резервний час);

3) зміст навчального матеріалу і державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів (по класах і розділах);

4) перелік творів для вивчення напам'ять (для кожного класу);

5) «Критерії оцінювання результатів навчальної діяльності учнів»;

6) «Сучасна науково-методична література для вчителя» ;

7) «Список творів для додаткового читання (для уроків позакласного читання і уроків із резервного часу)» ;

8) «Фонові матеріали (література і мистецтво)».

Програма містить ***обов'язковий і варіативний компоненти*** (відповідно 80% : 20%). У кожному класі запропоновано теми й твори для обов'язкового текстуального вивчення, в тому числі поетичні твори для вивчення напам'ять. Варіативний компонент забезпечується можливістю вибору (вчителем і учнями) творів у межах обов'язкових тем, а також для уроків вивчення сучасної літератури, розвитку мовлення, позакласного читання і для уроків із резервного часу. Перелік художніх творів для вибору укладений в кожному класі відповідно до вікових особливостей дітей і підлітків. Літературна освіта в основній школі спрямована на розвиток сформованих (у початковій школі) і формування нових компетентностей і компетенцій.

Відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти програма зі світової літератури для 5-9 класів забезпечує розвиток ***ключових компетентностей*** (*уміння вчитися, спілкуватися державною, рідною та іноземними мовами, інформаційно-комунікаційної, соціальної, громадянської, загальнокультурної*), а також спрямована на формування ***предметної літературної компетентності***, яка передбачає:

- розуміння учнями літератури як невід'ємної частини рідної і світової художньої культури;
- усвідомлення специфіки літератури як мистецтва слова, її гуманістичного потенціалу і місця в системі інших видів мистецтва;
- знання літературних творів, обов'язкових для вивчення, ключових етапів і явищ літературного процесу, основних фактів життя і творчості видатних письменників, усвідомлення їхнього внеску в скарбницю світової культури;

- оволодіння основними літературознавчими поняттями й застосування їх у процесі аналізу та інтерпретації творів;
- визначення поетикальних особливостей творів;
- формування читацького досвіду та якостей творчого читача;
- уміння і навички створення усних і письмових робіт різних жанрів;
- уміння орієнтуватися у світі художньої літератури і культури (класичної і сучасної), оцінювати художню вартість творів, порівнювати їх (в окремих аспектах і цілісно; в різних перекладах; в оригіналах і перекладах, переспівах; втіленням в інших видах мистецтва).

Складниками літературної компетентності є *емоційно-ціннісна, літературознавча, загальнокультурна, компаративна* ***компетенції*** особистості, які мають бути сформовані поступово в процесі вивчення світової літератури.

Формування ***літературної компетентності*** та її складників тісно пов'язане із формуванням ***комунікативної компетентності***, розвитком умінь і навичок володіння учнями українською мовою, а також іноземними мовами, всіма видами мовленнєвої діяльності, основами культури усного і писемного мовлення.

Викладання курсу світової літератури в загальноосвітніх закладах України здійснюється ***українською мовою***. Твори зарубіжних письменників у курсі світової літератури вивчаються ***в українських перекладах.*** Для зіставлення можливе залучення перекладів, переспівів іншими мовами, якими володіють учні. За наявності необхідних умов (*достатнє володіння учнями мовою оригіналу, якою написаний художній твір; якісна підготовка вчителя, у тому числі можливість дослідження образної системи, засобів виразності, стилістичних особливостей твору мовою оригіналу*) бажаним є розгляд художніх текстів мовою оригіналу (наприклад, творів О. Пушкіна, А. Чехова – російською, Ч. Діккенса, Дж. Лондона – англійською, Й.В. Гете, Г. Белля – німецькою і т. д.). У такому разі предмет «Світова література» виконує додаткову функцію вдосконалення володіння учнями україномовних шкіл іноземними мовами.

Компетентнісний підхід реалізовано у ***«Державних вимогах до рівня загальноосвітньої підготовки учнів»***, які сформульовано комплексно – *до кожного розділу програми* з метою системного формування компетенцій і компетентностей учнів, актуалізації вивченого і постійного закріплення, поглиблення, розвитку набутих знань, умінь, навичок, підготовки до контрольного оцінювання.

У програмі зі світової літератури для 5-9 класів реалізовано ***цілісний підхід до вивчення художніх творів,*** який відповідає *специфіці художньої літератури як виду мистецтва*. До програми кожного класу введено *невеликий обсяг художніх текстів* (відповідно до вікових особливостей учнів), які школярі мають прочитати *повністю*, маючи змогу осягнути їх як неподільну художню цілість. Художній твір, прочитаний у повному обсязі (повільно, уважно, творчо), дає можливість отримати цілісне естетичне і емоційне враження, спонукати роботу думки й уяви, сформувати вміння й навички

читацької культури. Настанова на зменшення кількості художніх текстів і водночас на їх цілісне прочитання, сприйняття й осмислення, що забезпечує програма, відповідає *здоров'язберігаючим технологіям* в освіті (уникнення фізичного перевантаження учнів, створення комфортного освітнього середовища, формування оптимістичних очікувань та їх реалізація у процесі зустрічі з прекрасним).

Програма зі світової літератури побудована на підставі ***діяльнісного підходу***, що є ключовим для всієї базової і повної загальної середньої освіти. Досягнення належного рівня сформованості вмінь учнів у всіх видах читацької діяльності, якостей творчого читача, пошук шляхів інтеграції до соціокультурного середовища, опанування сучасного світу через здобутки художньої літератури, через українську та іноземні мови, культуру різних країн і народів – **основний результат вивчення світової літератури в школі.**

На вивчення творів сучасної зарубіжної літератури виділено достатню кількість годин для текстуального вивчення, за потреби можливе їх збільшення за рахунок годин для уроків позакласного читання і резервного часу.

Твори сучасної літератури, запропоновані в програмі, мають українські переклади (наявні в бібліотеках України й мережі Інтернет), утім вчителеві слід враховувати стрімкість розвитку сучасного літературного процесу, появу нових творів (які існують певний час лише в оригіналах іноземною мовою, але викликають інтерес у дітей і підлітків), нових перекладів і явищ на межі літератури та інших видів мистецтва (зокрема кіно-, аудіо- й відеопродукції), літератури й комп'ютерних технологій тощо. Учитель має постійно стежити за новинками в галузі сучасної художньої літератури для дітей і підлітків, пропонувати найкращі твори для обговорення в класі, спрямовувати читацькі інтереси учнів, зорієнтовувати їх у світі сучасної художньої літератури, привчати розрізняти художню вартість творів, протистояти низькопробним явищам масової культури й літератури, використовувати іноземні мови, Інтернет і комп'ютерні технології для збагачення кола читання, розвитку вмінь і навичок творчого читача. Розділ «Сучасна література» в кожному класі розрахований на живий діалог учителя й учнів, на постійне оновлення переліку творів із урахуванням тенденцій сучасної літератури й культури, розвитку зв'язків України з іншими країнами та орієнтацією на входження до світової спільноти.

Літературознавчі терміни й поняття подано в програмі за принципами науковості (відповідно до розвитку сучасного літературознавства), послідовності (від простих до складних) й концентричності (від елементарних уявлень до їх поглиблення, від загальних понять до їх різновидів і т.д.).

Культурологічна лінія втілена у відповідній рубриці програми *«Література і культура» (ЛК)*, що супроводжує кожний розділ. У рубриці «Література і культура» розкрито зв'язки літератури з іншими видами мистецтва, філософією, міфологією; втілення літературних творів у живописі, музиці, кіно тощо; подано інформацію про літературні музеї, визначні культурні явища різних країн і народів та ін. Зміст даної рубрики має орієнтовний характер, учитель може на власний розсуд використати

запропонований культурологічний контекст, розширити його за рахунок іншого матеріалу.

Компаративна лінія реалізована в програмі у рубриці *«Елементи компаративістики» (ЕК)*, поданої до кожного розділу програми. Рубрика «Елементи компаративістики» забезпечує цілісність уявлень учнів про художню літературу та її місце в системі мистецтва і культури, міжпредметні зв'язки (української та світової літератур, світової літератури та історії (української, всесвітньої), світової літератури та мови (іноземної, української) та ін.). Зміст цієї рубрики програми може бути творчо використаний учителем на тих уроках, які, на його думку, якнайкраще дають підстави для компаративних студій учнів, формуванню в них відповідних умінь і навичок. Крім зазначених у програмі компаративних паралелей, учитель може вдатися й до інших, розширити зміст рубрики, але обов'язково з урахуванням вікових особливостей учнів, їх знань з інших предметів, фонових знань тощо.

Згідно з Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти всі освітні галузі повинні мати українознавче спрямування, що безпосередньо стосується літературного компонента галузі «Мови і літератури», до якого належить предмет «Світова література». У зв'язку з цим у рубриці *«Україна і світ»* висвітлено взаємозв'язки української та зарубіжних літератур, зв'язки зарубіжних письменників з Україною, особливості втілення української теми в їхніх творах, літературні музеї України та інших країн, здобутки українських письменників та перекладачів творів зарубіжних авторів, багатство української мови й літератури на тлі світової культури. Рубрика «Україна і світ» сприятиме національній самоідентифікації учнів, усвідомленню ними національних цінностей та необхідності їх збереження і примноження в умовах глобалізації світу.

Зміст навчального матеріалу і державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів в структурі програми узгоджені зі структурою літературної освіти в основній школі**: *5-7 класи – прилучення до читання; 8-9 класи – системне читання*** (згідно з Концепцією літературної освіти в 11-річній загальноосвітній школі, наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 26.01.2011 р. № 58). У 10-11 класах буде реалізовано ***етап творчо-критичного читання*.**

Етапи літературної освіти відрізняються принципами відбору літературних текстів, змістом навчального матеріалу, державними вимогами до рівня загальноосвітньої підготовки учнів, але поміж ними існує тісний зв'язок і наступність.

Вивчення світової літератури ***в 5 – 7 класах*** побудовано на підставі ***проблемно-тематичного і жанрового принципів.***

Завдання вивчення літератури в 5 – 7 класах (прилучення до читання):

- сформувати в учнів стійкий інтерес до літератури, прилучити їх до читання;

- сприяти засобами літератури формуванню моральних якостей школярів, їх національній самоідентифікації, розумінню значення української мови та іноземних мов в опануванні здобутків світової культури;
- дати уявлення про зміст і форму художнього твору, їх складники;
- сформувати в учнів основні вміння аналізу та інтерпретації художнього твору;
- сформувати вміння оцінювати літературних персонажів, виявляти засоби виразності;
- дати основні уявлення про оригінал і художній переклад, сформувати елементарні вміння та навички порівняння художніх творів в оригіналах і перекладах (із використанням іноземних мов, якими володіють учні);
- розвивати вміння і навички зв'язного мовлення (усного і писемного) у процесі підготовки різних видів робіт (висловлення власної думки щодо прочитаного, характеристика образу, складання плану твору, написання твору на літературну тему тощо).

Вивчення літератури ***у 8 – 9 класах*** загальноосвітньої школи побудовано на поєднанні ***історико-літературного й жанрово-родового принципів***.

Завдання вивчення літератури у 8 – 9 класах (системне читання):

- дати уявлення про основні літературні епохи, напрями, течії в контексті вітчизняної та світової культури;
- розкрити жанрово-родовий поділ літератури, навчити розрізняти твори різних родів і жанрів в їх специфіці;
- поглибити вміння аналізу та інтерпретації творів літератури із застосуванням основних теоретичних понять;
- сформувати в учнів вміння виокремлювати компоненти змісту й форми, встановлювати зв'язки поміж окремими компонентами твору, визначати їх функції у тексті;
- навчити школярів зіставляти різні літературні твори, явища, визначати їх художню своєрідність;
- поглибити інтерес до вивчення літератури в оригіналах і перекладах, вміння зіставляти оригінали й переклади (за умови володіння відповідною іноземною мовою);
- сприяти самоствердженню учнів, виробленню у них моральних принципів, громадянської позиції;
- розвивати вміння й навички зв'язного мовлення (із застосуванням аргументації, елементів дискусії, оцінки щодо прочитаного та ін.);
- виховувати творами літератури естетичні почуття та емоції, формувати здібність отримувати естетичне задоволення від прочитаного.

Літературні явища презентуються учням 8-9 класів у перебігу літературного процесу, у розвитку національних літератур та їхніх взаємозв'язках, у широкому контексті культури. У 8 – 9 класах учні знайомляться з основними етапами літературного процесу на тлі світової культури, зі специфічними особливостями різних родів і жанрів літератури в хронологічній послідовності, навчаються розрізняти різні жанри, аналізують та

інтерпретують художні твори не тільки в аспекті їх проблематики, а й художньої вартості. Твори, запропоновані для вивчення в програмі зі світової літератури, відповідають віковим особливостям учням, вони не є складними для їх сприйняття і не об'ємними за обсягом. Отримавши основні уявлення про перебіг літературного процесу у 8-9 класах із текстуальним вивченням окремих вершинних творів (доступних для їхнього віку), учні зможуть поглибити ці уявлення протягом наступного етапу навчання.

У 8 – 9 класах вияскравлюється індивідуальність учнів, відбувається активний процес формування їхнього світогляду, громадянської позиції, національної ідентичності, пошуку місця в сучасному світі. Тому вивчення «золотого фонду» класики і сучасних творів зарубіжних авторів актуального змісту сприятиме становленню особистісних якостей сучасної молоді.

Викладання світової літератури в 5-9 класах здійснюється на підставі дидактичних, літературознавчих та методичних ***принципів***:

традиційних (*науковість, історизм, зв'язок навчання і виховання, доступність, спрямованість на розвиток учня, особистісний характер читацької діяльності, шкільний аналіз та інтерпретація твору, взаємодія мистецтва й дійсності в естетичній свідомості учня, комунікативність, репрезентативність, країнознавчий підхід та ін*.);

нових (*ціннісного підходу, нерепресивної свідомості, іманентності, вивчення літератури в контексті розвитку культури й мистецтва, використання знання різних мов і перекладів, компаративності, діалогізму та ін*.).

Програма зі світової літератури є основним документом для роботи вчителя, обов'язковим до виконання в усіх типах загальноосвітніх закладів України з українською мовою навчання.

На підставі програми формується обсяг матеріалу для державної підсумкової атестації зі світової літератури (за 8-9 класи), цей обсяг стане базовим і для випускників (базової середньої освіти), які не оберуть філологічний напрям у профільній школі, але отримають необхідний мінімум знань, умінь і навичок, цілісні уявлення про світову літературу загалом і про ключові тенденції її розвитку в різних країнах, на окремих етапах літературного процесу, у взаємозв'язках з українською літературою і культурою.

Уміння і навички учнів, набуті протягом 5-9 класів, мають бути поглиблені у процесі подальшого вивчення світової літератури в старшій школі (10-11 класи).

Додаток

ТАБЛИЦЯ ПРИНЦИПОВИХ ВІДМІННОСТЕЙ ПРОГРАМ ЗІ СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ 2005 і 2012 РОКІВ
(для 5-9 класів загальноосвітніх закладів)

Параметри порівняння	**Програма 2005 р.** (керівник авт. колективу – к. філол. н. Ю.І.Ковбасенко)	**Програма 2012 р.** (керівник авт. колективу - д. філол. н. О.М. Ніколенко)
Відповідність новому Державному стандарту базової і повної загальної середньої освіти (2011)	**Не відповідає.**	**Відповідає.**
Відповідність новій структурі літературної освіти (згідно з Концепцією літературної освіти (2011) і новим Державним стандартом (2011))	**Не відповідає.** Курс літератури поділено на 2 етапи: **5-7 класи** - проблемно-тематичний принцип (з окремими жанрами); **8-11 класи - абсолютизація хронологічного принципу,** що призвело до повторення **міні-вузівського курсу літератури в школі. Наприкінці 9 класу курс не є завершеним (перед початком профільної школи).**	**Відповідає.** Курс літератури поділено на 3 етапи: **5-7 класи - *прилучення до читання*** (проблемно-тематичний+жанровий принцип); **8-9 класи - *системне читання*** (історико-літературний+жанрово-родовий принципи) - огляд літературних епох із вивченням **окремих творів, що відповідають віковим особливостям учнів. Наприкінці 9 класу перед профільним навчанням курс є більш-менш завершеним, даючи уявлення про основні літературні епохи (крім постмодернізму);** **10-11 класи - *творчо-критичне читання*** (історико-літературний+мультикультурний принципи) - поглиблення уявлень про епохи, напрями, течії, творчість письменників, тут представлені складніші за змістом і формою твори, до яких вже доростуть учні за віковими особливостями.
Відповідність віковим особливостям учнів	Багато творів **не відповідає віковим особливостям учнів через абсолютизацію хронологічного принципу,** настанову на введення до програми 5-9 класів надто складних творів з **кола дорослого читання** («Іліада» і «Одіссея» Гомера, «Божественна комедія» Данте, «Енеїда» Вергілія, «Фауст» Гете, «Декамерон» Боккаччо, «Життя - це сон» Кальдерона, «Простак» Вольтера, «Гамлет» Шекспіра та ін.).	Твори **відповідають віковим особливостям учнів,** що підтверджують опитування вчителів, учнів, результати статистики Національної бібліотеки для дітей, Національної парламентської бібліотеки тощо. 8-9 класи - підготовка до переходу в коло дорослого читання, у 10-11 класах - передбачається спеціальне вивчення складних творів із дорослого читання за спеціальними методиками («Фауст», «Гамлет», «Майстер і Маргарита» та ін.).

Актуальність введених до програми творів сучасним запитам дітей і підлітків	Багато творів **втратили свою актуальність для сучасних дітей початку XXI століття** («Попелюшка» Ш. Перро, «Дванадцять місяців» С. Маршака, «Мауглі» Р. Кіплінга, «Робінзон Крузо» Дефо, Бертран де Борн, Джауфре Рюдель, Алкман, «Божественна комедія» Данте та ін.). **Сучасна література фактично не представлена в програмі** (тільки 1 твір Р. Бредбері «Усмішка»).	У програмі вміщено **спеціальний розділ «Сучасна література»,** де представлено твори популярних мистецтва тощо).сучасних авторів, яких читають діти й підлітки в усьому світі. Сучасна література у програмі становить 30 %. Твори, вміщені до програми 5-9 класів, мають велике значення в аспекті виховання учнів (сімейних цінностей, моральних якостей, відповідальності за долю країни, світу).
Забезпечення ліній Державного стандарту в структурі програми	**3 лінії старого Державного стандарту** (2004): аксіологічна, літературознавча, культурологічна. У програмі введено тільки 1 рубрику – «Теорія літератури» (доволі несистемну і непослідовну).	**4 лінії нового Державного стандарту** (2011) відображені в структурі програми: ***емоційно-ціннісна лінія*** - у переліку текстів (значущих для учнів), змісті програми; ***культурологічна лінія*** - у структурі 8-9 класів + рубриці «Література і культура»; ***літературознавча лінія*** - у рубриці «Теорія літератури» (послідовно, з розширенням і ускладненням від класу до класу); ***компаративна лінія*** - у рубриці «Елементи компаративістики» (порівняння оригіналів і перекладів, творів літератури та інших видів мистецтва тощо).
Відповідність програми духовним пріоритетам України	Не відповідає. **Тема України фактично не знайшла відображення в програмі** (тільки 3 твори - «Тарас Бульба» Гоголя, «Мазепа» Байрона, «Пісня про Правду» Рільке пов'язані з темою України). **Твори представлені ізольовано від українського контексту.**	Спеціальна рубрика **«Україна і світ» акцентує духовні пріоритети України.** У програмі представлено, як Україна знайшла відображення в літературі (М.Гоголь, Дж. Байрон, В.Короленко, А.Чехов, Дж. Олдрідж та ін.) і як Україна опановувала світові здобутки (через переклади, взаємозв'язки літератур). Програма дає **настанову на знання української мови, українських перекладачів і письменників у світовому контексті, літературних музеїв України і світу тощо.**
Діапазон представлення літератури різних країн	У програмі здебільшого представлена **література Європи** (тільки 1 % - література Сходу).	**Подолано європоцентризм попередніх програм, збільшено обсяг літератури США, Канади, Австралії, Японії, Китаю, Індії та ін. (до 10 %).** Вміщено твори, де порушуються **важливі питання толерантного ставлення до різних рас, національностей, віросповідань** (В.Короленко, Г.Бічер-Стоу, Г.Лонгфелло та ін.).

Використання іноземних мов у процесі вивчення світової літератури	**Не реалізовано розвиток вмінь і навичок учнів з іноземних мов.** Настанова на знання іноземних мов не відображена в програмі (хоча в Пояснювальній записці сказано, що бажано користуватися текстом оригіналу, але методика роботи з ним не прописана).	Програма **активізує інтерес учнів до вивчення іноземних мов у процесі читання зарубіжних авторів.** Це відображено у вимогах до підготовки учнів, а також у спеціальній рубриці «Елементи компаративістики» (порівняння оригіналів і перекладів).
Формування творчого читача	Програма мало сприяє формуванню творчого читача, оскільки в ній багато далеких від інтересів дітей і підлітків текстів. До того ж автори попередніх програм взяли орієнтацію **на читання великих текстів (шедеврів класики) у скороченнях, що неприпустимо з позиції науки і не сприяє формуванню поваги до Книги.**	Реалізація цілісного підходу до вивчення художніх творів. До програми введено **порівняно невеликий обсяг цікавих для учнів художніх текстів, які школярі зможуть прочитати повністю, осмислити їх уважно.**
Співвідношення обов'язкового і варіативного компонентів	**95% (обов'язкові твори):5 % (твори за вибором учителя)**	**80% (обов'язкові твори) : 20 % (твори за вибором учителя і учнів).** Збільшення варіативного компонента сприятиме розвитку читацької активності учнів, творчості вчителів.
Реалізація сучасних наукових підходів	Реалізовано **застарілий підхід локального читання.**	Реалізовано цілий **спектр сучасних наукових методів вивчення художніх текстів:** порівняльно-історичний, компаративний, культурологічний, міфопоетичний, структурний, мотивний та ін.
Фізичне навантаження учнів, відповідність здоров'язберігаючим технологіям в освіті	**Нерівномірність навантаження учнів.** У 5-6 класах учні були недовантажені у зв'язку з тим, що їм пропонувалися надто прості для їх сприйняття твори («Попелюшка», «Мауглі» та ін.). У **8-9 класах учні надзвичайно перевантажені:** **у 8 класі - 58 складних творів** для вивчення («Іліада» і «Одіссея» Гомера, «Енеїда» Вергілія, десятки творів античної і середньовічної лірики, «Пісня про Роланда», «Божественна комедія», «Декамерон» Боккаччо, «Гамлет» Шекспіра, «Дон Кіхот» Сервантеса); **у 9 класі - 31 твір** для вивчення («Життя - це сон» Кальдерона, «Простак» Вольтера, «Фауст» Гете, «Вільгельм Телль» Шиллера, «Крихітка Цахес» Гофмана, «Євгеній Онєгін» Пушкіна, «Герой нашого часу» Лєрмонтова та інші).	**Рівномірність навантаження учнів по класах, відповідність обсягу читання віковим особливостям учнів:** **від 4-5 творів** великих жанрів щороку (у 5-7 класах) до **6-8 творів** великих жанрів щороку (у 8-9 класах), решта - малі і середні жанри (казки, оповідання, повісті, балади та ін.), які не потребують великих затрат часу. **У 8 класі** кількість і обсяг творів для читання значно скорочено: замість 58 творів - **37 творів значно меншого обсягу;** у **9 класі** - замість 31 твору - **25 творів значно меншого обсягу.** Загалом програму 2012 року порівняно з програмою 2005 року за загальним обсягом (сторінок) **розвантажено на 15 %.**

Відображення пріоритетів сучасного суспільства	Не відображає. **Вивчення літератури відірвано від суспільно значущих проблем.**	Відображає. **Вивчення літератури пов'язано із суспільно значущими проблемами:** патріотизм, мораль, толерантність, входження в мультикультурний світ, знання української та іноземних мов, збереження історичної пам'яті, повага до різних рас і національностей, вміння працювати з інформаційними джерелами, Інтернет-ресурсами, бібліотеками тощо. До програми введено такі **соціально значущі теми й розділи:** «Образ майбутнього в літературі», «Друга світова війна з різних боків Європи», «Історичне минуле в літературі», «Природа і людина», «Я і світ», «Священні книги людства як пам'ятки культури і джерело літератури», «Життя. Історія. Культура» та ін., а також **твори, важливі для осмислення проблем молоді, історії, суспільства** («Собаче серце» М.Булгакова, «Ночувала хмарка золота» А.Приставкіна, «До радості» Ф. Шиллера - гімн Євросоюзу та ін.).
Зв'язок зі шкільною практикою	Програма має **суто авторський характер.**	Програма створена на підставі аналізу фахової преси останніх років, здобутків учителів-практиків. У процесі створення програми **оброблено 3000 пропозицій** від учителів, науковців, дітей, центральних бібліотек, іноземних фахівців. **На етапі громадського обговорення надійшло понад 40 відгуків** на проект програми з різних регіонів України (університетів, інститутів, методичних об'єднань, окремих учителів, науковців) від Львова до Криму. У них було висловлено ще **близько 600 пропозицій**, які оброблені й враховані.

Ю.В. Кравченко,
завідувач навчально-методичного кабінету історії та основ правознавства
Н.С. Черткова,
методист навчально-методичного кабінету історії та основ правознавства

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ПРЕДМЕТІВ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ «СУСПІЛЬСТВОЗНАВСТВО» У 2012-2013 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Розвиток сучасної світової цивілізації, стрімкі зрушення в техніці й технологіях, інтелектуалізація праці, зростання соціальної мобільності, піднесення ролі особистості свідчать про формування рис інноваційного типу суспільства, яке стає більш відкритим для різноманітних нововведень.

Зміни, що відбулися в Україні протягом останніх років: здобуття державної незалежності, становлення ринкової економіки, демократизація – стали реальним підґрунтям для подальшого просування нашої країни до відкритого суспільства, в якому на належному рівні буде забезпечено режим найбільшого сприяння всьому новому, сучасному, що характеризує інноваційний стиль мислення, органічно поєднаний з традиційними перехідними цінностями культурного генофонду народу.

Головною прикметою просування нашої держави в цьому напрямі є визнання важливості принципу людського виміру в усіх сферах життєдіяльності та поступове його впровадження в життя. Нове суспільство висуває нові вимоги перед освітою. Однією з них є підготовка таких людей, які можуть приймати критичні рішення, знаходити свій шлях у новому оточенні, які достатньо швидко встановлюють нові стосунки в реальності, що швидко змінюється. Активність, самостійність, творчість, здатність адаптуватися до стрімких змін у світі – ці риси особистості стають найважливішими на сучасному етапі історичного розвитку. Їх формування вимагає нових підходів до навчання.

Особливу роль у становленні особистості держава відводить освіті взагалі та історичній освіті зокрема. Серед навчальних предметів саме предметам освітньої галузі «Суспільствознавство» належить визначальна роль у забезпеченні можливостей для адаптації та самореалізації молоді в сучасній соціокультурній ситуації, для розвитку громадянської свідомості особистості. Історична та суспільствознавча освіта, особливо в перехідному суспільстві, стає стрижнем консолідації політичної нації, важливим фактором стабільності, єдності, утвердження національної державності.

Завдання, що висуваються перед сучасною історичною та суспільствознавчою освітою, чітко окреслюють головні напрями, за якими вони мають реалізовуватися. Серед них одне з чільних місць посідає проблема переходу від традиційної (предметно орієнтованої) до інноваційної (особистісно

орієнтованої) парадигми освіти, що безпосередньо пов'язано з упровадженням у навчання предметів освітньої галузі «Суспільствознавство» системного особистісно орієнтованого та компетентнісного підходів [1, С. 9].

Виходячи із сучасних вимог, які визначені Державним стандартом базової і повної середньої освіти (освітня галузь «Суспільствознавство»), перед вчителем історії та суспільствознавчих дисциплін стоять наступні завдання:

- по-перше, сформувати в учнів ключові компетентності, які допоможуть їм досягти певного рівня соціалізації – навчитися у школі та поза школою успішно вирішувати питання особистого та суспільного життя;
- по-друге, допомогти учням набути предметних компетентностей, які дадуть можливість індивідуалізувати та олюднити теоретичні знання, зрозуміти перебіг подій вітчизняної історії, сформувати позитивну мотивацію до пізнавальної діяльності [2].

Такі завдання є реальними в період впровадження в практику роботи особистісно зорієнтованого навчання, коли в центрі діалогу «учень/учениця – вчитель» стоїть особистість учня. Урок, проведений на засадах особистісно зорієнтованого навчання, допоможе вчителеві визначити рівень підготовки та життєвий досвід кожного учня, узгодити їх із змістом сучасного історичного матеріалу, який вивчається. Домінантою сучасного уроку історії та суспільствознавчих дисциплін є прищеплення учням вміння вести конструктивний діалог з іншою людиною, суспільством, природою та світом [3, С. 4].

2011-2012 н.р. був для вчителів історії та суспільствознавчих дисциплін досить напруженим. Із запізненням надійшли підручники з історії України та всесвітньої історії для 11 класу, а з курсу «Людина і світ» (11 клас) взагалі загальноосвітні навчальні заклади не отримали жодного примірника. Вчителям довелось відшукувати додаткові джерела інформації для виконання програмових завдань нової програми зазначеного курсу.

Але, не зважаючи на труднощі, значна частина вчителів працювала над підвищенням свого науково-методичного рівня. Опановували інноваційні технології навчання, брали участь у роботі районних і міських методичних об'єднань та обласних заходів.

Суттєвим професійним ростом у царині історії та суспільствознавчих дисциплін стала участь кращих учителів у обласних науково-практичних семінарах.

На традиційному обласному семінарі для методистів методичних кабінетів (центрів) відділів, управлінь освіти райдержадміністрацій, міських рад, керівників районних (міських) методичних об'єднань вчителів історії Митрофаненко Ю.С., Тимошенко Н.П., Окулов О.В., Гордієнко О.М. (Кіровоградський район) успішно провели майстер-клас з проблеми «Науково-методичне забезпечення викладання історії та суспільствознавчих дисциплін: досвід, проблеми, перспективи».

Набуває популярності та зацікавленості серед учителів історії та суспільствознавчих дисциплін постійно діючий регіональний семінар п'яти районів (Вільшанський, Гайворонський, Голованівський, Новоархангельський, Ульяновський), на якому Непом'яща Т.М., Покляцький Б.А. (Голованівський район) презентували досвід роботи з проблеми «Формування історичних знань, правової культури, розвиток логічного мислення учнів, вироблення навичок

правосвідомості учнівської молоді шляхом використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках історії та суспільствознавчих дисциплін».

Невичерпним джерелом творчості, педагогічної майстерності для вчителів історії є наукові та практичні надбання вчителя-новатора Рєзніка А.Б. Його справу продовжують Поліщук В.П., Гродзіцька Т.М., Іванов В.М., Пересунчак О.С., Долібська І.В., Захаренко М.М., Малінович О.М. (Гайворонський район), які продемонстрували під час проведення майстер – класу, уроків історії та позакласних заходів трансформацію педагогічних ідей А.Б. Рєзніка в умовах модернізації освіти з проблеми «Інноваційні підходи до викладання історії. Розвиток новаторських ідей А.Б.Рєзніка в освітній практиці сучасної школи».

Для вчителів, які викладають історію у профільних класах суспільно-гуманітарного напряму, у вересні 2011 року на базі КОІППО імені Василя Сухомлинського відбувся науково-практичний семінар «Актуальні проблеми формування предметних компетентностей у профільних класах» (за участю автора підручників з історії України Ф.Г.Турченка, доктора історичних наук, професора Запорізького національного університету). Вчений у своєму виступі «Концептуальні підходи до структурування змісту підручників з історії України для старшої профільної школи» наголосив на важливості дотримання принципів науковості, національного патріотизму та громадянськості як при написанні вітчизняних підручників з історії України, так і при вивченні предмета в загальноосвітніх навчальних закладах.

Учасники семінару під час засідання круглого столу обговорили важливі аспекти формування предметних компетентностей на уроках історії, можливості використання візуальних та текстових джерел, розвитку критичного мислення. Відбулася жвава дискусія, під час якої вчителі проаналізували зміст і методичний апарат підручника, обмінялися досвідом викладання історії у профільних класах, а також звернулися до Турченка Ф.Г. з проханням доопрацювати підручник згідно з чинною програмою для 11-річної профільної школи, в якому викласти матеріал з 1922 до 1939 року. Педагоги зазначили, що викладання історії в 10 класі стало справжньою проблемою, оскільки з переходом на 11-річний термін навчання були внесені зміни до навчальної програми для учнів 10 класу.

Стало традицією зростання методичної майстерності - презентація творчих лабораторій перспективного педагогічного досвіду для вчителів області під час проведення виїзних педагогічних практик. Відкриті уроки, майстер-класи продемонстрували високий науково-методичний рівень Бібік Н.С., Різанов М.С. (НВК «Бобринецька гімназія № 1), Бабич Л.А. (Олександрівська ЗШ № 3), Мазур О.М., Матвієнко М.П. (Маловисківська гімназія), Паливода О.Л., Бакалінська О.В. (Маловисківська ЗШ № 3), Ніколаєнко В.Г. (Оникіївська ЗШ). Така форма популяризації перспективного педагогічного досвіду сприяє фаховому збагаченню вчителів, обміну досвідом та творчими знахідками.

Педагоги нашої області залучають учнів до інтелектуальних змагань всеукраїнського та регіонального рівнів. У щорічному конкурсі учнівської творчості, присвяченому Шевченківським дням, у номінації «Історія України і державотворення» на республіканському етапі другий рік поспіль здобувають перемогу вихованці Бібік Н. С. (НВК «Бобринецька гімназія»). У IV етапі

всеукраїнських олімпіад з історії та правознавства дипломи переможців вибороли учні Таран Т.О. (2 дипломи з історії) та Філіп І.В. (1 диплом з історії, 1 диплом з правознавства) з м. Олександрії.

Набуває популярності всеукраїнський інтерактивний історичний конкурс «Лелека». У змаганнях взяли участь 1436 учнів нашої області. Дипломи «Золотий Лелека» отримали 115 учасників, «Срібний Лелека» – 200 учасників та «Бронзовий Лелека» - 330 учасників.

Сходинкою до юридичного олімпу є щорічний обласний огляд-конкурс учнів 11 класів на знання Конституції України. Кращі вчителі правознавства області проводять ґрунтовну правоосвітню роботу серед учнівської молоді. Продемонстрували високий та достатній рівень правових знань 65 одинадцятикласників. Визнані переможцями 25 учасників, які нагороджені дипломами Головного управління юстиції у Кіровоградській області й отримали направлення до Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого та Одеської національної юридичної академії.

Як свідчать тематичні вивчення КОІППО імені Василя Сухомлинського, є чимало творчих вчителів. Ільченко Л.П., Коваленко О.Ю. (Новоархангельський район), Борщик В.А., Черненко-Нікуліна В.О., Довбня Ю.І. (Онуфріївський район), Варламова І.М., Кузнєцова І.І., Москаленко І.В. (Олександрівський район), Комарова Л.П., Слєта В.Я., Підборська Н.Ю., Харитонова О.Г., Колісник Ю.В., Саражина Т.В. (м.Олександрія), Новік С.Б., Ворона С.О., Пінчук В.Д., Коляда С.В., Нікітіна І.О. (м.Кіровоград), Прістінська О.В., Кудінова В.М. (м.Світловодськ) впроваджують у навчально-виховний процес сучасні освітні технології, перетворюють навчання у цікавий, ефективний, демократичний процес. Їх уроки змістовні, чітко і логічно побудовані. Ці вчителі перебувають у постійному пошуку нових ефективних методів і форм роботи з учнями та батьками. В основу їх педагогічної діяльності покладена ідея гуманізації навчально-виховного процесу, створення оптимальних умов розвитку особистості.

Вивчення перспективного педагогічного досвіду НМК історії та основ правознавства КОІППО імені Василя Сухомлинського вчителів Пінчук В.Д. (НВК № 25 м.Кіровограда) з питання «Розвиток історичного мислення учнів на уроках історії в умовах застосування елементів інноваційних педагогічних технологій», Бібік Н.С. (НВК «Бобринецька гімназія № 1») з проблеми «Робота з історичними джерелами як засіб формування культури історичного мислення сучасного учня» та Гродзіцької Т.М. (Гайворонська ЗШ № 1) з проблеми «Технології проблемного навчання на уроках історії» свідчить про постійне зростання науково-педагогічного потенціалу. Для підвищення ефективності уроків історії вони використовують методичні прийоми проблемного навчання, стратегії розвитку критичного мислення, засоби інформаційно-комунікаційних технологій, розвивають проектну та самоосвітню діяльність учнів, формують предметні компетентності, навчають школярів інтерпретувати та аналізувати історичні джерела, виховують громадянські, морально-етичні почуття учнів.

З метою вивчення рівня навчальних досягнень учнів з історії в загальноосвітніх закладах Онуфріївського, Маловисківського районів,

м. Олександрії та м. Світловодська були проведені контрольні зрізи, які виявили окремі прогалини у знаннях учнів.

Зокрема, складними були завдання третього і четвертого рівня, де треба було встановити відповідність між термінами та визначеннями, а також проаналізувати фрагмент історичного джерела і дати відповідь на запитання до нього. У частини учнів не сформовані вміння працювати з історичним джерелом. Труднощі спостерігаються під час виконання завдань на встановлення хронологічної послідовності, синхронності подій. Деякі учні добре викладають історичний фактаж без аналізу, але не вміють визначити роль цієї події в загальному історичному процесі. Типовою помилкою був простий переказ змісту без урахування особливостей розвитку України в дану епоху та без співвідношення із загальносвітовими процесами. В цілому учні показали, що на достатньому рівні у них сформовані просторові та хронологічні компетентності, але не всі учні володіють алгоритмом аналізу історичного джерела. Недостатньо сформовані в учнів логічні компетентності.

Контрольні зрізи вказують на окремі недоліки у методиці викладання історії. Тому варто звернути увагу на такі аспекти, як підвищення фахового рівня шляхом глибокої самоосвітньої роботи вчителя та озброєння учнів вміннями самостійної роботи з підручником, з різними групами джерел.

Рекомендуємо вчителям історії та суспільствознавчих дисциплін використовувати у своїй роботі наукові статті відомих вчених-істориків Кульчицького С.В., Удода О.А., Мицика Ю.А., Турченка Ф.Г., Гирича І.Б. та відомих українських дидактів Баханова К.О., Пометун О.І., Терно С.О., Власова В.С. у фахових виданнях «Історія в школах України» та «Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання»; також радимо опрацювати підготовлені Інститутом історії України Національної Академії наук України «Нариси історії Української революції 1917-1921 років», том 1 (К.: «Наукова думка», 2011), в яких узагальнено великий історіографічний доробок сучасних українських істориків щодо особливого періоду у модерній історії України, в ході якого були реалізовані перші в ХХ ст. українські державотворчі проекти: Українська Народна Республіка, Українська Держава, Західноукраїнська Народна Республіка, Карпатська Україна, Українська Соціалістична Радянська Республіка, розкриваються соціальні, політичні та культурні аспекти революційного часу.

В оцінюванні навчальних досягнень учнів слід використовувати критерії оцінювання навчальних досягнень учнів згідно з програмою. Радимо опрацювати навчально-методичні посібники Мисана В.О. «Писемні джерела на уроках історії», 5-11 класи (К.: «Шкільний світ», 2009), який присвячений одній з актуальних дидактичних проблем – формуванню інформаційної, логічної та аксіологічної компетентностей школярів за допомогою текстових джерел та «Сучасний урок історії» (К.: «Шкільний світ», 2010), в якому розкривається суть сучасного уроку історії та допомагає поглибити знання з проблем: типології, форм уроку, розподілу навчального часу, використання різноманітних засобів, методів та прийомів навчання, способів фіксації навчального матеріалу, укладання плану-конспекту уроку.

Новітні методики і прийоми навчання, форми і засоби контролю знань учнів, особливості підготовки до ЗНО, олімпіад, турнірів, конкурсів МАН з історії та інші види позаурочної роботи висвітлено у книзі Баханова К.О. «Професійний довідник вчителя історії» (Х.: Вид.група «Основа», 2011).

Згідно з Рекомендацією Ради Європи 15 (2001) про викладання історії у XXI столітті навчання історії не повинно бути: інструментом ідеологічної маніпуляції та пропаганди; використовуватися для поширення інтолерантних ідей, ультранаціоналістичної, ксенофобської, антисемітської та расистської ідеологій. Найважливішим пріоритетом шкільної історичної освіти та навчання історії повинно бути: плюралістичне та толерантне бачення людського суспільства; знання та розуміння спільної культурної та історичної спадщини через показ багатоманітності, не забуваючи про драматичні та конфліктні аспекти.

Сучасні підходи до відбору змісту та практики викладання вимагають висвітлення не лише багатоманітності, але й контроверзійних та чутливих питань національної та світової історії. Іноді вживаються поняття дискусійні, складні, болючі, розглядаються делікатні питання. Дискусійні теми/питання – це такі, з приводу яких точаться дискусії серед фахових істориків: Коли саме? Де саме? Хто саме? Як? Навіщо? Чому? Наприклад, уточнення дати, місця, учасників тих чи інших подій. Контроверзійні теми/питання – ті, які по-різному, з протилежних (контр!) точок зору оцінюють події, явища, процеси: наприклад, перемога – поразка; відкриття – експансія; розвиток – занепад. Важче дати назву тим темам, сюжетам, які ми не можемо оцінити, воліємо не згадувати, не називати, тобто чутливим, болючим питанням. Такі теми , історичні сюжети не надто віддалені від нас у часі, вони стосуються подій у межах двох-трьох поколінь, турбують суспільство, можуть розколювати його історичну пам'ять, є болючими для багатьох людей, адже пробуджують почуття, впливають на прихильність людей, породжують упередження. Такими можна вважати сюжети, пов’язані з громадянською війною, революціями, терором, колабораціонізмом, релігійними та етнічними протистояннями тощо. Болючі питання завжди є контроверзійними, вони роз’єднують суспільство і нації, є предметом спекуляцій політиків, впливають на публічний клімат суспільства. В історії України чимало тем, що є і суперечливими, контроверзійними, і водночас чутливими, болючими. Для прикладу наведемо короткий перелік таких подій, що стосуються ХХ століття:

- Українська революція 1917-1921 рр. (відповідальність еліт та суспільства, співвідношення національного та соціального в революції, участь і роль українців в утвердженні Радянської влади);
- утворення СРСР (колоніальне становище та можливості обмеження автономії);
- український націонал-комунізм та його роль;
- Голодомор 1932-1933 рр. (ця тема ще залишається чутливою і болючою, але все менш контроверзійною – тобто, за оцінками соціологів, українське суспільство не заперечує факту голоду, його насильницького і злочинного характеру, хоча поки залишається або подається однобоко тема виконавців, ставлення тогочасного суспільства, відносини «місто-село» у ті роки);
- Пакт Молотова-Ріббентропа та територія України;

- Друга світова війна - Велика Вітчизняна. Голокост. Колабораціонізм;
- УПА, ОУН, «Волинська Трагедія», радянські партизани;
- Українське радянське суспільство: політичне життя та повсякденність, радянська ідентичність;
- Розпад СРСР, крах комунізму тощо.

Навчання історії на прикладі контроверзійних та чутливих тем дає можливість розуміння складності історії як процесу, науки та історичної пам'яті, розуміння цінності індивідуального досвіду, розвиває історичні та громадянські компетентності, мотивацію до вивчення історії, формує людяність. Учителі історії, реалізуючи засади шкільної історичної освіти, мають поставити і дати відповіді на важливі запитання: Чому героїзація та вибірковість оцінок минулого є загрозою для консолідації суспільства? Як уникнути упередженості у процесі вивчення історії? Яка роль навичок критичного мислення та використання історичних джерел в інтерпретації історії під час опрацювання контроверзійних та чутливих тем? Які методи та підходи доцільні у процесі вивчення контроверзійних та чутливих тем шкільного курсу історії? Як оцінювати ефективність навчальної діяльності навколо таких тем історії?

В процесі вивчення контроверзійних та чутливих тем маємо брати до уваги:
- осмислення складності проблеми;
- з'ясування аргументації різних соціальних груп та окремих осіб;
- уміння відрізняти важливу інформацію від другорядної;
- здатність використовувати різні джерела інформації;
- визначати прогалини в отриманні інформації;
- давати оцінку інформації з огляду на її достовірність і повноту;
- уміння з'ясовувати міру упередженості людей, які надають інформацію;
- уміння ухвалювати рішення в суперечливій і неоднозначній ситуації.

Вивчення контроверзійних та чутливих тем сприяє здобуттю імунітету проти політичних маніпуляцій історією, розумінню цінності гідності та прав людини в різних ситуаціях, набуттю відповідальності за власні вчинки та за власні цінності й переконання. [4, С. 23-25].

Всеукраїнська асоціація викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова Доба» видала навчальний посібник «Разом на одній землі. Історія України багатокультурна». Допомогти зрозуміти сутність етнічної та культурної різноманітності в історичному вимірі – одне із завдань посібника. Значна увага присвячена дослідженню релігійних, мовних, гендерних, соціальних, регіональних особливостей полікультурної мозаїки українського суспільства. Основним критерієм добору змісту та методики навчальних матеріалів визначено загальнолюдські цінності (толерантність, повага до прав людини, взаєморозуміння, солідарність, свобода, громадянська відповідальність), що сприяють подоланню таких негативних виявів сучасного життя, як стереотипи, упередження, ксенофобія, насильство, ненависть. Відповідно в основу навчальних матеріалів покладено розвиток у юної особистості критичного мислення, допитливості, творчості, історичної уяви, емпатії. Матеріали посібника можуть бути використані для проведення окремих уроків з курсу історії України; поглибленого вивчення окремої

теми, факультативного курсу чи спецкурсу для суспільно-гуманітарних класів, для організації позакласної роботи.

Сприятиме становленню полікультурної компетентності учителів історії шляхом формування у них готовності до навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів в умовах багатокультурного середовища навчальний посібник за загальною редакцією доктора педагогічних наук Баханова К.О. – «Нові підходи до історичної освіти в умовах багатокультурного суспільства» (ЗУКЦ, 2012).

В діяльності РМО вчителів історії, правознавства, етики повинні зайняти гідне місце такі проблеми: «Сучасний урок історії, правознавства, етики», «Зміст сучасної шкільної історичної освіти», «Методика розвитку критичного мислення», «Актуальні проблеми інтеграції історичної освіти і науки», «Компетентність учнів як результат навчальної діяльності». Особливу увагу варто приділити обговоренню статей:

- Турченко Ф.Г., Терно С.О. Україна 1921-1938 рр. у шкільному курсі 10 класу (поради вчителю) //Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання. – 2012. – № 2.
- Турченко Ф.Г., Терно С.О. Вивчення соціально-економічних і політичних перетворень в Україні 1929-1938 рр. у шкільному курсі історії (поради вчителю) //Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання. – 2012. – № 3.
- Жидков Н. О. Як навчити учнів формулювати правові поняття //Історія в сучасній школі. – 2012. – № 2.

Примітка: Лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України «Про викладання історії і суспільствознавчих дисциплін у 2012-2013 н.р.» буде надрукований у журналі «Історія в школах України» № 6 та розміщений на сайті МОНМС.

Література

1. Баханов К.О. Професійний довідник учителя історії. – Харків: «Основа», 2011. – С. 9.

2. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти галузі «Суспільствознавство» //Історія в школах України. – 2004. – № 2.

3. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів 10-11 класи, Історія України, всесвітня історія. – К., 2010. – С. 4.

4. Костюк І. Що таке контроверзійні та чутливі питання у викладанні шкільної історії. Актуальність та можливості впровадження в шкільній практиці //Історія та суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання. – 2012. - № 1. – С. 23-25.

І.Т. Коса,
завідувач навчально-методичного кабінету іноземних мов

ОНОВЛЕННЯ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ТА НОРМАТИВНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ЗАНАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Інформаційний тип сучасного суспільства, глобалізаційні тенденції його розвитку та стратегії етнокультурного виховання особистості ставлять нові вимоги щодо освіти, яка відіграє вирішальну роль у формуванні свідомості та ідентичності молодої людини. Чинна гуманістична концепція ґрунтується на визнанні людини найвищою суспільною цінністю, а освіту, її зміст визначає як важливу умову становлення, різнобічного розвитку, самоствердження і творчої самореалізації духовно багатої особистості [5, 8].

З утвердженням гуманістичної концепції в новій філософії освіти зростає роль особистості учня і вчителя як індивідуальностей, які постійно співпрацюють і розвиваються, ведуть освітньо-культурний діалог у напрямах: знання, культура комунікації, новітні технології спілкування, проникнення в сутність предметів, явищ; ціннісні орієнтири й нові культуротворчі смисли.

Стратегічна мета сучасної освіти – формування високоосвіченої, інтелігентної, самодостатньої творчої особистості з інноваційним продуктивним типом мислення і діяльності, здатної гідно відповісти на виклики цивілізації. Україна є полікультурною і багатонаціональною державою. Тому особливого значення набуває виховання у природовідповідному середовищі національної культури (духовної і матеріальної), становлення громадянина України. Усе це потребує оновлення методології та змісту освіти загалом і мовної зокрема.

Мовна освіта як шлях до набуття мовної компетенції є одним із найважливіших чинників формування національної свідомості та збереження ідентичності нації. Усі, без винятку, демократичні суспільства надають першорядного значення мовній освіті як засобу поширення державних мов та утвердження їхньої об'єднавчої функції, опікуючись при цьому вивченням мов міжнародного спілкування [6, 8].

Мета вивчення мови полягає у становленні духовно багатої особистості, яка володіє вміннями й навичками вільно, комунікативно доцільно користуватися виражальними засобами мов своєї держави, їх стилями, жанрами, формами в усіх видах мовленнєвої діяльності, уміє самостійно навчатися і самовдосконалюватися [6, 8].

Результатом навчання має стати особистісна багатомовність, яка передбачає усвідомлене розмежування мовних систем і відносно вільний перехід з однієї мови на іншу залежно від зміни ситуації та життєвих потреб.

Мовна освіта відповідає основним етапам навчально-виховного процесу. На **дошкільному етапі** навчання мови характеризується органічним поєднанням мовленнєвої та ігрової діяльності. Особлива увага приділяється загальному розвиткові, формуванню лексичного мінімуму, що охоплює основні види життєдіяльності дітей дошкільного віку. Велике значення надається розвиткові

вмінь розуміти чуже мовлення, правильно вимовляти звуки, будувати та інтонувати речення, заучувати напам'ять вірші, спілкуватися, дотримуючись мовленнєвого етикету.

Основне призначення мовної освіти в **початковій школі** – забезпечити загальний розвиток учнів і використання мовного потенціалу для сформованості необхідних життєвих компетентностей, вироблення у дітей мотивації до вивчення мов, розвивати вміння слухати й розуміти мовлення, навчити читати і писати, на основі доступної мовної теорії формувати практичні вміння і навички (зокрема й комунікативні), а найголовніше – уміння вчитися. Навчання учнів іноземної мови здійснюється в межах найтиповіших сфер, тем і ситуацій спілкування відповідно до їхніх вікових особливостей та інтересів.

В **основній школі** мовна освіта сприяє підвищенню рівня інтелектуального розвитку учнів. На цьому етапі вони засвоюють цілісну систему знань про мову, які стають підґрунтям для формування вмінь і навичок, необхідних для досконалого володіння нею. Цей найтриваліший шкільний ступінь мовної освіти характеризується активним гармонійним розвитком умінь і навичок учнів у чотирьох видах мовленнєвої діяльності (аудіюванні, читанні, говорінні, письмі), посиленою роботою над засвоєнням норм літературної мови, культури спілкування.

У **старшій школі** здійснюється подальший розвиток базових мовних, мовленнєвих, соціокультурних, діяльнісних умінь і навичок на основі систематизації, узагальнення й поглиблення знань із кожної виучуваної мови, здобутих на попередніх етапах навчання. Своєрідність профільного навчання мови в старшій школі полягає в розмежуванні філологічного і нефілологічного напрямів. Філологічний напрям зорієнтовано на поглиблення мовної компетенції учнів, формування у них наукового світогляду, проникнення в сутність лінгвістичної дійсності, яка функціонує в мові й мовленні. Нефілологічним напрямом передбачено вдосконалення комунікативної компетенції учнів, їхньої лексико-граматичної вправності.

Вивчення іноземних мов у старшій школі характеризується зміною пріоритетів як у змісті навчання, так і формах його реалізації. Визначальними стають види діяльності, які забезпечують умови парної та групової мовленнєвої взаємодії шляхом виконання різноманітних творчих вправ і завдань, які сприяють задоволенню іншомовних комунікативних потреб старшокласників, зумовлених їхніми інтересами, навчальним і життєвим досвідом, перспективами професійної діяльності.

Навчальні досягнення учнів з іноземних мов зорієнтовані на рівні, визначені Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти [6, 8].

Державний стандарт початкової загальної освіти

Згідно із Законом України «Про загальну середню освіту» Державний стандарт загальної середньої освіти складається з державних стандартів початкової, базової і повної середньої освіти.

Державний стандарт початкової загальної освіти (прийнятий Постановою Кабінету Міністрів від 20 квітня 2011 року № 462) розроблений відповідно до мети початкової школи з урахуванням пізнавальних можливостей і потреб

учнів початкових класів. Він визначає зміст початкової загальної освіти, який грунтується на загальнолюдських цінностях та принципах науковості, полікультурності, світського характеру освіти, системності, інтегративності, єдності навчання і виховання на засадах гуманізму, демократії, громадянської свідомості, взаємоповаги між націями і народами в інтересах людини, родини, суспільства, держави.

Державний стандарт початкової загальної освіти організований з урахуванням пізнавальних можливостей дітей молодшого шкільного віку і передбачає всебічний розвиток та виховання особистості через формування в учнів бажання і вміння вчитися, повноцінних мовленнєвих, читацьких, обчислювальних умінь і навичок, умінь і навичок здорового способу життя. Поряд із функціональною підготовкою за роки початкової освіти діти мають набути достатній особистий досвід культури спілкування і співпраці у різних видах діяльності, самовираження у творчих видах завдань.

Державний стандарт ґрунтується на засадах особистісно зорієнтованого і компетентнісного підходів, що зумовлює чітке визначення результативної складової засвоєння змісту початкової загальної освіти.

Державний стандарт складається з: базового навчального плану початкової загальної освіти; загальної характеристики інваріантної та варіативної складових змісту початкової загальної освіти; державних вимог до рівня загальноосвітньої підготовки учнів.

У результативній складовій кожної освітньої галузі Державного стандарту визначено державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів початкової школи, які відповідають змісту і структурі предметних компетентностей.

Протягом навчання у початковій школі учні повинні оволодіти ключовими компетентностями, які передбачають їх особистісно-соціальний та інтелектуальний розвиток, формуються на міжпредметній основі та є інтегрованим результатом предметних і міжпредметних компетенцій. Метою вивчення іноземної мови є формування в учнів комунікативної компетентності з урахуванням комунікативних умінь, сформованих на основі мовних знань і навичок, оволодіння уміннями та навичками спілкуватися в усній і письмовій формі з урахуванням мотивів, цілей та соціальних норм мовленнєвої поведінки у типових сферах і ситуаціях [2].

Для досягнення зазначеної мети передбачається виконання таких завдань:

- оволодіння найбільш уживаною лексикою у межах визначеної тематики і сфери спілкування;
- правильна вимова і розрізнення на слух звуків, слів, словосполучень і речень;
- розуміння на слух мовлення вчителя, однокласників, основного змісту текстів з використанням наочності;
- уміння коротко висловлюватися у межах тематики і сфери спілкування, що визначені для початкової школи, відтворювати напам'ять римовані твори дитячого фольклору;

- участь у діалогічному спілкуванні (вміння вести етикетний діалог і діалог-розпитування під час повсякденного спілкування);
- правильне написання слів, словосполучень, речень і текстів;
- оволодіння технікою читання вголос, читання про себе навчальних та нескладних текстів, використання прийомів ознайомлювального та навчального читання;
- отримання уявлення про основні граматичні категорії мови, яка вивчається; розпізнавання відомого лексичного і граматичного матеріалу під час читання та аудіювання і використання його у процесі усного спілкування;
- засвоєння елементарних відомостей про країну, мова якої вивчається.

На основі цього Державного стандарту Міністерство освіти і науки, молоді та спорту розробляє типові навчальні плани, навчальні програми, відповідно до яких здійснюється підготовка підручників.

Державний стандарт початкової загальної освіти набирає чинності з 1 вересня 2012.

Позитивними змінами Державного стандарту початкової загальної освіти є забезпечення **наступності** змісту дошкільної та початкової загальної освіти, а також впровадження **особистісно-орієнтованого** підходу в навчально-виховному процесі початкових класів.

Перевагами затвердженого документа є:

- розроблення **єдиного змісту стандарту для усіх мов навчання;**
- використання здоров'язбережувальних технологій;
- екологічна спрямованість освіти [4].

Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів

У 2012/2013 н.р., як і в попередні роки, іноземна мова буде вивчатися за декількома навчальними програмами, а саме:

«Навчальні програми з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов. 1-4 класи». - Видавничий дім «Освіта», 2012;

«Навчальні програми з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов. 10 – 11 класи».- Київ, 2010;

«Програми для спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземної мови. Іноземні мови. 5-9 класи». – Київ, 2010;

«Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Іноземні мови. 5-9 класи». - «Перун», 2005;

«Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Друга іноземна мова. 5-11 класи». - «Перун», 2005;

Навчальні програми не встановлюють порядок (послідовність) вивчення предметної тематики у рамках навчального року, а лише вказують на зміст, вивчення якого є об'єктом тематичного контролю та оцінювання у рамках семестрового і підсумкового контролю.

Програми з іноземних мов мають наскрізний характер та представлені в єдиній системі, в діяльнісній термінології з чітко вираженою кореляцією між класами [6].

Типові навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів

Робочі навчальні плани на 2012/2013 навчальний рік складаються:

- для початкової школи - за Типовими навчальними планами початкової школи, затвердженими наказом МОН України від 10.06.2011 р. № 572;

- для 5-9-х класів - за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів, затвердженими наказом МОН України від 23.02.2004 р. № 132, зі змінами, внесеними наказом МОН України від 05.02.2009 р. № 66;

-для 10-11-х класів - за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів ІІІ ступеня, затвердженими наказом МОН України від 27.08.2010 р. № 834;

- для спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов: 5-9 класи - за Типовим навчальним планом спеціалізованих шкіл цього типу, затвердженим наказом МОН України від 13.03.2006 р. № 182; для 10-11-х класів - за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів ІІІ ступеня, затвердженими наказом МОН України від 27.08.2010 р. № 834 *(додаток 13)*.

- для спеціалізованих шкіл, гімназій, ліцеїв, колегіумів, класів з поглибленим вивченням окремих предметів: 5-9 класи - за Типовими навчальними планами, затвердженими наказом МОН України від 23.02.2004 р. № 132, зі змінами, внесеними наказом МОН України від 05.02.2009 р. № 66; для 10-11-х класів - за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів ІІІ ступеня, затвердженими наказом МОН України від 27.08.2010 р. № 834 *(додаток 23)*.

- для білінгвальних 5-9 класів спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов - за Типовими навчальними планами, затвердженими наказом МОН від 07.07.2009р. № 626; для 10-11-х класів - за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів ІІІ ступеня, затвердженими наказом МОН України від 27.08.2010 р. № 834 *(додаток 20)*.

Як і в минулі роки інваріанта складова типового навчального плану основної школи (1-11 класи) забезпечує реалізацію змісту іншомовної освіти на рівні Державного стандарту.

Предмети та курси за вибором визначаються загальноосвітнім навчальним закладом у межах гранично допустимого навчального навантаження з урахуванням інтересів та потреб учнів, а також рівня навчально-методичного та кадрового забезпечення закладу [5,14,16].

Особливості запровадження вивчення іноземної мови з першого класу

З 1 вересня 2012 року в загальноосвітніх навчальних закладах України іноземна мова буде обов'язковою для вивчення з 1-ого класу [10].

МОН молоді та спорту України передбачається внесення відповідних змін до навчальних планів (1 година іноземної мови на тиждень) та навчальних програм, видання підручників з іноземної мови (англійська, німецька, французька, іспанська) для 1-го класу.

Тип навчального закладу	Кількість годин по класах			
	1	2	3	4
загальноосвітній навчальний заклад	1	2	2	2

спеціалізована школа з поглибленим вивченням іноземних мов	3	3	3	4

З педагогічної точки зору, на етапі початкової школи особливо важливо розвивати в дітей позитивну мотивацію до вивчення ІМ та інтерес до пізнання світу навколо, а також формувати здатність і готовність до іншомовного навчання на наступному етапі основної школи.

Ефективність раннього початку вивчення іноземної мови не викликає сумнівів, тому що мова, вивчена в дитинстві, розкриває мовні й комунікативні здібності учня: мимоволі зіставляються факти двох мов; мовна картина світу створюється окремо для кожної мови; мислення стає багаторівневим - абстракція від конкретної мови, можливість бачення світу крізь призму кожної з мов, віднаходження значення або відтінку думки, що не передається однією мовою, але має стандартні форми вираження в іншій.

Іншомовна діяльність як новий спосіб спілкування молодшого школяра потребує створення позитивної мотивації, яка є одним із найважливіших психологічних факторів успішності вивчення ІМ і ключовим питанням організації навчання молодших школярів.

Організація навчально-виховного процесу та навчально-методичне забезпечення учнів початкової школи

У загальноосвітніх навчальних закладах може використовуватися лише те навчально-методичне забезпечення, що має відповідний гриф Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. Перелік рекомендованої літератури затверджується наказом Міністерства та оприлюднюється через "Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України". Із зазначеним переліком можна буде ознайомитись на сайті Міністерства www.mon.gov.ua Для учнів 1-го класу загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов підготовлені нові підручники та навчально-методичні комплекти. Навчальний зміст підручників укладено відповідно до програми і представлено розділами, що відповідають тематиці ситуативного спілкування.

Структура кожного підручника є чіткою і послідовною, вона відображає специфіку предмета «Іноземна мова», яка полягає у тому, що провідним компонентом змісту навчання іноземної мови є не основи наук, а *способи діяльності* – навчання чотирьох видів мовленнєвої діяльності: *говоріння, аудіювання, читання, письма*.

Перелік підручників для учнів 1-го класу загальноосвітніх навчальних закладів та спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземної мови

1. «Англійська мова. 1 клас» (авт. Несвіт А.М.), ТОВ «Видавництво «Генеза».

2. «Англійська мова. 1 клас» (авт. Карпюк О.Д.), ТОВ «Видавництво «Астон».

3. «Англійська мова для спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням англійської мови. 1 клас» (авт. Калініна Л. В., Самойлюкевич І. В.), ТОВ «Центр навчально-методичної літератури».

4. «Англійська мова для спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням англійської мови. 1 клас» (авт. Ростоцька М.Є., Карпюк О.Д.), ТОВ «Видавництво «Астон».

5. «Німецька мова. 1 клас» (авт. Паршикова О.О., Мельничук Г.М., Савченко Л.П., Сидоренко М. М, Горбач Л. В.), ТОВ «Видавництво «Грамота».

6. «Німецька мова для спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням німецької мови. 1 клас» (авт. Скоропад Я.М.), ДП «Всеукраїнське спеціалізоване видавництво «Світ».

7. «Французька мова. 1 клас» (авт. Чумак Н.П., Кривошеєва Т.В.), ТОВ «Видавничий дім «Освіта».

8. «Французька мова для спеціалізованих шкіл **з** поглибленим вивченням французької мови. 1 клас» (авт. Клименко Ю.М.), ТОВ «Видавництво «Генеза».

9. «Іспанська мова. 1 клас» (авт. Редько В.Г., Береславська В.І.), ТОВ «Видавництво «Генеза».

Навчально-методичний апарат підручників враховує психофізіологічні особливості дітей кожного вікового періоду. Тому підручник з іноземної мови для 1 класу дещо відрізняється від підручників для наступних класів, оскільки шестирічна дитина ще не має досвіду навчання. Зміст підручника з іноземної мови для першокласника спирається на досвід, набутий маленьким учнем у дошкільний період. Зокрема, йдеться про елементарні знання дитини про себе та оточуючий світ, уміння розглядати й обговорювати зображене на малюнках, використовувати наочність і предмети в своїх коротких зауваженнях-повідомленнях; навички розмальовувати, вирізати, клеїти, ліпити, співати, танцювати, розповідати вірші, виконувати фізичні рухи за командою, спілкуватися з іншими дітьми і дорослими, виказувати різні емоції, розмовляти, змінюючи інтонацію, жестикулювати, розігрувати короткі сценки і, звичайно ж, грати в ігри [12, 14].

1-й клас початкової школи розглядається як основний в постановці іноземної вимови, формуванні ритміко-інтонаційних навичок та звуко-буквених співвідношень.

35 годин, відведених програмою на вивчення іноземної мови в 1-му класі планується розділити на 2 півріччя: І півріччя - 16 годин для засвоєння основ фонологічного аспекту мови; ІІ півріччя - 19 годин на засвоєння буквено-звукових співвідношень.

В обох випадках оволодіння звуковою та буквеною системами іноземної мови відбувається на основі виділених авторами комунікативних одиниць, які повністю відповідають тематиці ситуативного спілкування та реалізують мовленнєві функції, запропоновані програмою з іноземної мови для 1 -го класу.

Знайомство учнів зі звуковою системою іноземної мови повинно відбуватися на основі імітативно-ігрових технологій в умовах комунікативних ситуацій, що являють собою сукупність мовленнєвих та немовленнєвих умов, необхідних і достатніх для здійснення мовленнєвих дій. За принципом схожості типові комунікативні ситуації поєднані за сферами спілкування.

В програмі з іноземної мови для 1-го класу виділено найбільш відповідні сфери спілкування, а саме: *особистісна,* центром якої є сім'я, друзі, дозвілля,

іграшки, тварини; *публічна,* що охоплює свята та традиції, пов'язані з ними; *освітня,* яка сконцентрована навколо знань предметів шкільного побуту.

Маленьким дітям важливо зрозуміти, що іноземна мова пов'язана з якимось іншим способом життя, з конкретними людьми, які живуть в іншій країні та користуються цією мовою. Так, при навчанні та підготовці формування звертання, прощання до знайомих та незнайомих людей в різних життєвих ситуаціях слід акцентувати увагу на значенні етикетних правил, правил рольового етикету, що впливає на процес взаємного розуміння людей, які виховувалися в різних культурах. Уже в початковій школі учень повинен знати, як привітати друга, вчителя, які комунікативні одиниці можна використовувати, реагуючи на прості запитання типу «Як справи», в залежності від ситуації спілкування. Засвоївши як функціонує даний приклад в створеній комунікативній ситуації, учень легко переносить його в реальну ситуацію в класі, знайомлячись один з одним і представляючи своїх друзів.

Таким чином, саме комунікативна одиниця, що підлягає засвоєнню на уроці, визначає набір і черговість звуків для введення та тренування, а імітативно-ігрові технології сприяють формуванню в учнів всіх компонентів фонологічної компетенції, а саме: ритму, наголосу та інтонації.

Принцип міжпредметності реалізується при виконанні учнем завдань в робочому зошиті, де запропоновано домалювати героїв, розмалювати їх, вирізати та зробити власну іграшку, яку вони будуть представляти на уроці, драматизуючи власну казку. Всі завдання робочого зошиту сприяють розвитку самостійної навчальної діяльності, вимагають від учнів творчого, індивідуального підходу до їх виконання.

Отже, 1-ше півріччя закінчується засвоєнням усієї звукової системи англійської мови і комунікативних одиниць, зумовлених тематикою ситуативного спілкування особистісної сфери (Я, мій друг, сім'я, іграшки).

У 2-му півріччі продовжується формування мовленнєвих вмінь за темами публічної та освітньої сфер спілкування з основним акцентом на вивченні буквено-звукових співвідношень. Засвоєння даних співвідношень не буде викликати труднощів у дітей, тому що вони вже знайомі зі звуками іноземної мови. Новим буде порівняння звуку та літери, з однієї сторони, і порівняння літер іноземної та української мов, з іншої. До цього часу учні 1-го класу вже знають букви рідної мови і вміють читати, тому засвоєння літер іноземної мови буде значно легшим. Тут також будуть доцільними комунікативно-ігрові технології, за допомогою яких учні не тільки засвоюють всі букви алфавіту, але й відтворюють графічні образи слів та словосполучень, частина з яких вже була засвоєна раніше.

Закінчується перший рік навчання святом букваря, де учні демонструють отримані знання, уміння і навички в усній формі, на основі комунікативних завдань.

Для унаочнення процесу іноземної мови і закладання основ самооцінювання та самоконтролю учням пропонується заповнення елементів мовного портфоліо, що відповідає сучасним Європейським стандартам вивчення іноземної мови у ранньому віці [9,16].

Другий рік вивчення іноземної мови передбачає не тільки більшу кількість годин, відведених на вивчення іноземної мови, але й збільшення тем ситуативного спілкування, особливо в публічній сфері (короткі відомості про своє місто, пори року, екскурсії). Сфери спілкування, які були позначені в 1-му класі, отримують поширене тлумачення, наприклад, до представлення членів сім'ї додається їх вік, описання зовнішності, до характеристики друзів додається опис їх одягу, улюблених іграшок, хобі і т.д.

Комунікативно-мовленнєвий розвиток учня 2-го класу продовжується в усній формі спілкування, тобто він повинен навчитися сприймати і розуміти іноземну мову на слух і відповідно на неї реагувати. В цьому віці діти легко сприймають почуте, без труднощів розуміють на слух не тільки окремі слова, але й цілі комунікативні одиниці, об'ємні мовні відрізки, тому навчання аудіювання – розуміння мови, що сприймається на слух – є невід'ємним компонентом навчання комунікації. Воно складається з уміння диференціювати звуки, що сприймаються, інтегрувати їх в смислові комплекси, утримувати їх у пам'яті під час слухання, здійснювати можливе прогнозування і, виходячи із ситуації спілкування, розуміти отриману інформацію. Саме через аудіювання відбувається засвоєння мовленнєвої сторони мови, що значно полегшує оволодіння говорінням. Матеріалом для слухання у 2-му класі слугує не тільки жива мова вчителя на уроці, але й аудіозаписи джазових наспівів, дитячих віршиків, пісень, римівок, мікродіалогів, міні-розповідей.

В 2-му класі розглядається цілеспрямована робота з читанням у двох напрямках - навчання техніки читання (читання вголос) та читання про себе. Вже в 1-му класі діти засвоїли англійський алфавіт, оволоділи елементарними знаннями про буквено-звукові співвідношення. Дитина починає усвідомлювати важливість мнемічної задачі для засвоєння навчального матеріалу, поданого вчителем. У цьому віці відбувається інтенсивне формування прийомів запам'ятовування, тому при формуванні вмінь читання необхідно використовувати прийоми активізації асоціативної пам'яті учнів, спроможних "зачепити" емоційну та інтелектуальну сфери дітей, посилити чуттєву основу їх сприймання і допомогти їм більш яскраво закарбувати в пам'яті правила читання.

Навчання читання про себе іншомовних текстів покликано вирішувати певні комунікативні задачі, тому, починаючи з молодшої школи, слід навчати комунікативному читанню в послідовності: від комунікації – до читання і від читання – до комунікації. Перед тим, як діти перейдуть до читання надписів під малюнками, загадок, віршів, міні-розповідей, вони повинні будуть виконати нескладні комунікативні завдання: відповісти на питання учителя, сказати 1-2 речення про героїв, описати їхню зовнішність, припустити їх улюблений вид заняття і т.д. Комунікативні завдання після читання тексту вимагають в учня поширеної відповіді на питання, виразу за опорами (ключовими словами, малюнками).

Навчання читання на комунікативній основі реалізує закладений в концепції інтегративний підхід, коли мовний і мовленнєвий матеріал, що вивчається, проходить через 3 основних аналізатори - слуховий, зоровий та

моторний. Четвертий - динамічний аналізатор - додається під час навчання письма і тим самим остаточно закінчує формування мовних навичок та мовленнєвих вмінь.

Учні 2-го класу засвоюють навички техніки письма - графіки та орфографії. Саме у 2-му класі закладаються основи грамотного письма. Навчання письмового мовлення як самостійного виду мовленнєвої діяльності починається у 3-му класі й продовжується до закінчення початкової школи.

До закінчення навчання в початковій школі учень повинен навчитися не тільки грамотно скопіювати текст англійською мовою з дотриманням прийнятих норм графіки та орфографії, але й вставляти в нього слова та словосполучення згідно з навчальною ситуацією, а також самостійно писати лист обсягом не менше 8 речень.

В 3-4 класах значно ускладнюється тематика мовного та мовленнєвого матеріалу для говоріння. Крім невербальних моделей комунікативної поведінки, діти будуть вживати емоційно-забарвлені комунікативні одиниці розмовної мови, характерні носіям мови, які вони вивчили завдяки використанню автентичних прикладів іноземної мови (джазові наспіви, дитяча поезія, казки, оповідання тощо), та які вони будуть вживати під час відтворення власних діалогів, що моделюють реальне спілкування.

У *3-4* класах доцільно застосовувати ситуації, побудовані за принципом діалогу культур, а саме: ситуацій-уявних подорожей до визначних місць країни, мова якої вивчається, ситуацій-обміну думками, пов'язаних з обговоренням отриманих знань про національні реалії іншої та своєї культури, наприклад, про реалії шкільного життя, національні та родинні свята, світу дитячих захоплень тощо.

На відміну від 1 і 2 класів, в 3-4 класах збільшується частка самостійної роботи учня над мовним та мовленнєвим матеріалом, що дозволяє молодшим школярам реалізувати свої творчі здібності. Це не тільки індивідуальні завдання при виконанні пошукових завдань при читанні та письмі. На особливу увагу заслуговує проектна робота як різновид творчої групової роботи молодших школярів. Завдання-проекти мають допомагати дітям під керівництвом учителя (а далі і самостійно) створювати зміст своєї навчальної діяльності і засвоювати його в ході підготовки й захисту кінцевого продукту обраного проекту: колажу, альбому, сторінки з книги, постера і т.д.

Все це сприятиме реалізації одного з провідних завдань середньої школи - навчати учнів успіху, в нашому випадку - вивчення і використання іноземної мови у міжкультурному спілкуванні [9,16].

З огляду на те, що майже всі стратегічні документи щодо вивчення іноземних мов зорієнтовані на Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти, то більш детально ознайомитися з основними положеннями цього документа можна на сайтах: http://www.coe.int; www.britishcouncil.org.ua: www.goethe.de/kiev

Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з іноземних мов

На сьогодні внесено певні зміни до критеріїв навчальних досягнень учнів, а саме: уточнені схеми і критерії оцінювання письма, оскільки формат завдань з

іноземних мов носить компетентнісний характер і в тій чи іншій мірі охоплює всі компоненти комунікативної компетенції в якості об'єктів контролю.

Обсяг тексту, рівень складності, лексична та граматична наповнюваність, тематика текстів для аудіювання та читання; обсяг висловлювань монологічного висловлювання та кількість реплік у діалогічному мовленні, характер і тематика, лексична і граматична наповнюваність для говоріння; обсяг письмового повідомлення, його тематика, структура, повнота розкриття змісту, лексична насиченість та рівень граматичної компетентності для письма визначається вчителем відповідно до Програмових вимог для кожного етапу навчання та типу навчального закладу.

Основними видами оцінювання з іноземної мови є поточне, тематичне, семестрове, річне оцінювання та підсумкова державна атестація. Тематичне оцінювання проводиться на основі поточного. Окремого оцінювання для виставлення тематичних оцінок не передбачено. Під час виставлення тематичного бала результати перевірки робочих зошитів не враховуються.

Один раз наприкінці семестру проводиться контроль за чотирма видами мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письмо). До журналу робиться, наприклад, такий запис:

5.12. Контроль аудіювання	18.12. Контроль говоріння	22.12. Контроль читання	25.12. Контроль письма

Звертаємо увагу, що «Контроль» не є контрольною роботою і може бути комплексним та проводитись у формі тестування.

Оцінка за семестр виставляється на основі тематичного оцінювання та оцінок контролю з чотирьох видів мовленнєвої діяльності.

Для виконання всіх видів навчальних робіт з іноземної мови учням рекомендується мати зошити:

- з першого року навчаня (1 клас) - 2 зошити, один з яких може бути на друкованій основі. Для виконання підсумкових контрольних робіт окремі зошити не заводяться. При перевірці робіт з іноземної мови у початковій школі (1-4 класи) вчитель виправляє помилки і пише зверху правильний варіант слова, виразу тощо. Зошити, у яких виконуються навчальні класні та домашні роботи, перевіряються після кожного уроку у всіх учнів з виставленням оцінок. В 5-9 класах зошити перевіряються один раз на тиждень.

В 10-11 класах у зошитах перевіряються найбільш значимі роботи, але з таким розрахунком, щоб один раз в місяць перевірялись роботи всіх учнів. Словники перевіряються один раз в семестр. Вчитель виправляє помилки і ставить підпис та дату перевірки.

Згідно із загальними вимогами до ведення класного журналу «Записи в журналі ведуться державною мовою. З іноземних мов частково допускається запис змісту уроку та завдання додому мовою вивчення предмета» [13, 14].

Всі записи в зошитах учні повинні проводити з урахуванням наступних вимог: писати акуратно та розбірливо; записувати дату виконання роботи

(число та місяць). Дата в зошитах з іноземних мов записується так, як це прийнято в країні, мова котрої вивчається. Після дати необхідно вказати, де виконується робота (класна чи домашня), вказати номер вправи або вид роботи, що виконується.

Зошити та словники підписуються мовою, яка вивчається. Поділ класів на групи здійснюється відповідно до нормативів, затверджених наказом Міносвіти і науки України від 20.02.02 р. № 128. При поглибленому вивченні іноземної мови з 1-го класу клас ділиться на групи з 8-10 учнів у кожній (не більше 3 груп); при вивченні іноземної - що не є мовою навчання, а вивчається як предмет - клас чисельністю понад 27 учнів ділиться на 2 групи.

Не менш важливим на сьогоднішній день у сучасній школі є самооцінювання. Самооцінювання є невід'ємним умінням сучасної людини в процесі пізнання і самопізнання та альтернативним способом оцінки досягнень учнів. Найважливішою метою самооцінювання є підвищення учнівської здатності до саморефлексії, що сприяє зростанню питомої ваги самостійності в організації процесу навчання (самонавчання). Одним з найефективніших інструментів, що допомагає розвинути в учня здатність до самооцінювання в іншомовному навчанні, є Європейське мовне портфоліо.

Загальноєвропейські рівні володіння мовою є базовими для Європейського мовного портфоліо. Вони забезпечують основу для учнівського самооцінювання та слугують матеріалом для постановки навчальних цілей. Шкали для самооцінювання відповідно до рівнів мовленнєвих умінь є центральними для структури і функцій Європейського мовного портфоліо. Таким чином, використовуючи його у своєму іншомовному навчанні учні не тільки знайомляться із загальноєвропейськими рівнями володіння мовою, але й на практиці вчаться працювати з ними – з одного боку, займаючись плануванням власної навчальної діяльності з визначенням конкретних цілей за допомогою дескрипторів в оціночних шкалах, з другого - займаючись самооцінюванням, яке є результатом ефективної учнівської рефлексії власного процесу навчання мови. Отже, за допомогою Європейського мовного портфоліо спрощується процедура впровадження європейських стандартів оцінювання учнів, в тому числі під час формуючого чи підсумкового тестування, які здійснюються за допомогою дескрипторів відповідно до Загальноєвропейських рівневих стандартів.

Під час вивчення іноземної мови дія самооцінювання може фокусуватися на трьох аспектах. Перший - це сам навчальний процес. Учні повинні бути здатними оцінити, наскільки добре вони навчаються взагалі, на певному етапі та наскільки успішно виконують індивідуальні завдання та досягають навчальних цілей. Другий аспект для самооцінювання - це учнівські комунікативні уміння відповідно до рівнів і дескрипторів, розроблених Радою Європи. Третій аспект – це лінгвістична компетенція учня. **Використовуючи саооцінювання, учні вчаться контролювати свій лінгвістичний здобуток і виправляти помилки, застосовуючи ті самі шкали і оціночні схеми, які використовуються під час оцінювання іншими.** Таким чином, вони

починають глибше розуміти методи оцінювання, що може допомогти їм краще скласти підсумкові іспити (тести).

Самооцінювання та традиційне оцінювання не можуть замінити одне одного, але в ідеалі вони повинні доповнювати одне одного. Самооцінювання базується на учнівській розвинутій здібності рефлексії з метою оцінити свої знання, уміння й досягнення. Оцінювання іншими надає більшої об'єктивності у вимірювані тих же знань, навичок і досягнень. Використання цих двох видів оцінювання сприятиме розвитку учнівської автономії, впровадженню компетентністного підходу у навчання іноземних мов, кращого розуміння загальноєвропейських оціночних стандартів.

На сьогодні розроблено український варіант Європейського мовного порт фоліо, який проходить апробацію у п'яти регіонах України (Харків, Одеса, Донецьк, Чернівці, Тернопіль), та підготовлено і видано «Європейське Мовне Портфоліо: Методичний посібник». – Тернопіль: Лібра Терра, 2008. Більш детально ознайомитися з основними положеннями щодо використання Європейського мовного портфоліо можна на сайтах: www.coe.int/portfolio; www.cilt.org.uk7elp.htm; www.nacell.org.uk/elp.htm; www.eelp.gap.it; www.europeestaalportfolio.nl та безпосередньо звернувшись до національного експерта проекту Карпюк О.Д. за адресою: karpiuk(g)j.ua Використання Європейського мовного портфоліо дозволяє зробити процес іншомовного навчання більш прозорим для учнів, допомагаючи їм розвивати їхню здатність до відображення та самооцінювання, надаючи їм можливість поступово збільшувати свою відповідальність за власне навчання [15, 16].

Література

1. Кононенко П.П. Українська освіта у світовому часопросторі // Освіта. – 2006. – № 40.
2. Газета English № 6 (582), березень 2012р.
3. www.osvita.ua
4. http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/462-2011-п
5. http://www.nachalka.com.ua/publ/novij_derzhavnij_standart_pochatkovoji_zagalnoji_osviti/1-1-0-598
6. http://nauka.in.ua/news/education/article_detail/6167
7. http://nbb.com.ua/news/1170/5/
8. http://www.r-u.org.ua/ua/news/270-news.html
9. http://osvita.ua/vnz/reports/pedagog/14857/
10. http://education.unian.net/ukr/detail/190550
11. www.schoolvilshanka.ucoz.ru
12. http://www.uazakon.com/document/spart04/inx04901.htm
13. http://osvita.ua/school/materials/estimation/2395/
14. http://moippo.mk.ua/attachments/article/450/Англійська%20мова.pdf
15. http://lodteacher.at.ua/index/kriteriji_ocinjuvannja/0-22
16. http://www.slideshare.net/Ivashneva/20112012-8878143

А.М. Гельбак,
старший викладач кафедри
педагогіки і психології,
кандидат психологічних наук

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК ПІДЛІТКІВ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Реформування вітчизняної системи освіти спрямоване не лише на модернізацію змісту навчального процесу, а насамперед на піднесення кожного учня на вищий рівень особистісного розвитку, формування його як неповторної особистості, творця самого себе й обставин життєдіяльності. Найбільш перспективним у цьому плані може стати психолого-педагогічне забезпечення навчально-виховного процесу, що ґрунтується на діалогічному підході й передбачає суб'єкт-суб'єктну взаємодію учасників процесу та їх самоактуалізацію, розвиток й активну реалізацію творчого потенціалу підростаючого покоління в системі взаємодії та співпраці з іншими людьми.

У Законі України «Про освіту», Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI століття) одним з надзвичайно важливих завдань визнається завдання формування у дітей та молоді вміння міжособистісного спілкування.

З дитячих років і до літнього віку особистість – індивідуально неповторний суб'єкт і, водночас, об'єкт виховання, що здійснюється у формі міжособистісної взаємодії і своїм змістом має набуття певних якостей і вмінь через комунікативний контакт з іншими людьми. Відтак, головне у процесі виховання, як і спілкування, – чинник взаємодії комунікантів, що веде до розвитку особистості: становлення особистісних сенсів життя, народження знання про моральні норми відносин з людьми, засвоєння зразків поведінки, оволодіння соціально виробленими способами діяльності й спілкування. Тому проблема розвитку комунікативних навичок особистості є одним із основних завдань системи освіти.

Проблема комунікації належить до найважливіших сфер життєдіяльності підлітків. За своїм характером це вже не вузько спрямована культура спілкування (як у молодших школярів), а якісно нова культура комунікативної діяльності та міжособистісного спілкування, що покликана задовольнити властиві підлітковому віку потреби у самопізнанні, самовдосконаленні – особистісному і комунікативному. Музичне сприймання набуває головного значення в підлітковому віці, самовираження через спів стає неможливим у зв'язку з мутацією голосу.

Пропоновані вправи з розвитку комунікативних навичок підлітків пов'язані зі сприйняттям музичних творів на уроках музичного мистецтва. Адже проблема розвитку комунікативних навичок учнів та набуття культури спілкування особистості загалом має бути одним із основних завдань у системі освіти. Відповідальність за розв'язання цієї проблеми покликані взяти на себе

саме вчителі, які викладають дисципліни мистецького циклу, оскільки мистецтво, з одного боку, виховує, а з іншого – є найпотужнішим джерелом емоційних впливів.

Ринок, пропускаючи широким потоком „продукцію” дуже різної якості, гостро ставить перед суспільством проблему оцінки ефекту психологічного впливу творів мистецтва на людину. Адже, якщо погодитися з думкою Л.Виготського про необхідність „визнання мистецтва суспільною технікою почуття”, то необхідно також визнати, що ця „техніка” здатна викликати цілу низку психологічних та соціальних змін.

Одним із перших проблему психологічного впливу мистецтва на людину розглядав Арістотель. Він описав ефект емоційного „очищення” – катарсису, який згодом став вважатися одним з головних механізмів впливу мистецтва. Відомими послідовниками цієї ідеї Аристотеля в психології мистецтва XX століття були З. Фройд, Л. Виготський, Д. Леонтьєв.

Фахівці з галузі спеціальної музичної освіти експериментально довели залежність розуміння задуму, художньої організації музичного твору від комунікативної позиції людини, яка сприймає музику. Ця позиція може бути егоцентричною (коли слухач навіть гадки не має, що він перебуває в ситуації спілкування і весь зміст контакту з твором, його розуміння обмежується для нього лише власними реакціями), ідентифікуючою (слухач ототожнює себе з автором, героєм твору, не усвідомлюючи своїх почуттів як окремих, індивідуальних) і позицією співвіднесення (слухацького сприйняття і авторської позиції).

Пропоновані завдання можна взяти за основу для особистої творчості вчителя як під час уроку музичного мистецтва, так і у психокорекційній роботі психолога. В якості музичного матеріалу обрано окремі п’єси з «Карнавалу» Р. Шумана, фортепіанного циклу «Картинки з виставки» М. Мусоргського, циклу «Пори року» А. Вівальді, ряд п’єс з «Дитячого альбому» П. Чайковського, інструментальні мініатюри композиторів-романтиків Ф. Шопена, О. Скрябіна, імпресіоністичні фортепіанні прелюдії К. Дебюссі, “танцювальні” твори М. Равеля, джазові імпровізації Л. Армстронга, Д. Еллінгтона, Дж. Гершвіна, О. Лундстрема. Головне, щоб музичні доробки були цікавими, корисними і доступними для учнів підліткового віку.

Групова дискусія “Музичний подарунок”

Мета: розвивати позитивне ставлення учнів один до одного, формувати у дітей самосприйняття через сприймання себе іншими, розвиток вербальних та невербальних способів спілкування.

Опис:

Варіант 1. З кількох музичних фрагментів треба обрати один для подарунка товаришу і, користуючись жестами, подарувати його. Умовний “іменинник” повинен відгадати, який саме музичний фрагмент йому дарують.

Варіант 2. Обрати для подарунка той фрагмент, який, на думку дарувальника, більше, ніж інші, сподобався б “іменинникові”. Обґрунтувати свій вибір.

Вправа "Впізнай себе"

Мета: розширювати уявлення про себе, власну індивідуальність і неповторність, сприяти саморозкриттю учасників.

Опис. Запропонувати для прослуховування дітям декілька характерологічно виразних музичних фрагментів, серед яких вони, можливо, знайдуть своє "віддзеркалення".

Обговорення проходить у руслі зіставлення себе реального зі своїм "дзеркальним" відображенням у музиці. "Що з того, що тобі притаманне, ти побачив у цьому музичному портреті? В якій мірі твоє музичне відображення було повним (чи весь ти в ньому відбився)? Що з того, що тобі притаманне і що ти хотів би побачити в музичному "дзеркалі", в ньому не відбито? Наскільки "дзеркало" було чітким (чітко чи розпливчасто було відбито в ньому твої особливості)?" та ін. Таким чином, задається комунікативна позиція співвіднесення.

Вправа "Музичний портрет"

Мета: спрямувати увагу учасників на розпізнання індивідуальних особливостей інших людей як підґрунтя для опанування позиції співвіднесення, розширити уявлення про себе на основі зворотного зв'язку (я в очах моїх товаришів).

Опис:

Варіант 1 (з одним музичним фрагментом). Тренер пропонує учасникам ознайомитися з емоційно чи характерологічно виразним музичним фрагментом, в якому, на його думку, "як у дзеркалі" можна знайти відображення одного з учнів. Треба впізнати, чий це музичний "портрет"?

Варіант 2 (з кількома музичними фрагментами). Тренер пропонує ознайомитися з кількома музичними "портретами", серед яких, на його думку, є такий, що дуже нагадує одного з учасників (назвати ім'я). Який це фрагмент?

У процесі обговорення (зазвичай групою) піднімаються питання: "Чи згоден ти з думкою однокласників, що обраний ними музичний фрагмент дійсно є твоїм віддзеркаленням?", **"**Чи збігається це з тим, яким ти бачиш себе?", "Думав ти про себе тими ж словами, що і твої товариші, коли розповідали про твій "портрет?" і т.д.

Коментар

1. Музичні твори, пропоновані учасникам, мають бути характерологічно виразними, а "портрет", що виникає після їх сприйняття, — емоційно нейтральним або ж позитивно забарвленим, щоб не стати причиною виникнення в учнівському середовищі конфліктних відносин.

2. Пропонуємо використовувати музику, виразну за передачею окремих емоційних станів, наприклад, фортепіанні п'єси Ф.Шопена та О.Скрябіна. З одного боку, це створює умови для більш тонкого розуміння людини, з іншого — повніше відтворює саму природу музичного мистецтва.

Вправа "Кого це нагадує?"

Мета: розширити спектр бачення учасниками людини через "ускладнення" емоційного змісту пропонованої для слухання музики, вчити дітей розуміти почуття інших, розвивати емпатію.

Опис. Запропонувати учасникам послухати музику і уявити, на кого із знайомих вона схожа, кого із свого оточення і коли вони бачили в стані, подібному до того, що передає музика. Діапазон залученої до виконання завдання музики може бути широким: від окремих п'єс з "Дитячого альбому" П. Чайковського до вишуканих інструментальних мініатюр композиторів-романтиків.

Коментар

1. Розширення кола осіб, яких діти "впізнають" в музиці (різних за віком, статтю, професією, досвідом і т. ін.), вводить учасників у світ "дорослих" почуттів. Це не тільки збагачує уявлення учнів про внутрішнє життя людини, а і є потенціалом для розкриття перспектив їх розвитку.

2. Не слід починати роботу з музичного твору, що за характером емоцій дуже далекий від реального досвіду підлітків, їм буде важко ототожнити його з певними знайомими.

3. Добираючи синоніми до тих простих епітетів, якими зазвичай користуються підлітки, коли розповідають про свої почуття, ми маємо можливість суттєво збагатити їхній словниковий запас у галузі емоційних проявів.

Групова дискусія "Хто саме?"

Мета: розвивати спостережливість, уміння аналізувати невербальну поведінку та викладати власну думку.

Обладнання: фотознімки декількох виконавців.

Опис. Учасникам пропонується послухати музичний фрагмент, зіставити його з фотознімками різних виконавців (приміром, фотографії диригентів Є. Мравінського та Є. Свєтланова) і висловити свою думку з приводу того, який із них більш співзвучний з прослуханою музикою.

Групова дискусія "З'ясуймо свої смаки" потребує досить багатої фонотеки.

Мета: розвивати усвідомлення неповторності та унікальності кожної людини, уміння висловлювати власну думку.

Музичний матеріал: запис музичного твору в різному виконанні.

Опис. Запропонувати учням прослухати один і той же музичний твір у різному виконанні. З'ясувати, кому яка інтерпретація сподобалась більше і чому. Корисним і доступним учням може бути зіставлення виконання народних пісень чи пісень минулих років сучасними естрадними співаками.

Обговорення може торкатися таких аспектів: наскільки учасники відчули відмінності у звучанні (інтерпретації) твору, обговорюється специфіка функції виконавця як інтерпретатора музичного матеріалу, іде дискусія з приводу музичних смаків та уподобань підлітків. Учасникам необхідно проаналізувати, зіставити обидва виконання і визначити своє ставлення до них: "Чому в тому чи іншому разі музика сподобалася більше?", "Чим можна пояснити ці розбіжності у звучанні одного й того ж твору?", "Чому однакові ноти виконавці "прочитали" по-різному?" "Яке виконання особисто більше до вподоби?"

Групова дискусія “Моє бачення”

Мета: навчити учнів будувати свої повідомлення послідовно та логічно; уважно слухати розмову; вживати слова, вимову, граматику і невербальні знаки відповідно до ситуації; аргументовано захищати власну точку зору; задавати влучні запитання з метою отримання необхідної інформації; правильно відповідати на запитання; уміти висловлювати іншим свої почуття.

Музичний матеріал: фрагмент, в якому втілення теми автором має суттєві відмінності від характерних учнівських уявлень на цю тему (в нашому прикладі це частина “Поет зима” з ораторії Г.Свиридова “Памяти Сергея Есенина”).

Опис. Учасники мають розповісти про те, якою на їхню думку, повинна бути музика на певну тему (про зиму). Вислухавши відповіді, вчитель (тренер) пропонує їм порівняти свої уявлення з тим, якою побачив зиму композитор. Виявлені інтерпретації наочно свідчать про розбіжності позицій слухачів і автора. Для посилення усвідомлення цього під час дискусії піднімаються наступні питання: “Чи можете ви перелічити співрозмовників у сьогоднішній бесіді?”, “Чи цікавою була для вас ця розмова? Чим?”, “Що ви можете розповісти про кожного із співрозмовників? Чому їхні уявлення виявилися такими різними?”, “Як збагатилися ваші уявлення про те, які почуття може викликати одна і та ж тема у різних осіб і від чого це залежить?” і т. ін.

Ступінь збігу очікувань підлітків і авторської позиції може змінюватися в залежності від музичного досвіду дітей і характеру завдання: від усвідомлення наявності різних позицій до більш тонкої їх диференціації. Не одержавши підтвердження своїм очікуванням, учні можуть конфліктно сприймати всю ситуацію (“музика неправильна”). Таких випадків не слід уникати, оскільки спільне вирішення конфліктів має бути поштовхом до особистісного розвитку підлітків.

І наостанок варто зазначити, що серед факторів, які забезпечують успішний розвиток комунікантів навчально-виховного процесу є: дотримання принципів гуманістичного навчання; використання різноманітних методів групової роботи (поведінкові вправи, рольова гра) й інтерактивного навчання (демократична дискусія); спільна діяльність вчителя й учнів, яка характеризується позитивними відносинами, участю у роботі групи, узгодженістю у діях, взаємодопомогою і зворотним зв’язком.

П.В. Побережний,
завідувач навчально-методичного кабінету фізики

ВИКОРИСТАННЯ ІКТ НА УРОКАХ ФІЗИКИ ТА АСТРОНОМІЇ

«У світовій освітній практиці інформаційно-комунікаційні технології розглядаються як якісно нові засоби поширення та акумулювання знань. При цьому актуальною є проблема їх раціонального використання у навчально-виховному процесі, управлінській діяльності, самоосвіті та під час підвищення кваліфікації педагогічних працівників. В умовах становлення і розвитку високотехнологічного інформаційного суспільства постає необхідність у стовідсотковому впровадженні у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів інформаційно-комунікаційних технологій». **(Концепція Державної цільової програми впровадження у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів інформаційно-комунікаційних технологій «Сто відсотків» на період до 2015 р.).**

Досягнення високої ефективності в навчально-виховному процесі - нелегке питання для кожного шкільного вчителя. Його успішне розв'язання визначає рівень майстерності педагога. Не завжди досить зацікавити учнів лише змістом предмета. Фізика і астрономія - це ті навчальні предмети, де наочність відіграє далеко не останню роль у становленні наукового світогляду учнів, у формуванні в їхній свідомості єдиної картини світу. Потрібно досягати глибокого розуміння учнями законів і процесів, які вивчаються в межах загальноприйнятих діючих навчальних програм. У цьому випадку використання технічних засобів (комп'ютер, мультимедійна дошка, відеомагнітофон, DVD) може бути досить ефективним. Загальновідомий рівень засвоєння учнями навчального матеріалу: те, що вони почули – запам'ятали 5%, прочитали – 10%, побачили – 30%, а побачили з поясненням -40%, групові дискусії – 50% і так далі (дані із встановленої вченими – педагогами «Піраміди засвоєння інформації учнями», яка визначає ступінь залучення учнів до процесу навчання).

Сьогодні, комп'ютер посів своє важливе місце не тільки вдома, але й у школі, він стає помічником у підготовці й проведенні уроків фізики та астрономії. З екзотики він перетворюється на досить ефективний засіб для організації й проведення уроку. Комп`ютер дає можливість вчителю фізики та астрономії продемонструвати саме ті явища природи, які ми побачити не можемо (явища макро- і мікросвіту або процеси, які швидко чи повільно протікають).

На сьогоднішній день існують навчальні комп'ютерні програми з фізики і астрономії, рекомендовані Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України (педагогічні програмні засоби «Фізика» - 7, 8, 9, 10, 11 класи, віртуальні фізичні лабораторії, електронні задачники, бібліотеки електронних наочностей з фізики і астрономії), які пропонуються для обов'язкового використання на уроках фізики і астрономії. Можна також використовувати

комерційні програмні засоби: «Новітня енциклопедія астрономії та астрології», «Атлас Сонячної системи», «Велика енциклопедія космосу», «Відкрита астрономія 2.0», «Астрономія» - повний мультимедійний курс від Руссобіт Паблішинг, «Всесвіт» - Оксфордська ілюстрована енциклопедія. Найкращим програмним засобом є «RedShift» (розробник Cinegram Medialnk). Варто зазначити: це комерційний програмний засіб, і він потребує для своєї роботи наявності оригінального компакт-диска. Програмний засіб «Stellarium» - віртуальний планетарій, доступний для безкоштовного використання та завантаження із сайта **www.stellarium.org.** Програма використовує сучасні графічні технології для реалістичного відтворення неба у режимі реального часу. Більш детально з цією програмою можна ознайомитися в газеті «Фізика» видавництва «Шкільний світ». При всіх перевагах «планетарію» Stellarium, найефектнішим програмним засобом при вивченні астрономії є Celestia (укр. Целестія) – програма для віртуальних мандрівок Всесвітом. Це вільно поширюваний програмний засіб, створений Крісом Лорелем у версіях для Windows, Mac OS X , Linux. Програму можна завантажити з сайта www.shatters.net/celestia/.

Всі ці вищезазначені навчальні програми логічно використовувати на таких етапах уроку: вивчення нового матеріалу (комп'ютерне моделювання астрономічних і фізичних процесів та явищ), закріплення отриманих на уроці знань (розв'язування задач, тестування), контроль знань учнів (виконання лабораторних, практичних, самостійних та контрольних робіт).

Як показали результати комплексних і тематичних вивчень стану викладання фізики та астрономії в закладах освіти області за 3 минулі навчальні роки, вчителі у своїй педагогічній діяльності використовують різні типи уроків і з року в рік ефективніше на них впроваджують сучасні комп'ютерні технології. Це уроки вивчення нового матеріалу, уроки-дослідження, уроки-комп'ютерних лабораторних робіт, уроки розв'язування задач, уроки-лекції, уроки-заліки, узагальнюючі уроки, уроки-ділові ігри, інтегровані уроки, уроки-семінари тощо. Застосування комп'ютерних програм дозволяє їм успішно об'єднувати уроки з використанням комп'ютерів зі звичайними уроками фізики та астрономії, що забезпечує своєчасне виконання навчального плану. А курси за програмою «Intel® – Навчання для майбутнього» дозволяють учителям фізики та астрономії організувати впровадження проектного навчання як одного з варіантів продуктивного навчання, метою якого є не застосування суми знань і не проходження освітніх програм, а реальне використання, розвиток та збагачення власного досвіду учнів та їхнього уявлення про світ. При цьому комп'ютер використовується на всіх етапах: від організації проекту до його захисту та демонстрації.

Алгоритм роботи над проектом

Етапи проекту	Діяльність учасників	Використання комп'ютера
Організація проектування	– Визначення теми й мети проекту; – формування проблеми; – гіпотези щодо її розв'язання	Комп'ютерна презентація вчителя

Планування діяльності в проекті	– Визначення джерел інформації; – опис бажаних результатів; – розподіл завдань	Інтернет-глобальні бази даних
Дослідження теми проекту	– Збір необхідної інформації; – аналіз зібраної інформації; – висновки, пропозиції	Пошуки та вивчення інформації за темою в Інтернеті
Результати	– Оформлення результату; – демонстрація результатів; – оцінка й підбиття підсумків	Презентації, публікації, веб-сайти, електронні посібники та портфоліо учасників проекту

Активно впроваджують ІКТ в навчальний процес вчителі фізики та астрономії загальноосвітніх шкіл і професійно-технічних навчальних закладів Гайворонського, Знам'янського, Кіровоградського, Компаніївського, Маловисківського, Олександрійського районів, міст Знам'янки, Кіровограда, Олександрії, Світловодська. Їх позитивний досвід дає можливість виокремити такі важливі аспекти комп'ютерної підтримки уроків фізики і астрономії:

1. Методика проведення уроків з використанням комп'ютера визначається рівнем професійної майстерності вчителя та змістом педагогічних програмних засобів (ППЗ) навчання, що забезпечують комп'ютерну підтримку.

2. Комп'ютер не може замінити вчителя. Використання комп'ютера дає можливість тільки зацікавити учнів, розбудити в них допитливість, завоювати їхню довіру, зорієнтувати увагу на ті або інші аспекти навчальної теми чи предмета, що вивчається, винагородити їх зусилля й змусити вчитися.

3. На уроках фізики і астрономії реальний експеримент необхідно проводити завжди, а комп'ютерну модель варто використовувати, якщо немає можливості показати дане фізичне чи астрономічне явище.

4. Попри всі видимі плюси і переваги методики використання ІКТ постійно необхідно пам'ятати давно відому істину: все добре в міру. Урок не можна перенасичувати. Матеріал, що викладається з використанням новітніх технологій, має бути строго дозованим. Завдання вчителя полягає в тому, щоб підтримати інтерес дітей до фізичних, астрономічних явищ та процесів тощо.

Сучасна молодь комфортно почувається і у Всесвітній мережі, користується комп'ютером як чимось звичайним, тому актуальність впровадження інформаційних технологій в освіті цілком об'єктивна.

Неабиякою підтримкою для тих шкіл, де мало або зовсім немає необхідного обладнання, є, крім вищеназваних програмних педагогічних засобів, навчальні й популярні сайти у Всесвітній мережі Інтернет. Вони дозволяють проводити як лабораторні роботи у віртуальній лабораторії, так і створювати вчителем до уроків фрагменти презентацій і мультиплікаційні відео. Будь-яку анімацію учні сприймають краще, ніж статичний малюнок. Анімації та відеофайли можна знайти на різних сайтах в Інтернеті і дивитися в он-лайн режимі.

Ось деякі з них:

http://www.fizika.ru/media/index.php?theme=01

http://anna.vega-int.ru/
http://physics.nad.ru/
http://somit.ru/#
http://obvad.ucoz.ru/index/
http://www.askskb.net/index.htm 1
http://www.askskb.net/optics.html
http://www.askskb.net/emwaves.html

Для створення презентації рекомендуємо використовувати матеріали таких Інтернет-сайтів:

www.krugosvet.ru
www.ru.wikipedia.org
http://ru.science.wikia.com
http://slovari.yandex.ru
http://www.astronet.ru
http: //safely. s-system. ru
www.class-fizika.narod.ru
http: //www.xrf.ru/xrays.htlm
http://elementry.ru/posters/spectum

1. Виртуальная физика [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://stratum.pstu.ac.ru/rus/products/vphysics/page2.html.
2. Живая Физика: Учеб.-метод.комплект [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.int-edu.ru/object.php?ml=3&m2=2&id=202.
3. Открытая Физика 2.5 (ч. I-II) [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.physicon.ru/coures/catalog/fag/op25/.
4. Шкільна фізика: Програмне забезпечення [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://sp.bdpu.org/software/.
5. Interactive Physics: [web]. – http://interactivephysics.design-simulation.com/IP/index.php.
6. Yenka's virtual labs: [web]. – http://www.yenka.com/science/

Корисну й цікаву інформацію вчителі фізики та астрономії зможуть одержати на таких інтернет-сайтах:

Острів знань (фізика): http://www.ostriv.in.ua
Острів знань (астрономія): http://www.ostriv.in.ua
Шкільна фізика: http://sp.bdpu.org/
Державна бібліотека України для юнацтва: для тих, хто хоче багато знати (фізика): http://www.4uth.gov.ua
Офіційний сайт МОНМС України http://www.mon.gov.ua
Портал про зовнішнє тестування http://www.useti.org.ua
Сайт Українського центру оцінювання якості освіти http://www.testportal.gov.ua
Інтернет - ресурси для уроку фізики. Основні освітні сайти Росії
http://lib.sowa.com.ua/pytivnuk_fizuka.htm
Сайти, присвячені астрономічній освіті http://www.astroosvita.kiev.ua;
www.levenhuk.com (робочий телефон 044-383-19-28); infuture.ru
Електронний помічник вчителя фізики http://www.vayu2006.ho.com.ua

«Єдність освіти й науки є провідним принципом державної освітньої політики» (Національна доктрина розвитку освіти України в XXI ст.).

На сучасному етапі інтенсивне впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у сферу освіти є національним пріоритетом.

На основі нових інформаційних і педагогічних технологій, методів навчання стало можливим змінити, причому радикально, роль вчителя, зробити його не лише носієм знань, але й керівником, ініціатором самостійної творчої роботи учня.

Сучасній школі потрібні вчителі, які здатні модернізувати зміст своєї діяльності шляхом творчого її удосконалення, використання досягнень науки і перспективного педагогічного досвіду. Сьогодні головним виміром якості функціонування освітньої системи має бути здатність молодого покоління повноцінно жити й активно діяти у новому світі, постійно самовдосконалюватись, адекватно реагувати на зміни, особливо у періоди технологічних та цивілізаційних проривів. Йдеться про кардинальні зміни технологій, інформації, знань, власне обставин життя. Тому класична передача знань учню не забезпечить його розвиток, майбутню конкурентоспроможність і успішність у ринковому суспільстві. Але для того, щоб готувати учня до інноваційного типу життя, слід і навчання зробити інноваційним за характером.

Описані підходи є кроком у цьому напрямку, який потрібно зробити, щоб рухатися далі, щоб прийняти історичний виклик XXI століття, націлювати уроки на майбутнє, навчати учнів новим способам мислення і діяльності, як на уроках, так і в житті.

Як зазначав провідний спеціаліст ЮНЕСКО Раджа Рой Сингх, «у процесі освіти ми вчились у минулого, намагаючись відтворити і відновити його: настав час учитись у майбутнього, випереджаючи його».

Необхідність застосування комп'ютерних технологій у сучасному навчальному процесі обумовлена очевидними тенденціями в освітній системі до більш повноцінного розвитку особистості.

Література

1. Газета «Фізика». – 2010. – № 32 (В-во «Шкільний світ»).
2. Фізика в школах України. – 2010. – №23-24 (видавнича група «Основа).

Л.А.Ткаченко,
завідуюча навчально-методичним кабінетом математики

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

Кожна цивілізована країна дбає про творчий потенціал суспільства в цілому і кожної людини зокрема. Усе це пов'язано з рівнем загальної освіти, увагою до розвитку творчих здібностей особистості, надання їй можливості виявляти їх. За умов модернізації системи національної освіти, піднесення ролі творчої особистості значної актуальності набула проблема роботи з обдарованими дітьми. Сучасна система освіти має забезпечити всі умови для всебічного розкриття потенціалу обдарованої особистості, створити такі можливості, щоб учень міг стати суб'єктом самовиховання, самоосвіти, саморозвитку.

Поліпшити роботу з обдарованою молоддю, підвищити якість природничо-математичної освіти – такі завдання поставлені в Указі Президента України від 30 вересня 2010 року № 926/2010 «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні».

Розв'язуючи поставлену проблему в області, використовують нові підходи в організації навчального процесу в старшій школі, зокрема, перехід від універсальної освіти до профільної. Загальною тенденцією розвитку старшої профільної школи є її орієнтація на широку диференціацію, варіативність, багатопрофільність, інтеграцію загальної й допрофесійної освіти. Метою цих процесів є виявлення, розвиток, стимулювання та підтримка обдарованої й здібної дитини. Діюча система профільного навчання в області реалізується через мережу гімназій, ліцеїв, колегіумів. Використовуючи можливості інваріантної частини навчального плану для більш глибокого вивчення тем з математики у загальноосвітніх навчальних закладах створено профільні та спеціалізовані класи, введено спецкурси, курси за вибором, факультативи тощо. Профільне навчання (природничо-математичний профіль) у 2011/2012 навчальному році здійснювалось у 70 закладах, охоплено 1843 учні. Поглиблено вивчають математику 1445 учнів у 25 школах області.

Загальна кількість дітей, які навчаються у профільних класах

№ п/п	Профільні напрями	2007/2008	2008/2009	2009/2010	2010/2011	2011/2012
1	математичний	162	228	142	618	946
2	фізико-математичний	859	1006	750	411	384

Відповідно до Положення про Всеукраїнські учнівські олімпіади з базових дисциплін, турніри, конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт та конкурси фахової майстерності (наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 22 вересня 2011 року № 1099) та листа Інституту інноваційних технологій і змісту освіти від 02.12.2011 №1.4/18-3860 «Про проведення ІІІ етапу Всеукраїнської учнівської олімпіади з математики»

черговий форум найкращих юних математиків області відбувся 22.01.2012 року на базі КДПУ імені Володимира Винниченка.

Олімпіаду проведено за єдиними рівневими завданнями, розробленими Інститутом інноваційних технологій.

Високого показника результативності виконання олімпіадних завдань з математики досягли учні міст Олександрії, Світловодська, Кіровограда та Знам'янки, а також, Гайворонського, Голованівського, Кіровоградського, Долинського, Компаніївського, Маловисківського, Новоархангельського, Добровеличківського, Устинівського районів.

Результати виконання завдань ІІІ етапу Всеукраїнської учнівської олімпіади показали, що в області не повною мірою використовуються можливості закладів освіти нового типу та класів з поглибленим вивченням математики щодо підтримки обдарованості дитини, розвитку математичного мислення.

Аналіз участі команд на обласному етапі олімпіади засвідчив загальне зниження якості математичної освіти в порівнянні з попередніми роками, хоча збільшилась кількість учнів, які обрали математичний профіль (50% - учні шкіл з профільним та поглибленим вивченням математики). Не виявляють належного рівня знань учні профільних класів та класів з поглибленим вивченням математики. Це свідчить про необхідність значної активізації роботи з обдарованими дітьми, підвищення якості підготовки учнів для участі в олімпіадах.

Традиційно високий рівень знань показують учні м. Олександрії. У 2010/2011 навчальному році серед переможців обласної олімпіади 32 % – олександрійські учні, у 2011/2012 році – 30%.

Професійно підходять до роботи з обдарованими дітьми вчителі математики ліцею інформаційних технологій, де створено цілісну систему, що дає можливість ліцеїстам постійно посідати призові місця на олімпіадах міського, обласного рівнів та брати участь у IV етапі.

З 26 по 30 березня 2012 року у Кіровограді відбулася LII Всеукраїнська учнівська олімпіада з математики. На Кіровоградщину завітали 172 учасники України з Полісся, Слобожанщини, Донбасу, Криму, Закарпаття, Центральної України, Галичини, Поділля і Прикарпаття та 10 учнів з Російської Федерації.

Нашу область представляли:

* Койда Василь - учень 11 класу спеціалізованого загальноосвітнього навчального закладу І-ІІІ ступенів № 3 м. Долинської;

* Рубаненко Роман - учень 10 класу ліцею інформаційних технологій Олександрійської міської ради;

* Гонтова Анастасія - учениця 9 класу НВК СЗНЗ І-ІІІ ступенів №26 м.Кіровограда;

* Павленко Роман - учень 8 класу ліцею інформаційних технологій Олександрійської міської ради.

На жаль, вони виступили не зовсім вдало. Для цього є як об’єктивні так і суб’єктивні причини:

1) в області відсутній відділ по роботі з обдарованою молоддю;

2) не створені спеціалізовані навчальні заклади для обдарованих учнів (з окремих предметів);

3) відсутні обласні літні учнівські школи з предметів природничо-математичного циклу, де працювали б фахівці, які є і були членами журі Всеукраїнської олімпіади з математики, провідні вчителі та науковці, які мають досвід з підготовки учнів до математичних змагань;

4) на недостатньому рівні в навчальних закладах області організоване профільне та поглиблене вивчення математики;

5) для проведення тренувальних зборів виділена мала кількість годин.

Аналіз розподілу призерів по регіонах України показує, що нова норма визначення призерів призведе до занепаду олімпіадного руху та роботи з обдарованими дітьми в багатьох регіонах, тому вкрай необхідно повернути норми визначення переможців і призерів за попереднім Положенням, тобто можливість визнавати призерами до 50 % від кількості учасників у кожній паралелі.

Важливу роль у підтримці обдарованої дитини, здатної до наукової творчості, відіграє Мала академія наук, яка сприяє розширенню світогляду учнів, розвитку інтелекту, творчих здібностей, залученню до науково-дослідницької діяльності. Серед різноманіття форм позакласної роботи слід відзначити шкільний клуб «Юний науковець» (Хащуватська ЗШ І-ІІІ ступенів), який 16 років очолює вчитель-методист, Відмінник народної освіти УРСР Пустовойт В.І. Основною метою роботи є виховання у школярів потреби безперервного вдосконалення і поповнення своїх знань з математики. Учні підтримують зв'язки із Західноукраїнською заочною математичною школою при Тернопільському педагогічному університеті. Семеро дітей закінчили її з відзнакою, три учні є призерами конкурсу - захисту науково-дослідницьких робіт в МАНі. Але, на жаль, даним видом діяльності можна охопити лише учнів 9-11 класів, до олімпіадних змагань долучаються учні 7-11 класів. Вчителі ж практикують різні форми роботи з школярами: традиційні і нетрадиційні уроки, лекції, диспути, конкурси тощо. Найпоширенішим конкурсом з математики є Міжнародний математичний конкурс «Кенгуру», який проводиться щорічно. Учні з другого по одинадцятий класи пробують свої сили у розв'язуванні нестандартних завдань. Методична цінність конкурсу полягає у використанні завдань шкільного курсу математики з різних тем програми, що дає можливість використовувати їх і на уроках, і на заняттях гуртка. Дані змагання допомагають вчителям математики формувати в учнів інтерес до предмета, заохочують їх до занять математики, а учням – підказують, як знайти баланс у процесі використання традиційних та новітніх джерел інформації.

Базові знання залежать від: кількості годин, виділених на вивчення математики; введення факультативів, спецкурсів, зокрема «Логіка»; підручників, за якими ведеться вивчення, та професійної майстерності вчителя. Для досягнення вищих результатів необхідно впроваджувати в роботу з обдарованими учнями сучасні технології навчання, оптимізувати індивідуальну

роботу, запровадити спецкурси та факультативні заняття з розв'язування олімпіадних задач, розширити мережу профільних класів та класів з поглибленим вивченням математики, з 2 класу ввести курс «Логіка».

При опрацюванні проблеми роботи зі здібними та обдарованими учнями рекомендуємо використати літературу:

1. Корецька Л.В., Постельняк А.І. Увага – обдаровані діти! Методичні рекомендації на допомогу організаторам роботи з обдарованими дітьми. – Кіровоград: В-во КОІППО імені Василя Сухомлинського, 2006. – 70с.

2. Як допомогти дитині стати творчою особистістю / Упоряд. Л.Шелестова. – К.: Редакції загальнопедагогічних газет, 2003.-112с. (Бібліотека «Шкільного світу»).

3. Психологічна підтримка творчості учня / Упоряд.О.Главник, В.Зоц. - К.: Редакції загальнопедагогічних газет, 2003.-128 с. (Бібліотека «Шкільного світу»).

4. Кульчицька О.І. Обдарованість: природа і суть //Обдарована дитина.- 2007. – №1.

Л.А.Ткаченко,
завідуюча навчально-методичним кабінетом математики

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ВПРОВАДЖЕННЯ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

Початок XXI століття означений складним пошуком нового світорозуміння, педагогічного світовідчуття у всьому світі. За умов змін в українському суспільстві особливого значення набувають питання формування нових життєвих стратегій, компетентності, конкурентоспроможності, посилення гнучкості та мобільності соціальної поведінки молодої людини. За таких умов як ніколи гостро стоїть завдання створення нової філософії освіти, відкритої до прагнень та розвитку життєвого потенціалу людини. На цій основі формується нова педагогіка – педагогіка компетентної людини. Більшість педагогів погоджується з фактом, що якість системи середньої освіти визначається тим, наскільки підготовлені до життя випускники школи. Що знання, вміння і навички, яких набувають учні в процесі вивчення шкільних предметів, не переходять автоматично в таку готовність. Саме компетентнісний підхід покликаний подолати прірву між освітою і потребами життя. Адже кожна людина повинна вміти працювати незалежно, самостійно розподіляти свій час, організовувати свою роботу, користуватися джерелами інформації, вибирати необхідну інформацію; мати почуття відповідальності, позитивну мотивацію до діяльності.

Тому для вчителів математики головним завданням є формування в учнів математичної компетентності як складової життєвої компетентності.

А для того, щоб у процесі навчання відбувалося постійне нарощування компетентності, необхідно забезпечити активну позицію учня в навчанні. Як зацікавити учнів, щоб підвищити рівень їхньої компетентності? Відомо, що будь-який урок — це складне педагогічне явище, витвір вчителя, на якому учні демонструють свої знання, уміння та навички.

Постають питання:

- Як домогтися того, щоб учні захопились математикою? Як навчити їх розв'язувати задачі? Як зацікавити дітей, привернути їх увагу до свого предмета? Звичайно, за допомогою того, що їм буде слухати найцікавіше, того, що вони будуть робити із задоволенням. Звісно, тільки якщо на уроках математики поєднати навчальну діяльність з ігровою, тобто, використовуючи дидактичні ігри. Таке поєднання забезпечує задоволення головних вікових потреб дітей у спілкуванні з однолітками та самоутвердженні й тому сприяє підвищенню рівня успішності у навчанні.

Грязнова Н.О впевнена, що гра та нетрадиційні типи уроків можуть стати одночасно й засобом самооновлення, самовдосконалення, до того ж й стимулятором доброго настрою. Гра допомагає виховувати в учнів дисциплінованість, доброзичливість, почуття відповідальності тощо.

Грязнова Наталія Олександрівна,
вчитель математики Ганнівської загальноосвітньої школи
І – ІІІ ступенів Новоукраїнської районної ради

У своїй роботі Наталія Олександрівна ставить наступні цілі і завдання педагогічної діяльності:

- Створення успішних умов для оволодіння математичними знаннями;
- Формування пізнавального інтересу до математики;
- Стимулювання розвитку природних задатків;
- Робота з обдарованими та здібними дітьми;
- Залучення школярів до самоосвітньої діяльності;
- Розвиток математичної компетентності.

Опрацювавши відповідний матеріал, вчитель звернула увагу на те, що ще в давнину привілеєм людини вважалося володіння математичними знаннями, а роль і значення математичної науки неоціненні, тому і зростають в сучасному житті. Школа мусить навчити кожного свого випускника знаходити шляхи до розв'язання проблем, формувати у школярів математичну компетентність. Саме розвиток у особистості життєво важливих компетентностей може дати людині можливості орієнтуватись у сучасному суспільстві, інформаційному просторі, швидкоплинному розвиткові ринку праці, подальшому здобутті освіти. Н.О. Грязнова вважає, що досягти цього можна застосовуючи в процесі викладання математики дидактичні ігри. Поєднання навчальної спрямованості та ігрової форми дозволяє стимулювати невимушене оволодіння конкретним навчальним матеріалом. Дидактичні ігри добре поєднуються із серйозним навчанням. Включення в урок ігрових моментів призводить до того, що процес навчання стає цікавим, захоплюючим, створює бадьорий, спрямований на роботу настрій, перетворює подолання труднощів на успішне засвоєння навчального матеріалу. Вчитель продумує доцільність використання дидактичних ігор на різних етапах уроку. Наприклад, під час засвоєння нових знань можливості даного методу значно поступаються більш традиційним формам навчання. Визначення місця дидактичної гри у структурі уроку і поєднання елементів гри з навчанням значною мірою залежить від правильного розуміння вчителем функцій дидактичних ігор та їх класифікації. Кожна група ігор є важливою складовою навчальної та позанавчальної діяльності.

Творчі сюжетно-рольові ігри в навчанні – не просто розважальний прийом чи спосіб організації пізнавальної діяльності. Гра «володіє» неабияким евристичним і переконуючим потенціалом.

Ігри-мандрівки мають характер географічних, історичних, краєзнавчих, дослідницьких «експедицій», які проводяться за книгами, картами, документами. У результаті гри в дітей зароджується теоретична діяльність творчого уявлення, що створює проект чогось і реалізує цей проект через зовнішні дії. Відбувається поєднання ігрової, навчальної і трудової діяльності. Учні багато й наполегливо працюють, вивчаючи за темою книги, довідники тощо.

Творчі, сюжетно-рольові ігри пізнавального характеру не стільки копіюють навколишнє життя, скільки є проявом вільної діяльності школярів, їхньої фантазії.

Дидактичні ігри вимагають від учнів уміння розшифровувати, розплутувати, розгадувати, а головне – знати предмет. Чим майстерніше складена дидактична гра, тим вміліше прихована дидактична мета. Оперувати вкладеними в гру знаннями учень вчиться невимушено, ненавмисне, граючи.

Будівельні, трудові, технічні, конструкторські ігри відтворюють професійну діяльність дорослих. Через них учні засвоюють процес творення, вчаться планувати свою роботу, підбирати необхідний матеріал, критично оцінювати результати своєї й чужої діяльності, проявляти винахідливість у розв'язанні творчих завдань.

Інтелектуальні ігри засновані на змаганнях, вони шляхом порівняння показують школярам, які грають, рівень їхньої підготовленості, тренованості, підказують шлях самовдосконалення, а отже, спонукають до пізнавальної активності.

Цінність ігрового моменту визначається не тим, яку реакцію гра викликає в учнів, а як ефективно розв'язуються задачі кожним її учасником.

Результативність дидактичних ігор залежить, по-перше, від систематичного використання; по-друге, від цілеспрямованості програми ігор у поєднанні зі звичайними дидактичними вправами. Наприклад, у розв'язанні проблеми розвитку, пізнавальної активності головним слід вважати розвиток самостійного мислення учнів.

Грязнова Н.О. створює групи ігор та вправ, що формують уміння виділяти основні, характерні ознаки предметів, порівнювати, об'єднувати їх; групи ігор на вироблення вмінь узагальнювати предмети за певними ознаками, відрізняти реальні явища від нереальних, порівнювати їх тощо.

Провідною ідеєю досвіду є впровадження на уроках математики дидактичних ігор як одного з методів досягнення того, щоб знання, яких набуває дитина, сприяли становленню її життєвої компетентності.

Кожна окремо взята гра чи ігровий прийом, чи ігрова ситуація виступає і засобом стимулювання учнів до математичної діяльності і сприяє створенню пізнавального мотиву та активізації мислення і посилює увагу до навчального матеріалу, підвищує працездатність та почуття відповідальності за результати своєї діяльності та діяльності колективу і головне - виступає одним з найефективніших методів розвитку математичної компетентності.

Моделюючи уроки математики з використанням дидактичних ігор, Наталія Олександрівна перш за все ставила собі запитання: «Що я хочу зробити? Чого я хочу досягти?», а потім думає: Як? Яким способом?

З уроку в урок складалася система роботи над проблемою, створювалися розробки уроків, виготовлявся роздатковий матеріал для проведення дидактичних ігор. Найцікавіше ж було втілювати свої розробки у практику під час проведення традиційних та нетрадиційних уроків.

Але повноцінні ігрові уроки – це рідкість. Наталія Олександрівна використовує ігрові елементи на різних етапах уроку, причому на уроках різних

типів, залежно від дидактичних завдань і способів організації навчальної діяльності, і вважає, що ігрова ситуація може бути найкращим початком уроку.

Приклади використання дидактичних ігор на різних етапах уроку математики.

Застосування дидактичних ігор на етапі організації учнів до уроку

Етап організації учнів до уроку – це так звана розминка, яка замінює організаційні моменти класичного уроку. Головна функція – створення на уроці сприятливого психологічного клімату. Пам'ятаючи про проблеми наступності у викладанні математик між початковою школою і середньою, у 5 класі Грязнова Н.О. розпочинає урок з наступних запитань:

- Який зараз рік?
- Скільки місяців має рік? Назвіть ці місяці.
- Який зараз місяць?
- Скільки днів у цьому місяці.
- Який сьогодні день тижня?
- Яке число?
- То яка сьогодні дата?

І лише після цього записують дату в зошитах. Такі бесіди для учнів початкової ланки є звичними. Їх можна розширювати питаннями : Який вчора був день? А який день тижня буде завтра? Яким днем починається тиждень?

Для урізноманітнення організаційного моменту вчитель використовує й інші прийоми. Наприклад, після привітання і слів «Розпочинаємо урок», запитує, що для учнів означає слово урок, а після того, як вислухає їх думки, пояснює, що для неї це не просто слово, бо вкладає зміст у кожну його букву. Наприклад:

У – успіх, Р – радість, О – організованість, К – кмітливість.

Бажає дітям працювати з радістю, бути організованими та кмітливими і показати неабиякий успіх у роботі.

Якщо це перший урок, то практикує і такий вид роботи:

- прикріплює на дошці паперове сонечко з промінцями і починає роботу зі слів: «Вас вітає сонечко. Сьогодні воно світить для тих, хто прокинувся ранесенько, вмив личко білесеньке, поспішив до школи на уроки, щоб у житті не мати мороки».

В старших класах часто пропонує девіз уроку чи пам'ятку, за якою працюватимуть .

Нерідко пропонує своїм вихованцям вибрати настрій для роботи на уроці: показує картки

Для урізноманітнення учні інколи малюють відповідні зображення за полем зошита на початку уроку, а потім – наприкінці. Це і зацікавлює учнів, і дозволяє підтримувати та контролювати їх настрій протягом уроку.

Застосування дидактичних ігор на етапі актуалізації опорних знань, перевірки домашнього завдання

Девіз етапу актуалізації опорних знань учнів та перевірки домашнього завдання: «Пробудіть, викличте зацікавленість, схвилюйте, спровокуйте учнів пригадати те, що вони знають». На цьому етапі відтворюються знання, вміння, потрібні для наступних етапів уроку, встановлюється рівень досягнень з теми. Оскільки знання, пов'язані з досвідом учня, запам'ятовуються краще та швидше, то створюються умови для « відкриття», самостійного добування знань, і за цих умов підвищується роль учня на уроці. Саме тому Н.О. Грязнова проводить на цьому етапі гру «Чи правильно каже вчитель?» На поставлені запитання сама дає відповіді (серед них - правильні та неправильні), а учні роблять певні рухи. Наприклад, якщо відповідь правильна, то плескають в долоні, якщо ні - тупотять ногами. Інколи змінює гімнастичні вправи, а завдання записує на дошці або проектує за допомогою кодоскопа. Інколи доручає учням складати вправи самостійно, пропонує гру «Хто швидше?»

Не залишається поза увагою гра «Допуск», проводячи яку право голосу вчитель надає кожному учневі. Задає запитання, на які учні відповідають по черзі, не встаючи зі своїх місць. Підніматися доводиться тільки тим учням, які не змогли відповісти на запитання. На цей етап добирає прості запитання, що вимагають, як правило, коротеньких відповідей на знання раніше вивченого матеріалу. Отже, після першого кола допуску в класі стоять лише кілька учнів, причому ні в якому разі не слід робити акцент на їхній невдалості. Потім пропонує класу не залишати товаришів у біді, кинути учням «рятівний круг» – поставити їм запитання, які вже звучали сьогодні. «Рятувальна операція» триває доти, доки кожен учень не дасть правильної відповіді. Така форма фронтального опитування має кілька переваг. По-перше, протягом 5-7 хвилин на початку уроку кожен учень «виступив», причому дав правильну відповідь, і це додає впевненості. По-друге, не пропала дарма домашня праця, і можна спробувати розвинути успіх. По-третє, коли всі допомагають тим, хто затримався на старті, в класі з'являється атмосфера єдності й доброзичливості. Нарешті, протягом цих 5 хвилин у класі звучить корисна навчальна інформація, необхідна для подальшого просування, причому звучить з вуст учнів, і її потрібно слухати.

Для створення педагогічних ситуацій, що стимулюють пізнавальну діяльність учнів, Наталія Олександрівна використовує ігрові прийоми і завдання, які сприяють вихованню в учнів зацікавленого і свідомого ставлення до процесу навчання математики, а також розвитку предметних компетенцій. Прикладом такої гри є «Математичне лото». Учні одержують картки «Математичне лото», в клітинках яких знаходяться завдання, що необхідно розв'язати. Розв'язавши відповідні завдання, накривають їх карткою, на звороті якої – буква. Таким чином, виконавши всі вправи учні одержують прізвище відомого вченого-математика. Найчастіше цю гру використовує у 5- 7 класах, адже дуже важливо на цьому етапі навчання не тільки дати дітям знання з математики, але й не відштовхнути школярів від неї.

Звичною для учнів є гра «Світлофор», яку проводять використовуючи сигнальні картки червоного та зеленого кольорів. При цьому вчитель формулює твердження (правильні і хибні), а учні піднімають на правильні твердження картки зеленого кольору, на хибні-червоного.

Під час вивчення теми «Подільність чисел» (6 клас) учні дописують цифри, граючи у гру «Допиши цифру».

Вчитель:

-В кожного з вас лежить на парті картка з числом 156…, в якому відсутня остання цифра. Допишіть всі можливі варіанти останньої цифри так, щоб:

I група- число ділилось на 2;

II група – число ділилось на 3;

III група- число ділилось на 5.

Обов'язковим є проблемне запитання, яке звучить після перевірки: Чому, кожна з груп дописала цифру 0. Чи не помилились ви?

- Отже, числа 2, 3, 5 є дільниками числа 1560. Як же буде називатися це число?

Майже на кожному уроці, не тільки під час актуалізації опорних знань учнів, а і на інших етапах уроку, педагог проводить гру «Доповни речення». Речення можуть бути сформульовані по-різному. Наприклад :

- *Числа, які мають більше, ніж два дільники, називають…*

- *Числа, які мають два різні дільники, називають…*

Цікавим для учнів є збір врожаю з математичного дерева. На так званих плодах червоного кольору – завдання високого рівня, оранжевого – достатнього, жовтого – середнього, зеленого – низького. Кожен школяр має можливість вибрати для себе завдання і розв'язати його.

Допомагають активізувати увагу учнів так звані «швидкі диктанти».

Від звичайних математичних диктантів їх відрізняють три особливості.

Перша – завдання не однакові за складністю, друга – спочатку темп диктанту повільний, потім прискорюється; третя – одночасно на дошках працюють двоє учнів. Це дає можливість перевірити свої відповіді. Як і завжди, за потребою, працюють консультанти.

Крім вищезгаданих ігор використовуються «Математичні турніри» та «Математичні поєдинки», які також цікаві для дітей усіх вікових категорій. Не залишаються поза увагою й «німі диктанти». Найчастіше вчитель використовує їх під час вивчення геометричного матеріалу: мовчки показує на картках малюнки, а діти записують зображене або результат, який потрібно знайти за зображеним.

Незамінною у 6-9 класах є гра «Хрестики - нулики». Грязнова Н.О. написала про цю гру в журналі «Математика» (2009, №8 – видавництво «Основа»).

Для проведення усного рахунку цікавою та захоплюючою є гра «Мовчанка». Учні мовчки складають і розв'язують приклад з чисел (на які вказує вчитель) і числа по центру, а вголос говорять тільки відповідь. В старших класах проводить «Аукціон». Це колективна гра, для проведення якої

завчасно готуються картки з написом, наприклад «ПА». Показуючи картки учням, говорить:

- Є математичні терміни, що починаються однаковими літерами, однаковими частинами слова. Наприклад, «ПА». Вам потрібно до даного «ПА» додати інші літери, щоб утворилися математичні терміни. Після утвореного терміна рахує до трьох, і за цей час учні повинні назвати інший термін. Останній термін визначить переможця. Після проведення гри обов'язково проводиться бесіда на повторення тих понять, що будуть використовуватися на даному уроці.

Вдалим використанням при вивченні теми «Паралелограм» є гра «Хокей». Для її проведення учням після вивчення вказаної теми даються завдання: скласти якомога більше запитань з теми. На наступному уроці вчитель об'єднує учнів у групи, визначає нападаючих, воротаря та захисників і починає гру: спочатку пропонує дати назви командам, а далі нападаючі задають по черзі запитання, захисники відповідають (відбивають шайбу). Вчитель - арбітр, тому контролює час гри, дотримання правил. Цікавими для учнів є ігри «Пінг-понг», «Ти мені, я тобі», «Плюс – мінус». До них учні готуються завчасно, складаючи запитання з теми, а потім задають їх один одному, кидаючи м'яч: хто кидає, той задає запитання; той, хто ловить – відповідає.

При вивченні у 6 класі теми «Множення та ділення раціональних чисел» доречною стає гра «Встав знак у таблицю».

Поєднуючи етапи актуалізації опорних знань учнів та повідомлення нової теми уроку, Наталія Олександрівна пропонує усно виконати завдання з карток та розшифрувати тему уроку. Дозволяє досягти бажаного результату під час усного рахунку і гра «Ромашка», на пелюстках якої записані завдання. При цьому діє операція «Взаємодопомога». Якщо хтось не може розв'язати завдання, то можуть допомогти ті, до кого звернеться учень

На уроках геометрії актуалізацію знань вчитель проводить у формі гри «Роздивимося під мікроскопом». Для кількох груп дітей готує задачу, у якій відсутнє запитання. Кожен учень має висловитися з приводу задачі, «роздивитися» її під мікроскопом. Досить звичними для учнів є ігри «Встав пропуски» чи «Знайди помилку».

Застосування дидактичних ігор на етапі орієнтації та мотивації навчальної діяльності

Даний етап передбачає постановку мети уроку, розвиток внутрішньої мотивації до вивчення конкретної теми та предмета в цілому. Адже навчальний матеріал засвоюється краще, якщо учні розуміють його конкретну практичну значущість для кожного з них, чітко знають, що вимагатиметься від них на уроці.

Методами активізації уваги школярів є мотивація, збудження інтересу, створення проблемних ситуацій, стимулювання. Під час проведення кожного уроку метод мотивації передбачає відповідь на питання « Навіщо мені це потрібно?» Мотивами вивчення математики є розвиток загальної культури, використання у практичній діяльності, продовження навчання, успішне

виконання тематичних оцінювань, домашніх завдань, державної підсумкової атестації, завдань ЗНО, вступних іспитів.

Інтерес – один з найбільш дійових мотивів навчання. Збудження цікавості до матеріалу, що вивчається, – найважливіший метод активізації уваги школярів, актуальний на всіх етапах уроку. Учні повинні усвідомлювати, що у вивченні математики не все цікаво, легко, багато чого потрібно взяти напруженням волі, працею. Сам по собі інтерес не виникає, математичні абстракції, суворість міркувань цікавлять не всіх. Бажано не розважати учнів, а зацікавлювати їх математикою. На своїх уроках Грязнова Н.О. використовує такі методи збудження інтересу:

- повідомлення про щось несподіване, незвичайне для учнів;
- звернення до досвіду учнів;
- використання цікавих задач та вдалих прикладів;
- розгадування кросвордів;
- складання математичних кросвордів;
- використання висловлювань відомих людей та створення таких висловлювань самими учнями.

Застосування дидактичних ігор на етапі пояснення нового матеріалу

На цьому етапі учень знайомиться з новою інформацією, аналізує, визначає особисте її розуміння. Етап передбачає розвиток уміння: працювати з інформацією, працювати самостійно, виділяти головне, суттєве, формувати компетентності учнів з предмета. У процесі роботи, на цьому етапі вчитель ставить перед собою мету: привчити учнів працювати самостійно в міру їх здібностей. Тільки в процесі самостійної діяльності в дитини можуть бути сформовані навички безперервного інтелектуального саморозвитку. Тому Наталія Олександрівна прагне, щоб учні заглиблювались в атмосферу творчості, пошуку нового. Створення такої атмосфери - справа складна, але необхідна. Насамперед на уроках створюються проблемні ситуації, щоб спонукати учнів до самостійного розв'язання. Відповідь на поставлене проблемне запитання відбувається під час вивчення нового матеріалу. Створення проблемних ситуацій, особливо в середніх класах, комбінує з грою.

Наприклад, на уроці геометрії у 7 класі під час вивчення теореми про суму кутів трикутника ставить запитання:

- Чи можна накреслити кут з градусною мірою 100°? А три таких кути? А чи можна накреслити трикутник, щоб кожний його кут був 100°? (Учні пробують практично розв’язати цю проблему та доходять висновку, що це неможливо). Чому?

-А які кути можна брати, щоб дістати трикутник?

Проблемну ситуацію створено.

На уроці математики в 6 класі, під час вивчення ознак подільності, проблемну ситуацію створює ставлячи ряд запитань та проводячи гру - експеримент:

- Чи можна, виконавши ділення у стовпчик, відповісти на запитання, чи ділиться число без остачі на 2, 3, 5, 9?. А чи можна відповісти на це саме запитання швидше, не виконуючи ділення?

Проводиться гра-експеримент: діти називають число, вчитель відразу відповідає на це запитання, а учні перевіряють ділення письмово. Чим же вчитель користується під час відповіді? Проблемна ситуація створена.

Дуже перспективним є застосування проблемних методів викладу нового матеріалу, коли вчитель формулює питання й пропонує учням, об'єднавшись в групи, спробувати знайти відповіді. Ігрова оболонка в цьому разі має, наприклад, вигляд експедиції (рятувальної, дослідницької, туристичної, наукової). Кожна група отримує маршрутний лист із вказівкою орієнтовного напрямку і стартового завдання. Завдання для поетапного рішення проблемної ситуації складаються вчителем заздалегідь, і вони мають різний ступінь складності. До мети учні можуть просуватися різними шляхами: або вибираючи багато простих завдань, або кілька складних. Розташування учнів, а також темп їхнього просування до мети фіксується на карті-схемі, що знаходиться на дошці. Періодично влаштовуються «привали», під час яких діти здійснюють допомогу тим, хто відстав. Група учнів, яка першою досягла мети, отримує той самий «коштовний вантаж» у вигляді високих оцінок. Але гра на цьому може не закінчуватися. Переможці ідуть до учасників , що залишилися на маршруті, й допомагають їм «дійти до фінішу». На завершальному етапі уроку обов'язково згадується суть проблеми, і групи обмінюються своїми баченнями її розв'язання. Ця гра потребує значної підготовки, але дає позитивні результати, адже знання, здобуті своєю працею, людина засвоює набагато краще, та й радість «відкриття» створює позитивні емоції, без яких неможливий продуктивний навчально-виховний процес.

В ігровій формі Наталія Олександрівна ефективно знайомить дітей з новим способом дії, пожвавлює процес тренувальних вправ. Так, діти 5-го класу із задоволенням виправляють помилки Незнайки, «розмовляють» з Чомусиком, вчаться в "лісовій школі" або діють разом з казковим героєм, виконуючи тренувальні вправи. Учні 5-6 класів знаходять виходи з числових лабіринтів, розв'язують ребуси, складають загадки. Усе це не тільки пожвавлює навчальний процес, а й запобігає втомі. Наприклад, відомий "Морський бій" розвиває увагу, кмітливість. У процесі гри учні краще й швидше засвоюють поняття декартових координат, переконуються, що положення точки на площині визначається за допомогою двох її координат. Але гра не повинна зводитися до «стрілянини» по клітинках: перш ніж зробити постріл, учні повинні дати відповідь на запитання.

Застосування дидактичних ігор на етапі первинного засвоєння нового матеріалу

На цьому етапі, особливо в 10-11 класах, Грязнова Н.О. пропонує гру «Похід за знаннями». Слова «похід за знаннями» означають пошук, дослідження, одержання нових знань. Це може бути «пошук перлини знань», «зоряний похід за знаннями» і т.д. Участь беруть дві команди, граючись у кілька етапів. Кожний етап – це окремий «Мікроконкурс» або окрема «Мікрогра». До наступного етапу можна переходити тільки з дозволу вчителя, який перевіряє правильність виконання попереднього етапу. Перемагає та команда, котра першою здобуде «перлину знань».

Для того, щоб діти із задоволенням ішли на уроки математики, великого значення Наталія Олександрівна надає відпочинку від будь-якого виду діяльності, проводячи автотренінги:

- Закриваю очі, розрівнюю спину, голову відкину трішечки назад, руки на коліна покладу й полину я в думках чарівних у казковий сад.

Для старшокласників кількість слів скорочено: «Закриваю очі, я відпочиваю, на хвилину розум від думок звільняю».

Застосування дидактичних ігор на етапі формування умінь та навичок учнів

На етапі формування умінь та навичок велике значення надається системі творчих завдань, що поступово ускладнюються. Так, наприклад, у кожному класі для закріплення відповідної теми пропонується гра «Математичне доміно». Її проведення зацікавлює учнів, заощаджує навчальний час, адже за короткий термін кожен гравець повинен розв'язати утричі більше задач, ніж під термін монотонної, одноманітної роботи на звичайному уроці. Учні проявляють ініціативу, самостійність у грі, виконана повністю робота постійно схвалюється, розвиваючи цим мотив обов'язку - необхідність доведення розпочатої справи до кінця.

Щоб учні свідомо засвоювали теоретичний матеріал, проводиться гра «Математичні карти», під час якої. не тільки перевіряються теоретичні знання учнів і організовується постійне повторення, але і ведеться тематичний облік знань, причому на гру потрібно не більше 5 хвилин. Для швидкого запам’ятовування формул використовується гра «Склади пазли». Для забезпечення глибокого засвоєння теми продуманою, логічно витриманою системою вправ вчитель дає можливість учням відчути необхідність використання набутих знань у процесі розв'язування задач практичного змісту. При цьому пропонуються вправи, які вимагають не лише знань, а й певних пошуків, роздумів, логічних міркувань, а також задачі на кмітливість, задачі з помилками в умові, задачі підвищеної складності. Так, вивчивши у 6-му класі тему «Координатна площина», проводяться змагання «художників». Щоб переплисти чарівне озеро, учні витягають «чарівні координатні сіті» й дивляться, хто до них потрапив. Для цього на координатній площині вони поставлять точки із зазначеними координатами, послідовно сполучать кожну точку з попередньою. У результаті утвориться фігура, яку слід розпізнати. Після виконання малюнків учні обмінюються зошитами для взаємоперевірки.

Після вивчення теми «Формули скороченого множення» (7 клас) для закріплення і перевірки знань учнів пропонується гра «Дивись, не помились». Учням у квадратики треба записати необхідні букви, символи, щоб рівність була правильною.

У 8-му класі, наприклад, на уроці з теми «Розв'язування квадратних рівнянь» учні збирають і опрацьовують «плоди геометричного дерева». На «дереві» завдання, записані у кружечку-початкового рівня, у прямокутнику - середнього рівня, в овалі - достатнього, у паралелограмі – високого.

А під час розв'язування вправ на тотожні перетворення виразів пропонується гра «Математична естафета». Пожвавлює роботу на уроці гра

«Кругові завдання». Щоб учні працювали в міру своїх можливостей, пропонуються диференційовані завдання. Не залишається поза увагою і гра у «Бінго». Для швидкої перевірки набутих умінь на уроці використовується гра «Лото». Заздалегідь готуються запитання, які учні можуть сприймати на слух, і картки, в яких записані відповіді на ці запитання і декілька «зайвих» даних. Таких карток можна виготовити кілька варіантів, але не менше двох. На уроці читаються запитання, а учні «закривають» (закреслюють) відповідь на картці. Щоб перевірити роботу учня, досить відслідкувати незакреслені дані на картці. Цікавою та незвичною є гра «Магазин». Один з учнів класу є «директором магазину», в який надійшов «товар»: запитання з предмета, що записані на дошці. Директор пропонує «продавцям» (іншим учням) прийняти товар (відповісти на запитання). А потім він сортує товар: вищий сорт – абсолютно правильні відповіді, перший сорт – неповні відповіді, другий сорт – відповіді з неточностями і брак-неправильні відповіді. Сам директор магазину також повинен відповісти на поставлене запитання. Може трапитися, що в ході «сортування товару» директор зрозуміє неправильність або недостатність своєї відповіді і скаже про це вчителю. У цьому випадку він заслуговує на високу оцінку.

Для учнів 9-11 класів звичними є «Прес-конференції», до яких вони готуються заздалегідь, адже знають, що прес-конференція – це колективна гра, в якій з учнів класу вибирають кілька осіб, що виконуватимуть ролі «академіків», «директорів», «відомих учених». Інші учні – «журналісти». Вони представляють якесь друковане видання або теле-радіопрограми. «Журналісти» ставлять запитання учасникам прес-конференції, а ті відповідають. Перед початком такого уроку вчитель перевіряє запитання для того, щоб вони відповідали темі, віку і рівню знань учнів. У грі оцінюються і правильність відповідей і слушність запитань.

Уроки закріплення отриманих знань і вироблення практичних умінь і навичок створюють сприятливі умови для навчальних ігор. Вони дають змогу обробити великий обсяг матеріалу, не перевтомлюючи учнів, і при цьому дозволяють учителю застосовувати різноманітні види навчальної діяльності, комбінувати індивідуальні, групові й колективні форми роботи в рамках тієї чи іншої гри. Усе розмаїття таких форм можна почерпнути в телевізійних іграх, наповнивши їх необхідним математичним змістом. Такі уроки або їх частини проводяться у вигляді ділової гри («Бізнес-гейм», «Аукціон»...), рольової гри (урок – суд, урок-презентація, казка, концерт, вікторина, репортаж тощо). Найбільші можливості для впровадження ігрових елементів у навчальний процес дають уроки узагальнення знань учнів, що передують, як правило, контрольним роботам. Ігри на таких уроках потрапляють на благодатний ґрунт знань, отриманих учнями під час вивчення теми. Це дає широкі можливості вчителю при проектуванні ігрових ситуацій ефективно перевірити рівень засвоєння теоретичного матеріалу, розуміння застосування базових знань в нестандартних ситуаціях, вчасно виявити та усунути прогалини в знаннях, розвивати самостійність та творчість учнів, систематизувати та узагальнити вивчений матеріал. Ігрову діяльність вчитель використовує і в актуальних

сьогодні проектних технологіях як для постановки питання дослідження, так і для захисту проекту. Наприклад, цікаво і яскраво разом з учнями 9-го класу провели захист проектів з теми «Піфагорові штани рівні на всі сторони»; а учні 10 класу висвітлювали результати своєї роботи з теми «Леонард Ейлер – видатний математик, фізик, механік, астроном». Діти не тільки показали результат дослідницької роботи, а й свої творчі здібності.

Застосування дидактичних ігор на етапі підбиття підсумків уроку

Це так званий етап рефлексії. Коли учень стає власником ідеї, інформації, знань, має можливість використати знання, обмінятися ними з іншими учнями, здійснити оцінку та самооцінку діяльності. На цьому етапі відбувається усвідомлення того, що було зроблено на уроці: демонстрація знань та того, як можна застосовувати знання; можливість замислитись над підвищенням якості роботи; можливість диференціації домашнього завдання, визначення необхідності корекції. На цьому етапі пропонується гра «Наповни кошик». Незамінною помічницею є також гра «Хто більше прочитає слів у слові?» Для її проведення дітям пропонується термін, з літер якого потрібно скласти інші терміни, пов’язані з математикою, не додаючи літер. Для урізноманітнення Н.О. Грязнова проводить гру індивідуально або об’єднує дітей у пари чи групи.

Значну увагу на уроках педагог приділяє розвитку уяви, нестандартного мислення і фантазії учнів. На уроках можуть бути присутні казкові герої Всезнайко, Незнайко, Буратіно, Мудра Сова, яким учні допомагають вийти із складної ситуації. Вони залюбки пробують себе в ролі консультантів, контролерів, знавців. Практикується проведення нетрадиційних уроків (подорожі, конкурси, математичні турніри). Особливо захоплюють учнів ігри, які розробляють вони самі за зразком телевізійних ігор: «Перший мільйон», « Що? Де? Коли?», КВК, «Аукціон» та інші. Цікаво проходять уроки - казки, коли учні допомагають казковим героям долати перешкоди. Учням пропонується самим складати казки. Наприклад, за тиждень до уроку діти одержують завдання скласти казку про центральну або осьову симетрії. Вона повинна мати математичний зміст. Найоригінальніші казки зачитуються на уроці.

У підлітковому віці спостерігається потреба у формуванні власного світогляду, прагнення бути дорослим; бурхливо розвивається фантазія та уява, спрямованість на самоствердження. Вирішенню цих завдань сприяють ділові ігри. Крім того, цей вид роботи стимулює творчу активність, з'являється потреба у здобутті нової інформації, формується вміння робити висновки й узагальнення, пропонувати конкретні рішення у розв'язанні тих чи інших питань. Саме тому в 9 - 11 класах проводяться «Дні дублера», «Уроки самоврядування».

Виробити в учнів уміння виступати перед аудиторією, формувати власний стиль мислення та аргументації, критично аналізувати їх відповіді чи визначати власні помилки у разі, коли виступ був непереконливим, можна за допомогою гри-конференції, уроку-судового засідання, які вчитель регулярно проводить в 10-11 класах. Пам'ятаючи про те, що вікторини сприяють поглибленню знань з навчального предмета, розвитку пам'яті, виявленню

найбільш ерудованих учнів, а підготовка запитань до вікторини – це один із важливих кроків у розвитку мислення та пізнавальної активності учня, постійно проводить уроки-вікторини та залучає дітей до складання завдань. При цьому ставить «пошукову» умову: укладачі повинні брати матеріал не тільки зі шкільного підручника.

Одне з провідних місць у навчальному процесі на сучасному етапі розвитку освіти належить комп'ютерно-орієнтованим технологіям навчання. Численне якісне програмне забезпечення, що ефективно використовується вчителем під час організації дидактичних ігор на уроках алгебри та геометрії в 7-9-х класах, сприяє вихованню інтуїції, розвитку евристичного мислення, фантазії, елементарних дослідницьких навичок, уміння оперувати образами, постійно захоплює гравця перспективою, швидкою зміною зображень, персонажів, прихованих стимулів. Найдоцільнішими для використання під час проведення дидактичних ігор на уроках алгебри та геометрії в 7-9-х класах є програми GRAN1, GRAN-2D, GRAN-3D, ТерМ VII. Проведення експериментів у середовищі названих програм під час дидактичної гри на уроках математики в 7-9-х класах сприяє вихованню в учнів математичної інтуїції, вміння аналізувати залежності між даними задачі. В умовах комп'ютерної підтримки навчально-пізнавальної діяльності Наталія Олександрівна проводить ігри пошуково-дослідного, творчого характеру, а також ігри, що передбачають унаочнення отриманих результатів. Саме тому вона практикує проведення інтегрованих уроків математика + інформатика. Розробка одного з таких інтегрованих уроків у 8 класі була опублікована у журналі «Математика» (2011, № 7 (595) – видавництво «Шкільний світ»).

Математика потрібна не лише в щоденному житті, а й у вивченні інших шкільних предметів. Відомості з історії математики, історичні задачі збагачують математику гуманітарним та естетичним змістом, розвивають образне мислення. Математика, розвиваючи логічне й системне мислення, у свою чергу посідає належне місце в історії, допомагає її краще зрозуміти. Звичайно, ми зустрічаємо на сторінках підручника історичні факти. Читаючи їх, дізнаємося про виникнення і розвиток математичних понять, виникнення і вдосконалення методів розв'язування задач. І все ж таки творчому вчителю тісно в межах того історичного змісту, що подається в підручнику. Грязнова Н.О. майстерно вплітає історичні мотиви у тканину уроку математики, примушуючи дітей дивуватися, думати і захоплюватися незвичайною історією цієї багатогранної науки, використовуючи при цьому різні форми викладу історичного матеріалу, починаючи від простих: бесіда вчителя, короткі повідомлення учнів на якусь тему, розв'язування історичних задач, розгадування софізмів, випуск стінгазет до більш глибоких і складних, таких, як історико-математична конференція, захист рефератів з питань історії математики.

Історія математики допомагає зрозуміти не тільки логіку розвитку предмета, але й показує яскраві приклади вчених, які подолали нелегкий шлях відкриття істини. Ще одним прикладом того, як можна навчати, не відлякуючи від математики, є інтеграція історичних знань і математичних задач,

пов'язаних з цими знаннями. Учням набагато цікавіше розв'язувати саме такі задачі. Особливо це стосується учнів 5–6 класів, які цікавляться історією. Щоб досягти максимального розвитку компетентності особистості щодо саморегуляції, самоосвіти та самовдосконалення й виховання відчуття постійної потреби до цього, Наталія Олександрівна залучає учнів до позакласної роботи з математики та участі у різноманітних математичних конкурсах, одним з яких є Міжнародний математичний конкурс «Кенгуру». Щоб підготувати учнів, майже на кожному уроці пропонує хоча б одне завдання на логічне мислення.

Серед основних завдань Грязнова Н.О. вбачає не тільки організацію діяльності учнів на уроці, але і вивчення її результативності. Тож, працюючи над проблемою «Особливості формування предметних компетентностей учнів шляхом впровадження на уроках математики дидактичних ігор», систематично порівнює активність учнів та рівень успішності до впровадження дидактичних ігор і після. Порівняння свідчить на користь застосування дидактичних ігор: зріс рівень активізації навчальної діяльності та пізнавальних можливостей школярів, позитивні зміни відбулися в активізації розумової діяльності на підставі підвищення інтересу до предмета, значно зріс рівень успішності учнів, спостерігається динаміка у розвитку умінь і навичок самостійної розумової праці учнів. Тобто ігрові моменти заслуговують на право доповнити традиційні форми навчання і виховання.

.

Т.В. Ціперко,
завідувач навчально-методичного кабінету хімії

СУЧАСНИЙ УРОК:КОМПЕТЕНТНІСНО - ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД

«*Розум полягає не тільки в знанні,*
але й в умінні застосовувати знання на ділі».
Аристотель

В умовах розвитку сучасної шкільної освіти навчання базується на засадах компетентнісно-діяльнісного підходу з урахуванням обов'язкових результатів (знань, умінь) учнів, що проявляються в різних видах діяльності (учень називає, наводить приклади, характеризує, визначає, розпізнає, аналізує, порівнює, співставляє, встановлює причинно-наслідкові зв'язки тощо) [1, с.1].

У Великому тлумачному словнику української мови термін «компетентний» трактується як відповідний, ***здатний***; фахівець, котрий має достатні знання в якій-небудь галузі, добре обізнаний з чимось і який має певні повноваження, повноправний; «компетенція» – добра обізнаність з чим-небудь або коло повноважень якої-небудь організації, установи, особи [2, с.454]. У світовій педагогіці поряд з терміном «здібності» вживаються як синоніми більш загальні поняття - «здатність» та «інтелект» [2,с.18].

В.Краєвський розрізняє терміни «компетентність» і «компетенція»; компетентність – поєднання відповідних знань і ***здібностей***, що дозволяє обґрунтовано висловлювати судження про певну галузь та ефективно в ній діяти. На підставі цього введено нове поняття «*освітні компетенції*» як складні узагальнені способи діяльності, що їх опановує учень під час навчання. Компетентність є результатом набуття компетенцій. Загальноосвітні компетенції потрібні не для всіх видів діяльності, в яких бере участь людина, а лише для тих, що охоплюють основні освітні сфери й навчальні предмети [5,с.20].

Здібність – це ***здатність*** людини на високому рівні виконувати якісь дії [3,с.18]. Здібності є психічними явищами, основою для набуття знань, умінь, навичок у процесі навчальної діяльності. Кмітливість, наполегливість, швидкість, саморегуляція, сенситивність, відповідальність, рішучість, спостережливість, комунікативність, активність – здібності (здатності), що під час навчання є чинниками результативної діяльності індивіда, підґрунтям для формування знань та вміння вчитися [4,с.416]. Важливе значення при цьому надається інтелектуальним здібностям (розсудку, розумінню), оскільки вони забезпечують успішне засвоєння теоретичного матеріалу та виконання над ним розумових дій. Інтелектуальні здібності (здатності) є пріоритетними, визначальними у навчанні та кінцевому його результаті.

Завдання школи – допомогти кожному учневі якомога раніше розпізнати свій інтелект (здібність, здатність) та спрямувати його діяльність на узгоджене використання інтелектуального потенціалу, забезпечивши високоякісне

навчання та формування ключових компетентностей (уміння вчитися, здоров'язбережувальна, загальнокультурна (комунікативна), трудова, інформаційна. Під час навчання *високих успіхів можна досягти за умови врахування* педагогом анатомо-фізіологічного, психічного і соціального напрямів розвитку особистості й організації самостійної діяльності школярів на уроці та після уроків.

За О.Савченко, «вміння самостійно вчитися зумовлене тим, як розуміють сутність навчання». **Навчання** – певний вид людської діяльності, який складається з двох взаємопов'язаних процесів: **викладання** й **учіння.** *Викладання* – діяльність вчителя, що полягає в постановці перед учнями пізнавального завдання; повідомленні нових знань; реалізації вимог діяльнісного навчання (способів учіння та пізнання), керівництві самостійною роботою школярів на уроці; перевірці, моніторингу якості учнівських знань, умінь та навичок тощо. *Учіння* – активна цілеспрямована діяльність школярів, спрямована на засвоєння знань, вироблення й удосконалення вмінь та навичок самостійно вчитися, процес набуття учнем предметних компетенцій та життєвих компетентностей, необхідних для життя в суспільстві [4,с.79].

Відомо, що ***навчальний процес*** відрізняється від ***процесу навчання***. Під поняттям «***процес навчання***» розуміють взаємодію вчителя та учня. Поняття «***навчальний процес***» охоплює всі компоненти навчання: діяльність викладача, методи й засоби, що використовуються, діяльність учня під керівництвом учителя на уроці та самостійно вдома.

Сучасні психологія та педагогіка характеризують навчання як взаємопов'язані, цілеспрямовані діяльності вчителя та учнів з опорою на мотивацію й постановку цілей, планування, організацію та його проведення, рефлексію й оцінювання результатів [3, с.37].

За А.Леонтьєвим, життя людини – це «система способів дій, що змінюють один одного» в процесі здобування знань. П.Гальперін розглядає знання як утворення, що виникають у результаті певних інтелектуальних дій. У процесі навчання вчитель шляхом підібраних завдань, застосовуючи прийоми, методи, оптимально поєднані форми роботи (індивідуальні, групові, фронтальні) спонукає учня до пошуку **системи розумових операцій** (***способу дій***) для їх розв'язання та забезпечує таким чином формування способів дій для вирішення проблем подібного типу. Учіння на основі поетапного формування розумових дій є конкретним прикладом реалізації діяльнісного підходу до навчання взагалі й учіння зокрема (Л.Виготський, П.Гальперін, А.Леонтьєв, Н.Тализіна, Л.Фрідман, Д.Ельконін).

А.Леонтьєв вважав, що структура діяльності людини складається з таких компонентів: потреба і мотивація, які визначають мету діяльності; дії, операції для досягнення мети; пізнавальні процеси, що здійснюються в процесі діяльності та сприяють розв'язанню поставлених завдань (мети).

О.Савченко доводить, що компоненти навчальної діяльності мають певну структуру, а саме: мотиваційна (ставлення до навчання), змістова (відомі й нові знання, вміння, навички), процесуальна (способи виконання діяльності на різних рівнях складності) [5,с.40]. Одночасно задіюються пізнавальна (відчуття,

сприймання, пам'ять, уява), регулятивна (увага, емоції і почуття, воля) та інструментальна (темперамент, здібності, характер) функції психіки людини, здійснюється міжсуб'єктне спілкування та забезпечується розвиток особистості.

В умовах діяльнісного підходу знання є складовою частиною вмінь. Знати – значить взяти участь в діяльності, виконати певні дії з опорою на конкретні знання. Перед сучасною школою стоїть завдання: під час навчального процесу формувати в учнів способи діяльності, які здатні використовувати задану систему знань у конкретній ситуації. Ефективність навчальної діяльності залежить від об'єму та динамічності способів дій. За дослідженнями П.Гальперіна, В.Давидова, Г.Костюка С.Максименка, Н.Тализіної, І.Якиманської виділено систему способів дій, необхідних для засвоєння термінів, понять, нового матеріалу, знань взагалі. Способи дій – це система орієнтувальних, виконавчих, контрольних операцій, зокрема: інтелектуальних (аналіз, синтез, порівняння тощо), репродуктивних, проблемно-творчих й дослідницько-пізнавальних з опорою на знання та знакові, вербальні засоби навчальної діяльності, спрямованих на розв'язання проблем і досягнення мети. На уроках хімії позитивного кінцевого результату можна досягти тільки через поєднання теоретичних знань і практичних дій.

Під час виконання хімічного експерименту в ході його *підготовчого (І) етапу* створюється проблема, розв'язання якої спонукає школярів до певних роздумів: учні підбирають хімічні реактиви, посуд, прилади, аналізують можливий процес хімічного дослідження, розмірковують над потенційними хімічними перетвореннями, фіксують прогнозовані продукти реакції, складають план проведення досліду та роблять відповідні висновки. *Виконавчий (ІІ) етап* забезпечує умови, в яких учасники *учіння* мають змогу виконати роботу, заплановану в І етапі, здійснити спостереження за проходженням хімічних реакцій, перевірити хід своїх суджень та співставити прогнози з реальним (дійсним) експериментом, визначитися в своїх прорахунках під час передбачення його наслідків. *Заключний (ІІІ) етап* допомагає учням порівняти результати І (уявного експерименту) та ІІ (дійсного експерименту) етапів, встановити їх співвідносність з метою досліду та зробити належні висновки [6,с.103].

Здійснюючи систему різноманітних способів дій з опорою на знання, школярі розвивають абстрактне мислення, просторову уяву, вміння конструювати, встановлювати причинно-наслідкові ланцюжки тощо.

В умовах компетентнісно-діяльнісного підходу під час навчального процесу формуються такі види учнівської діяльності, які вимагають певної системи знань та забезпечують їх застосування в конкретних життєвих ситуаціях. Завдання вчителя на уроці – підпорядкувати свою діяльність організації навчання школярів.

Так, учитель хімії комунального закладу «НВО «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №18 – дошкільний заклад – центр дитячої та юнацької творчості «Надія» Кіровоградської міської ради Кіровоградської області» Іванащенко О.А. свою діяльність спрямовує на забезпечення умов для формування та

розвитку предметних компетенцій, способів пізнавальної діяльності школярів, змістове наповнення урочної та позаурочної діяльності учнів, організацію та керівництво самостійною роботою школярів під час інтеграційного навчання: інтеграції сучасних технологій навчального процесу, змісту різних навчальних предметів (хімії, фізики, біології, географії, природознавства) та проблемно-пошукового навчання: застосування хімічного експерименту, проведення проблемних лекційно-практичних занять, пошуку інформації в мережі Інтернет, розробці та презентації проектів. З цією метою педагог розробила комплекс завдань для учнів 7-11 класів, робочі зошити з предмета, які використовуються під час колективної, групової та індивідуальної роботи. Основний акцент припадає на самостійну роботу школярів у процесі пошукової діяльності – розробці прикладних досліджень, презентацій, мінілабораторних дослідів, створенні проектів тощо.

Педагогічна технологія Олени Афанасіївни спирається здебільшого на активні форми та види роботи. Вивченню кожної нової теми передує виклад експрес-інформації про цікаві факти із життя вчених, хімічні речовини та їх вплив на екосистему планети. Наприклад, під час вивчення розділу органічної хімії школярі виголошують короткі доповіді та повідомлення про особливості застосування, промислове значення тієї чи іншої органічної речовини, що включена до змісту навчальної програми.

Ефективною є і форма «Хімічної розминки», проведення якої передбачає використання схем, малюнків, сигнальних карток, заздалегідь складених питальників тощо. «Хімічна розминка» допомагає не лише стимулювати навчальну активність класу, а й запам’ятати значний масив понять та їх знакове вираження (структури молекул, формули, покажчики валентності, класифікації). Як відомо, у структурі типової діагностичної картки на виявлення рівня навченості учнів перші питання носять репродуктивний (тобто механіко-відтворювальний) характер. Інформація саме такого типу формує перелік завдань «Розминки», неодноразово промовляється учнями вголос та графічно дублюється на дошці, сигнальній картці чи малюнкові. Таким чином, за результатами оцінювання тематичних контрольних робіт навіть слабкі учні в змозі виконати завдання першого (репродуктивного) рівня складності.

Приклади:

1. Назвіть речовини, якім відповідають названі формули:

N2, NH3, NO, NO2, HNO3, NH4Cl (тема «Елементи головної підгрупи 5-ої групи»).

2. Виберіть з переліку формули оксидів, кислот, основ, солей.

3. Яке відношення до нинішнього уроку має цей предмет? (під час вивчення карбонових кислот учням демонструється оцет, мило, а під час вивчення целюлози – вата тощо).

4. Відтворіть зміст інформації, що закодована у пропонованому опорному конспекті (тема «Алкіни»):

CnH2n-2

Ін(ин)

Sp-гібридизація

Реакції приєднання (H2, Cl2, HCl, H2O).

Особливо актуальною ця форма є на початковому етапі вивчення шкільного курсу хімії, у 7-му класі, коли індивідуальний досвід пізнання навколишнього порівнюється з науковою картиною світу, доповнюється та якісно перетворюється в системі її формулювань, понять та способів запису. Приміром, під час формування оперативної навички визначення валентності, а також складання формул за валентністю, педагог пропонує учням роботу із сигнальними картками. На картках різним кольором зображені символи елементів або груп атомів:

[Mg] [-OH]; [Fe (II)] [-Cl]; [Cu (II)] [O]

Завдання учнів – закінчити формулу і дати назву речовині сполуки, отриманої способом складання. Застосування такої форми є більш ефективним, ніж звичайна робота з дошкою. Сигнальні картки, таким чином, виконують роль своєрідного тренажера пам'яті, допомагають опанувати значний об'єм нових символів та формул хімічних елементів.

Вчитель практикує і проведення тривалих проектних досліджень. Наприклад, в 11-му класі, під час вивчення теми «Спирти», учні протягом місяця працювали над проектом, який стосувався проблеми алкоголізму і складався з таких розділів:

I. Добірка та систематизований опис документальних матеріалів, а саме:

- газетних вирізок;
- статей, що розкривають картину соціального бачення проблеми;
- стислі описи її розгляду в ЗМІ;
- пропозиції громадських організацій;
- інтерв'ю;
- матеріалів анкетування;
- малюнків та фотографій.

II. Демонстрація (включає частини опису проекту та сценарій презентації).

Готуючи колективне дослідження, старшокласники дістали можливість випробувати себе в «дорослих» ролях журналіста, оператора, режисера, редактора та художника: брали інтерв'ю у лікаря-нарколога, проводили опитування перехожих на вулиці, підготували яскраві відеоролик та плакат.

Повсякчас інтерес до вивчення свого предмета О. А. Іванащенко забезпечує за допомогою дидактичних ігор (кросвордів, ребусів, ситуативних задач тощо). Ігрова діяльність сприяє вивільненню думки, емоційному розкріпаченню учнів на уроці, стимулює пошук міжпредметних зв'язків з біологією, географією, фізикою та відсилає до чуттєвого досвіду кожного вихованця.

Організовуючи навчальну діяльність школярів в умовах компетентнісно-діяльнісного підходу, вчителі хімії вивчення предмета спрямовують на розвиток мислення (словесного, образного, конкретного, абстрактного). Зокрема, вчитель хімії навчально-виховного комплексу «Гімназія – загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №4» Світловодської міської ради Голобородько С.В. на своїх уроках проводить дослідження властивостей речовин на основі їх порівняння з раніше вивченими та з опорою на лабораторний дослід. Такий підхід забезпечує

організацію процесу учіння під кваліфікованим керівництвом учителя та сприяє виробленню в учнів умінь спостерігати, співставляти, узагальнювати, самостійно робити висновки (логічно мислити). Слід віддати належне загальноосвітнім навчальним закладам, які намагаються приділяти певну увагу учням, що бажають вивчати хімію більш розширено, виділивши години на проведення факультативів. Зокрема, у загальноосвітній школі І-ІІІ ступенів №8 Світловодської міської ради в умовах роботи факультативу (керівник Радченко Т.В.) для восьмикласників стала доступною тема « Хімія і довкілля», що допомагає поглиблювати знання учнів про застосування хімічних речовин в побуті, сільському господарстві, промисловості, їх вплив на оточуюче середовище та вибір альтернативних шляхів збереження екологічно чистого навколишнього середовища. В загальноосвітній школі
І-ІІІ ступенів №10 Світловодської міської ради на заняттях факультативного курсу з проблеми «Розв'язування задач» (керівник Слюсар Л.М.) десятикласники виробляють уміння застосовувати набуті знання на практиці, визначаючи масу реагентів та продуктів реакції, кількість речовини, необхідної для добування певного об'єму іншої, навчаються встановлювати генетичні зв'язки між класами органічних та неорганічних сполук тощо. Одинадцятикласники, працюючи над проблемою «Розв'язування задач підвищеної складності», поглиблюють хімічні знання, розв'язуючи завдання та вправи високого рівня.

Педагоги для навчання школярів на уроках хімії через компетентнісно-діяльнісний підхід (відповідно до матеріальної бази шкільних навчальних кабінетів хімії) створюють умови для інтелектуального, соціального, морального становлення особистості школярів та досягають позитивних результатів у знаннях учнів.

Учитель хімії Олександрівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Маловисківської районної ради Березовська А.М. під час формування в учнів поняття про хімічні властивості речовин особливу увагу націлює на очікувані результати, яких вони мають досягти в процесі уроку. Такий підхід сприяє до участі школярів у різноманітних формах навчання (індивідуальній, колективній, фронтальній), що допомагає виробляти в учнів самостійність в оцінюванні хімічних властивостей простих і складних речовин та складати відповідні рівняння реакцій; пояснювати електронну сутність взаємного впливу атомів у молекулах, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між будовою та властивостями речовин, обґрунтовувати їх застосування на основі будови молекул тощо.

Учителі ліцею інформаційних технологій Олександрійської міської ради Бутрименко О.М. та Шульга Р.Ю. в своїй роботі використовують можливості інформаційно-комунікаційних технологій, що є однією із складових сучасного уроку, зокрема під час проведення інтерактивних експериментів, лабораторних і практичних робіт у віртуальному середовищі. Це дає можливість задовольнити індивідуальні потреби класу та відпрацювати елементи всіх компонентів роботи на уроці: ознайомлення з метою, технікою безпеки та порядком виконання роботи, підбір необхідних реактивів та обладнання,

порівняння, аналіз, висновки. Така методика сприяє взаємному збагаченню учнів знаннями, організовує їх спільні дії, спілкування, взаєморозуміння та рефлексію, формує ставлення школярів до власних дій, активізує навчальний процес. Використання ІКТ на уроках хімії дає доступ до довідникових матеріалів, що сприяє формуванню інформаційної компетентності учнів. Здійснюючи систему різноманітних способів дій з опорою на знання, школярі розвивають абстрактне мислення, просторову уяву, вміння конструювати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, оволодівають найбільш продуктивними методами навчально-пізнавальної діяльності, навчаються вчитися.

В умовах реформи системи освіти в Україні вчителі хімії загальноосвітніх навчальних закладів області зобов'язані звернути увагу на формування та розвиток особистості учня. Для реалізації Державних стандартів хімічної освіти та застосування нових програм і підручників рекомендуємо:

1. Опрацювати:

- наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 01.02.2012 №93 «Про розроблення Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладі ІІ ступеня»;
- матеріали фахового журналу «Біологія і хімія» №4 2012 року.

2. Впроваджувати в роботу:

- інформаційно-комунікаційні технології;
- самостійну діяльність учнів (випереджувальні завдання);
- стимулювання учнів до пошуку та використання додаткової інформації;
- залучення учнів до роботи консультантами, що підтримує самоосвітній тонус.

3. Проводити:

- моніторинг якості освіти учнів як невід'ємну складову формування компетентностей.

Література

1. Критерії оцінювання навчальних досягнень школярів.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови. – К.: Видавничий центр «Просвіта», 2005
3. Підласий П.І. Настільна книга вчителя. – Х.: Вид. група «Основа», 2009.−360 с. − (Серія «Настільна книга»).
4. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. – К: Видавничий центр «Академія», 2000. – 544; с. (Альмаматер).
5. Бібік Н.М., Ващенко Л.С. та ін. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. – К.: ВАТ «Книжкова друкарня наукової книги», 2004. – 112 с.
6. М'ясоїд П.А. Загальна психологія: Навчальний посібник. – К.: Вища школа, 1998. – 479 с.
7. Мантула Т.І. Моделювання процесу навчання в контексті діяльнісного підходу: [науково-методичний посібник]. – Кіровоград, 2009.

С.М.Литвин,
завідувач навчально-методичного кабінету біології

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ КУРСУ ШКІЛЬНОЇ БІОЛОГІЇ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ

Динаміка змін розвитку суспільства, науково-технічний прогрес диктують потребу приведення рівня освіти громадян у відповідність до вимог часу. Одвічний конфлікт між новим і старим відіграє позитивну роль як двигун оновлення. Глобальне зростання ролі інформаційного середовища ставить більш жорсткі вимоги до кожного. Аутсайдер "інформаційної гонки" вже є не просто людиною старомодною, а й відсталою! До того ж наслідки нашої фрагментарної освіти (нехай навіть і вищої, проте несистемної) проявляються у поступовій втраті кваліфікації фахівця, депрофесіоналізації. Втрата професійних рис викидає людину за рамки оптимуму соціального комфорту, є причиною втрати здоров'я. Загострюють процес втрати професійних якостей незнання сучасних технологій, невміння володіння комп'ютером, офісною технікою. Людина втрачає риси конкурентоздатності, віру в можливість кращого життя, зневірюється в доцільності боротьби за свої права. Перемагає апатія. Серед молоді поширюються так звані "соціальні хвороби", які є неминучими симптомами деградації суспільства. Вкрай необхідні зміни!

Зміни на краще в суспільстві можливі лише за умови реформування системи освіти, зміни освітньої політики. Інтеграція і глобалізація соціальних, економічних і культурних процесів, які відбуваються у світі, перспективи розвитку української держави на найближчі два десятиліття вимагають глибокого оновлення системи освіти, зумовлюють її випереджувальний характер. Слабким місцем нашої школи є не сформованість у частини її випускників належного рівня національної свідомості, достатньої життєвої компетентності, соціального розвитку, необхідної комп'ютерної грамотності, уміння опрацьовувати інформацію, володіння іноземними мовами. Недоліком загальноосвітньої підготовки залишаються недостатні вміння учнів вільно використовувати здобуті знання для розв'язання практичних завдань, аналізу нестандартних ситуацій. Зміст шкільної освіти переобтяжений надмірним фактологічним матеріалом, містить відомості, які не мають суттєвої загальноосвітньої цінності, його склад і структура недостатньо враховують необхідність диференціації навчання залежно від нахилів, здібностей, життєвих планів школярів.

Від рівня розвитку освіти залежить соціальний статус країни, рівень її економічного розвитку, оборонний потенціал й авторитет у світі. Цим пояснюється нагальна потреба трансформації системи освіти.

Без бачення кінцевого результату реформ, діагностики й всебічних прогнозів ефективності змін за них і не варто боротись. Національною доктриною розвитку освіти, законом України "Про загальну середню освіту" визначено курс на реформування системи освіти. Розроблено концепцію освіти

майбутнього, яку було офіційно затверджено спільною постановою колегії Міністерства освіти і науки України та президії Академії педагогічних наук України (22 листопада 2001 року, постанова № 12/5-2). Як узагальнення матеріалів названих документів та коментарів до них основними напрямами реформування змісту загальноосвітньої підготовки визнано:

- *створення єдиної системи безперервної освіти;*
- *зміщення акценту в принципах навчання з суб'єкт - об'єктних відносин на суб'єкт - суб'єктні;*
- *гуманізація й демократизація навчальних відносин;*
- *зміна змісту освіти;*
- *посилення пріоритетності рівня освіти в суспільстві;*
- *впровадження сучасних технологій навчання.*

У зв'язку зі зміною методологічних парадигм вивчення природничих наук у загальноосвітніх навчальних закладах, зростання ролі біології у вихованні в учнів екологічної культури, системного мислення, необхідністю формування стратегії поведінки людини в біосфері особливого значення набуває оновлення змісту біологічної освіти.

Біологічна освіта має сприяти: становленню загальної культури школяра, вихованню особистості, яка усвідомлює власну відповідальність перед суспільством за збереження життя на Землі, формування екологічної культури; зміцнення духовного і фізичного здоров'я кожної конкретної людини. Навчально-виховний процес має базуватись на засадах природовідповідності, задоволенні природних потреб у пізнанні світу, законів довкілля. Він повинен задовольняти умови розвитку у школярів ключових компетенцій, яких потребує сучасне життя. Через знання закономірностей класичної біології випускник школи асоціативно повинен усвідомлювати особливості протікання психічних, нервових і фізіологічних процесів в організмі людини. Сприймати закономірності поведінки суспільних і гуртових тварин як модель поведінки людського суспільства, прогнозувати агресивність, небезпеку, адекватно вести себе в природному середовищі. Знання будови ВНД і фізіології вищої психічної діяльності мають бути провідними в орієнтації щодо вибору майбутньої професії, розвитку комунікативних рис, виробленню конкурентоздатності. Одним із найважливіших шляхів поліпшення якості шкільної біологічної освіти є забезпечення її практичної спрямованості, переорієнтація цілей освіти на особистість школяра, підготовку його до активної участі у житті суспільства. Зміст природничої галузі освіти закладає підвалини формування наукового світогляду і стилю мислення, є основою розуміння сучасних технологій і виробництв, розвитку екологічного мислення.

Українська школа будується на принципах єдності і варіативності. Єдність школи передбачає спільність мети і завдань кожного з її ступенів, наступність і взаємозв'язок між ними, надання усім дітям однакових стартових умов у здобутті загальної середньої освіти незалежно від типу навчального закладу, соціального становища батьків. Будь-яка школа України функціонує як українська національна школа, виховуючи свідомих громадян української держави незалежно від мови навчання і підпорядкування закладу. Середня

школа є невід'ємною ланкою системи безперервної освіти і забезпечує рівень загальноосвітньої підготовки, достатній для подальшого здобуття освіти на наступних її етапах.

Варіативність школи на противагу її жорсткої унормованості, уніфікованості означає визнання правомірності різних шляхів реалізації єдиної мети і завдань шкільної освіти на основі функціонування різних типів загальноосвітніх навчальних закладів, застосування різних педагогічних систем і педагогічних технологій.

Проте якими б високими не були результати навчання, знання, отримані як короткотривала акція (школа, ВНЗ курси), повинні поповнюватись. Для цього:

- дитину слід активно залучати до контактів з першоджерелами наукової інформації. Це консультації науковців, зустрічі з викладачами вищої школи, дослідницька робота в МАН, ознайомлення з документальними фільмами, які представляють результати наукових досліджень. Шкільна біологічна наука має бути близькою до дорослої. На уроці повинні звучати наукові сентенції, філософські концепції, сучасні наукові гіпотези. Бажано мотивувати учня до застосування в його відповіді елементів наукового стилю мови. Структурування навчального матеріалу повинне базуватись на застосуванні загальних філософських принципів: матеріальної єдності світу (цілісності природи), всезагального зв’язку (взаємозв’язку й взаємозумовленості), розвитку (еволюції). Знання принципів біологічного пізнання допоможуть вчителеві науково обґрунтовано визначати структуру змісту навчання. Слід довести прописну істину - *лише один шкільний підручник не може бути джерелом якісних знань школяра*. Повноцінні знання містять в собі джерела наукової літератури, Інтернет-інформація, підручники для студентів, науково-пізнавальні видання. В структурі уроку слід виділяти програмний і позапрограмний матеріали, чітко відмежовувати один від одного. За умови повного розкриття учнями теми за змістом підручника, доцільним буде запитання вчителя: "А хто володіє більш детальною інформацією на означену тему?" В разі отримання відповіді, учня слід відзначити;

- всебічно заохочувати учнів до самоосвіти, яка має стати для них основним джерелом знань. Самоосвітня діяльність базується на самостійній роботі учнів з підручниками, першоджерелами, Інтернет - сайтами. Це непроста задача – навчити учнів роботі з першоджерелами. Вони повинні уміти виділити головну лінію теоретичних посилань автора, користуватись довідковою літературою, словниками. Для прикладу - учасниками заключного етапу з біології є учні, які досягають високого рівня знань за рахунок самоосвіти. Заслугою кращого вчителя є уміння організувати самостійну роботу вихованця, допомагати йому в підборі джерел інформації, консультувати, заохочувати;

- залучати учнів до участі в різноманітних формах позашкільної й позаурочної освіти. Цей напрямок системи безперервної освіти в країні розвинений слабо. Він передбачає участь учнів в мережі позашкільних закладів: еколого-натуралістичних центрів, різних клубів біологічного спрямування

(фелінологів, кінологів, орнітологів, акваріумістів та інших). В багатьох школах як форма позаурочної роботи створюються клуби й гуртки. Участь дитини в роботі гуртків й клубів природничого спрямування сприяє покращенню ефективності навчально-виховного процесу, розширенню загального кола знань й вподобань, вихованню громадянської позиції. Якомога більше уваги слід надавати розвитку в країні таких форм позашкільної освіти, як робота бібліотек, закладів культури (театрів, кіно, цирку), наукових установ (планетаріїв, ботанічних садів, дельфінаріїв тощо), залучати до них учнів.

Реформування шкільної освіти покликано зробити її більш якісною та доступною для учнів. Доступність освіти сприймається не лише як рівне право кожного на навчання, а й застосування в навчанні прийомів та засобів, зрозумілих для пересічного учня. Для цього слід:

- добитися зміщення акценту в принципах навчання з суб'єкт - об'єктних відносин на суб'єкт - суб'єктні. В усвідомленні педагога ці слова повинні пройти як девіз: *учень - активний суб'єкт процесу навчання, як і вчитель.* Навчальні відносини між педагогом і учнем повинні базуватись на засадах партнерства, співпраці. Навчання особи як об'єкта цього процесу має передбачати силові й примусові дії, що подавляє її волю, свободолюбство, віру в правду. Учень же як суб'єкт навчання активно визначає для себе цілі, завдання, з допомогою вчителя вибирає оптимальні шляхи;
- доступності навчального матеріалу сприяє застосування аудіовізуальних засобів: відеодемонстрацій, схемних презентацій, анімацій, фільмів тощо. Увесь час уроку, який відводиться на вивчення нового матеріалу, повинен мати характер спостереження, порівняння, аналізу. Уроки біології повинні будуватись як уроки - експедиції, подорожі, в ході яких учень через спостереження відкриває для себе закономірності природи;
- важливим чинником формування партнерських довірливих стосунків між вчителем та учнями є уміле використання системи оцінювання. Оцінка відіграє багатогранну роль, констатуючи рівень знань, активності, старанності, зацікавленості учня, мірилом його загальних навчальних досягнень, сигналом зворотного зв'язку, чинником, регулюючим темп і рівень складності пояснюваного матеріалу. Оцінка є зв'язуючою ланкою між школою та батьками, вагомим стимулом для дитини. Тому будь-яка форма прояву активності дитини на уроці повинна вилитись в оцінку. Ситуація, коли на запитання вдома учень розповідає: "Я відповідав, але оцінки мені не поставили…", не завжди працює на авторитет вчителя. Якщо дитина виявила бажання відповідати, їй необхідно допомогти довести відповідь до кінця, задати допоміжні питання. Ситуація, коли вчитель, опитуючи учня, ставить перед собою за завдання довести, що учень не готовий до уроку, може мати місце як виняткова. Вчитель повинен виходити з установки на краще. Дуже важливо - демонструвати учневі хід заробляння ним оцінки, вдалі й невдалі етапи виступу. Оголошуватись оцінка повинна з умовою повної аргументації відповідності її критеріям;
- важливим завданням, яке б стимулювало самоосвіту школярів, є завдання навчити їх навичкам самостійної роботи з джерелами інформації.

Початковим етапом є навчання роботі з підручником. Необхідно звернути увагу на прийоми роботи з ним. В основній школі часто використовують прийоми коментованого читання, складання плану прочитаного, вибіркове читання тощо. У старшій школі на основі опрацьованого тексту доцільно складати порівняльні характеристики, робити узагальнення та висновки. Учні можуть самі складати тестові завдання до кожної із тем, давати рекомендації з розширення змісту параграфа. Така робота сприяє розвитку логічного мислення, аналізу та синтезу, вмінню знайти головне, встановити причини (закономірності), які визначають подібні та відмінні риси.

Побудова навчально-виховного процесу в школі повинна базуватись на засадах гуманізації й демократизації навчальних відносин. Школа - це простір життя дитини; тут вона не готується до життя, а повноцінно живе, і тому вся діяльність навчального закладу вибудовується так, щоб сприяти становленню особистості як творця і проектувальника власного життя, гармонізації і гуманізації відносин між учнями і педагогами, школою і родиною, ґрунтуючись на ідеї самоцінності дитинства, діалогу, усвідомленого вибору особистого життєвого шляху. Саме учень, його пізнавальні інтереси й потреби розвитку мають диктувати умови організації навчально-виховного процесу. Процес навчання для учня повинен бути комфортним. Нехай і нелегким, але таким, що приносить приємні кінцеві результати, не принижує особистісні риси дитини, враховує її інтереси. *Головна оцінка уроку має звучати так: на уроці дітям було цікаво й комфортно. Рівень засвоєння матеріалу - високий.* Для досягнення цього слід:

- головним організаційним принципом навчання вважати компетентнісний підхід, завданням - формування життєво важливих для випускника школи компетентностей самостійного життя в суспільстві. Зміст програм, як і зміст уроків, повинні характеризуватись прагматизмом (практичною спрямованістю). Теоретичні посилання повинні доповнюватись конкретними прикладами з життя. Наочність прикладів сприяє полегшеному запам’ятовування матеріалу, заохочує пізнавальну активність дитини, робить навчання осмисленим, практично значущим;

- щоб практика особистісно діяльнісного підходу до організації навчально-виховного процесу з біології базувалась на визнанні конституційних прав дитини, повазі її особистісних рис, особливостей фізичного й психологічного розвитку, зрештою, навіть з врахуванням певних вад. У навчанні слід відмовитись від менторського стилю нав’язування ідей, шукати шляхи самовідкриття дитиною теоретичних положень. Практика евристичних прийомів, організація спостережень, дискусійних форм, проектних технологій сприяє тому. Гуманістичні цінності освіти зумовлюють зміну авторитарно-дисциплінарної моделі навчання на особистісно орієнтовану. Сутнісними ознаками цих змін є навчання і виховання особистості на засадах індивідуалізації, створення умов для саморозвитку і самонавчання, осмисленого визначення своїх можливостей і життєвих цілей.

Особистісно орієнтована шкільна освіта вимагає всеохоплюючої психологізації навчально-виховного процесу, опори на надійну діагностичну

основу. Сучасна школа має використовувати діагностику не селективну, а стимулюючу, супроводжуючу, яка є підгрунтям для прийняття і реалізації педагогічно доцільних рішень. Особистісно орієнтоване навчання передбачає нову педагогічну етику, визначальною рисою якої є взаєморозуміння, взаємоповага, творче співробітництво. Ця етика утверджує не рольове, а особистісне спілкування (підтримка, співпереживання, утвердження людської гідності, довіра); зумовлює використання особистісного діалогу як домінуючої форми навчального спілкування, спонукає до обміну думок, вражень, моделювання життєвих ситуацій; включає спеціально сконструйовані ситуації вибору, авансування успіху, самоаналізу, самооцінки, самопізнання. Принципово важливою є орієнтація на розвиток творчості: творчої активності, творчого мислення, здібностей до адекватної діяльності в нових умовах.

Зміни в суспільстві змінюють і сучасного учня, його світобачення, інтереси, захоплення. В сучасних дітей яскраво виражені нахили до комп'ютерної техніки, комунікаційних засобів. Сьогодні кожен школяр краще від пересічного дорослого володіє комп'ютером, мобільним телефоном, цифровою фотокамерою, електронним канцелярським обладнанням. Яскраво виражені акселератні зміни формують їх погляди й світогляд. Рівень їх загальної поінформованості є вищим не лише від однолітка попереднього десятиріччя, а й від багатьох дорослих сьогодення. То ж вчителеві слід враховувати і ці особливості сучасної дитини. Для того, щоб спілкуватись з дитиною "спільною мовою", вчитель повинен:

- володіти комп'ютерною технікою на рівні користувача пакетів програм Microsoft Office, браузер, Fine reader, Download Master, Torrent та ін. Уміти працювати з текстовим редактором, виготовляти презентації, графіки, малюнки, схеми, працювати з таблицями, сканувати текст, вести пошук файлів в Інтернеті, знати найбільш відомі файлообмінні сайти, копіювати інформацію на диски, флешносії та ін. Вдалими в цьому плані можуть бути випереджальні завдання з пошуку інформації в Інтернеті. Оголошуючи тему наступного заняття, можна дати учням таке завдання. Для того, аби визначити, що ця інформація є позапрограмна, учневі іноді доводиться й почитати зміст нового параграфа підручника! Тож зрозумілою буде його активність на такому занятті;
- в додаток до вищезазначеного прийому пропоную з власного досвіду практику ще ефективнішого методу – семінарського заняття. Для його організації слід тему й програму уроку-семінару оголосити наперед. Анонсується програмна література (певний параграф шкільного підручника) й даються рекомендації по вільному пошуку вдома інформації з довільних джерел. Сам семінар зводиться до того, що один з учнів відтворює об'єм інформації з першого питання плану на рівні програмного змісту. Наступного учня я запрошую до критичних зауважень (допущені помилки, неточності або що ще не було відтворено на рівні вимог програми?) Найбільш результативним є третій етап - виступи учнів з посиланнями на джерела Інтернету. Бажаючих виступити на цьому етапі завжди дуже багато. Між учнями загострюється робоча конкуренція, таким чином, кожне наступне заняття проходить ще активніше. Цю методику комбіную з методикою рейтингу, яка ще до того

змушує учнів виявляти активність, оскільки учень, який має що сказати, але мовчить, не набирає необхідних балів до власного рейтингу.

Як видно з пояснень щодо змісту попередніх методик, їх можна віднести до інтерактивних. В них немає превалюючого соло вчителя, а відслідковується його роль як диригента. Взаємні доповнення більше нагадують спільну працю. Елементи змагальності між учнями моделюють конкуренцію, яка чекатиме їх в дорослому житті. Так в класах середньої ланки велику популярність знаходить урок-гра. Він може мати багато організаційних моделей, але за будь-яких обставин, його виграшними сторонами є змагальність, виховання лідерства, цікавість змісту, інформативність.

Активна переорієнтація української освіти на європейські та світові стандарти, надання можливості учневі здобути якісні функціональні знання спричинила перехід на профільне навчання в старшій школі. Основна ідея профільної школи - формування компетентної особистості, яка здатна до самоосвіти і саморозвитку, професійного і життєвого самовизначення та подальшої максимальної самореалізації, вміє критично мислити, опрацьовувати різноманітну інформацію, застосовувати здобуті знання в життєвих ситуаціях. Профільне навчання забезпечує диференціацію освіти, створює оптимальні умови для виявлення нахилів, розвитку інтересів і здібностей, має на меті забезпечити глибшу підготовку старшокласників у тій галузі знань і діяльності, до яких у них сформувалися стійкі інтереси і здібності.

Означені вище рекомендації продиктовані змінами в суспільстві і є складовими в побудові стратегії розвитку освіти України на найближчі часи. За інформацією Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, на наступний навчальний рік принципових змін у викладанні шкільного курсу біології не очікується. З 2014-2015 н.р. у зв’язку з введенням нових варіантів типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів передбачається розпочати викладання шкільного курсу біології з 6-го класу. Зараз в стані громадського обговорення знаходяться нові програми з біології й очікується підготовка нових підручників. Незгоду більшості вчителів викликає проект нової програми з біології для учнів 9 класу. Окрім того, що буде зменшено кількість часу на вивчення дуже важливого курсу "Біологія людини" у восьмому класі, опрацювання програми курсу загальної біології, яка викладалась раніше протягом десятого - одинадцятого класу, перенесено на дев′ятий клас, ще й із зменшенням кількості навчальних годин. Віковий ценз учнів, рівень реалізації міжпредметних зв’язків й зменшення часу для вивчення можуть викликати масу ускладнень у впровадженні програми. Тим випускникам сільської школи, де немає профільного вивчення біології, після двох років перерви складно буде здавати екзамен ЗНО.

Певні проблеми відслідковуються в ході комплексних і тематичних вивчень. Це проблеми:

- шкільного підручника. До них варто віднести несвоєчасне надходження підручників на початок навчального року, недосконаліть змісту, варіативність, їх відсутність у потенційного абітурієнта. Як вихід з ситуації рекомендується

посилення контролю за розподілом і доставкою підручників, забезпеченням вчителів усіма альтернативними варіантами підручників з біології;

- у зв'язку з введенням у правила вступу до ВНЗ показника рейтингу середнього бала атестата спостерігається значне завищення вчителями оцінок учням випускних класів. Такий факт принижує авторитет вчителя, є виявом несправедливості, порушенням демократії. Як компенсаторні заходи слід організувати протидію таким фактам, посилити роль поточного оцінювання учнів.

Підсумовуючи вищесказане, хочеться наголосити на необхідності й неминучості змін суспільства, значимості трансформаційних змін системи освіти України, вдосконаленні шкільної біологічної освіти.

Література

1. Національна доктрина розвитку освіти.

2. Закон України "Про загальну середню освіту".

3. Вища освіта в XXI столітті. Підходи і практичні заходи: Всесвіт. Аналіт. огляд по вищій освіті 1980 – 1995 рр. ЮНЕСКО.: Пер. з франц. – Париж, 1998. – с. 57.

4. Зязюн І.А. Філософія, освітні стратегії і якість національної освіти // Педагогічна практика та філософія освіти: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (25 – 26 листопада 1997 року). – Полтава: ПОІППОПП, 1997. – С.3 – 4.

5. Лутай В.С. Філософія сучасної освіти. Навчальний посібник. – К.: Центр "Магістр-S", 1996. – с. 117.

Н. А. Калініченко,
завідувач кафедри педагогіки і психології,
доктор педагогічних наук

ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ БІОЛОГІЇ: ВИМОГИ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ

У статті розкривається поняття педагогічного досвіду та педагогічної майстерності в науково-методичній літературі, критерії готовності вчителя біології до інноваційної діяльності, моделі педагогічного досвіду вчителів біології.

Ключові слова: *педагогічний досвід, педагогічна майстерність,критерії готовності до інноваційної діяльності, моделі досвіду вчителів біології.*

Мета статті: поглиблення знань з методики вивчення шкільного курсу біології; підсилення мотивації до професійної діяльності вчителя біології, екології, географії; сприяння адаптації молодого вчителя в колективі навчального закладу.

Тестові завдання для самоаналізу. 10 запропонованих тестів проранжувати за шкалою від 1 до 10 балів.

Хто ж такий учитель?

1. Учитель – психолог, зцілитель дитячих душ.
2. Учитель – це екстрасенс. Він має вміти заворожувати своєю мовою, переконувати і захоплювати своїми діями.
3. Учитель – дослідник. Він постійно експериментує, аналізує, вносить нове у свою діяльність.
4. Учитель – громадянин, патріот, небайдужий до всіх подій, що відбуваються в житті.
5. Учитель – філософ, бо намагається зрозуміти сенс життя і розмірковує, як зробити дітей щасливими .
6. Учитель– актор? Він грає роль учителя чи живе повноцінним життям?
7. Учитель – режисер? А Ви таких зустрічали?
8. Учитель – керівник? Генератор ідей? Організатор? Потрібне виділити.
9. Учитель – ерудит, володіє ґрунтовними знаннями не лише в галузі свого предмета.
10. Учитель – великий трудівник, який не соромиться виконувати з дітьми будь-яку роботу.

Вибрати і проаналізувати 1-3 тести, які набрали найбільшу кількість балів. Спланувати оптимізацію професійної діяльності з тих напрямів, які набрали найменшу кількість балів.

Термінологічний словник. *Творчість педагогічна* – оригінальний і високоефективний підхід учителя до навчально-виховних завдань, збагачення теорії та практики виховання і навчання.

Науковцями визначені форми виявлення *творчих сил* вчителя: *творче самопочуття, творче натхнення, творчий пошук, дослідницька та експериментальна робота* [5; 6; 7].

Педагогічний досвід. Під поняттям «педагогічний досвід» розуміють сукупність знань, умінь і навичок, здобутих у процесі безпосередньої педагогічної діяльності, засвоєння педагогом раціональних здобутків своїх колег [5, с.30].

Педагогічний досвід передусім знаходить своє втілення в технології навчально-виховного процесу, забезпечує високу результативність як на основі сумлінного виконання обов'язків, так й інноваційної діяльності.

У науковій літературі виділяють наступні критерії готовності до інноваційної діяльності:

- Усвідомлення необхідності інноваційної діяльності.
- Готовність до творчої діяльності щодо нововведень в освітньому закладі.
- Впевненість у позитивному результаті нововведення.
- Узгодженість особистих цілей з інноваційною діяльністю.
- Готовність до подолання творчих невдач.
- Здатність до фахової рефлексії [1; 2; 7].

Умови, які сприяють саморозвитку особистості вчителя в соціумі навчального закладу:

☸ добре підготовлені, креативні керівники освітніх установ та професійний педагогічний персонал;

☸ вибір актуальної проблемної теми; чіткість визначеної мети та поставлених завдань творчого пошуку;

☸ наукова і практична підготовка вчителя з дослідницьких технологій;

☸ комфортний психологічний клімат, умови праці, належний рівень шкільної культури;

☸ матеріальна і моральна мотивація діяльності педагога [3, с.173].

При оцінці творчої лабораторії вчителя використовують ряд критеріїв. Це – актуальність, новизна, результативність, стабільність та перспективність педагогічного досвіду.

Виклад основного матеріалу. Актуальним вважається такий досвід, який спрямований на розв'язання найважливіших проблем навчання і виховання школярів, визначених державою перед школою.

На сьогодні актуальними для вчителя біології є проблеми вдосконалення змісту, форм, методів навчання і виховання учнів, використання особистісно орієнтованих технологій, формування національної свідомості школярів, реалізація завдань допрофільного і профільного навчання з предмета, виховання культури здоров'язбереження.

Педагогічна майстерність науковцями розглядається як комплекс властивостей особистості вчителя, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі.

Виокремлюють наступні властивості педагогічної майстерності:

- гуманістична спрямованість діяльності вчителя;

- професійні знання, вміння та навички;
- педагогічні здібності, які забезпечують темпи самовдосконалення;
- педагогічна техніка, яка визначає особистісну структуру педагогічної діяльності.

Н.Д. Бабич, досліджуючи провідні компоненти педагогічної майстерності, наголошує на *виразному усному мовленні* як вияву справжньої культури, що допомагає вчителеві створити атмосферу колективного естетичного переживання, полегшує розумову працю учнів. Розвинуте мовленнєве дихання, поставлений голос, досконала дикція надають слову педагога яскраву інтонаційну виразність, що дозволяє передавати у мовленні найтонші відтінки (нюанси) думок і почуттів (Основи культури мовлення. – Львів: Світ, 1990. – С. 164).

У підручнику «Педагогічна майстерність» Зязюн І.А., Крамущенко Л.В., Кривонос І.Ф. *характеризують стилі педагогічного спілкування* як індивідуально-типові особливості взаємодії вчителя й учнів, що відображають особливості комунікативних можливостей вихователя та його вихованців, характер їхніх стосунків, а також творчу індивідуальність педагога. Якості, що визначають стиль спілкування вчителя: його ставлення до дітей; вміння управляти учнівським колективом. Педагог досягає успіху, якщо стиль його спілкування *активно-позитивний* – педагог виявляє доброзичливість, співучасть, співпереживання, його вимогливість поєднана із зацікавленістю. Таке ставлення вчителя викликає в учнів довіру, прагнення до співробітництва [5, с.204].

Враховуючи вищевикладене, особливий інтерес ми прявляємо до досвіду роботи талановитого вчителя біології, вчителя-методиста, Заслуженого вчителя України, тричі соросівського гранда Алли Миколаївни Кіріченко (комунальний заклад «Навчально-виховне об'єднання природничо-економіко-правовий ліцей спеціалізована школа І – ІІІ ступенів №8 – позашкільний центр Кіровоградської міської ради Кіровоградської області»), яка успішно працює над науково-методичною проблемою «Інноваційні підходи до реалізації змісту шкільного курсу біології через гуманізацію навчального процесу», забезпечуючи: формування активної діяльності учнів; розвиток їх самостійності в умовах комфортного навчального середовища; оптимізацію вибору форм, методів і прийомів інтерактивного навчання школярів. Вчителька майстерно володіє технологіями формування творчої особистості, розвивального навчання, організації групової навчальної діяльності школярів, дослідницькою та проектною технологіями навчання. Для успішної реалізація змісту курсу біології Алла Миколаївна виробила власні «правила успіху»:

- Застосування інноваційних підходів через гуманізацію навчального процесу, що сприяє поглибленню знань та вмінь учнів з предмета.
- Основне завдання вчителя не в озброєнні учнів знаннями, вміннями, навичками, а в створенні за їх допомогою найбільш сприятливих умов для розвитку здібностей.

- Гуманне ставлення до учнів, створення атмосфери творчості, яка задовольняє потреби в активній пізнавальній діяльності, спілкуванні та самоствердженні.
- Глибокі знання вчителем свого предмета, їх вдосконалення протягом усієї педагогічної діяльності;
- Розвиток самостійності учнів у результаті активної роботи з навчальною та додатковою літературою, що сприяє здобуванню нових знань і творчому використанню вже набутих. Жодної хвилини – без роботи учнів на уроці.
- Встановлення зворотного зв'язку з кожним учнем, що дає можливість бути спрямовуючою ланкою в процесі розвитку його здібностей. Жодної дитини поза увагою вчителя.

При цьому процес навчання стає індивідуально значущим для особистості, максимально наближений до неї учень – активним суб'єктом педагогічного процесу.

Провідною ідеєю досвіду вчителя-майстра є організація повноцінного навчання учнів з урахуванням логіки пізнання, мотивації навчальної діяльності школярів та її реалізації через навчальні завдання, керівництво навчальними діями учнів, виконання ними самостійної роботи, самоконтролю та самооцінювання тощо.

Алла Миколаївна наголошує, що успішна робота вчителя – біолога забезпечується умінням розкрити науковий і світоглядний потенціал свого предмета, володінням діалектичним підходом до розв'язання методичних проблем. Цьому сприяє знання основних компонентів процесу навчання, розуміння їх взаємозв'язку та взаємовпливів, філософських положень щодо шляхів та форм пізнання істини. Учні успішно набувають: індивідуального досвіду проектної діяльності; виконують різнорівневі завдання; складають питання для тестового контролю знань з теми; проводять порівняльний аналіз змісту параграфів, тем у трактуванні різними авторами; розробляють опорні конспекти; виконують лабораторні, практичні, творчі, самостійні роботи; розв'язують біологічні задачі різних типів. Профільна підготовка сприяє усвідомленому вибору старшокласниками майбутньої професії.

За 20 років роботи вчителя у спеціалізованих, а нині у профільних класах, успішно склали вступні випробування з біології в університети, добре навчаються та успішно їх закінчили майже 200 учнів.

За останні роки педагогом розроблено програму спецкурсу «Розв'язування задач з біології» та методичний посібник «Цикл лабораторних робіт з основ екології» для учнів 11 класу біолого-хімічного профілю.

Алла Миколаївна бере активну участь у науково-методичних заходах: проводить авторські курси, майстер-класи, в обласній школі педагогічного досвіду (Кіріченко А. М. Інноваційні підходи до реалізації змісту шкільного курсу біології та методів його викладання через гуманізацію навчального процесу. – Кіровоград, 2007. – 65 с.).

Учитель – методист Людмила Олександрівна Тасенко (комунальний заклад «Навчально-виховне об'єднання «Загальноосвітній навчальний заклад І-

ІІІ ступенів № 16 - дитячий юнацький центр “Лідер” Кіровоградської міської ради Кіровоградської області»), переможець третього етапу Всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2012» у номінації «Біологія», реалізуючи проблему «Використання ІКТ на уроках біології як засіб формування інформаційної компетентності учнів», забезпечила широке впровадження ІКТ та педагогічного програмного забезпечення у навчальний процес під час навчання біології в умовах роботи основної та старшої школи. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховному процесі здійснюється для оптимізації навчання, формування інформаційної компетентності, критичного і логічного мислення, розвитку пізнавальної активності та творчих здібностей учнів.

Для реалізації поставленої мети вчителька працює над завданнями:

- застосування ІКТ для розвитку пізнавальної активності учнів, формування логічного і системного мислення;
- створення умов для формування вмінь і навичок дослідницької і пошукової роботи в сучасних інформаційних ресурсах;
- оптимальний розвиток навичок роботи з інформацією;
- поєднання біологічних знань з життєвим досвідом та майбутньою професійною діяльністю.

Людмила Олександрівна апробує методики навчання біології з використанням ІКТ для створення комфортного навчального середовища, розвитку ініціативи, творчості та самодостатності учнів.

Вчителька майстерно синтезує сучасні інформаційно-комунікаційні технології, педагогічне програмне забезпечення з опорою на активну самостійну учнівську діяльність, що сприяє формуванню компетентної особистості.

Якість навчання предмета підвищується шляхом моделювання біологічних процесів, ознайомлення з науковими методами досліджень, розв'язування задач. Мультимедійні анімаційні моделі дозволяють сформувати у свідомості учня цілісну картину біологічного процесу, засвоїти базові знання про принципи функціонування і структуру біологічних систем, взаємозв'язки між біологічними системами та середовищем.

Творчий потенціал учителя в повній мірі проявляється при моделюванні уроків систематизації і узагальнення знань, які проходять у формі семінару - практикуму. Метою таких уроків є систематизація знань, встановлення рівня оволодіння учнями основними теоретичними знаннями з теми, повторення, більш глибоке осмислення навчального матеріалу, приведення його до певної системи; розвиток уміння аналізувати, порівнювати, робити висновки, аргументувати свою думку, застосовувати свої знання; виховання екологічної культури.

Використання мультимедійних технологій дає змогу використовувати: інтерактивні ігри, тренажери, тести, віртуальні подорожі, анімації, наукові ролики, творчі проекти. При використанні мультимедійних технологій учні заохочуються до творчої самостійності у проектній діяльності, створення та захисту навчальних проектів, які розвивають творчі, пошукові, дослідницькі

здібності учнів, підвищують їх пізнавальну активність, сприяють формуванню навичок, що можуть стати корисними в житті, дають можливість вільно орієнтуватися в інформаційному середовищі, аналізувати, систематизувати та обробляти отримані дані, формувати власне бачення проблеми та способів її вирішення. Інформаційні технології створюють рівні умови для самовираження та самоствердження учнів.

Використання ІКТ- технологій при навчанні біології формує вміння і навички об'єднання тексту, звуку, графічного зображення, відео, флеш-анімації, оперативного опрацювання інформації у вигляді таблиць, схем, діаграм, визначити залежність між різними об'єктами і явищами, будовою та функціями.

Показником творчої співпраці вчителя та вихованців є традиційно високий рівень навчальних досягнень учнів з біології, стабільно високі результати учасників міських та обласних олімпіад, показники динаміки зростання якості навчальних досягнень та вибір випускниками біологічних спеціальностей.

В особі Л.О. Тасенко – модель вчителя нової генерації, який має непересічний авторитет в соціумі, вміє навчити учня способам отримання інформації, навичкам її аналізу, вмінню шукати й знаходити необхідні знання, синтезувати їх та утворювати нові. Професіоналізм учителя складають: базові знання з предмета, володіння сучасними методиками, організаційні здібності, виховання поваги до свого предмета, прагнення до самовдосконалення, здатність бачити в учневі особистість.

Науково-методична робота має широкий спектр діяльності: педагогічна практика студентів, педагогічна практика вчителів біології, майстер-класи, обласна школа педагогічного досвіду, участь у роботі науково-методичних конференцій, семінарів, презентаційні проекти.

Алла Леонідівна Шам – вчитель за покликанням душі і серця (Чечеліївська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів Петрівського району). Проблема, над якою працює молодий вчитель, – «Розвиток творчих здібностей учнів на уроках біології». Свою роботу спрямовує на організацію пізнавальної діяльності школярів, розвиток їх розумових творчих здібностей та формування емоційно - ціннісного ставлення до природи. Підбір методів навчання, які забезпечують реалізацію цілей біологічної освіти, допомагають розвивати творчу особистість учня, формувати його життєві й соціальні компетенції, поглиблювати почуття прекрасного, любов до рідної землі, формувати відповідальне ставлення до природи й усвідомлювати місце людини в біосфері. Головне завдання вчителя біології, вважає Алла Леонідівна, – підвести учнів до правильної оцінки теперішнього екологічного становища, до розуміння необхідності бережливого і економного ставлення до ресурсів природи. Впроваджуючи методичні підходи з екологічного виховання, використовує активні методи навчання: дискусії, рольові та імітаційні ігри, екскурсії, дослідницьку роботу, спрямовану на розв'язання конкретних практичних завдань. Дискусії, ділові ігри та інші методики колективного активного навчання збагачують досвідом соціального спілкування, активізують

самостійну пізнавальну активність учнів. Вчителька ініціює екологічні акції під девізом «Доторкніться до природи серцем!» Ігри та вікторини на екологічну тематику стимулюють інтерес учнів до проблем навколишнього середовища і надають урокам яскравого емоційного забарвлення.

Використання інтерактивних методів допомагає А.Л. Шам створити у класі такі умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність. Під час актуалізації опорних знань використовує метод «мозкового штурму», що дає змогу за короткий час актуалізувати знання учнів, вчить їх давати точну, лаконічну відповідь на поставлені запитання. У ході вивчення нового матеріалу практикує «метод-прес», за допомогою якого формує вміння аргументовано давати повну відповідь. На етапі закріплення вивченого матеріалу широко використовує роботу в малих динамічних групах.

Для активізації пізнавальної діяльності учнів застосовує технології ситуативного моделювання, а саме: дидактичні та рольові ігри. Така модель навчання сприяє не лише реалізації дидактичних цілей, але й розвитку зосередженості й самостійного мислення. Кожна гра відбувається за визначеною схемою. Сюжетно-рольові ігри поєднують у собі знання з біології та природознавчих предметів. Прикладами таких ігор є судові слухання, диспути, прес-конференції, ділові ігри. На уроках вчителька використовує: роботу з картками, тести, роботу з таблицями, біологічні диктанти, рубрику «Цікавинки!», розгадування та складання кросвордів, методику критичного мислення, вправи «виберіть правильні твердження», «доповніть речення», проблемні питання, складання асоціативних схем, ігри «Пан або пропав», «Місткий кошик» тощо. Практикує учнівські конференції, заочні мандрівки, екскурсії.

На кожному уроці передбачені традиційні та нетрадиційні фізкультхвилинки, що позитивно впливають на здоров'я учнів.

Учні беруть активну участь у шкільних, районних олімпіадах, є переможцями районних олімпіад з біології. Любов до предмета дає можливість кожному з них активно проявити себе у роботі екологічного товариства «Еко», реалізувати екологічні проекти, які мають валеологічне спрямування («Раціональне харчування – запорука здоров'я», «Здорові зуби – здоровий організм»).

Два роки Алла Леонідівна керувала районним методичним об'єднанням вчителів біології та хімії. Бере активну участь у шкільних, районних, обласних науково-методичних заходах, ділиться своїм досвідом, власними доробками (надруковано 17 статей та методичних розробок у фаховому журналі «Біологія»).

Для молодої й успішної вчительки біології найголовніше, щоб у поєднанні інтерактивного і традиційного навчання була створена така атмосфера у класі, яка б сприяла співробітництву, взаєморозумінню, самоаналізу, доброзичливості й підвищувала інтерес учнів до предмета, посилювала у них прагнення здобувати знання самостійно. Вчитель виконує роль як консультанта, так і організатора всього процесу навчання. У своїй практичній діяльності ставить і реалізує завдання: вчити учнів логічно мислити,

аналізувати, пояснювати, порівнювати, бо переконана, що глибокі знання з біології потрібні кожному учневі, адже з цією наукою поєднують своє життя багато наших вихованців.

Висновки. Аналізуючи педагогічний досвід вчителів біології, ми переконалися, що ефективна реалізація змісту курсу біології та методів його навчання можлива за умов:

- застосування інноваційних підходів через гуманізацію навчального процесу, що сприяє поглибленню знань та вмінь учнів з предмета;
- створення сприятливих умов для розвитку здібностей школярів;
- гуманного ставлення до учнів, створення атмосфери творчості, яка б задовольняла потреби в активній пізнавальній діяльності, спілкуванні та самоствердженні;
- глибокі знання вчителем свого предмета, їх поглиблення та вдосконалення протягом усієї педагогічної діяльності.

Література

1. Загальна методика навчання біології: Навч. посібник / І.В.Мороз, А.В.Степанюк, О.Д.Гончар та ін.; за ред.. І.В.Мороза. – К.: Либідь, 2006. – 592 с.
2. Кузь В. Модель учителя нової генерації // Рідна школа. – 2005. - №9-10. – С. 33-35.
3. Соціолого - педагогічний словник / За ред. В.В. Радула. – К. : «ЕксОб», 2004. – 304 с.
4. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором школи / В.О. Сухомлинський / Вибрані твори в 5-ти т. Т.4. – К.: «Рад. школа»,1976. – 640 с.
5. Педагогічна майстерність: Підручник / І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін.; за ред. І.А. Зязюна. – К.: Вища школа, 2004. – 422 с.
6. Федорчук Л.В. Основи педагогічної майстерності / Л.В. Федорчук / Навчальний посібник. – Кам'янець-Подільський: Видавець Зволейко Д., 2008. – 140 с.
7. Щербань П. М. Прикладна педагогіка: [Навчально-методичний посібник] / П. М. Щербань. – К. : Вища шк., 2002. –215 с.
8. Ягупов В.В. Педагогіка: Навч. посібник / В.В. Ягупов. – К.: Либідь, 2002. – 560 с.

Л.М. Хлань,
завідувач навчально-методичного кабінету географії

СТАН І ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ВИКЛАДАННЯ ГЕОГРАФІЇ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ОБЛАСТІ

Вступ

Завданням вивчення географії є цілеспрямоване формування у школярів як пізнавальної сфери (аналіз, синтез, узагальнення, проведення аналогії, висловлення суджень тощо), так й емоційної (здатність сприймати, реагувати, виділяти головне, бути готовим відстоювати свою точку зору) та психомоторної (уміння спостерігати й наслідувати, діяти за інструкцією тощо), формування географічних компетенцій та посилення ролі географії в особистісному розвитку учнів і підготовці їх до практичного життя.

Головною особливістю викладання географії у 2010/2011 – 2011/2012 н.р. було створення можливостей її вивчення на профільному рівні. Важливим етапом роботи вчителя географії у реалізації ідей профільного навчання було детальне ознайомлення зі змістом нових програм та підручників для рівнів стандарту та профільного.

В роботі методичних об’єднань вчителів географії були відображені пріоритетні напрями роботи:

− якісна робота районного (міського) методичного об’єднання вчителів географії;

− мережна взаємодія як засіб покращення роботи шкільного методичного об'єднання, до складу якого входять учителі географії;

− узагальнення та поширення перспективного педагогічного досвіду;

− залучення педагогів до роботи в профільних класах;

− створення фонду літератури, аудіо - та відеоматеріалів в електронному вигляді.

Завдяки цим напрямам роботи у 2010/2011 – 2011/2012 н.р. було досягнуто певних результатів у роботі:

− сформовано організаційно-координаційні вертикалі науково-методичної служби (обласний, районний (міський), шкільний рівні);

− підвищення ефективності роботи Р(М)МО, ШМО, учителя географії;

− створення профільних класів (географічний та економічний).

Навчально-методичний кабінет географії КОІППО імені Василя Сухомлинського співпрацює з КДПУ імені Володимира Винниченка, КНТУ, які проводять заняття для вчителів географії під час курсів підвищення кваліфікації, а для учнів – при підготовці до олімпіад, написанні наукових робіт.

У 2010 році КОІППО імені Василя Сухомлинського (НМК географії) разом із КДПУ імені Володимира Винниченка, (природничо-географічний факультет, кафедра географії та геоекології) було започатковано проведення міжвузівської конференції, під час якої викладачі кафедри розкривали

актуальні питання розвитку географічної науки в області, а методисти відділів освіти та вчителі географії області презентували досвід роботи з науково-методичного супроводу викладання географії в загальноосвітніх навчальних закладах.

Під час обласних семінарів голів РМО вчителів географії з проблеми «Розвиток професійної компетентності учителя географії в умовах профілізації освіти» презентували досвід роботи вчителі Петрівського району (2010 р.) (Лепська О.П., завідуюча районним методичним кабінетом, Яновська Л.Є., методист методичного кабінету, Чорна Л.А., голова РМО вчителів географії); вчителі Новомиргородського району (2011р.) (Стоянова Н.О., завідуюча районним методичним кабінетом, Новохатченко Т.М., методист методичного кабінету, Чайковська Л.М., голова РМО вчителів географії).

Навчально-методичними кабінетами географії, біології, хімії КОІППО у 2011 році започатковано проведення регіонального семінару вчителів природничого циклу дисциплін з проблеми «Компетентнісний підхід до оцінювання рівня навченості школярів в умовах профільного навчання» для педагогів Компаніївського, Бобринецького, Устинівського районів. Продемонстрували актуальність даної проблеми методисти та вчителі Компаніївського району (Шахназарова А.П., завідуюча методичним кабінетом, Олешко А.С., методист методичного кабінету).

Педагогічна наука і громадськість, суспільство в цілому все більше розуміють значущість такого явища, як обдарованість. Робота з обдарованими дітьми, що передбачає розвиток здібностей особистості, її самовизначення, соціальну адаптацію та культурне ставлення є одним із пріоритетних завдань на етапі розбудови сучасної освітньої системи. Враховуючи потреби сьогодення, навчально-методичним кабінетом була створена обласна творча група вчителів географії з проблеми "Формування міжпредметних компетентностей в контексті роботи з обдарованими дітьми". Під час засідань творчої групи презентували досвід роботи з даної проблеми її члени: Петренко С.Г., вчитель географії Новопразького НВК (вересень, 2010); Савлук Г.І., вчитель географії Суботцівської ЗШ І-ІІІ ст. (квітень, 2010); Ковальчук М.М., вчитель географії СЗНЗ І-ІІІ ст. № 3 м. Долинської (листопад, 2010); Мельник А.М., вчитель географії Аджамської ЗШ І-ІІІ ст. (квітень, 2011), Скрипник Н.М., вчитель географії Бобринецької ЗШ І-ІІІ ст. № 2 (жовтень, 2011); Сербіненко О.О., вчитель географії Устинівської ЗШ І-ІІІ ст. (квітень 2012).

За даний період (2010 – 2012 роки) курсовою підготовкою було охоплено 260 педагогів. Згідно з освітньо-професійною програмою підготовки педагогічних кадрів з напряму підвищення кваліфікації вчителів географії, змінами в типовому положенні про атестацію педагогічних працівників (наказ МОН України від 06.10.2010 р. № 930) розроблено навчально-тематичні плани і програми курсів для вчителів, які викладають предмети освітньої галузі “Природознавство” (географія, біологія, природознавство, екологія). На всіх потоках курсів розглядалися питання профільного навчання та впровадження педагогічних технологій при викладанні географії, особлива увага зверталась на зміст викладання цього предмета за новими програмами.

І. Навчально-методичне забезпечення викладання предмета
Аналіз навчальних програм та підручників з географії

У 2010/2011 – 2011/2012 н.р. викладання географії здійснювалося згідно з нормативними документами Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України:

– наказ Міністерства освіти і науки України від 20.05.03 року № 306 «Про затвердження Типових навчальних планів для організації профільного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах»;

– наказ Міністерства освіти і науки України від 27.08.10 року № 834 «Про затвердження Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів ІІІ ступеня»;

– лист Міністерства освіти і науки України від 21.08.10 року № 1/9-580 «Про Інструктивно-методичні рекомендації щодо вивчення у загальноосвітніх навчальних закладах предметів інваріантної складової навчального плану у 2010/2011 навчальному році»;

– листи Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 09.06.2011 № 1/9-454 «Про особливості організації навчально-виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах у 2011/12 навчальному році», від 21.07.2011 № 1/9-556 «Щодо організації навчально-виховного процесу у 2011/2012 навчальному році»;

– лист Міністерства освіти і науки від 07.07.2010 р. № 1/9-480 «Перелік програм і навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України для використання в загальноосвітніх навчальних закладах у 2010/2011 навчальному році»;

– лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 21.12.11 р. № 1/9-901 «Додатковий Перелік навчальних програм, підручників і навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України для використання в дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах у 2011/12 навчальному році»;

– наказ Міністерства освіти і науки України від 05.05.2008 р. № 371 «Про затвердження критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти»;

– наказ Міністерства освіти і науки України від 03.06.2008 р. № 496 «Інструкції з ведення класного журналу 5-11 (12)-х класів загальноосвітніх навчальних закладів»;

– лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 17.02.11 року № 1/9-109 «Про особливості проведення державної підсумкової атестації у загальноосвітніх навчальних закладах в 2010/2011 навчальному році»;

– лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 30.12.10 р. № 1/9-950 «Про порядок закінчення навчального року та проведення державної підсумкової атестації у загальноосвітніх навчальних закладах у 2010/2011 навчальному році»;

– лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 27.01.12 р. №1/9-61 «Порядок закінчення навчального року та проведення державної підсумкової атестації у загальноосвітніх навчальних закладах в 2011/2012 навчальному році».

За рекомендаціями Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України (лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 20.06.11 р. № 1/9-483; лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 17.08.11 р. № 1/9-622) офіційно рекомендовано навчальні програми (табл. 1) та підручники (табл. 2)

Таблиця 1

Навчальні програми з географії, рекомендовані Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України

Збірник навчальних програм для загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням предметів гуманітарного циклу.Упор. Бєскова Н.В.	1-11	Вікторія	**2008**
Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Географія. Економіка	6-9	Перун	**2005**
Збірник навчальних програм для загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням предметів природничо-математичного та технологічного циклу. Географія України	8-9	Вікторія	**2009**
Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Географія. Економіка (рівень стандарту, академічний, профільний)	10-11	Київ	**2010**
Програми курсів за вибором та факультативів (11-річна школа). Географія. Ч. І, ІІ		Київ	**2010**

Таблиця 2

Основні підручники з географії, якими дозволяє користуватися Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України

Основні підручники та навчальні посібники					
№ з/п	**Назва**	**Автор**	**Клас**	**Видавництво**	**Рік видання**
1	Географія (підручник)	Пестушко В.Ю., Уварова Г.Ш.	6	Генеза	2006
2	Загальна географія (підручник)	Бойко В.М., Міхелі С.В.	6	Педагогічна преса	2006
3	Географія (підручник)	Скуратович О.Я. та інш.	6	Педагогічна преса	2006
4	Загальна географія (підручник)	Булава Л.М., Мащенко О.М., Ільченко В.Р.	6	Довкілля-К	2006
5	Географія	Кобернік С.Г., Коваленко Р.Р.	6	Навчальна книга	2006

6	Географія материків і океанів (підручник)	Бойко В.М., Міхелі С.В.	7	Зодіак-ЕКО	2007
7	Географія материків і океанів (підручник)	Пестушко В.Ю., Уварова Г.Ш.	7	Генеза	2007
8	Географія материків і океанів (підручник)	Кобернік С.Г., Коваленко Р.Р.	7	Навчальна книга	2007
9	Фізична географія України (підручник)	Шищенко П.Г., Муніч Н.В.	8	Зодіак-Еко	2008
10	Фізична географія України (підручник)	Дідчук І.Л., Заставецька О.В., Брущенко І.В.	8	Прем'єр	2008
11	Фізична географія України (підручник)	Булава Л.М. та ін.	8	АН ГРО ПЛЮС	2008
12	Фізична географія України (підручник)	Пестушко В.Ю.	8	Генеза	2008
13	Географія (підручник)	Пестушко В.Ю., Уварова Г.Ш.	9	Генеза	2009
14	Географія (підручник)	Надтонка О.Ф., Топузов О.М.	9	Світ знань	2009
15	Географія (підручник)	Садкіна В.І., Гончаренко О.В.	9	Оберіг	2009
16	Географія (підручник)	Гілецький Й.Р.	9	Підручники і посібники	2009
17	Географія (рівень стандарту, академічний рівень)	Пестушко В.Ю., Уварова Г.Ш.	10	Генеза	2010
18	Географія (рівень стандарту, академічний рівень)	Коберник С.Г., Коваленко Р.Р.	10	Оберіг	2010
19	Географія (профільний рівень)	Паламарчук Л.Б., Гільберг Т.Г., Безуглий В.В.	10	Генеза	2010
20	Географія (профільний рівень)	Паламарчук Л.Б., Гільберг Т.Г., Безуглий В.В.	11	Генеза	2011

Забезпеченість підручниками з географії в Кіровоградській області:

6 класи – 100%; 9 класи – 100%;
7 класи – 100%; 10 класи – 100%.
8 класи – 100%;

Висновки

– Підручник «Географія», 10-й клас (автори: Пестушко В.Ю., Уварова Г.Ш., видавництво «Генеза») – це єдиний підручник, який є логічним продовженням серії підручників з географії для 6–9 класів цих авторів, у якому збережено основні дидактичні підходи і принципи створення вітчизняних підручників, що були проголошені у авторській концепції: науковість і

доступність, дотримання наступності між фізичною та економічною географією.

– Стосовно розподілу підручників за авторами, то 60% підручників в області авторів Пестушко В.Ю., Уварова Г.Ш., видавництво «Генеза».

– Користуються популярністю серед учителів географії області підручники з географії авторів В. М. Бойко, С.М. Міхелі (6, 7 клас), але лише 26% навчальних закладів мають ці підручники.

– Підручник «Географія», 10-й клас (автори: Кобернік С.Г., Коваленко Р.Р., видавництво «Оберіг») створено з урахуванням сучасних психолого-педагогічних вимог до підручників нового покоління. У цих авторів також є підручники для 6 та 7 класів. Забезпеченість по області - (30%). На жаль, послідовності в цих авторів немає.

– Вивчення географії на профільному рівні здійснюється за підручником «Географія», 10 та 11 клас (автори: Т. Гільберг, Л. Паламарчук, В. Безуглий видавництво «Генеза»). Це перший український підручник для профільного вивчення географії. Відмінною особливістю підручників нового покоління є те, що вони створюються з навчально-методичним комплексом.

– Досі немає підручника для поглибленого вивчення географії (8 та 9 класи).

ІІ. Аналіз кадрового складу вчителів географії області

У Кіровоградській області працює 628 учителів географії, найбільше – у м.Кіровограді, Бобринецькому, Новоукраїнському, Новомиргородському районах. За кваліфікаційною категорією 37% учителів географії Кіровоградщини мають вищу категорію, 15% – І категорію, 18% – ІІ категорію, 30% –кваліфікаційну категорію «спеціаліст» (див. діаграму 1).

Діаграма 1

На Кіровоградщині працює вчителями географії більше жінок, чоловіків – лише 17% (діаграма 2).

Діаграма 2

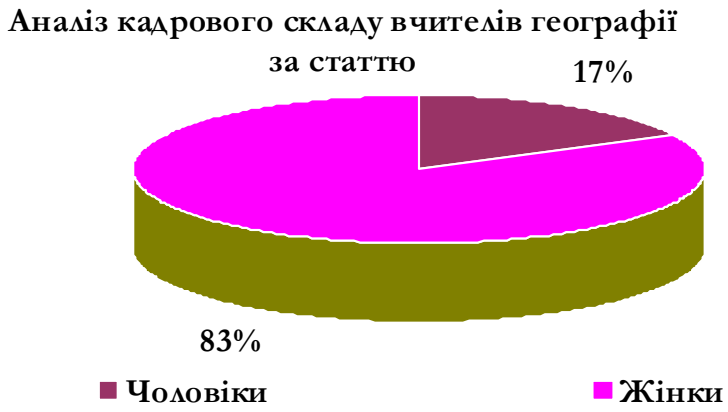

Більшість учителів (40%) працює вже понад 20 років. Частка молодих учителів дуже невелика (12%). Це дозволяє стверджувати, що мало випускників ідуть працювати вчителями географії (діаграма 3).

Діаграма 3

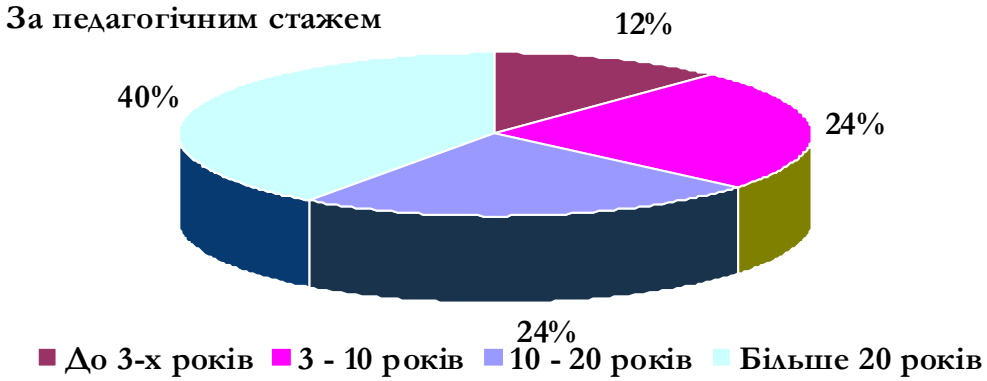

Практично всі вчителі географії мають вищу освіту, лише 2% – середню спеціальну освіту (діаграма 4).

Діаграма 4

20% учителів географії сільської місцевості працюють не за фахом

Діаграма 5

Висновки

1. Мінімальна кількість випускників вищих навчальних закладів, які готують географів, іде працювати до школи.
2. Лише 37% учителів географії мають вищу кваліфікаційну категорію.
3. 20% працюють учителями географії не за фахом. Більшість таких учителів – у Бобринецькому, Онуфріївському, Новгородківському, Світловодському, Устинівському районах.
4. За кваліфікаційною категорією 30% учителів мають категорію «спеціаліст».

III. Стан методичного супроводу підвищення якості викладання географії

Аналіз якісного складу керівників Р(М)МО вчителів географії

З 25 вчителів географії, керівників Р(М)МО, вищу категорію мають 20 осіб, з них звання «старший учитель» – 7 осіб, звання «вчитель-методист» – 11 осіб (діаграма 6).

Діаграма 6

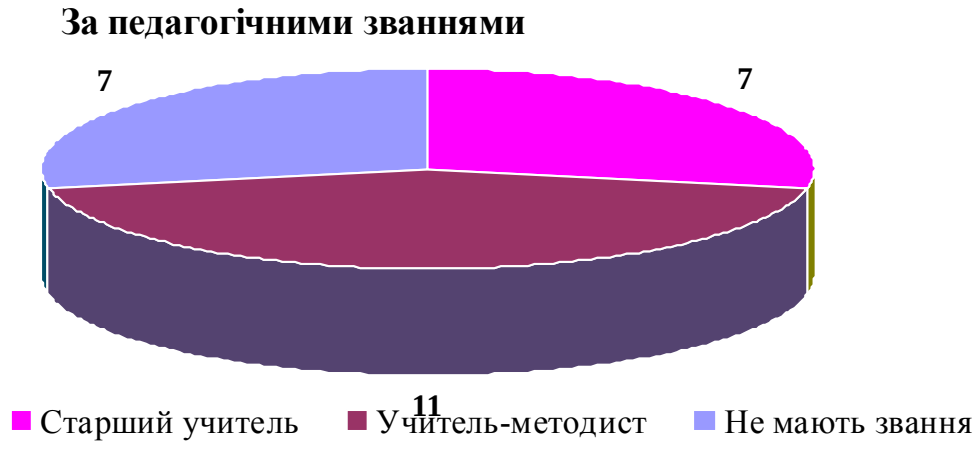

Педагогічний стаж від 5 до 10 років має 1 учитель, понад 10 років – 9 осіб, понад 20 років – 13 осіб, понад 30 років – 2 особи (див. діаграму 7).

Діаграма 7

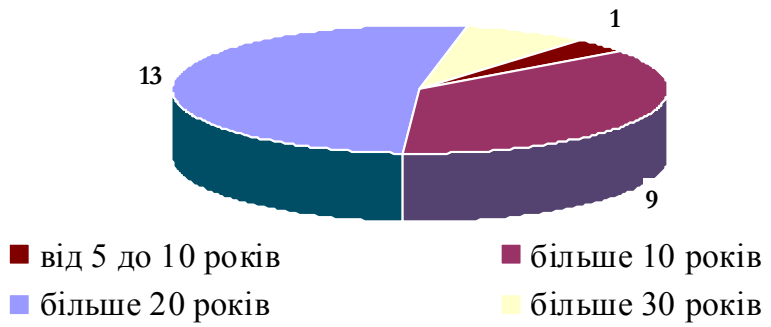

Обов'язки керівника виконують понад 20 років – 2 педагоги, понад 10 років – 13, до 10 років очолюють методичне об'єднання 10 керівників (див. діаграму 8).

Діаграма 8

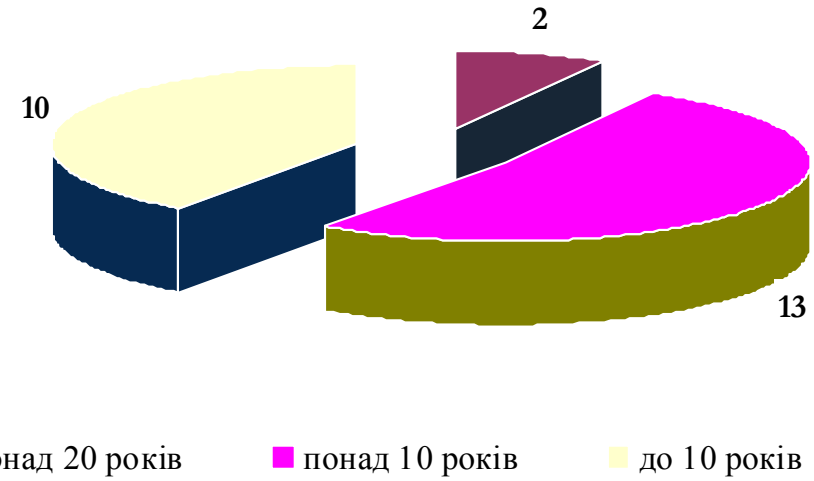

Висновки

- керівниками районних методичних об'єднань є досвідчені вчителі географії, більше половини яких мають вищу кваліфікаційну категорію, педагогічне звання і достатній стаж роботи;
- це найкращі вчителі географії в своїх районах.

IV. Стан викладання географії в області (за результатами комплексних і тематичних вивчень)

Наслідком вивчення встановлено, що рівень організації навчально-виховного процесу з географії в області відповідає вимогам державного стандарту географічної освіти, нормативно-правовій базі, забезпеченню викладання предмета відповідно до сучасних вимог життя. Відвідані уроки, усне опитування, аналіз контрольних робіт, співбесіда з учителями та адміністрацією, вивчення шкільної документації свідчать, що зміст програмового матеріалу з географії в основному засвоюється. Аналізуючи роботу учнів на уроках, можна зробити висновок, що більшість з них вміє встановлювати зв'язки між географічними явищами та на достатньому рівні володіє усним мовленням. Учні вміють працювати з підручником і

географічними картами, давати характеристики географічних об‘єктів за типовими планами, робити висновки і узагальнення. Це зумовлено, головним чином, належним рівнем кваліфікації вчителів географії, налагодженою системою методичної роботи. Вчителі географії зацікавлюють учнів вивченням свого предмета, працюють на достатньому рівні, активно впроваджують в навчальний процес інноваційні технології, вміло використовують групові форми роботи. Вони добре обізнані з навчальними програмами з географії, з листами Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України про викладання географії, про проведення літньої практики та державної підсумкової атестації, критеріями оцінювання навчальних досягнень учнів, іншими офіційними документами. Перевірка стану ведення класних журналів показала повноту реалізації змісту програми, виконання учнями усіх передбачених нею практичних робіт. Учні більшості шкіл мають зошити для практичних робіт, атласи, контурні карти, підручники (навчально-методичний комплекс з географії для учнів). Але треба зауважити, що під час відвіданих уроків більшість вчителів не звертала увагу на такий етап уроку, як оцінювання навчальних досягнень учнів, мотивуючи це різними причинами.

В районах (містах) набувають форми методичної роботи, спрямовані на виявлення, вивчення та поширення перспективного педагогічного досвіду. Заслуговує на увагу досвід роботи вчителів географії, який вивчався на рівні районних (міських) методичних кабінетів:

- Шевцова А.О., вчителя географії Куколівської ЗШ І-ІІІ ст., з проблеми «Позакласна робота як завершальний етап формування географічних і біологічних знань»;
- Балацького Л.Ю., вчителя географії Протопопівської ЗШ, з проблеми «Використаня краєзнавчого матеріалу на уроках географії»;
- Федорова В.М., вчителя географії Добронадіївської ЗШ, з проблеми «Використання інтерактивних форм і методів навчання при формуванні природопізнавальних інтересів учнів»;
- Даценко О.В., вчителя географії Цукрозаводського НВК, з проблеми «Використаня ІКТ на уроках географії»;
- Савлук Г. І., вчителя географії Суботцівської ЗШ, з проблеми «Використання педагогічних ідей В.О. Сухомлинського і сучасних освітніх технологій для активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках географії»;
- Беник Г.В., вчителя географії Новоукраїнської ЗШ № 6, з проблеми “ІКТ-супровід викладання навчального курсу “Фізична географія”;
- Слюсаренко Н. М., вчителя географії Новоукраїнської гімназії № 7, з проблеми “Формування екологічно грамотної особистості під час вивчення географії та пошуково-дослідницькій роботі”;
- Красоти О. В., вчителя географії Вільшанської ЗШ, з проблеми “Використання інноваційних технологій у вивченні географії та географічного краєзнавства з метою активізації пізнавальної діяльності учнів”;
- Сібіберт І.В., вчителя географії Созонівської ЗШ, з проблеми «Активізація пізнавальної діяльності учнів на уроках географії шляхом інтерактивних форм та методів навчання»;

- Мельник А.М., вчителя географії Аджамської ЗШ, з проблеми “Використання проектних технологій у вивченні географії та географічного краєзнавства з метою активізації пізнавальної діяльності учнів”.

Досвідом роботи вчителі області діляться під час проведення районних, обласних семінарів, Всеукраїнських конференцій, на курсах підвищення кваліфікації вчителів при ОІППО. Матеріали вчителів Кіровоградського (Мельник А.М., Шуліка К.С., Лучанов В.А., Забродська А.М.), Олександрійського (Даценко О.В., Балацький Л.Ю., Шевцов А.О., Федоров В.М., Петренко С.Г.), Новоукраїнськокого (Слюсаренко Н.М., Маргарид Г.В., Беник Г.В.). Знам`янського (Савлук Г.І.), Онуфріївського (Черньонкова І.М.) районів презентовано на шпальтах всеукраїнських педагогічних видань.

Колектив науково-методичного центру Олександрійської міської ради спрямовує процес інформаційного забезпечення роботи вчителя на розширення кругозору, оновлення й суттєве доповнення отриманих психолого-педагогічних знань, вивчення нових технологій організації педагогічного процесу, узагальнення та впровадження перспективного педагогічного досвіду. З метою стимулювання процесу якісних змін у професійній діяльності педагога, залучення його до активної творчої, інноваційної освітньої діяльності науково-методичним центром ефективно використовується потенціал вчителів-методистів і старших учителів, досвід роботи яких вивчався на рівні міського центру. Вони ж є керівниками:

- динамічної групи учителів географії з проблеми «Пошук ефективних форм і методів перевірки знань учнів» (Лозинський О.М., старший учитель ЗНЗ І-ІІІ ст. № 10);
- майстер-класу вчителя основ економіки та географії з проблеми «Компетентний споживач» (Бердник Н.О., вчитель-методист ліцею інформаційних технологій).

Але суттєвої корекції потребує діяльність районних (міських) методичних кабінетів (центрів) щодо пошуку, виявлення та підтримки творчо працюючих вчителів географії району (міста), підготовки їх до участі у конкурсах фахової майстерності: Всеукраїнського конкурсу “Учитель року” в номінації «Географія», обласного конкурсу для вчителів природничого циклу «Сучасний урок: ІКТ-супровід», Всеукраїнського огляду - конкурсу «Панорама творчих уроків» тощо.

Звичайно, організаційним центром методичної роботи з педагогічними працівниками в районі (місті) є районний методичний кабінет (науково-методичний центр), основна мета діяльності якого – створення інформаційно-методичної бази для вчителів, удосконалення їхньої професійної кваліфікації та самоосвіти. Планування методичної роботи методичні кабінети (науково-методичні центри) здійснюють з опорою на:

- законодавчі, нормативні документи;
- психолого-педагогічну літературу, періодичні видання;
- діагностування вчителів;

- атестацію педагогічних кадрів та результати інспекторських, методичних та інших перевірок.

Заслуговує на увагу структура методичної роботи у Кіровоградському районі, яка має наступну мережу:

- РМО вчителів географії "Формування громадянської компетентності в сучасному змісті шкільної географії та природознавства шляхом впровадження інноваційних освітніх технологій" (Мельник А.М.);
- Творча група вчителів географії з проблеми "Організація краєзнавчої роботи в школі як один із засобів підвищення пізнавального інтересу до вивчення природничих дисциплін " (Сібіберт І.В.);
- Школа передового педагогічного досвіду "Шляхи реалізації розвивального навчання на уроках географії та природознавства" (Забродська А.А.).

У діяльності методичного об'єднання вчителів географії Олександрійського району важливе значення надається роботі його членів у так званих мікроколективах: творча група, школа фахового росту, постійно діючий консультпункт, практикум-тренінг. РМО займається удосконаленням професійної майстерності вчителів на основі діагностики та прогнозування. Найрізноманітніші форми проведення засідань поєднуються із знаннями не лише педагогіки, психології, методики викладання географії, а і зустрічами з відомими краєзнавцями, авторами підручників, навчальних посібників. Поширені активні та інтерактивні методи проведення занять, тренінги, рольові та ділові ігри. Інформування членів методичного об'єднання з науково-методичних проблем здійснюється через науково-методичний вісник «Педагогічний орієнтир». Щорічно проводяться три методичні декади з метою: ознайомлення з фаховою майстерністю нових вчителів – декада «Уроки нових вчителів», що проходить у жовтні; обміну досвідом роботи вчителів, які атестуються – декада «Мої творчі задумки» (січень-лютий); здійснення колегіальної взаємодопомоги, визначення динаміки росту фахової майстерності молодих учителів – декада «Уроки молодих учителів» (травень).

Діяльність роботи Новоукраїнського районного методичного об`єднання вчителів географії спрямована на розвиток творчого підходу в роботі вчителя географії, оволодіння ним новими педагогічними технологіями, спрямованими на формування предметних компетенцій, практичне спрямування викладання географії, використання краєзнавчого матеріалу, формування економічної культури учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

Вчителі географії Знам`янського району творчо використовують виховні можливості курсу географії, надаючи значну увагу формуванню цілісної екологічної культури школярів, їх гармонійним відносинам з довкіллям, вивченню природи рідного краю, проведенню наукових досліджень, здобуваючи знання не тільки на уроках, а й під час походів та екскурсій. Саме з цією метою було організовано засідання РМО вчителів географії на базі ДП «Чорноліський лісгосп» та відвідано географічну загадку району – озеро Берестувате.

Слід зауважити, що в роботу районних (міських) методичних об’єднань входять заходи з підвищення фахової майстерності (проведення семінарів, консультації, пов'язані з педагогічними інноваціями), з контролю за якістю навчальних досягнень учнів (підготовка, організація та проведення олімпіад, організація та проведення державної підсумкової атестації та зовнішнього незалежного оцінювання).

Проте плани роботи деяких МО (Онуфріївського, Вільшанського, Новоукраїнського, м. Світловодська) вимагають доопрацювання (вступам бракує аналітичності, як правило, це просто констатація фактів, перелік проведених за минулий рік заходів; тематика засідань не відповідає проблемі над якою працює МО; не завжди глибокими є матеріали, які готуються до розгляду на засіданнях методичних об`єднань; не приділяється належна увага опрацюванню нормативних документів, огляду методичних новинок, фахової періодики).

Останнім часом постає питання: наскільки педагог сучасної школи готовий до викладання географії в умовах інформаційного суспільства. На основі вдосконалення структури науково – методичної роботи з вчителями географії в області склалася певна система інформаційного забезпечення педагогічних кадрів. Шляхи її реалізації – створення інформаційно – методичного простору. Використання ІКТ в науково – методичній роботі з вчителями географії відбувається у напрямках:

1. Розвиток ІКТ-компетентності вчителів географії і учнів та впровадження нових інформаційних технологій у навчально-виховний процес;
2. Робота методичних формувань та впровадження перспективного педагогічного досвіду.
3. Використання ІКТ в безпосередній діяльність методиста (звітність, написання довідок, пошук інформаційних ресурсів, підготовка презентацій, робота з базами, з електронною поштою тощо).

Методична робота в районах (містах) з цього напрямку базується на діагностичній основі з урахуванням запитів фахового рівня педагогів, матеріально-технічних можливостей навчальних закладів. Активно впроваджують ІКТ – технології в навчально-виховний процес педагоги Олександрійського, Кіровоградського, Знам`янського, Новоукраїнського, Петрівського районів, міст Кіровограда, Олександрії, Знам’янки. Більшість вчителів географії перелічених районів пройшла тренінги, що формують ІКТ-компетентність при ОІППО, брала участь у Всеукраїнських і обласних конкурсах з використанням ІКТ-технологій. Районні (міські) семінари вчителів географії даних районів систематично проводяться з використанням ІКТ.

Головне завдання використання ІКТ-технологій при викладанні географії – це мережна взаємодія вчителів географії, переведення системи освіти в режим інноваційного розвитку, що забезпечить її якість та доступність у відповідності до європейських стандартів, орієнтацію на задоволення запитів особистості.

Існуючі інтернет-технології дозволяють учителю географії оперативно отримувати необхідну інформацію, розміщену на сайтах КОІППО імені Василя

Сухомлинського, МОНМС, сайтах географічного напрямку і, що не менш важливо, активно обмінюватися досвідом з колегами за допомогою електронної пошти, web-конференції, форумів та чатів. Таким чином, створення мережної взаємодії вчителів географії обумовлено самим процесом упровадження нових інформаційних технологій у систему освіти.

Тому НМК географії разом з кафедрою теорії та методики середньої освіти на всіх потоках курсів започаткував викладання спецкурсу з проблеми «Інформаційно-комунікаційні технології навчання».

Результати опитування вчителів географії щодо використання ІКТ-технологій

Діаграма 9

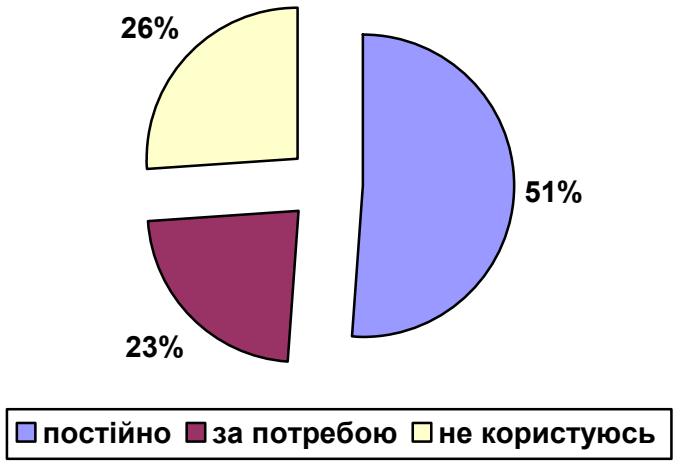

Добре відомо, що успіх навчання з географії багато в чому залежить не тільки від вибору ефективних методів і форм навчання на уроці, а й від організації позакласної роботи, до якої вчитель залучає учнів, що виявили зацікавленість його предметом. В позакласній роботі вчителі географії загальноосвітніх закладів області використовують активні методи і форми: диспути, конференції, ділові ігри, тижні географії, походи, екскурсії, експедиції, географічні олімпіади і т.д. В навчальних закладах міста Олександрії (ЗНЗ № 9, Олександрійському навчально-виховному комплексі (ЗНЗ І-ІІ ступенів № 17 – ліцей) діють краєзнавчо-туристичні гуртки, які дають змогу поєднати вивчення додаткового теоретичного матеріалу з практичною та пошуковою діяльністю. Це значно розширює світогляд учнів, виховує громадянську позицію, привчає до копіткої, творчої роботи. Змістовні матеріали заходів тижня географії представили вчителі географії м. Світловодська: Корнієнко О.М. (ЗШ № 1), Губеладзе Н.М., Бабенко О.І., (СЗНЗ № 7), Лазаревич Т.О. (СЗНЗ № 3), Донченко В.П. (ЗШ № 10).

Однією з важливих форм позакласної роботи, що сприяє розвитку пізнавального інтересу учнів до географії, є олімпіада. Слід зауважити, що в усіх відвіданих навчальних закладах приділяється значна увага організації та проведенню І (шкільного) етапу олімпіади з географії. Адміністрації закладів представили матеріали з організації та проведення шкільної олімпіади: накази, протоколи, завдання олімпіади та роботи учнів. Питання участі школярів в

олімпіадах (І, ІІ, ІІІ етапах) розглядається на засіданнях шкільних та міських методичних об'єднань вчителів географії, виробляються пропозиції щодо покращення результатів виступів.

Цікава система відстеження розвитку творчих здібностей учнів та вчителів розроблена в спеціалізованій загальноосвітній школі І-ІІІ ступенів № 3 та спеціалізованої загальноосвітньої школи № 7 Світловодської міської ради; НВО «Олександрійська гімназія ім. Т.Г. Шевченка – ЗНЗ І-ІІ ступенів – школа мистецтв», Олександрійському навчально-виховному комплексі (ЗНЗ І-ІІ ступенів № 17 – ліцей), НВК «Олександрійський колегіум – спеціалізована школа» Олександрійської міської ради; Новоукраїнській ЗШ І-ІІІ ст. №6, Глодоській ЗШ І-ІІІ ст., Новоукраїнській гімназії № 7, Суботцівській ЗШ І-ІІІ ст., Аджамській ЗШ І-ІІІ ст., Павлиській ЗШ І-ІІІ ст. № 1 ім. В.О. Сухомлинського, Вільшанській ЗШ І-ІІІ ст., Цукрозаводському та Новопразькому НВК.

Головною особливістю викладання географії на сучасному етапі є створення можливостей її вивчення на профільному рівні. Профільне навчання відповідно до Державних стандартів освіти повинно забезпечувати загальноосвітню підготовку учнів, їх допрофесійну готовність із формуванням стійкої орієнтації на подальше навчання. Профільність навчання визначається з урахуванням освітніх потреб учнів, кадрових можливостей і матеріальної бази закладу, перспектив здобуття подальшої освіти випускниками школи. Але в області не в повному обсязі реалізується дане питання. Відведено мало годин на вивчення географії як в допрофільному, так і в профільному рівні навчання (діаграми 10-12).

Діаграма 10

Поглиблене вивчення географії у 8-9 класах у 2011-2012 н.р. (кількість учнів)

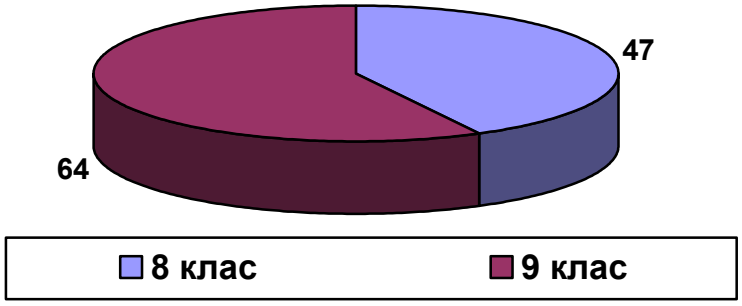

Діаграма 11

Економічний профіль навчання у 2011-2012 н.р. (кількість учнів)

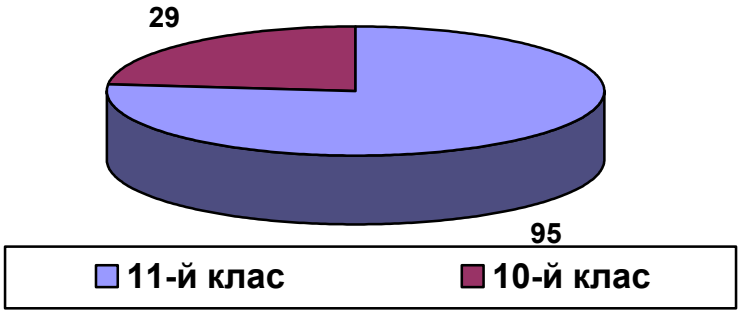

Діаграма 12

Географічний профіль навчання у 2011-2012 н.р. (кількість учнів)

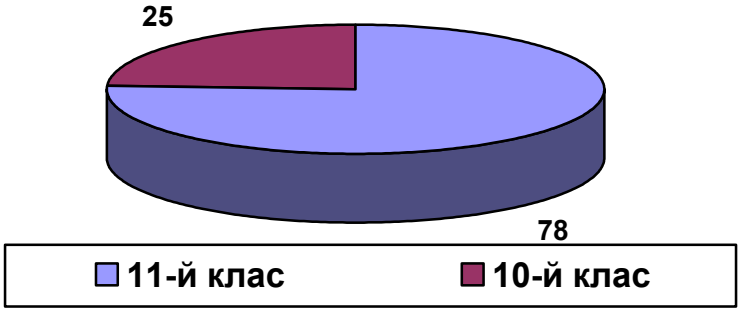

В Суботцівській, Дмитрівській ЗШ І-ІІІ ст №2 (Знам`янський район), ЗНЗ №10 м.Олександрії, СНЗ №7 м.Світловодська ведеться поглиблене вивчення географії у 8-9 класах (3 години на тиждень), відкриті профільні класи природничого напряму в 10-11 класах. У комунальному закладі «Навчально-виховне об'єднання природничо-економіко-правовий ліцей – спеціалізована школа І-ІІІ ступенів № 8 – позашкільний центр Кіровоградської міської ради Кіровоградської області» та навчально-виховному комплексі «Гімназія – загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 4» Світловодської міської ради відкриті класи економічного профілю. В навчальних закладах Олександрійського району також ведеться допрофільна та профільна підготовка з географії. Так, поглиблене вивчення географії у 8 класі здійснюється в Протопопівській ЗШ І-ІІІ ст., а в усіх 5 класах району запроваджено курс «Рідний край». Методичним кабінетом забезпечений навчально-методичний супровід до даного курсу. Крім того в районі викладаються наступні курси: «Уроки для стійкого розвитку» 7 клас (Новопразький НВК, Протопопівська ЗШ); «Основи інтелектуальної власності» 10 клас (Цукрозаводський, Новопразький НВК); «Краєзнавство» 7 клас (Шарівська ЗШ); «Країнознавство» 10 клас (Протопопівська ЗШ); "Географія людської діяльності" 10 клас (Косівська ЗШ).

Але потребує вдосконалення діяльність районних (міських) методичних служб щодо підготовки педагогів до роботи у профільній старшій школі. Не створена система наступності між допрофільним та профільним географічним

навчанням на рівні навчальних закладів. Зважаючи на тенденцію щодо збільшення профільних класів і класів із поглибленим вивченням географії, недостатнім є науково-методичний супровід професійної діяльності педагогів, які працюють в цих класах. У структурі науково-методичної роботи відсутні професійні об'єднання цієї категорії педагогів: творчі та проблемні групи, майстер-класи тощо. Планом роботи районних (міських) методичних об'єднань не передбачено проведення науково-методичних заходів з проблеми профілізації старшої школи: семінарів-практикумів, тренінгів, моделювань і т.д.

Необхідно визнати недостатній рівень забезпечення закладів освіти області дидактичними навчальними матеріалами, метереологічними приладами, атласами, картами з географії. Продовжується полеміка серед вчителів географії з приводу необхідності географічного майданчика в школі. Досвід роботи вчителів географії загальноосвітнього навчального закладу І-ІІІ ступенів № 6 Олександрійської міської ради Петелька Сергія Васильовича, Олександрівської ЗШ І-ІІІ ступенів Безсмоли Тетяни Іванівни, Чечеліївської ЗШ І-ІІІ ступенів Петрівської районної ради Новохатько Олени Іванівни переконує: географічний майданчик у школі необхідний тому, що саме спостереження й географічні дослідження, які учні проводять там, спонукають їх до самостійного пізнання, вивчення та розуміння природних закономірностей і процесів; активізують пізнавальний інтерес школярів, урізноманітнюють навчально-виховний процес, роблять його змістовнішим і цікавішим; працюючи з географічними приладами, школярі набувають навичок дослідницької роботи.

Педагоги переконані, що навчання буде успішним, якщо в учителя є можливість працювати в сучасному кабінеті, де оптимально поєднано використання всіх видів навчального – методичного забезпечення та технічного обладнання відповідно до вимог наукової організації праці вчителя і учня. Бідність навчального та матеріально-технічного обладнання пояснюється як об'єктивними причинами (обмежене фінансування освітніх закладів, недостатня кількість підприємств, які виробляють засоби навчання для шкіл), так і браком досвіду педагогів щодо створення шкільного кабінету географії. Приємно відзначити роботу вчителів географії області: Куколівської ЗШ (Шевцов А.О.), Цукрозаводського НВК (Петренко С.Г.); Суботцівської ЗШ (Савлук Г.І.), загальноосвітнього навчального закладу І-ІІ ступенів №8 м.Олександрії (Злочевський А.М.), Аджамської ЗШ (Мельник А.М.), Вільшанської ЗШ (Красота О.В.) щодо оформлення кабінету географії.

Загальні висновки

- частина учителів географії, які працюють у сільській школі, не має географічної освіти;
- не всі вчителі відвідують відкриті заходи, які проводяться Р(М)МО;
- не приділяється достатньої уваги професійним конкурсам серед учителів області;
- вчителі географії не завжди діляться досвідом роботи на шпальтах періодичних відань, видавнича діяльність переважної більшості вчителів

обмежена участю в щорічних районних (міських) виставках-ярмарках (презентації) педагогічних ідей та технологій;

- при плануванні роботи Р(М)МО недостатньо уваги приділяється питанням допрофільного та профільного навчання;
- при організації роботи Р(М)МО не приділяється достатня увага інформаційно-комунікаційним технологіям навчання;
- учителі географії продовжують застосовувати традиційні технології навчання;
- недостатня обізнаність частини вчителів з критеріями оцінювання навчальних досягнень учнів, вимогами програми, методичним апаратом підручників та навчальних посібників, з рекомендаціями щодо викладання географії;
- у більшості шкіл відсутня система роботи за географічним напрямом з обдарованими учнями;
- низька результативність участі команди області у IV етапі Всеукраїнської олімпіади з географії;
- застаріле матеріально-технічне забезпечення кабінетів географії, відсутність географічних майданчиків і метереологічних куточків.

Рекомендації

Керівникам районних (міських) методичних кабінетів (центрів):

1) сформувати бібліотеки цифрових освітніх ресурсів;
2) публікувати на географічних та освітніх сайтах, у періодичних виданнях оригінальні методичні розробки вчителів географії та обговорювати їх;
3) співпрацювати та взаємодіяти через мережу Інтернет з різними методистами та викладачами системи підвищення кваліфікації;
4) приділяти увагу підвищенню професійної компетентності вчителів, залучаючи їх до участі в конференціях, семінарах, тренінгах, спецкурсах;
5) проаналізувати участь команди району (міста) в ІІІ (обласному) етапі Всеукраїнської олімпіади з географії й на основі зроблених висновків спланувати заходи щодо вдосконалення системи пошуку та підтримки обдарованих дітей;
6) звертати особливу увагу на учнів, які вже мають певні досягнення в олімпіадах та конкурсах з географії, скласти районну програму їх підготовки до участі в інтелектуальних змаганнях;
7) ініціювати створення районної школи обдарованих дітей, в яку б входили переможці ІІ етапу олімпіади з географії;
8) організувати цикл семінарів щодо підготовки вчителів до роботи в профільних класах та класах з поглибленим вивченням географії;
9) сприяти підвищенню кваліфікації вчителів, які викладають географію, але за фахом не є вчителями географії;
10) постійно знайомитися з новими повідомленнями на сайті та форумі КОІППО імені Василя Сухомлинського та доводити інформацію до педагогів району.

Керівникам районних (міських) методичних об'єднань учителів географії:

1) відповідально ставитися до оформлення документації (планів роботи Р(М)МО, звітів, протоколів засідань);

2) запланувати на наступний навчальний рік низку заходів щодо роботи вчителів у профільних класах, використання ІКТ-технологій в навчально-виховному процесі з географії, підготовки учнів до всіх етапів олімпіади;

3) акцентувати увагу журі та оргкомітету ІІ (районного) етапу Всеукраїнської учнівської олімпіади з географії на оптимальному визначенні кількості переможців цього етапу та якісному формуванні команди на ІІІ етап олімпіади;

4) структурувати або створити нову базу даних про роботу з обдарованими учнями;

5) практикувати проведення творчих звітів учителів про самоосвітню роботу, про результативність курсової підготовки;

6) опрацювати критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з географії, звернути увагу на об'єктивне оцінювання завдань ДПА, яке виконується на контурних картах.

Керівникам загальноосвітніх навчальних закладів:

1) вивчити питання впровадження профільного навчання в старшій школі;

2) проаналізувати результати виступу учнів школи в олімпіадах, активізувати роботу з підготовки до змагань у наступному навчальному році;

3) посилити роботу щодо підтримки обдарованих учнів та їх наставників;

4) систематично здійснювати моніторинг викладання географії;

5) постійно оновлювати нормативно-правову базу та відстежувати ознайомлення з нею вчителів географії;

6) спрямувати управлінську діяльність на забезпечення навчально-матеріальної бази кабінетів географії, поновлення геомайданчиків, придбання методичної та фахової літератури для шкільних бібліотек.

Учителям географії:

1) особливу увагу приділяти підвищенню своєї професійної компетентності;

2) проводити самоаналіз педагогічної діяльності;

3) працювати над створенням кабінетів географії та поповненням їх навчально-методичною літературою;

4) здійснювати пошук обдарованих дітей, залучати їх до участі в роботі МАН, конкурсах, турнірах;

5) під час підготовки до І, ІІ, ІІІ етапів Всеукраїнської учнівської олімпіади з географії опрацювати з учнями олімпіадні завдання ІІІ та ІV етапів чотирьох попередніх років;

6) використовувати в своїй роботі інформаційні технології навчання; максимально комп'ютеризувати навчально-виховний процес;

7) при поясненні навчального матеріалу упроваджувати ілюстровані електронні презентації та пропонувати їх учням для використання вдома як додаткове джерело географічної інформації;

8) ефективніше використовувати завдання у формі тестів під час поточного контролю знань з метою підготовки учнів до державної підсумкової атестації, участі у ЗНО з географії та моніторингу якості географічної освіти;

9) забезпечувати учнів планами описів, описами порядку розв'язування і оформлення географічних задач;

10) систему оцінювання учнів привести у відповідність до форми і змісту завдань ЗНО;

11) звертати увагу на формування в учнів уміння навчатися самостійно;

12) сформувати бібліотеку цифрових освітніх ресурсів;

13) особливу увагу приділяти формуванню картографічних умінь школярів, на уроках постійно працювати з географічними картами та атласами;

14) для підвищення мотивації учнів до вивчення географії намагатися проводити уроки нестандартно, у цікавій формі, організовувати екскурсії та роботу на географічному майданчику.

М.С. Чала,
завідувач навчально-методичного кабінету інформатики

ТРАНСФОРМАЦІЇ, ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ШКІЛЬНОГО КУРСУ ІНФОРМАТИКИ

Трансформація – це дія або процес зміни (перетворення) форми, вигляду, природи або характеру, істотних властивостей і т. ін. чого-небудь. Трансформація означає перетворення сутнісних компонентів.

Розглянемо трансформації шкільного курсу інформатики як процес набуття предметом нових рис, що відповідають вимогам інформаційного суспільства, суспільства економіки знань.

Основні риси нової освіти:

- суб'єктність, опора на самостійну діяльність;
- комп'ютеризація, інтернет, віртуальне освітнє середовище;
- варіативні освітні послуги.

Трансформація не передбачає вектора змін: вони можуть бути як прогресивними, так і регресивними.

Саме відсутність вектора змін привело до полеміки в обговоренні проекту нової навчальної програми з інформатики для 5-9 класів та питань впровадження навчального предмета «Інформатика» у початковій школі відповідно до нових Державних стандартів початкової загальної освіти (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2011 р. № 462 http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/17911/) та базової і повної загальної середньої освіти (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392 http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF) на Першому Всеукраїнському з'їзді учителів інформатики, в роботі якого взяли участь близько 200 делегатів з усіх регіонів. З'їзду передувало громадське обговорення програми, в якому активну участь взяли вчителі Кіровоградської області. Організатори з'їзду відзначили ефективну роботу:

- Громка Григорія Юрійовича, вчителя інформатики Нечаївської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Компаніївського району;
- Задорожної Любові Миколаївни, вчителя математики та інформатики комунального закладу «НВО-ЗНЗ І-ІІІ ступенів №31 з гімназійними класами, ЦДЮТ «Сузір'я» Кіровоградської міської ради Кіровоградської області»;
- Мельника Валентина Івановича, вчителя інформатики ліцею інформаційних технологій Олександрійської міської ради.

Головне в трансформації — саме перетворення форм і змісту предмета, його інституційної сфери, норм, цінностей, соціальної та професійної мотивації. В редакції ж запропонованої до прийняття на з'їзді навчальної програми певною мірою відбулося вихолощення зі шкільного предмета «Інформатика» власне інформатики як фундаментальної науки. Після досить неконструктивної

дискусії було прийнято рішення про створення робочої групи (до складу якої увійшли Громко Г.Ю. та Мельник В.І.) для доопрацювання програми з урахуванням висловлених пропозицій. Пізніше прийнято рішення про розробку альтернативної навчальної програми з інформатики для 5-9 класів. До Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України направлені зауваження та пропозиції стосовно викладання інформатики у початкових класах, організації навчально-виховного процесу в частині облаштування кабінетів інформатики та визначення часових норм користування комп'ютерами учнями молодших класів. Робота з'їзду підтвердила необхідність відкритого обговорення найважливіших питань трансформації шкільного курсу інформатики. Ознайомитись з відеозаписом з'їзду можна за посиланням http://www.youtube.com/watch?v=2RuOnv-Bwog&feature=youtu.be

І до сьогодні інтернет-спільнота жваво обговорює особливості викладання та перспективи розвитку шкільного курсу інформатики. При цьому висловлюються абсолютно полярні думки.

Застосування інформаційних і комунікаційних технологій є одним з найвагоміших критеріїв оцінки якості освіти. Рівні такого використання визначаються станом готовності держави до життя в умовах економіки знань. Виділено чотири рівні такого використання:

- інформатику включено до навчальних планів як окремий предмет і використовується як засіб вивчення інших предметів (Німеччина, Великобританія, Франція);
- інформатику включено до навчальних планів (Фінляндія, Чехія, Угорщина, Польща);
- інформаційні технології використовують тільки як засіб для вивчення інших предметів (Швеція, Норвегія, Ірландія);
- практично не застосовують у шкільній освіті (Португалія, Італія, Кіпр).

Означені рівні при цьому абсолютно не характеризують рівень ІКТ-компетентності школярів тієї чи іншої країни, оскільки не показують систему формування та розвитку інформаційного суспільства, «суспільства знань», в якому головними є інформація і знання.

На сьогодні в Україні інформатику включено до навчальних планів, проте не інтегровано в навчальні плани інших предметів. При цьому саме в програмах з інформатики передбачено вивчення розділу «Інформаційні технології в навчанні». Тобто, саме вчитель інформатики «повинен» навчити учнів програмним засобам з навчання математики, фізики, хімії, біології, історії, української мови та літератури.

Майже неподоланною перешкодою для впровадження інформаційних технологій у загальноосвітніх навчальних закладах Кіровоградської області є недостатній рівень компетентності вчителів та відсутність перспективного бачення у керівників освітніх закладів різних рівнів. Перед школою не стоїть завдання замінити вчителя комп'ютерними, мультимедійними програмами, засобами навчання, проте їх використання повинно бути реалізовано в сучасній дидактиці, в сучасній педагогіці. Інформатика та інформаційні технології

покликані допомогати учням та вчителям не тільки відтворювати знання, а й створювати нові знання, нові технології.

Захоплення технічною стороною інформатизації на шкоду змістовним інноваціям призводить до неефективного використання комп'ютерної техніки.

Розглянемо основні характеристики складу вчителів, які викладають інформатику в загальноосвітніх навчальних закладах області:

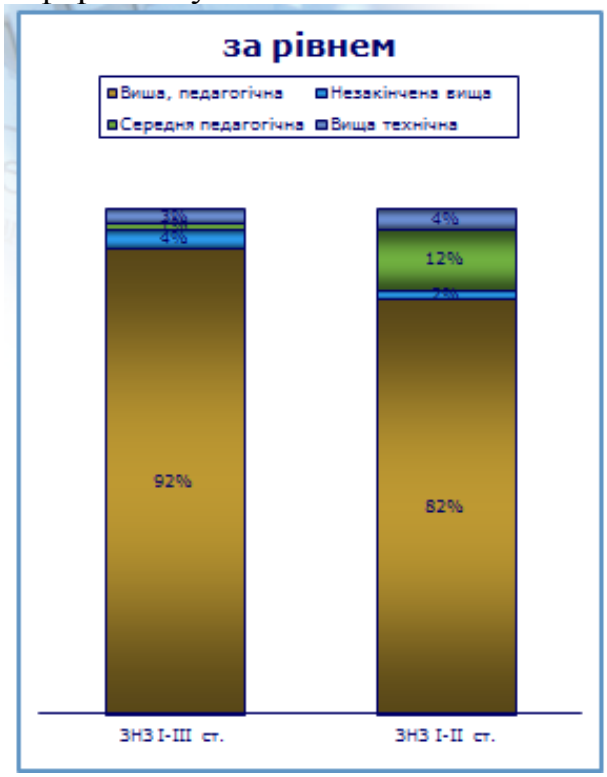

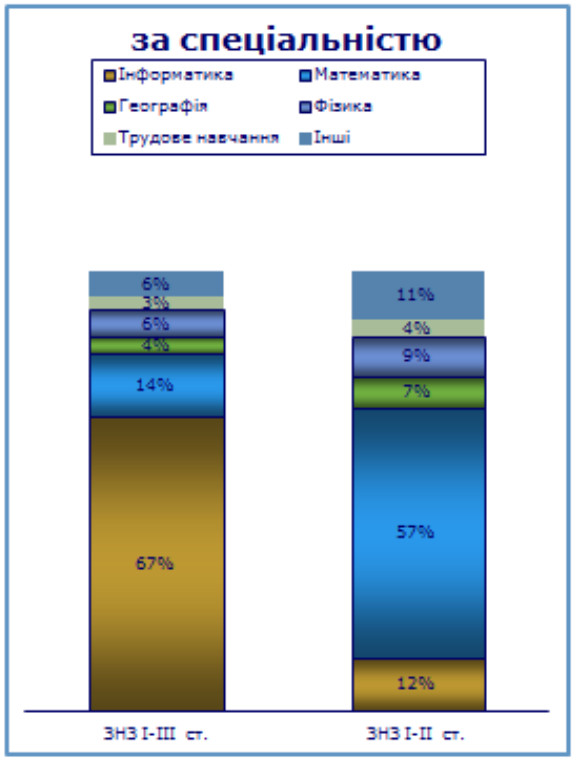

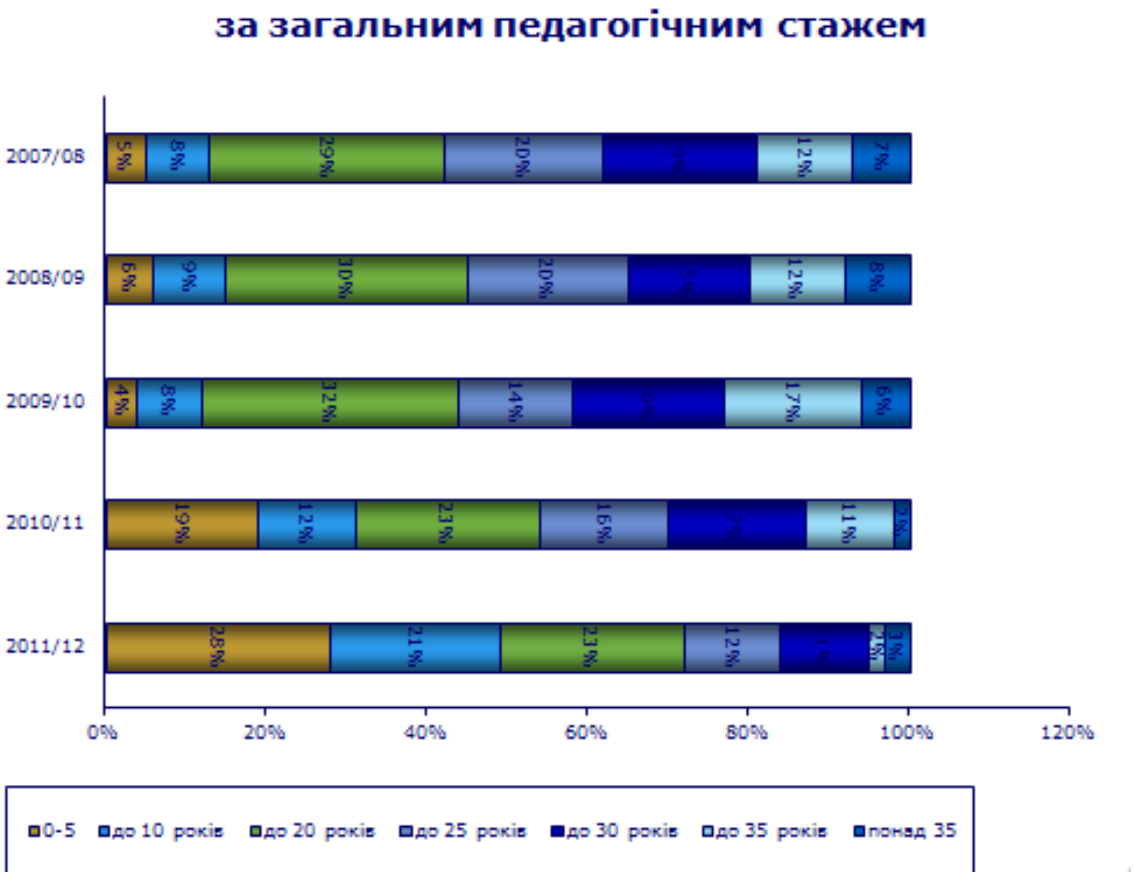

Звісно, є вчителі, які не є вчителями інформатики за фахом, проте активно працюють і розвивають методику та методологію предмета, але «коефіцієнт корисної дії» все-таки не настільки великий, як хотілося б. Це пов’язано передусім з відсутністю бачення особливостей викладання та перспектив розвитку предмета «Інформатика» в деяких районах та містах області. Так 32% педагогів, які викладають інформатику, жодного разу не були на курсах підвищення кваліфікації вчителів інформатики.

Критерії якості викладання шкільного курсу інформатики:

підтримка вчителя

- технічна
- педагогічна
- ресурсна

підтримка учнів

- технічна
- педагогічна
- ресурсна
- підтримка вчителем.

Сьогодні учитель зобов'язаний не просто бути фахівцем високого рівня відповідно до профілю й спеціалізації своєї діяльності, але й повинен забезпечувати:

Саме для забезпечення якості викладання предмета курси підвищення кваліфікації вчителів інформатики повинні **ґрунтуватися на таких принципах:**

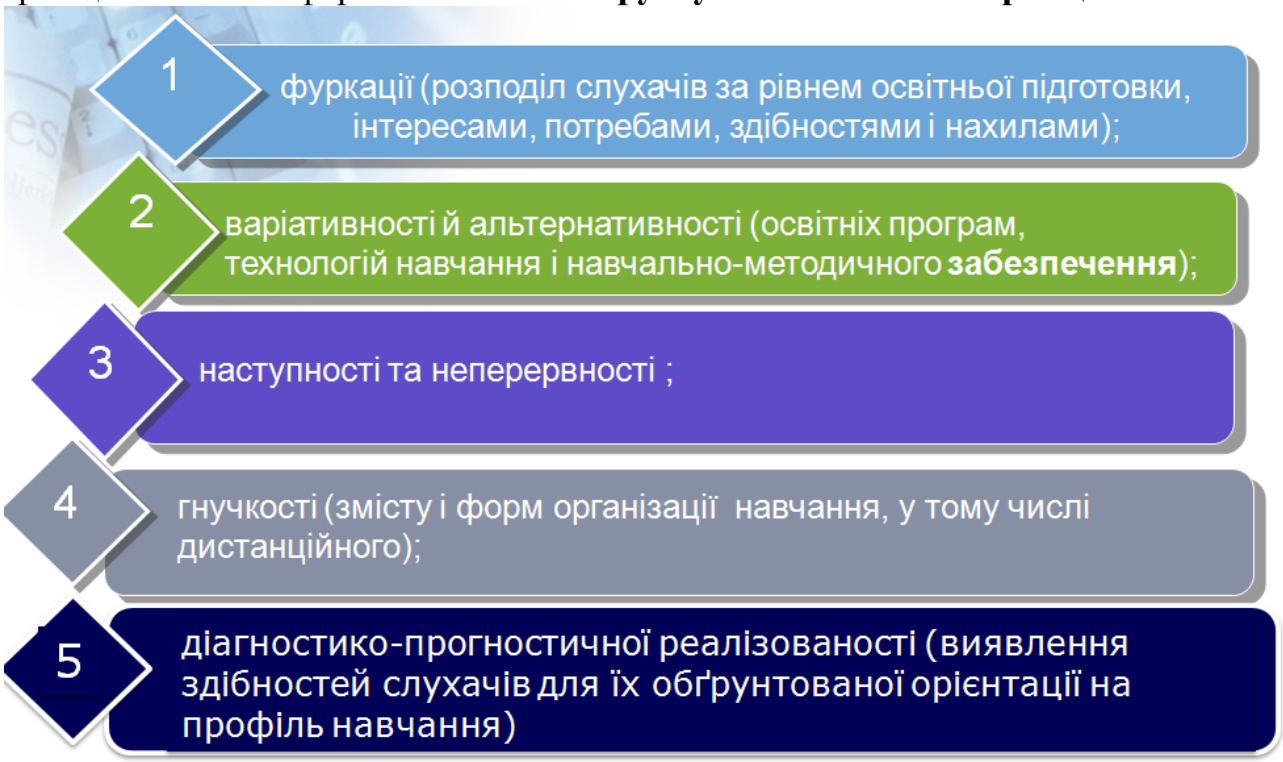

Важливо об'єднати зусилля усіх зацікавлених в якісних трансформаціях шкільного курсу інформатики як одного з індикаторів трансформації освіти в умовах інформаційного суспільства.

О.В.Литвиненко,
завідувач лабораторії інформаційних технологій освіти
Г.В.Скрипка,
методист лабораторії інформаційних технологій освіти

СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНИХ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ INTEL В КІРОВОГРАДСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Професійний розвиток та готовність вчителя до інновацій є вирішальним фактором для успішного виконання й досягнення якісно нових результатів в підготовці нового покоління працівників. Педагогічні підходи мають змінитися таким чином, щоб головними в навчальному процесі були учні та їх потреби.

Крім того, трансформація сучасного суспільства призводить до того, що в навчальному закладі необхідно готувати дітей до життя в суспільстві, що базується на інформаційних технологіях, та формувати у них навички XXI століття: вміння вирішувати проблеми, працювати в команді, керувати проектами, творчо ставитись до вирішення завдань та проблем, вміти оперувати великими обсягами інформації, створювати знання, а не лише відтворювати їх тощо.

Усе це разом з активним розвитком Української держави, впровадженням Державної програми «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці» та Державної цільової програми «Сто відсотків» зумовлюють потребу не тільки у створенні сприятливих умов для професійного зростання сучасного вчителя, а й формуванні та подальшому підвищенні його ІКТ-компетентності. ***«Intel® «Навчання для майбутнього»*** є однією з програм, покликаних розвивати рівень ІКТ-компетентності педагогів. Програма діє у Кіровоградській області з 2005 року, і в період з 2005 по 2012 рік пройшли навчання за основною версією 5115 педагогів; за очно-дистанційною – 31; за 10 версією – 13. Досвід проведення тренінгів показав їх високу ефективність, оскільки вчителі, навчаючись за даною програмою, не лише оволодівають певними знаннями і вміннями в галузі ІКТ, а й навчаються, як застосовувати ці технології в шкільному кабінеті, включати їх в загальний педагогічний процес, найкращим чином передати учням свої власні знання, використовуючи інноваційні педагогічні технології. Тобто вчителі навчаються комплексно інноваційним педагогічним та інформаційно-комунікаційним технологіям.

Програма ***«Intel® Навчання для майбутнього»*** - найбільша спільна ініціатива Міністерства освіти і науки України, Інституту інноваційних технологій та змісту освіти МОН України, ЦІППО АПН України, ОІППО, ОУОН ОДА та корпорації Intel щодо перепідготовки педагогічних кадрів з ІКТ та новітніх педагогічних технологій, яка уможливлює підготовку школярів до економіки знань XXI сторіччя та надає їм необхідні навички.

Протягом останніх років інформаційно-комунікаційні технології набули значного розвитку, що призвело до необхідності у трансформації програм навчання вчителів ефективному використанню ІКТ у професійній діяльності,

зокрема, програми «Intel® Навчання для майбутнього». Так, наприкінці 2011 року в Україну прийшла нова, 10 версія відомої серед педагогів програми. Розглянемо особливості нової версії програми «Intel® Навчання для майбутнього».

Структура оновленого курсу

Як і в попередній версії, курс складається з 11 модулів (44 години), проте деякі з них замінені на такі, в яких можна ширше використовувати ІКТ-технології, зокрема, технології Веб 2.0:

- ✓ Модуль 1. Цілі, завдання та ресурси тренінгу.
- ✓ Модуль 2. Навчання за допомогою методу навчальних проектів.
- ✓ Модуль 3. Дослідження у навчальних проектах.
- ✓ Модуль 4. Формуюче оцінювання в проектному навчанні.
- ✓ Модуль 5. Інтернет в проектній діяльності учнів.
- ✓ Модуль 6. Спілкування та співпраця в Інтернеті.
- ✓ Модуль 7. Створення прикладів учнівських робіт.
- ✓ Модуль 8. Оцінювання діяльності учнів у проекті.
- ✓ Модуль 9. Диференціація навчання різних учнів.
- ✓ Модуль 10. Фасилітація за допомогою комп'ютерних технологій.
- ✓ Модуль 11. Демонстрація та захист Портфоліо проекту.

Склад Портфоліо

Аналогічно до попередньої версії програми, навчаючись на тренінгу, вчитель створює власне Портфоліо навчального проекту. Проте в оновленій версії програми відсутнє чітке обмеження щодо кількості матеріалів-складових Портфоліо, і всі матеріали розміщуються в мережі Інтернет.

Версія 4.0

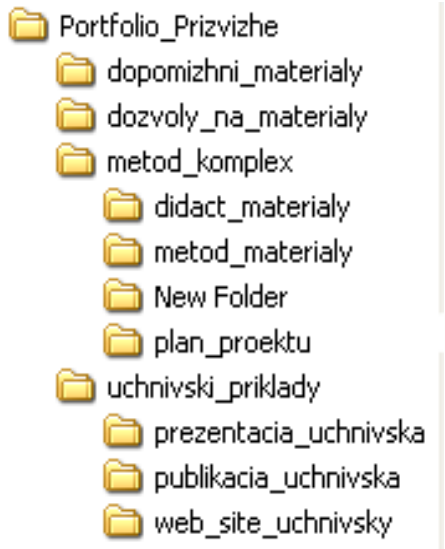

Версія 10.0

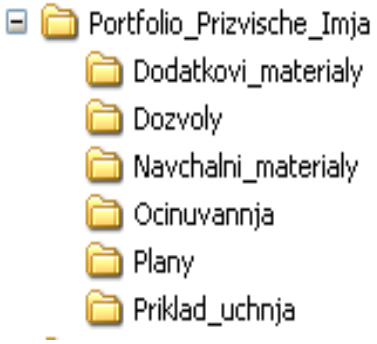

Документи Портфоліо

1. План вивчення теми.
2. План впровадження проекту.
3. Документ *Доступ до сайтів.*
4. Публікація для представлення особливостей методу проектів.
5. Шаблон документа та форма.

6. Форма для опитування.
7. Результати опитування і діаграма.
8. Документ для фасилітації.
9. Інструкція.
10. Документ оцінювання навчальних потреб учнів.
11. Форма оцінювання прикладу учнівської роботи.
12. Документ для поточного оцінювання учнів.
13. Приклад учнівської роботи (або презентація, або публікація, або вікі-стаття, або блог).
14. Список використаних джерел.
15. Дозволи батьків на використання учнями Інтернету.

Оцінювання

У версії 10.0 оцінюванню присвячено цілий модуль, зокрема, вчителі ознайомлюються з поняттям формуючого оцінювання, його видами та цілями. Для створення інструментів оцінювання, а також для розуміння самої ідеї формуючого оцінювання на тренінгу широко використовується сайт оцінювання навчальних проектів http://educate.intel.com/ua/AssessingProjects/, зареєструвавшись на якому вчитель може у будь-який час отримати доступ до бібліотеки інструментів оцінювання та необхідних теоретичних матеріалів (Рис.1).

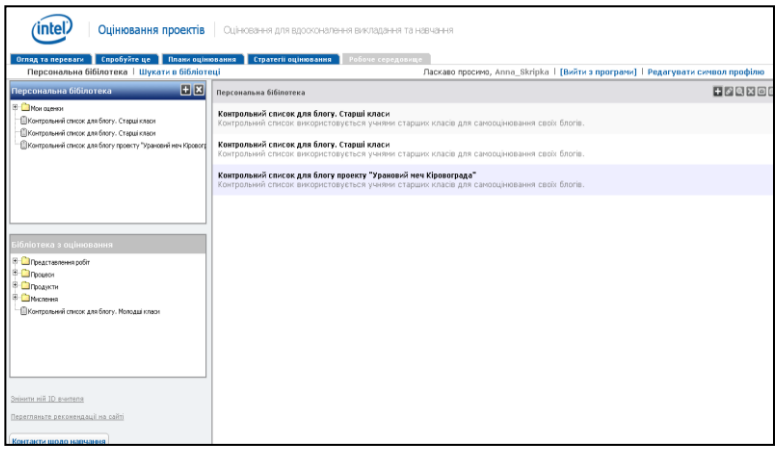

Рис.1. Сайт оцінювання навчальних проектів

Види формуючого оцінювання	**Цілі оцінювання**
Вхідне, попереднє оцінювання	1.Визначення навчальних потреб учнів
	2. Спонукання учнів до самоспрямування у навчанні та співпраці
Поточне оцінювання	3. Відслідковування прогресу в навчанні учнів
	4. Перевірка розуміння учнями особливостей власного мислення та спонукання їх до самопізнання
Підсумкове оцінювання	5. Перевірка рівня здобутих учнями знань та отриманих навичок

Веб 2.0 в курсі

Технології Веб 2.0 настільки міцно увійшли в наше життя, що неможливо оминути їх вчителю у своїй професійній діяльності. Програма «Intel® Навчання для майбутнього» за 10 версією навчає ефективному використанню технологій Веб 2.0 у навчально-виховному процесі. Зокрема, на тренінгу вчителі використовують:

✓ Сервіси для збереження закладок на потрібні Інтернет-ресурси для свого проекту.

✓ Блоґи для рефлексії навчання або (та) для створення прикладу учнівської роботи.

✓ Вікі для участі в педрадах в процесі навчання, для створення прикладу учнівської роботи, а також для представлення та захисту свого власного Портфоліо навчального проекту.

✓ Сервіси для спільної роботи з онлайновими документами – для виконання вправ, передбачених програмою тренінгу, а також для розміщення в Інтернеті документів Портфоліо.

✓ Геосервіси (за необхідності) для реалізацій ідей проекту.

✓ Спільні сховища медіафайлів для розміщення документів Портфоліо в Інтереті.

Слід зауважити, що учасники навчання вільні у виборі того чи іншого сервісу.

Можливі складності та ризики під час навчання

- Потрібен достатній рівень володіння інформаційними технологіями.
- Необхідне вміння діяти в умовах вибору (ІКТ, середовище навчання, знання Веб 2.0 тощо).
- Потрібен обов'язковий доступ до швидкісного Інтернету.
- Високий рівень професійної компетентності тренерів.

Ресурси для нового курсу

- Програмний компакт-диск.
- Веб-сайт http://iteach.com.ua/.
- Електронний довідник, вбудований в програму.

Новою формою навчання за оновленою версією програми є **очно-дистанційний курс програми *«Intel ® Навчання для майбутнього» (Teach Essential Online, TEO),*** на якому вчителі мають можливість працювати в очно-дистанційній формі.

Тривалість курсу: 72 години.

Програма курсу складається з:

➢ введення, яке виконується дистанційно;

➢ очного тренінгу тривалістю 12 годин, на якому педагоги виконують 1 і 2 модулі;

➢ дистанційного навчання, тривалістю 6 тижнів, де освоюються 3 - 8 модулі.

Завдання основного курсу за очно-дистанційною формою навчання:

✓ визначати навчальні цілі проекту відповідно до державних освітніх стандартів і розвитку ключових компетентностей, заснованих на цінностях, знаннях і уміннях, необхідних людині в XXI столітті;

✓ формувати уміння планувати і організовувати проектну діяльність учнів відповідно до поставлених цілей;

✓ навчити організовувати оцінювання проектної діяльності учнів;

✓ дати технологічні навички створювати необхідні матеріали для підтримки проектної діяльності.

Крім того, очно-дистанційний курс вирішує завдання формування мережевої культури педагогів.

Перевагами курсу є:

✓ зручна система навігації в дистанційній оболонці, побудованій з використанням платформи Moodle (рис.2);

✓ широкі можливості по взаємодії слухачів з викладачем і один з одним через систему повідомлень, форумів, чатів;

✓ велика кількість наданих учасникам тренінгу ресурсів;

✓ постійна рефлексивно-оціночна діяльність;

✓ можливість проходження дистанційної частини курсу в зручному темпі;

✓ можливість паралельно з навчанням упроваджувати ідеї програми в професійній діяльності.

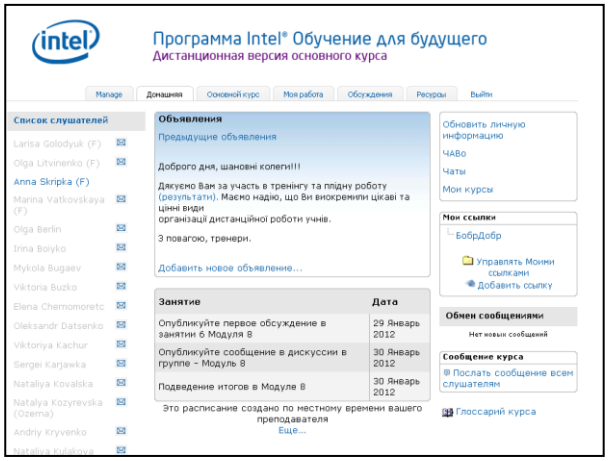

Рис.2. Дистанційна оболонка програми Intel®TEO

Головна відмінність дистанційного курсу від очного полягає в активному використанні ІКТ безпосередньо для опанування матеріалів курсу і наданні можливості слухачам навчатися автономно в зручний для себе час. Нова форма курсу дозволяє легко керувати тренінгами, формувати мережеві спільноти та підтримувати контакт між учасниками курсу навіть після його закінчення.

Курс сприяє в організації формування мережевої культури педагогів через активне використання блогів, вікі-технологій (рис.3), сайтів спільного зберігання закладок, технологій спільного редагування документів і таблиць.

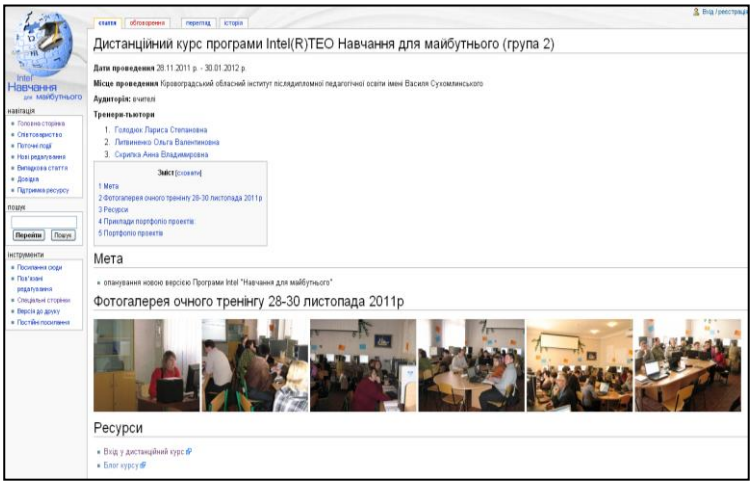

Рис.3. Вікі-сторінка тренінгу за програмою Intel®TEO

Впровадження оновленої програми «Intel® Навчання для майбутнього» за очною та очно-дистанційною формами навчання допомагає вчителям середніх загальноосвітніх навчальних закладів опанувати ефективні педагогічні та інформаційні технології, розширити їх використання під час організації самостійної проектно-дослідницької діяльності учнів.

Використання сервісів Веб 2.0, передбачених навчанням за оновленою версією, стає особливо важливим у професійній підготовці учителів сучасної школи. Перехід педагогів на рівень учасників мережевої спільноти надає можливості не тільки ефективно впроваджувати інформаційно-комунікаційні технології у професійну діяльність, а й розширити кругозір вчителів; оволодіти вміннями спілкуватися, використовуючи мережу Інтернет; організовувати міжособистісну взаємодію; співпрацювати у групі; систематично підвищувати рівень власної загальнокультурної, технологічної та інформаційної компетентності.

Література

1. Концепція Державної цільової програми впровадження у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів інформаційно-комунікаційних технологій «Сто відсотків» на період до 2015 року.

2. Мантула Т.І. Проектні технології: теорія і практика / Т.І.Мантула. – Кіровоград: ТОВ «ПОЛІМЕД-Сервіс», 2008. – 150 с.

3. Сайт оцінювання навчальних проектів http://educate.intel.com/ua/AssessingProjects/

4. Програма «Intel® Навчання для майбутнього». Мережа доступу: сайт оцінювання навчальних проектів http://v10.iteach.com.ua/

5. Голодюк Л.С. Новий напрям впровадження програми «Intel® Навчання для майбутнього» / Л.С.Голодюк // Педагогічний вісник. – 2011. - №2(18). – С.48-50.

А.В. Частаков,
методист навчально-методичного кабінету інформатики

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПРОЕКТ «ВІДКРИТИЙ СВІТ» В КІРОВОГРАДСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Сучасний навчальний процес у загальноосвітніх школах Кіровоградщини, як і всієї України, позначений тенденцією до поглиблення інформатизації, активного використання на уроках технічних засобів навчання. З цією метою в нашій області вже тривалий час функціонує освітня програма для вчителів «Intel® Навчання для майбутнього». Іншим заходом, що теж має на меті оптимізацію навчально-виховного процесу, є Проект «Відкритий світ». Мета нашої статті – висвітлити його основні моменти, а саме: сутність, мета, завдання, можливості, терміни впровадження. Відповідно, мета передбачає виконання наступних завдань:

- розглянути нормативний статус Проекту;
- з'ясувати сутність і дидактичний потенціал «Відкритого світу»;
- осмислити можливості, реалізація яких може бути забезпечена даною програмою.

Актуальність нашої статті обумовлюється її інформаційним потенціалом, так необхідним педагогам області, адже кожен учасник «Відкритого світу» повинен знати бодай найважливіші його моменти.

Отже, Проект «Відкритий світ» – один із національних проектів, затверджених Президентом України у 2010 році (Указ Президента України від 08.09.2010 року № 895 «Про заходи щодо визначення і реалізації проектів із пріоритетних напрямів соціально-економічного та культурного розвитку») [1].

Як зазначається в нормативній характеристиці Проекту, його метою є створення єдиного національного інформаційного середовища [2]. За допомогою новітніх інформаційно-телекомунікаційних технологій буде забезпечено доступ усіх учасників навчально-виховного процесу – учнів, учителів, батьків, адміністраторів освіти – до мультимедійних баз даних. Проект передбачає уніфікацію методик навчання і забезпечення опрацювання цих матеріалів в режимі реального часу методистами і педагогами. Проект створить умови, які б заохочували учнів до успішного навчання та забезпечили рівні можливості доступу до якісної освіти кожного громадянина України, незалежно від місця проживання.

Реалізація Національного Проекту на першому етапі, який триватиме 4 роки, дасть можливість забезпечити учнів 5-9 класів, а це понад 1,5 млн. дітей, новітніми технологіями, які включатимуть: високу інтерактивність, повномасштабну мультимедійність, імітаційне моделювання, здатність до модифікації і творчості. Проект дозволить застосувати у системі освіти п'ять нових педагогічних інструментів: інтерактив, мультимедійність, моделінг, комунікативність і креативність учня [2].

Таким чином, ідея Проекту – створення Всеукраїнського інтернет-ресурсу з мультимедійним освітнім контентом, доступ до якого буде здійснюватися за допомогою спеціально обладнаних комп'ютерних класів. Тобто в планах цього Проекту – перевести освіту на новий рівень. Проводити всі уроки як природничо-математичного, так і гуманітарного профілю за допомогою використання персонального комп'ютера.

На Кіровоградщині реалізацію Національного проекту «Відкритий світ» планується розпочати з 1 вересня 2012 року. Для цього керівництвом Проекту були визначені школи, які відповідали вимогам щодо матеріально-технічного забезпечення. Базовими для впровадження цілей Проекту в кожній школі-учасниці визначено виключно навчальні предмети сьомих класів загальноосвітніх шкіл. На даному етапі впровадження Проекту відбуватиметься шляхом проведення тренінгів для вчителів за програмою «Intel® Навчання для майбутнього». В рамках Проекту передбачено два варіанти проходження даного курсу:

1. «Intel® Навчання для майбутнього» за новою версією основного курсу.

Як зазначається у преамбулі до оновленої версії, «мета основного курсу «Intel® Навчання для майбутнього» – допомогти вчителям розвинути навички навчання, що базуються на навчальних потребах учнів, за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та методу проектів» [3].

2. Очно-дистанційний курс «Intel® Навчання для майбутнього», який «створено на основі нової версії Програми, орієнтованої на ефективне використання ІКТ та інноваційних педагогічних технологій в навчальному процесі» [4].

В чому ж полягає головна відмінність дистанційного курсу від очного? По-перше, в активному використанні ІКТ. Це здійснюється з метою підвищення ефективності опанування матеріалів курсу. Таким чином, кожен слухач може самостійно навчатися у будь-який зручний особисто для нього час. По-друге, такий курс «дозволяє легко керувати тренінгами, формувати мережеві спільноти та підтримувати контакт між учасниками курсу навіть після його закінчення» [4].

У Кіровоградській області планується впровадження наступної моделі навчання вчителів, які будуть викладати в 7-х класах:

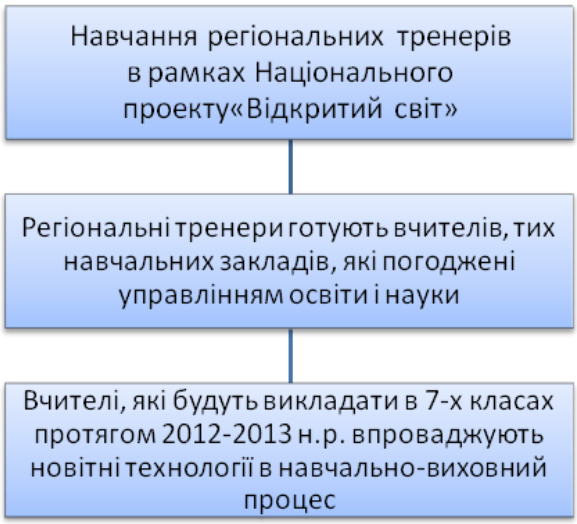

Керівництво Проекту також планує у 2012 році внести в базу даних порталу Проекту **www.ow.org.ua** інформацію про діючих осіб Проекту – учасників системи від освітніх закладів, які розпочнуть участь у Проекті з 1 вересня цього року. З метою оптимізації навчального курсу на порталі буде створено спеціальний «Електронний журнал-щоденник». Щоб забезпечити повноцінну роботу з «Електронним журналом-щоденником» на тому ж ресурсі передбачено здійснити реєстрацію всіх учасників Проекту «Відкритий світ», а саме:

- тренерів-координаторів;
- директорів та завучів закладів;
- класних керівників 7-х класів;
- вчителів, які викладають у 7-х класах;
- учнів 7-х класів;
- батьків учнів 7-х класів.

Такий підхід дозволить максимально забезпечити рівень інформаційної підготовки, а також включення всіх учасників до роботи в Проекті.

Детальні інструкції, файли на скачування та узагальнені відповіді на запитання будуть розміщені на порталі НП «Відкритий світ» у розділі **www.ow.org.ua/7_klasy** [5].

Отже, Проект «Відкритий світ» є одним із тих проектів, що покликані оптимізувати роботу вчителів у загальноосвітніх школах. У нашому регіоні впровадження цілей названої програми, за умов їхньої повноцінної реалізації, сприятиме покращенню як самого навчально-виховного процесу за рахунок уведення в його структуру інтерактивних методів навчання, так і підвищенню рівня зацікавленості учнів загальноосвітніх шкіл навчальними предметами, адже дасть змогу по-новому подивитись на традиційну форму уроку.

Література

1. Указ Президента України від 08.09.2010 року № 895 «Про заходи щодо визначення і реалізації проектів із пріоритетних напрямів соціально-економічного та культурного розвитку».

2. 11 січня стартує Національний проект "Відкритий світ" [Електронний ресурс] : // Урядовий портал – 2012. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=244844884

3. Intel® Навчання для майбутнього версія 10.1 [Електронний ресурс] : // Портал програми «Intel® Навчання для майбутнього». – Режим доступу: http://v10.iteach.com.ua/.

4. Дистанційний курс «Intel® Навчання для майбутнього» [Електронний ресурс] : // Портал програми «Intel® Навчання для майбутнього» – Режим доступу: http://iteach.com.ua/resources/remote-leaning/?pid=838

5. Алгоритм дій для внесення в базу даних порталу НП «Відкритий світ» www.ow.org.ua інформації про діючих осіб проекту - учасників системи від освітніх закладів, які беруть участь у проекті з 1 вересня [Електронний ресурс] : // Портал Національного проекту «Відкритий світ» – 2012. – Режим доступу: http://ow.org.ua/7_klasy/01.php

О.В. Гончарук,
завідувач навчально-методичного кабінету трудового навчання та економіки

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ (ТЕХНОЛОГІЙ) У 2012-2013 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

В освітній галузі «Технологія», основними завданнями якої є формування технічно, технологічно і комп'ютерно освіченої особистості та забезпечення підготовки її до трудової діяльності в умовах сучасного високотехнологічного інформаційного суспільства, метод проектів - це комплексний процес, який формує в школярів загальнонавчальні уміння, основи технологічної грамоти, культуру праці і спрямований на оволодіння ними способами перетворення матеріалів, енергії, інформації, технологіями їх обробки.

Відповідно до цього змінюються традиційні підходи до змісту освіти і, зокрема, в організації трудового навчання учнів. Так, сучасний розвиток суспільства та виробництва потребує не лише навчати учнів запам’ятовувати і відтворювати техніко-технологічні знання та прийоми роботи інструментом, а й застосовувати такі знання та вміння на практиці – через розв’язання творчих завдань (виконання навчальних і творчих проектів), формування відповідного досвіду [3].

У 2012-2013 навчальному році вчителям трудового навчання передовсім необхідно звернути увагу на такі питання: організація трудового навчання, профільна та допрофільна підготовка.

Учні 5-9 класів продовжують навчатися за програмою «Трудове навчання. 5-9 класи. Нова редакція» (авт.: В.М.Мадзігон та ін.). Ця програма має гриф МОН України «затверджено» (програмами з іншим грифом користуватися не можна).

Відповідно до Типових навчальних планів у всіх загальноосвітніх навчальних закладах незалежно від підпорядкування та форм власності на вивчення трудового навчання відводиться: 5, 6 клас – 1 година; 7, 8 клас – 2 години; 9 клас – 1 година (наказ Міністерства освіти і науки України від 05.02.2009 р. № 66).

У класах, де на вивчення предмета виділено 1 година на тиждень, можна додавати ще 1 за рахунок додаткового часу варіативної складової навчальних планів, передбаченої на навчальні предмети, факультативи, індивідуальні заняття та консультації.

У 10-11 класах продовжується викладання предмета «Технології» (трудове навчання) в обсязі 1 години на тиждень у всіх профілях.

Учні 10-х класів, незалежно від профілю навчання (крім технологічного), освоюють навчальний предмет «Технології» (трудове навчання) за навчальною програмою «Технології. 10-11 класи» (автор А.І.Терещук та інші).

Для вивчення предмета клас, в якому більше 27 учнів, поділяється на групи дівчат і хлопців (наказ Міністерства освіти і науки України від

20.02.2002р. №128). Якщо кількість учнів не дозволяє поділ на групи хлопців і дівчат, то формувати групи можна з паралельних класів; створювати змішані групи хлопців і дівчат; за бажанням учнів, з наступних класів.

Програми з трудового навчання та технологій складаються з інваріантної (обов'язкової) і варіативної частини. *Інваріантна складова* передбачає три основні розділи: технологія виготовлення виробу (за зразком); проектування та виготовлення виробів; презентація результатів проектної діяльності та їх оцінювання.

Відповідно до вимог наступного розділу школярі також учаться виготовляти виріб з використанням тієї ж технології, але вже з більшим ступенем самостійності. Згідно з вимогами третього розділу вони демонструють результати своєї роботи.

Після вивчення інваріантної складової учитель переходить до виконання варіативної частини програми. Варіативні модулі розроблено для учнів 5-6, 7-9 класів.

Варіативні модулі добирає вчитель, ураховуючи зацікавлення учнів, можливості матеріально-технічної бази шкільних навчальних майстерень, рівень підготовки учнів та власний рівень підготовленості.

Варіативні модулі для змішаних груп ті ж самі, що й для груп дівчат і хлопців. Але до них додаються ще й ті модулі, які є в інваріантній складовій програм для дівчат і хлопців. Наприклад, в інваріантній складовій програми для дівчат 5 класу передбачено вивчення аплікації. Такий варіативний модуль для дівчат 5 класу вчитель вже не може обрати, бо програмою передбачено вивчення певного виду діяльності тільки один раз. Оскільки у програмах для змішаних груп відсутня інваріантна складова, то аплікація для змішаних груп може бути варіативним модулем.

У змішаних групах учитель обирає такі модулі, які були б цікавими і для хлопців, і для дівчат. При плануванні уроків (занять) треба враховувати фізіологічні особливості дівчат і хлопців, їхні інтереси та нахили.

Трудове навчання у 5-9 класах базується на практичній діяльності учнів. Засвоєння теоретичного матеріалу доцільно проводити під час практичних робіт, не витрачаючи на це окремого навчального часу. Однак, не виключається можливість проведення уроків засвоєння нових знань, під час яких вчитель може розкрити навчальний матеріал всього модуля, або його окремої частини. Такі уроки у навчальному процесі можуть бути одиничними.

В основі програм з предмета «Технології», як і в програмах для 5-9 класів, лежить проектно-технологічна діяльність учнів. Програми мають модульну структуру. Інваріантна складова програми розрахована на 12 год у кожному класі. В цій частині програми передбачено ознайомлення з мережею Інтернет для того, щоб учні, які мають таку можливість, здійснювали пошук інформації для проектної діяльності. Це не може бути причиною того, що години технологій в 10-11 класах повинен читати вчитель інформатики.

Варіативні модулі розраховані на 20 годин. Структура їх така ж, як і в 5-9 класах: ознайомлення з обраною технологією, проектування та виготовлення задуманого виробу, презентація та оцінювання результатів проектування.

Варіативний модуль у 10-11 класах вивчається тільки один раз (або в 10, або в 11 класі).

Варіативні модулі мають засвоюватися старшокласниками через проектну діяльність, результатом якої є творчий проект.

Резерв часу, передбаченого у програмах трудового навчання для 5-11 класів, використовується вчителем на власний розсуд (ці години можна додавати як до інваріантної складової, так і для варіативної; у повному обсязі чи розподіляти в певній пропорції).

Все це вимагає нових підходів до методики трудового навчання, яка має на меті забезпечити підготовку учнів до трудової діяльності в різних сферах виробництва та домашньому господарстві, дати учням загальні відомості про основи виробництва, сучасну техніку, технології, процеси управління, основні групи професій та вимоги професій до людини; залучити учнів до творчо-інтелектуальних і технологічних робіт; сформувати навички розв'язання творчих практичних завдань.

Провідним напрямом реалізації нового змісту трудового навчання, як підкреслено в Державному стандарті освітньої галузі «Технологія», є проектно-технологічна діяльність, яка інтегрує всі види сучасної діяльності людини від появи творчого задуму до реалізації готового проекту. Проектно-технологічний підхід дає можливість реалізувати варіативність у змісті трудової підготовки, тобто уникнути жорсткої регламентації наповнення змісту навчальної діяльності учнів. Сучасний зміст трудового навчання розроблений на засадах проектно-технологічної системи, яка базується на гнучкій організації процесу навчання учнів, де пріоритет належить засобам активного навчання і сучасним педагогічним технологіям, а це, у свою чергу, вимагає розроблення відповідної методики, перегляду важливих питань проведення уроків трудового навчання.

Цінність проектування полягає в тому, що саме ця діяльність привчає дітей до самостійної, практичної, планової і систематичної роботи, виховує прагнення до створення нового або існуючого, але вдосконаленого виробу, формує уявлення про перспективи його застосування; розвиває морально-трудові якості, мотиви вибору професії і працелюбність. При цьому необхідно пам'ятати, що потрібно особливу увагу приділяти тому, щоб в учнів не згасав інтерес до цього процесу, слідкувати, щоб вони доводили свої наміри, особливо в праці, до кінця.

В учнів виробляється і закріплюється звичка до аналізу споживчих, економічних, екологічних і технологічних ситуацій, здатність оцінювати ідеї, виходячи з реальних потреб, матеріальних можливостей і умінь, вибирати найбільш технологічний, економічний спосіб виготовлення об'єкта проектування, який відповідав би вимогам дизайну.

На сьогодні під технологією навчання розуміють таку організацію процесу навчання, що передбачає систему дій та взаємодії учнів і вчителя, які підпорядковані алгоритму. Істотною ознакою технологічного навчання є те, що вона описує діяльність не лише вчителя, а в першу чергу учнів, які працюють за певним алгоритмом дій чи методів і в результаті досягають визначених результатів.

Наступною ознакою технологічних прийомів роботи є активна та інтерактивна участь всіх, а головним чином найбільш активних учасників навчального процесу. Вчитель виступає у ролі консультанта, спостерігаючи і коригуючи діяльність учнів.

Готуючись до уроку та організовуючи його, вчитель трудового навчання повинен дотримуватись таких вимог:

- підготовку до уроку починати з планування системи уроків;
- урізноманітнювати уроки в системі уроків з даної теми;
- враховувати та використовувати всі наявні наочні посібники, дидактичні матеріали тощо;
- передбачати, яку частину навчального матеріалу учні зможуть на уроці одержувати самостійно під керівництвом учителя;
- які уміння будуть формуватись, а які закріплюватись, які уміння мають перейти в навички;
- які об'єкти праці будуть виготовлятись на кожному уроці;
- забезпечити дотримання санітарно-гігієнічних вимог та правил ТБ під час виконання приктичних робіт.

Діяльність учителя в умовах технологічної освіти, має бути чітко структурованою та спланованою. Оскільки урок – це не лише форма організації навчально-виховної діяльності у вигляді співпраці учителя та учнів, але й творча робота педагога, тому зазначаємо лише основні структурні елементи уроку, які створюють передумови для впровадження педагогічних технологій навчання. Серед таких елементів є наступні:

- - тема і мета уроку;
- - актуалізація опорних знань та життєвого досвіду учнів;
- - завдання уроку;
- - мотивація навчально-трудової діяльності учнів;
- - рефлексія учнів.

У трудовому навчанні, як і в інших навчальних предметах, структурною одиницею програми є тема. Щоб забезпечити цілеспрямованість навчальної роботи, вчитель має продумати як систему роботи з кожної теми, так і систему перевірки засвоєння учнями навчального матеріалу.

Тема уроку визначається відповідно до змісту навчальної програми. Якщо на вивчення теми відводиться більше двох годин, то необхідно докладно вивчити зміст навчального матеріалу визначивши назву теми кожної .

Традиційно склалось так, що мету уроку вчитель зазвичай визначав для себе. Це діяло за умов, коли учні виступали об'єктом навчального процесу. Для сучасного технологічного навчання важливо усвідомити, що основна навчальна мета уроку має бути сформульованою для учнів (як суб'єкта навчального процесу) і може бути їм повідомлена.

При цьому вчителю варто звернути увагу на те, що головна навчальна мета уроку визначає його тип і, відповідно, структуру, а не навпаки.

Знання мети уроку дає змогу аналізувати діяльність учнів та учителя, бачити результат, до якого вони мають дійти. Виховну і розвиваючу мету уроку

вчитель формулює для себе і, відповідно, ця частина мети учням не повідомляється.

Мета уроку має бути реальною, конкретною, спрямованою на ту ділянку навчального процесу, в структурі якого буде розгортатися спільна діяльність чи взаємодія учнів та учителя.

Визначаючи мету уроку, вчителю доцільно не стільки триматись за стереотипний принцип „триєдиної мети", як зважити на такі важливі чинники, що стосуються розвитку дитини.

Перший полягає в тому, що процес розвитку учнів, так само, як і їх виховання, не обмежується одним лише уроком, а поширюється на систему уроків, виходить за межі програмового матеріалу. Тому мета, як навчальна, так і розвивальна й виховна, може поширюватись на систему уроків. Відповідно до цього буде помилкою таке визначення мети, як: „Сформувати поняття про об'єкти технологічної діяльності", і більш доцільно та методично грамотно: „Формувати (або формування) поняття про об'єкти технологічної діяльності".

Наступним важливим етапом уроку трудового навчання є актуалізація опорних знань та життєвого досвіду учнів. Нові знання не закріплюються окремо від вже відомого, тому вчителю важливо „ухопитись" за життєвий досвід чи набуті знання учнів, на основі яких можна було б „прикріпити" нові. Виходячи з цього, мета даного етапу – активізувати роботу учнів через наявні у них знання, які вони отримали на уроках з основ наук чи життєвого досвіду. З точки зору методики принциповий момент цього етапу настає тоді, коли вчитель спирається виключно на знання або досвід учнів і, таким чином, підводить їх до теми уроку. Поширена помилка, коли учитель говорить більше за дітей, пояснює, розповідає тощо. Суттєвою ознакою цього етапу є активне висловлювання учнів – говорити повинні діти, а учитель більше слухати, робити акцент на тих відповідях, які наближають учнів до теми і завдань уроку. Вдало проведена актуалізація завершується підсумком, котрий проводить учитель або учитель спільно з учнями.

Якщо мета може поширюватись на розділ навчальної програми чи систему уроків, то завдання стосуються виключно даного уроку. Коли школярі не знають або не зрозуміли завдання уроку, то вони вже не можуть бути достатньо активними чи інтерактивними учасниками власного процесу пізнання. Звідси наступні технологічні вимоги:

- завдання уроку мають бути короткими і максимально зрозумілими для кожного учня;
- під час повідомлення завдань уроку вчитель повинен забезпечити зворотній зв'язок з класом (пояснити незрозумілі місця чи слова);
- не варто перевантажувати урок завданнями, адже їх необхідно досягти на даному уроці;
- завдання уроку формулюються для школярів, а не для вчителя;
- у підсумках уроку вчитель знову звертає увагу на завдання уроку, допомагає учням проаналізувати їх виконання.

Важливим етапом уроку є мотивація навчально-трудової діяльності учнів. Мотивацію необхідно розуміти як рушійну силу навчального процесу, це

своєрідне паливо для технологічного уроку. З цією метою можуть бути використані методи, що створюють проблемні ситуації, викликають у дітей подив, здивування, збуджують інтерес до теми проекту. Це може бути і цікава розповідь учителя, і бесіда, і демонстрування наочності, й нескладна інтерактивна технологія «мікрофон», «мозковий штурм» тощо.

Мотивація навчальної діяльності учнів дає можливість переконати їх у необхідності виконання даної роботи, засвоєнні відповідних знань, умінь. Психологи доводять: якщо учень не працює під час уроку або веде себе пасивно, то це означає, що він не мотивований на даний вид діяльності. На цьому етапі доцільно застосовувати методи для створення проблемних ситуацій, щоб викликати у дітей здивування, інтерес до теми уроку.

Варто пам’ятати: незалежно від запланованих учителем результатів матимемо певний стан розвитку дитини, що визначається видом її діяльності та рівнем відповідної активності.

Чи не найбільш вагомою частиною технологічного уроку є його підсумок – усвідомлення результатів виконаної роботи. Як вже зазначалось вище, особливістю технологічної освіти є запланований результат, за досягнення якого відповідають учні, а не учитель. Учитель виступає тут лише рівноправним співучасником навчального процесу. Таку технологічну вимогу можна реалізувати, якщо учитель створить умови для рефлексії учнів. Рефлексія – це усвідомлення учнями результатів власної діяльності на уроці. Вказаний етап можна провести за такою схемою: вчитель пропонує учням порівняти заплановані завдання уроку з одержаними результатами, встановити зв'язок між тим, що вже відомо для виготовлення об’єкта проектування, і тим, що необхідно ще зробити чи яких набути знань, умінь, щоб реалізувати проект. У цій частині учитель через продумані наперед запитання з’ясовує:

- зміст виконаної учнями роботи;
- учні порівнюють реальні результати з тією метою і завданнями, які повідомлялись на початку уроку;
- чому отримали саме такий результат, а не інший?
- що потрібно змінити для успішної реалізації проекту?

Результати правильно проведеної рефлексії виявляються у тому, що учні можуть самостійно дійти думки про необхідність заміни конструкційного матеріалу, з якого виготовлена деталь об’єкта проектування, чи внести окремі конструктивні елементи (зняти фаску, змінити розташування отвору в конструкції виробу тощо).

Структурні елементи можуть змінюватись залежно від типу уроку. Підсумовуючи, слід відзначити, що такі елементи технологічного уроку трудового навчання, як тема, мета, актуалізація життєвого досвіду учнів, завдання уроку, мотивація та рефлексія мають складати основу його структури і знаходитись в тісному дидактичному взаємозв’язку.

Відповідно урок (його структура та методика проведення) має бути повністю або частково перебудований з урахуванням особливостей технологічної освіти.

Отже, нагальною потребою є оволодіння вчителем педагогічними технологіями, зокрема проектною технологією навчання.

По-перше, відповідно до змісту програми учнів потрібно залучати до проектно-технологічної діяльності, яка передбачає виготовлення ними спочатку навчальних, а з часом і творчих проектів.

По-друге, повинен реалізовуватися основний принцип проектного навчання - особистісно зорієнтований підхід, який заснований на засадах вільного виховання.

По-третє, вчителеві треба змінити репродуктивну діяльність учнів на активну та інтерактивну.

Плануючи виконання творчого проекту, необхідно ознайомити учнів з аналогами майбутніх виробів, їх графічними зображеннями, технічними описами, варіантами зміни їх конфігурації, художнього оформлення, застосуванням нових конструкційних матеріалів тощо. На першому уроці виконання проекту вчитель має ознайомити учнів з його етапами (організаційно-підготовчий, конструкторський, технологічний, завершальний) та видами виконуваних робіт на кожному з етапів.

У процесі виконання проекту учні повинні скласти план своєї діяльності, виконати ескіз або креслення майбутнього виробу, разом з вчителем визначити проблемні питання, які їм попередньо невідомі, з'ясувати їх сутність і лише потім приступити до реалізації власного задуму. При цьому в учнів виховується самостійність прийняття рішень, творчість, ініціатива, розвивається логічне, абстрактне, технічне, конструкторське мислення.

Уроки трудового навчання у шкільних майстернях, на навчально-дослідних ділянках повинні будуватися таким чином, щоб не тільки навчити учнів прийомам роботи, формувати уміння і навички їх виконання, а й виховувати у них повагу до праці і людей праці, бережливе ставлення до матеріальних засобів і природних ресурсів, творчий підхід до будь-якого поставленого перед ними трудового завдання.

Важливою особливістю уроків трудового навчання є також формування навичок творчої колективної праці. Оскільки на більшості уроків учні будуть виготовляти вироби, що вимагають значної затрати часу, доцільно у таких випадках ділити клас на ланки, бригади, поставивши перед кожною конкретне завдання. Така форма організації навчального процесу дає можливість чергувати індивідуальні форми роботи з колективними. Особливо важливо зробити колективний підсумок з виконаної роботи, визначити кращий виріб.

Після завершення занять учні проходять навчальну практику. Навчальними програмами в розділах «Технологія вирощування рослин» та «Технологія догляду за тваринами» передбачені практичні роботи з догляду за сільськогосподарськими рослинами, ознайомлення зі шкідниками та хворобами рослин, із засобами малої механізації сільськогосподарських робіт, з пасічним господарством та інші. Зазначені практичні роботи доцільно проводити в період літньої навчальної практики. Для цього вчитель заздалегідь складає графік із зазначенням термінів виконання робіт. Під час вивчення теоретичних питань учні виконують необхідні записи, замальовують схеми, готують таблиці

у робочих зошитах, а в процесі виконання практичних робіт оформляють їх відповідно до вимог, поставлених учителем. Підсумкове оцінювання навчальних досягнень учнів здійснюється з урахуванням результатів виконання зазначених робіт.

У загальноосвітніх навчальних закладах, в яких виникли труднощі з викладанням трудового навчання, пов'язані з повною відсутністю належного навчального обладнання, заняття слід проводити на базі професійно-технічних училищ, міжшкільних навчально-виробничих комбінатів, навчальних майстерень інших загальноосвітніх навчальних закладів, де це доцільно. У такому випадку уроки проводить учитель того навчального закладу, на базі якого проходять заняття. При цьому потрібно забезпечити безпечне пересування учнів до місця проведення занять і у зворотному напрямі.

Визначення рівня навчальних досягнень учнів має розглядатись не як засіб накопичення оцінок і визначення за ними якості роботи вчителя та учнів, а як засіб об'єктивної педагогічної діагностики, забезпечення зворотного зв'язку в процесі навчання, управління пізнавальною діяльністю учнів.

Креслення в школі може викладатись як *окремий* предмет.

Години трудового навчання не можна використовувати для викладання креслення.

Вивчення курсу креслення як окремого предмета передбачено в 11 класі технологічного та інформаційно-технологічного профілю в обсязі 2 години на тиждень.

Креслення можна викладати як окремий предмет у 8-9 класах, тоді на його вивчення використовуються години з варіативної складової навчального плану (в обсягах, передбачених навчальними програмами). У 10-11 класах креслення може також вивчатися поглиблено (як профіль трудового навчання). Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України рекомендує програму "Креслення. 8-11 класи" (В.К.Сидоренко. К.: Шкільний світ, 2001), яка забезпечена підручниками „Креслення" для загальноосвітніх навчально-виховних закладів (В.К.Сидоренко. К.: Школяр, 2004) і "Технічне креслення" для професійно-технічних та загальноосвітніх навчальних закладів (В.К.Сидоренко. Львів: Оріяна-Нова, 2000).

У загальноосвітніх навчальних закладах за бажанням учнів та їх батьків може організовуватися профільне навчання учнів 10-11 класів з трудового навчання. У межах профільного навчання можлива як допрофесійна, так і професійна підготовка старшокласників. При цьому професійна підготовка проводиться згідно з ліцензійними вимогами до зазначеного напряму навчальної діяльності. Мережа навчальних груп, визначається на основі контингенту учнів старших класів, яких направляє школа, а їх наповнення регламентується ліцензійними нормами.

При впровадженні технологічного напряму на базі МНВК загальноосвітні навчальні заклади передають в комбінати педагогічне навантаження в обсязі, достатньому для забезпечення якісного оволодіння учнями обраним напрямком діяльності.

Години, відведені Типовими навчальними планами на вивчення трудового навчання, не можна використовувати для вивчення інших профільних предметів.

Неприпустимим є закриття, перепрофілювання навчальних майстерень з обслуговуючих та технічних видів праці. У тих навчальних закладах, де функціонування навчальних майстерень було припинено, має вестися робота з відновлення їх діяльності.

Концепцією профільного навчання передбачено впровадження допрофільної підготовки, яка здійснюється у 8-9 класах.

Допрофільна підготовка може мати такі форми реалізації навчальними закладами: вивчення окремих предметів на диференційованій основі; упровадження профорієнтаційних курсів, курсів за вибором, організація позакласної та гурткової роботи відповідного напряму.

Допрофільні курси за вибором є, як правило, короткочасними і розраховані на 9, 18, рідше - 35 год. Програми курсів друкуються на сторінках фахових видань. Упровадження зазначених курсів покликане ознайомити учнів з різними напрямами технологічного профілю навчання.

Іншою складовою допрофільного навчання є профорієнтаційні курси за вибором. Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України надано гриф навчальним програмам курсів «Людина і світ професій» для учнів 8-9 класів та «Побудова кар'єри» для учнів 10-11 класів. Програма курсу «Людина і світ професій» надрукована в журналі «Трудова підготовка в закладах освіти» № 1 за 2008 рік. Метою навчання за даними курсами є ґрунтовне самопізнання учнів для усвідомленого вибору ними майбутнього професійного шляху, максимальної реалізації власних професійних здібностей та підвищення конкурентоспроможності в сучасних умовах.

Для покращення стану трудового навчання слід спрямувати спільні зусилля за такими напрямами:

- навчально-методичне забезпечення;
- організація навчального процесу;
- матеріально-технічна база;
- кадрове забезпечення.

При вивченні предмета слід користуватися підручниками, посібниками та навчально-наочними матеріалами, що мають відповідний гриф Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. Для використання у навчальному процесі та оформленні кабінетів рекомендується використовувати таблиці.

Матеріали, які висвітлюють питання організації навчальної діяльності з трудового навчання (технологій) вчителі можуть знайти на сторінках фахових періодичних видань та сайтах:

1. Журнал «Трудова підготовка в закладах освіти» видавництва «Педагогічна преса» (12 випусків на рік).
2. Сайт учителів трудового навчання України
   http://trudove.org.ua/
3. Сайт Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України
   www.mon.gov.ua

Література

1. Газета «Трудове навчання» видавництва «Шкільний світ» (12 випусків на рік).

2. Журнал «Трудове навчання в школі» видавничої групи «Основа» (12 випусків на рік).

3. Проектно-технологічна діяльність учнів на уроках трудового навчання: теорія і методика: Монографія / За заг. ред. М.О.Коберніка. - К.: Науковий світ, 2003.

4. Козакевич В.М., Поляков В.А. Основы методики обучения. — М.: Просвещение, 1983.

5. Лында А.С. Методика трудового обучения. — М.: Просвещение, 1977.

6. Трудове навчання. 5-9 класи. Навчальна програма. Рівень стандарту, академічний рівень. Варіативні модулі. / Сайт Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

7. Тхоржевский Д.А. Методика трудового обучения. — М.: Просвещение, 1981.

8. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук.-метод. посібн./ О.І. Пометун, Л.В. Пироженко. За ред. О.І. Пометун. – К.: Видавництво А.С.К., 2003. – 192с.: іл.

М.Г. Коробов,
завідувач навчально-методичного
кабінету фізичної культури
і захисту Вітчизни

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ НОВОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДЛЯ 1-4 КЛАСІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Фізична культура в загальноосвітніх навчальних закладах має на меті збереження й зміцнення здоров'я учнів, розвиток рухових здібностей, підвищення рівня фізичної підготовленості, формування ціннісних орієнтацій щодо здорового способу життя.

Головними вимогами до сучасного уроку фізичної культури є:

- забезпечення диференційованого підходу до учнів з урахуванням стану їхнього здоров'я, статі, рівня фізичного розвитку та підготовленості;
- забезпечення оптимізації навчально-виховного процесу із застосуванням елементів інноваційних методів навчання і виховання та здійснення міжпредметних зв'язків;
- забезпечення освітньої, виховної, оздоровчої, розвивальної та інструктивної спрямованості;
- формування в учнів умінь і навичок самостійних занять фізичними вправами.

В початковій школі в процесі вивчення навчального предмета "Фізична культура" враховуються найсприятливіші вікові та анатомо-фізіологічні періоди розвитку організму учнів; розкривається значення занять фізичними вправами для здоров'я учнів; розвиваються основні фізичні якості та рухові здібності; формуються вміння і навички здорового способу життя, проведення корисного дозвілля та активного відпочинку; формуються знання, вміння і навички дотримання особистої гігієни, загартування організму, профілактики захворювань, запобігання травматизму, дотримання правил техніки безпеки; розвиваються вміння і навички використання фізичних вправ для запобігання порушення постави та зняття втоми учнів.

У вихованців початкової школи, починаючи з першого класу, формуються основні життєво необхідні рухові дії. Тому важливою особливістю змісту навчальної програми з фізичної культури є вивчення рухливих і народних ігор, формування навичок самостійної їх організації і проведення. В міру зростання учнів поступово у змісті навчання акцент має зміщуватися на засвоєння ними основних рухових дій, фізичних вправ підвищеної координаційної складності з базових видів спорту, що входять до навчальної програми. На завершальному етапі початкової освіти засвоєння нового матеріалу має зосереджуватися на фрагментах рухової діяльності, цілісних комбінаціях та спортивних іграх за спрощеними правилами.

У зв’язку з тим, що в учнів початкових класів відбувається інтенсивний розвиток більшості рухових якостей, формування різних систем організму, вчителю необхідно знати, що в цьому віці найкраще розвиваються такі фізичні якості, як швидкість, спритність, гнучкість і помірно — сила та витривалість. Тому уроки фізичної культури з учнями початкових класів рекомендуємо проводити спеціалісту з фізичної культури і спорту або відповідно підготовленому вчителю початкової школи.

Змістом предмета “Фізична культура” у початковій школі є рухова активність із загальнорозвивальною траєкторією. Він спрямований на формування в учнів ключових компетентностей: ***соціальних*** (здатність до співробітництва, взаєморозуміння, соціальної активності, формування фізичної культури особистості, основ здорового способу життя), ***мотиваційних*** (формування особистісних уявлень про престижність високого рівня здоров’я та фізичної підготовленості, здатність до навчання, творчий підхід до застосування рухових дій у різних умовах) та ***функціональних*** (здатність до оперування знаннями про рухову активність, знаннями з історії фізичної культури та спорту, розширення рухового досвіду з метою розвитку фізичних якостей і природних здібностей відповідно до вікових особливостей, засвоєння термінологічних та методичних компетентностей), які відображають низку вимог до фізкультурної діяльності, що поступово розширюється й удосконалюється. У даній програмі ключові компетентності виступають індикаторами – результатами навчальних досягнень. Тому державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів являють собою сукупність ключових компетентностей і відображають базовий зміст програми.

Типовими навчальними планами для загальноосвітніх навчальних закладів у 2012/2013 навчальному році на вивчення предмета «Фізична культура» в інваріантній складовій в 1- 4 класах передбачено 3 години на тиждень (наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 10.06.2011 №572 "Про Типові навчальні плани початкової школи").

На виконання Закону України "Про загальну середню освіту" з метою впровадження Державного стандарту початкової загальної освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2011 р. №462, наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 10.06.2011 №572 "Про Типові навчальні плани початкової школи", рішення колегії Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 26.08.2011р. протокол № 2/4-2 наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 12 вересня 2011 року №1050 навчальній програмі з фізичної культури для 1 – 4 класів загальноосвітніх навчальних закладів надано гриф "Затверджено Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України".

Програма розроблена за моделлю “на базі стандартів” відповідно до Державного стандарту початкової загальної освіти, затвердженого постановую Кабінету Міністрів України № 462 від 20.04.2011 р. Вона робить акцент на розвиток навичок мислення, міжособистісних відносин, творчої співпраці всіх учасників навчально-виховного процесу і покликана сприяти системним

реформам національної освіти, процесам її інтеграції до європейського та всесвітнього освітнього простору.

На відмінність від попередніх у цій програмі навчальний матеріал розподілений не за видами спорту, а за «школами», до яких увійшли вправи, об'єднані за способами рухової діяльності.

До школи культури рухів увійшли вправи основної гімнастики, стройові вправи і команди, елементи акробатики, вправи корегувальної спрямованості та ті, що пов'язані із незвичним положенням тіла у просторі.

Враховуючи те, що процес окостеніння різних частин скелета ще не закінчився і що кістки містять велику кількість хряща, не можна використовувати рухи, пов'язані з тривалим статичним напруженням. М'язи дітей відрізняються від м'язів дорослого тим, що вони еластичніші, ніжніші, збагачені водою, бідніші на білки і неорганічні речовини. Внаслідок великої еластичності м'язів і зв'язок необхідно обережно проводити вправи на гнучкість. Розвиток гнучкості тіла повинен здійснюватись у відповідності до розвитку сили м'язів. Надмірне захоплення вправами на гнучкість веде до ослаблення м'язів і зв'язок і може бути причиною порушення правильної постави дітей.

До школи пересувань увійшли життєзабезпечуючі способи пересувань: ходьба, біг, танцювальні кроки, лазіння та перелізання, пересування на лижах та ковзанах, плавання. У разі відсутності умов для проведення лижної, ковзанярської підготовки або плавання, навчальні години використовуються для вивчення інших складових програми. Вправи в лазінні в цьому віці необхідно виконувати на похило поставлених лаві й драбинках, вертикальних драбинках і гімнастичній стінці, а перелазіння – через перешкоду і стрибкові гімнастичні прилади висотою до 100–130 см. Під час проведення вправ в лазінні і перелазінні не можна допускати тривалих напружень із затримкою дихання.

Легкоатлетичні вправи мають велике значення в процесі фізичного виховання дітей молодшого шкільного віку. Їх педагогічна цінність визначається високим ступенем прикладної направленості, можливістю розвивати витривалість, швидкість, швидкісно-силові якості. При виконанні легкоатлетичних вправ в роботу включаються майже всі м'язові групи, значно покращується діяльність серцево-судинної і дихальної систем, суттєво підвищується обмін речовин. У процесі проведення занять з елементами легкої атлетики потрібно особливу увагу приділяти організації занять. При навчанні й виконанні бігу на швидкість необхідно, щоб учні бігли по різних доріжках. При проведенні вправ на метання шикувати дітей можна на двох сторонах майданчика обличчям один до одного, але при виконанні обов'язкової умови – відстань між учнями повинна бути достатньою, а збір м'ячів проводиться лише за командою вчителя.

Школа стрибків об'єднує види стрибків: зі скакалкою, стрибки у глибину, висоту, довжину, опорні стрибки. Під час вивчення стрибків у довжину і висоту повинна зберігатись чітка послідовність з визначеними інтервалами, а місця приземлення добре підготовлені. Не варто проводити стрибки з великої висоти

на тверду поверхню, оскільки вони можуть стати причиною неправильного зростання кісток таза і викривлення хребта. Необхідно навчити дітей правильному м'якому приземленню при стрибках і зіскоках, домагатись від них стійкого приземлення. Діти цього віку можуть стрибати від 60 до 90 см. Для розвитку стрибучості й оволодіння правильним приземленням доцільно включати в урок стрибки зі скалкою.

Школа м'яча включає вправи з малим і великим м'ячем. Пропоновані вправи дозволять школярам в подальшому оволодіти навичками метань та основами спортивних ігор: волейболу, гандболу, баскетбола, футболу тощо.

У молодшому шкільному віці досить широко використовують такі спортивні ігри, як бадмінтон, городки, настільний теніс, а також елементи баскетбола, волейболу, футболу і хокею. Вони сприяють підвищенню рівня загальної фізичної підготовки дітей і розвитку в них фізичних якостей. Крім того, освоєння елементів спортивних ігор може стати основою для подальших занять спортом.

Учнів молодшого шкільного віку навчають елементам баскетбола: передача і ловіння м'яча, кидання м'яча обома руками в корзину, ведення м'яча. Для волейболу важливо оволодіти передачею м'яча обома руками. У футболі діти засвоюють такі технічні елементи, як ведення м'яча, зупинка його, удари по м'ячу з метою передавання іншому гравцеві та попадання по воротах. В хокеї – ведення ключкою шайби, удари по ній.

Навчання дітей найпростішим елементам спортивних ігор проводять одночасно з усіма дітьми. Найскладніші рухи розучують з невеликими групами.

Для правильного формування навичок під час розучування доцільно зменшити вагу м'яча чи шайби, розміри площадки. Особливу увагу приділяють навчанню володінню в однаковій мірі як лівою, так і правою рукою.

До школи активного відпочинку (рекреації) увійшли рухливі й народні ігри, які систематизовані за відповідними «школами». Водночас, враховуючи різнобічну спрямованість ігрового матеріалу й комплексний підхід у розвитку фізичних здібностей, його можна вводити в уроки, на яких формуються навички з різних «шкіл». Крім того, ця «школа» містить основи туризму. Всі компоненти цього розділу спрямовані на формування в учнів умінь і навичок, які вони можуть використовувати під час активного відпочинку.

У 1-2 класах за допомогою рухливих ігор успішно виховується здатність дитини до засвоєння нових рухів і проходить закріплення вже вивчених. В 3-4 класах ігри значно доповнюються різними загальнорозвиваючими вправами і спеціальними вправами з легкої атлетики, гімнастики, лижного спорту і плавання. Поряд з простими некомандними іграми в цей період починають використовувати складні командні ігри. Більшість з них служить підвідними до вивчення спортивних ігор. Вибір тої чи іншої гри визначається конкретними завданнями і умовами проведення. Для кожної вікової групи характерні свої особливості у виборі й методиці проведення гри.

Діти молодшого шкільного віку відрізняються особливою рухливістю і постійною потребою до руху. Але при виборі ігор потрібно пам'ятати, що організм молодшого школяра не готовий до перенесення тривалих

навантажень. Їх сили швидко вичерпуються і швидко відновлюються. Тому ігри не повинні бути занадто довгими і мають містити паузи для відпочину.

Учням 1-2 класів ще недоступні ігри з складними рухами і взаємовідносинами. Їх більше приваблюють імітаційні ігри сюжетного характеру, з пробіжками, стрибками, ловінням і киданням м'яча. Дії в колективі для них складні, тому вони з великою радістю грають в некомандні ігри.

В учнів 3-4 класів відчутно додається сила, покращуються координаційні можливості, швидкість, спритність і витривалість пристосування організму до навантаження, більш досконалим стає управління свої тілом. Для цього віку вже доступні досить складні ігри за змістом.

У психіці дітей 9-10 років проходять значні зміни. Збільшення сили і рухливості нервових процесів тягне за собою підвищення стійкості уваги й інтересів дитини. Розвиток оперативного мислення дозволяє вирішувати більш складні тактичні завдання. Це особливо важливо, так як дітей починають цікавити ігри змагального і колективного характеру.

Між іграми хлопчиків і дівчаток у цьому віці не існує якоїсь значної різниці. Хлопчики все ж більше схильні до ігор з елементами єдиноборств, взаємовиручки, боротьби за м'яч. Дівчата - до більш спокійних, з ритмічними і точними рухами. Особливою любов'ю дітей цього віку користуються ігри з м'ячем, з бігом, стрибками через перешкоди, метаннями, а також воєнізовані ігри на місцевості.

У школі розвитку фізичних здібностей запропоновано вправи, що систематизовані за ознаками функціональної дії для розвитку певних фізичних здібностей. Це дозволить вчителю підбирати необхідні вправи, розробляти на їхній основі різноманітні комплекси, використання яких дозволить планувати навантаження і забезпечувати наступність у розвитку основних фізичних якостей.

Школа постави спрямована на формування стереотипу правильної постави. Виховання відчуття правильної постави досягається за умови багаторазового повторення правильного положення тіла з різних вихідних положень та під час пересування.

Порушення постави визначається візуально: під час зовнішнього огляду перевіряють висоту розміщення плечових ліній, нижніх кутів лопаток. Асиметрію лопаток визначають і за допомогою вимірів сантиметровою стрічкою методом "трикутник" – дитина перебуває у своїй звичайній позі, а вимірюють сантиметровою стрічкою такі показники: від VII шийного хребця (який найбільше виступає) до нижнього кута лівої та правої лопатки. Якщо постава фізіологічно нормальна, то ці відстані рівні.

До школи постави увійшли вправи, що сприяють вихованню координації рухів, суглобно-м'язового відчуття, вміння управляти своїм тілом, вправи на рівновагу та балансування, на розвиток рухливості суглобів.

Враховуючи психологічні особливості молодших школярів, програма дозволяє планувати комплексні уроки, які дають можливість включати в урок різнопланові фізичні вправи, що підвищать зацікавленість та емоційний стан учнів.

Навчати молодших школярів руховим діям доцільно, застосовуючи переважно ігровий метод. Це сприятиме створенню позитивного емоційного клімату і формуванню стійкого інтересу до занять фізичною культурою.

Програма предмета “Фізична культура” складається з пояснювальної записки і таких розділів:

І. Теоретико-методичні знання.

ІІ. Способи рухової діяльності:

- школа культури рухів з елементами гімнастики;
- школа пересувань;
- школа м’яча;
- школа стрибків;
- школа активного відпочинку (рекреації);
- школа розвитку фізичних якостей;
- школа постави.

Теоретичний матеріал тісно пов’язаний з практичним. Він передбачає формування в учнів основ знань про особисту гігієну, загартування, самоконтроль, організацію найпростіших форм самостійних занять фізичними вправами, історію та сьогодення олімпійського руху. Планування теоретичного матеріалу може здійснюватись як на самостійні теоретичні уроки, так і вивчатись у процесі уроків фізичної культури.

У кінці кожної «школи» надаються орієнтовні навчальні нормативи й вимоги. У таблицях контрольних навчальних нормативів і вимог із деяких видів випробувань з’являється поняття «норма». Поняття “норма” характеризує належний (“безпечний”) рівень фізичного здоров’я.

З метою визначення вихідних даних (вересень-жовтень) та динаміки фізичної підготовленості учнів проводиться визначення їх резервних можливостей за видами, що визначають рівень розвитку основних фізичних якостей:

- ✓ швидкості – біг до 30 м (залежно від віку і статі);
- ✓ витривалості – біг, спортивна ходьба або змішане пересування на довгі дистанції (залежно від віку і статі);
- ✓ гнучкості – нахил тулуба вперед з положення сидячи ;
- ✓ сили – підтягування у висі та у висі лежачи;
- ✓ спритності – “човниковий” біг 4 х 9 м з перенесенням предмета;
- ✓ швидкісно-силових якостей – стрибок у довжину з місця.

Визначення резервних можливостей учнів рекомендується здійснювати декілька разів протягом навчального року. Види діяльності та час для його проведення вчитель обирає з врахуванням пори року, матеріально-спортивної бази школи. Наведені вище види вправ можуть бути доповнені іншими вправами (на розгляд учителя).

Результати, досягнуті учнями протягом навчального року під час визначення їхніх резервних можливостей, не оцінюються. Вони є орієнтирами для подальшої корекції роботи учнів для вдосконалення рівня власної фізичної підготовленості й дають учителю можливість вносити корективи з метою ефективного використання різних форм і методів навчання.

Для контролю фізичної підготовленості школярів можна використовувати індекси фізичної підготовленості та листок фізичної підготовленості, який вкладається в щоденник (Додаток 1, 3). Для цього на кожного учня заводиться лист контролю фізичної підготовленості, до якого тричі на рік вносяться результати вимірів довжини, маси тіла та рухових тестів, кількість випадків захворювань протягом року та відвідування занять фізичною культурою і спортом у позаурочний час. Якщо учень не виконує біг на витривалість або не має можливості визначити силу кисті (динамометрія), то фізична підготовленість розраховується за трьома тестами (стрибок у довжину з місця, біг 30 м, проба Руф'є).

Оцінку індексів здійснюють за 12-бальною шкалою (Додаток 2).

Відповідно до завдань навчальної програми, підвищення мотивації учнів до самовдосконалення, підхід до оцінювання рівня їхніх навчальних досягнень базується на використанні основних характеристик фізично освіченої особистості, якими необхідно керуватися під час виставлення тематичних, семестрових та річної оцінки:

№ п/п	Компонент оцінювання	% в оцінці рівня навчальних досягнень	Спосіб оцінювання
1.	Ставлення до уроків, відвіду-вання, участь, підготовленість до уроку	10 %	Спостереження вчителя
2.	Навички і вміння, визначені навчальною програмою, вміння застосовувати їх в ігрових ситуаціях	20 %	Об'єктивне тестування, спостереження вчителя, самооцінювання (починаючи з 3 класу)
3.	Розвиток фізичних якостей (сила, витривалість, швидкість, гнучкість)	20 %	Моніторинг
4.	Особистий прогрес учня у показ-никах фізичної підготовленості	20 %	Моніторинг
5.	Знання та їх застосування на практиці (основні поняття, визначені програмою, правила ігор, розуміння процесів, що відбуваються в організмі під час виконання вправ тощо)	15 %	Спостереження вчителя, самооцінювання (починаючи з 3 класу), тестування
6.	Поведінка: соціальна поведінка, відвідування спортивної секції, участь у змаганнях, дотримання правил безпечної поведінки і збереження здоров'я на уроках та у позаурочних заходах	15 %	Спостереження вчителя, взаємне оцінювання серед учнів, самооці-нювання (починаючи з 3 класу)
	ВСЬОГО:	100 %	

Оцінювання навчальних досягнень учнів першого класу здійснюється вербально. Навчальні нормативи і вимоги, представлені у програмі для першого класу, слугують тільки орієнтиром для вчителів і батьків, а також дозволяють вносити корективи у подальшу роботу. Оцінювання навчальних досягнень учнів другого класу здійснюється за рішенням педагогічної ради навчального закладу (спільний наказ МОН України та АПН України від 12.07.2002 р.

№401/52 „Про затвердження Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи”).

Починаючи з другого класу, теоретичні знання оцінюються за дванадцятьма теоретичними тестами, що дає змогу виставити оцінку за дванадцятибальною шкалою – оцінка відповідає кількості правильних відповідей. Виходячи з умов навчального закладу та потреб навчального процесу, вчитель може сам підбирати запитання для визначення знань учнів.

Програма передбачає реалізацію змісту обсягом трьох годин на тиждень. У ній не подається точна кількість годин на вивчення тих чи інших розділів. Враховуючи рівень фізичної підготовленості учнів, їх інтереси та здібності, стан матеріально-спортивної бази навчального закладу, кліматичні умови, вчитель самостійно виділяє певну кількість годин на вивчення складових кожної «школи».

Розділи і теми	Кількість годин			
	класи			
	1	2	3	4
I. Теоретико-методична підготовка	3	3	3	3
II. Способи фізкультурної діяльності:				
1. Школа культури рухів з елементами гімнастики	17	17	17	17
2. Школа пересувань	26	25	24	24
3. Школа м’яча	12	14	16	17
4. Школа стрибків	8	8	8	8
5. Школа активного відпочинку (рекреації)	17	16	15	0
6. Школа сприяння розвитку фізичних якостей	У змісті відповідних розділів програми. На всіх уроках			
7. Школа постави				
8. Визначення динаміки змін показників розвитку фізичних якостей	2	2	2	6
9. Резервний час	20	20	20	20
Всього:	105	105	105	105

Враховуючи психологічні особливості молодших школярів, уроки фізичної культури повинні викликати в учнів позитивні емоції. З цією метою необхідно творчо використовувати ігрові методи, музичний супровід, сучасні комп’ютерні технології тощо.

Більшість уроків фізичної культури доцільно проводити на відкритому повітрі (узимку в тиху погоду при температурі не нижчій 12 градусів). У приміщенні, де проводяться уроки фізичної культури, температура повітря має бути не нижча +14 градусів.

У теплу погоду на відкритому повітрі та у спортивному залі форма одягу учнів – спортивні труси, футболка, спортивне взуття, у прохолодну погоду – спортивний костюм.

Під час проведення уроків фізичної культури учні здобувають необхідні знання, навички та вміння. Внаслідок цього зміст уроку фізкультури, його організація проведення визначаються відповідними методами навчання, методичними прийомами, способами організації діяльності учнів, умінням управляти цією діяльністю.

До методів навчання на уроках фізкультури належать:

• метод слова (розповідь, пояснення, бесіди, розбір, оцінка, команда, підрахунок);

• практичні методи (за частинами, у цілому, ігровий, змагальний)

• методи наочності (пряма і непряма наочність).

Словесні методи відіграють важливу роль у навчанні учнів фізичних вправ, в активізації пізнавальної діяльності та озброєнні відповідними знаннями.

Пояснення – це опис техніки виконання рухової дії, особливостей правил її виконання. На відміну від простого опису, пояснення доказує ефективність визначеного способу виконання даного руху.

Бесіда – це форма навчання, де використовуються питання-відповіді. Спираючись на знання та досвід вивченого матеріалу, вчитель питаннями спрямовує розкриття суті виконання визначених рухів при повторені.

Команда – це наказ, який зобов'язує виконувати рухи за строго встановленою формою. Команда може подаватись голосом, сигналом, особистим прикладом. Команда, яка подається голосом, ділиться на попередню (вимовляється протяжне, голосно, чітко і вказує, що потрібно виконувати) і виконавчу (вимовляється голосно, енергійно, відривно, вказує момент дії).

Розпорядження – це наказ, висловлений у довільній формі.

Підрахунок – це прийом, за допомогою якого відраховуються проміжки часу, частини руху, час виконання вправи. Підрахунок дозволяє давати учням необхідний темп виконання руху.

Використання словесних методів у навчанні фізичних вправ сприяє активізації розумової діяльності учнів, пізнанню особистих рухів, свідомому та практичному засвоєнню фізичних вправ, набуттю необхідних знань про них.

Практичні методи навчання в своїй основі мають активну рухову діяльність учнів. Залежно від ступеня регламентації умов виконання фізичних вправ ці методи діляться на дві групи: метод строго регламентованої вправи (навчання за частинами, в цілому) та частково регламентованої (ігровий, змагальний). Різниця між цими методами відносна.

Методи наочності забезпечують зорове та слухове сприйняття рухової дії, яка вивчається. Найпоширенішим методом навчання є показ учителем або учнем. Перший показ, як правило, повинен створити цілісну характеристику вправи. Тому до нього ставляться такі вимоги: чіткість і точність виконання вправи, вибір місця показу вправи, концентрація уваги учнів на сприйнятті техніки виконання вправи, повторення вправи учнем.

Для створення в учнів правильної уяви про рухову дію необхідно використовувати наочні посібники, технічні засоби - таблиці, малюнки, схеми, фотографії, кінофільми. Ці посібники повинні допомогти розкрити основні вимоги до виконання рухової дії.

На уроках фізичної культури в молодших класах використовуються різні методи організації діяльності учнів під час виконання програмового матеріалу.

До них належать: фронтальний, потоковий, груповий, індивідуальний.

Фронтальний метод забезпечує високу щільність на уроці. При ньому всі учні одночасно виконують певну роботу. Його використовують при виконанні загальнорозвиваючих вправ без предметів та з ними, під час ходьби, бігу, танцювальних кроків та з'єднань, пересуванні на лижах, шикуванні, перешикуванні і т.д.

При потоковому методі учні виконають вправи по черзі, один за одним. Широко використовується цей метод при стрибках у довжину, висоту, при виконанні акробатичних вправ, лазінні та перелізанні тощо.

Груповий метод передбачає розподіл учнів на групи. Кожна група виконує вправи. Часто його використовують в основній частині уроку. Він також дає можливість більш ущільнити урок та забезпечити різнобічний вплив на учнів. Місце вчителя при такому методі там, де вивчається нова вправа або вправа технічно складна і потребує страхування.

Індивідуальний метод використовується переважно при виконанні учнями вправ, тестів, роботі з учнями спеціальної медичної групи.

При виборі методів організації учнів на уроці фізичної культури важливо забезпечити раціональне використання часу, оптимальне фізичне навантаження на учнів, поступове його збільшення від початку уроку і зниження навантаження в кінці уроку, дотримання потрібних інтервалів відпочинку між виконанням вправ.

Вивчення стану викладання фізичної культури в 1- 4 класах загальноосвітніх навчальних закладів області показало, що значна кількість вчителів початкових класів проводить уроки фізичної культури зі значними порушеннями вимог програми, відповідного інструктивно-методичного листа Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, а в більшості шкіл області уроки фізичної культури в 1- 4 класах проводять учителі початкових класів. Вимоги до них наступні:

• забезпечити високу якість проведення уроків фізкультури на основі ґрунтовного опрацювання нової навчальної програми;

• враховувати результати медичного огляду учнів;

• створювати належні санітарно-гігієнічні вимоги до місць занять;

• проводити заняття у відповідній спортивній формі;

• брати участь в організації і проведенні позакласних заходів з фізичної культури, залучати до них всіх учнів;

• розширювати свої знання з фізичного виховання дітей;

• сприяти власним прикладом підвищенню інтересу школярів до фізичної культури і спорту, формувати в них стійкий інтерес до самостійних занять фізичними вправами.

Комплексне вирішення завдань фізичного виховання школярів – справа всього педагогічного колективу, що здійснюється відповідно до Положення про організацію фізичного виховання в дошкільних, загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладах (наказ МОН України від 02.08.2005 р. № 458) і Системи організації фізкультурно-оздоровчої та спортивної роботи в дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних та

позашкільних навчальних закладах (наказ МОН України від 21.07.2003 р. №486).

З метою підвищення фахового рівня вчителів фізичної культури, виявлення, вивчення та поширення позитивного досвіду, нестандартних підходів щодо розвитку фізичних якостей учнів проводяться різноманітні конкурси фахової майстерності. На виконання наказу управління освіти і науки облдержадміністрації від 30.11.2011 року № 480 16 січня та 8-9 лютого 2012 року на базі комунального закладу "Навчально-виховне об'єднання "Загальноосвітній навчальний заклад І-ІІІ ступенів №26 - дошкільний навчальний заклад - дитячий юнацький центр "Зорецвіт" Кіровоградської міської ради Кіровоградської області (керівник – Ярова Олена Василівна) проведено обласний тур Всеукраїнського конкурсу “Учитель року - 2012” у номінації «Фізична культура».

До участі у конкурсі допущено матеріали чотирнадцяти учасників, які стали кращими в своїх регіонах. За результатами випробувань І етапу обласного конкурсу (блок тестових завдань, презентація досвіду роботи, співбесіда) журі обласного конкурсу визначило шість фіналістів конкурсу (за згодою обласного оргкомітету):

- Чумак Олеся Вікторівна, Маловисківський район.
- Лоцман Віталій Олександрович, м. Олександрія.
- Кривенко Станіслав Петрович, Новомиргородський район.
- Дем’яненко Олександр Леонідович, Новоархангельський район.
- Снісаренко Євген Валентинович, м. Кіровоград.
- Паскаль Петро Андрійович, Вільшанський район.

Програмою конкурсу на ІІ етапі передбачалося проведення фіналістами майстер-класу, конкурсного уроку фізичної культури та самоаналізу уроку.

Учасники конкурсу продемонстрували високий фаховий рівень підготовки та значний творчий потенціал.

Журі обласного туру Всеукраїнського конкурсу визначило переможця – П.А.Паскаля, вчителя фізичної культури Сухоташлицької загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Вільшанської районної ради.

Педагогічна проблема, над якою працює П.А.Паскаль, – «Виховання у школярів бажання систематично займатися фізкультурою та спортом засобами футболу».

Основні напрямки його роботи:

• Виховувати у школярів бажання самостійно займатися фізичною культурою і спортом.

• Сприяти розвитку фізичних якостей: швидкості, спритності, координації рухів, витривалості.

• Виховувати морально-вольові якості: силу волі, витримку, дисциплінованість, впевненість у своїх силах.

• Працювати з обдарованими учнями.

Уроки П.А.Паскаля відзначаються високою загальною та моторною щільністю, оздоровчою та виховною направленістю, вибором раціональних форм і методів організації роботи школярів, грамотним варіюванням їх в

залежності від складності навчального матеріалу, етапу його вивчення, рівня фізичної підготовленості школярів та наявної матеріальної бази.

В рамках плану відзначення «Року здорового способу життя та спорту» на базі Кіровоградського національного технічного університету в квітні 2012 р. проведено Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Здоровий спосіб життя – здорова нація – здорове суспільство». В її роботі взяли участь провідні фахівці фізичного виховання України.

Значна увага надається вивченню перспективного педагогічного досвіду. У поточному навчальному році навчально-методичним кабінетом фізичної культури і захисту Вітчизни вивчено, узагальнено та схвалено на вченій раді інституту досвід викладачів фізичного виховання кібернетико-технічного коледжу Кіровоградської міської ради та директора спортивного клубу закладу К.М. Нижник з проблеми «Особливості виховної роботи з учнями та студентами на уроках фізичної культури та під час проведення спортивно-масових заходів». Продовжується вивчення перспективного педагогічного досвіду вчителя фізичної культури Богданівської ЗШ I-III ступенів №1 ім. І.Г.Ткаченка Знам'янської районної ради Стукала В.І. «Особливості проведення уроків та змагань з баскетбола в школі».

Під час підготовки до викладання фізичної культури та планування навчального матеріалу за програмою характерною помилкою вчителів є проведення анкетування учнів для вибору варіативних модулів в усній формі, не схвалення результатів анкетування на засіданні відповідного шкільного методичного об'єднання, не дотримання встановленої кількості варіативних модулів, які повинні вивчатися протягом навчального року,

Під час проведення уроків фізичної культури типовою помилкою вчителів фізичної культури є невикористання музичного супроводу, проведяння більшості уроків у спортивних залах.

Питання для розгляду на секційних засіданнях учителів фізичної культури під час проведення серпневих конференцій освітян:

1. Науково-методичний зміст та особливості впровадження нової навчальної програми з фізичної культури для 1-4 класів.
2. Методичні особливості проведення шкільної олімпіади з фізичної культури (на прикладі досвіду проведення в Донецькій області).

Питання для розгляду на секційних засіданнях вчителів захисту Вітчизни під час проведення серпневих конференцій освітян:

1. Про результати впровадження нової навчальної програми з предмета «Захист Вітчизни».
2. Методичні аспекти викладання розділу "Міжнародне гуманітарне право про захист жертв війни».

Література

1. Андрощук Н.В., Леськів А.Д., Мехоношин С.О. Рухливі ігри та естафети у фізичному вихованні молодших школярів. Методичний посібник. – Тернопіль: “Підручники і посібники”, 1998. – 112 с.

2. Вільчковський Е.С., Козленко М.П., Цвек С.Ф. Система фізичного виховання молодших школярів. Навчально-методичний посібник. – К.: ІЗМН, 1998. – 232 с.

3. Кругляк О.Я., Кругляк Н.П. Від гри до здоров’я нації. Рухливі ігри, естафети на уроках фізичної культури. Методичний посібник. – Тернопіль: “Підручники і посібники”, 2000. – 80 с.

4. Леськів А.Д., Андрощук Н.В., Мехоношин С.О., Дзюбановський А.Б. Форми і засоби фізичного виховання молодших школярів. Методичний посібник. – Тернопіль: “Астон”, 1997. – 108 с.

5. Леськів А.Д., Дзюбановський А.Б. Рухливі ігри на місцевості для школярів молодшого та середнього віку”. – Тернопіль: СМП “Астон”, 2000. – 132 с.

6. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів “Фізична культура” 1-4 класи. – К: “Початкова школа”, 2012. – 386 с.

7. Цвек С.Ф. Фізичне виховання молодших школярів. – К: “Радянська школа”, 1986. – 123 с.

8. Шиян Б.М. Методика фізичного виховання школярів (Практикум). – Львів: Світ, 1993. – 184 с.

Л.А. Гайда,
завідувач навчально-методичного кабінету українознавства та краєзнавства

ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ГУРТКІВ ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА У ПОЗАШКІЛЬНИХ ТА ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ КІРОВОГРАДЩИНИ

Українське декоративно-прикладне мистецтво сьогодні набуває особливого розвитку, у суспільстві постійно зростає інтерес до нього через діяльність етнографічних музеїв та скансенів, творчих об'єднань народних майстрів, організацію виставок, популярність сувенірної продукції тощо. Це особлива галузь творчості, яка підпорядкована своїм законам розвитку та має особливу художньо-образну мову. Основна її мета – естетичне освоєння матеріального світу, художнє оформлення довкілля. Саме слово «декор» у перекладі з латини означає прикрашати. Митці своїми творами намагаються естетично оформити побут людини, водночас впливаючи на естетичні погляди, здійснюючи вплив на її емоції, думки і почуття. Із покоління в покоління, від майстра до майстра, як поетичні перекази давнини, передаються образи народного мистецтва – у ритмах орнаментів, улюблених мотивах промовляє душа народу, його історія, природа, в оточенні якої він живе. Духовні цінності народного мистецтва розкриваються у кожному поколінні заново, виявляючи естетичну цінність, змістовну красу образів, необхідну сьогодні не менше, ніж у минулому [5, 18].

Сучасне декоративне мистецтво України – складне багатогранне художнє явище, воно розвивається у наступних напрямах:

- Народне декоративно-прикладне мистецтво живе на основі спадкоємності традицій і розвивається в історичній послідовності як колективна художня діяльність. Воно має глибинні зв'язки з історичним минулим, ніколи не розриває ланцюжка локальних та загальних законів, які передаються з покоління з покоління та збагачуюся новими елементами.
- Професійне декоративне мистецтво як результат творчості людей із спеціальною художньою освітою.
- Самодіяльна художня творчість – це непрофесійна творчість широких народних мас, має особливе поширення у наші часи [1, 22].

Використання потенціалу українського декоративно-прикладного мистецтва є важливою складовою освіти і виховання молоді. Педагогічна наука визнає велике виховне значення народної творчості, яка зацікавлює учнів, спонукає до художнього сприйняття світу, розвиває естетичні смаки, розкриває перед дітьми безмежний світ краси і мудрості. Знайомство з творами народної творчості пробуджує у дітей перші яскраві образні уявлення про Батьківщину, її культуру, сприяє вихованню патріотичних почуттів, залучає до світу прекрасного. Це потужний засіб для загального розвитку дітей, виховання у них здорових моральних основ, поваги до праці та пізнання самих себе [5, 3].

Особливо важливим є залучення змістових можливостей декоративно-прикладного мистецтва для розвитку творчих здібностей дітей та молоді.

Важливу роль декоративно-прикладного мистецтва у навчанні та вихованні дітей вивчали Антонович Е., Ветлугіна Н., Ігнатьєв Є., Ковальов О., Захарчук Р., Сакуліна Н., Станкевич М., Фльоріна Є. На Кіровоградщині – митці і педагоги Гарбузенко Л., Босий О., Зантарія І., Кондратова В., Кулініч Л., Надєждін А., Піскова С., Пренко О., Степанок О. Питання діяльності профільних гуртків у навчальних закладах Кіровоградщини до сьогодні спеціально не вивчалось.

Мета публікації: здійснити аналіз діяльності гуртків декоративно-прикладного мистецтва, які працюють у позашкільних та загальноосвітніх навчальних закладах Кіровоградщини, визначити основні проблеми навчально-методичного супроводу та перспективні напрями підвищення фахової компетенції керівників.

Потенційні можливості педагогів-керівників гуртків та народних майстрів Кіровоградщини реалізуються через систему гурткової роботи у навчальних закладах, їхні творчі об’єднання, різноманітні майстер-класи, презентації, виставки, участь у конкурсах тощо. Базовими для розвитку творчих здібностей дітей у мистецькому аспекті є позашкільні заклади Кіровоградщини. Протягом 2009/2010 навчального року в області працювало 50 позашкільних навчальних закладів, у тому числі за напрямками: 34 – багатопрофільних, 7 – науково-технічного, 3 – еколого-натуралістичного, 1 – туристсько-краєзнавчого, 1 – військово-патріотичного, 4 дитячо-юнацькі спортивні школи та 16 навчально-виховних комплексів, до складу яких входять центри позашкільної освіти [4]. Широкодоступна мережа позашкільних навчальних закладів дозволяє розвивати творчі здібності дітей за усіма напрямками позашкільної освіти. За загальностатистичними даними гуртки декоративно-прикладного мистецтва у структурі багатопрофільних та профільних навчальних закладів області посідають лідируючі позиції.

Навчально-методичний супровід їхньої діяльності здійснюють навчально-методичні кабінети українознавства та краєзнавства (завідувач Л. Гайда), виховної роботи та шкільних бібліотек (завідувач Ю. Міцай) обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського. Тут реалізується системний підхід до процесу підвищення фахового рівня керівників гуртків декоративно-прикладного мистецтва: навчання на курсах, проведення семінарів, тренінгів, індивідуальна робота у міжкурсовий період, надання методичної допомоги при підготовці до атестації тощо. Значна увага приділяється залученню педагогів до процесу постійного творчого зростання, презентації перспективного педагогічного досвіду.

Провідним навчальним закладом у здійсненні програми розвитку гуртків є Кіровоградський обласний центр дитячо-юнацької творчості, зокрема – відділ народних мистецтв (завідувач Т. Гладченко), який діє більше 20 років. Основними завданнями педагоги-позашкільники вважають розвиток творчих здібностей дітей та залучення їх до народних традицій. Значна увага приділяється використанню потенційних можливостей народних ігор з

елементами костюмування на заняттях гуртків декоративно-прикладного мистецтва, володіння знаннями з історії та традицій українського народу.

Заклад постійно організовує і проводить навчальні заходи для керівників гуртків декоративно-прикладного мистецтва, різноманітні майстер-класи, постійно діючі виставки. Особлива сторінка у житті центру – проведення міжнародних фестивалів, присвячених Дню землі, на яких щорічно представлені номінації з образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва. Особливістю фестивалю є проведення очного конкурсу гуртківців, де діти бачать підсумок своєї роботи на тлі представлених творчих здобутків інших, усвідомлюючи, чого далі прагнути, над чим працювати. В обласному центрі дитячо-юнацької творчості працюють досвідчені і творчі педагоги. Так, колектив студії «Соняшник» має звання «Народний», студій «Писанка» та «Килимарство» – «Зразковий». Свій вагомий внесок керівники гуртків та методисти здійснили також у процес науково-методичного забезпечення діяльності гуртків, підготувавши збірник програм гуртків, секцій, творчих об’єднань [2, 3], яким користуються педагоги як нашої області, так і України.

Серед державних установ, що опікуються підтримкою гуртків декоративно-прикладного мистецтва, установи, підпорядковані управлінню культури і туризму облдержадміністрації: Центр народної творчості, обласний художній музей та районні (міські) музеї. Останнім часом осередком підтримки творчих людей краю та народних майстрів, зокрема, є відділ мистецтв обласної універсальної наукової бібліотеки імені Дмитра Чижевського (завідувач С. Ушакова), де проводяться персональні виставки, чисельні майстер-класи, тренінги, лекції, творчі зібрання, інтерактивні екскурсії тощо.

З метою вивчення тенденцій розвитку гурткової діяльності у галузі декоративно-прикладного мистецтва у позашкільних та загальноосвітніх навчальних закладах нами здійснено аналіз діяльності керівників гуртків. Пропонуємо статистичні дані про загальну кількість керівників гуртків (основні та сумісники) та пропоновані кандидатури до обласного методичного об’єднання.

№ з/п	Район, місто	Загальна кількість	Основних	Сумісників	Представник до обл. методоб'єднання
1	Бобринецький	9	7	2	Стасюк Ольга Василівна
2	Вільшанський	7	6	1	Недєлкова Світлана Миколаївна
3	Гайворонський	4	4	-	Шляховська Тамара Вікторівна
4	Голованівський	13	11	2	Мельник Тетяна Іванівна
5	Добровеличківський	12	7	5	Соловйова Світлана Іванівна
6	Долинський	12	12	-	Гетманець Діна Володимирівна
7	Знам'янський	13	11	2	Криворіг Тетяна Іванівна
8	Кіровоградський	12	-	12	Цапенко Оксана Олександрівна
9	Компаніївський	8	4	4	Садова Ярослава Володимирівна
10	Маловисківський	20	15	5	Летунова Тетяна Миколаївна
11	Новгородківський	12	8	4	Гребень Світлана Анатоліївна
12	Новоархангельський	9	9	-	Лагодієнко Світлана Олександрівна

13	Новомиргородський	11	9	2	Мартинова Ольга Іванівна
14	Новоукраїнський	9	7	2	Сава Тетяна Анатоліївна
15	Олександрівський	11	10	1	Русецька Інна Вікторівна
16	Олександрійський	7	6	1	Моздолевська Тетяна Миколаївна
17	Онуфріївський	12	7	5	Мойсеєнко Наталя Анатоліївна
18	Петрівський	10	4	6	Носова Наталя Сергіївна
19	Світловодський	6	-	6	Риженко Наталя Борисівна
20	Ульяновський	10	8	2	Лагута Олена Володимирівна
21	Устинівський	6	1	5	Ковтун Таміла Миколаївна
22	м. Знам'янка	7	7	-	Кондратьєва Світлана Іванівна
23	м. Світловодськ	1	1	-	Удовиченко Ольга Анатоліївна
24	м. Олександрія	17	16	1	Мартиненко Наталя Володимирівна
25	м. Кіровоград	27	23	4	Горденко Вікторія Миколаївна
26	Обласний ЦДЮТ	12	10	2	Зантарія Ірина Михайлівна
	Загальна кількість	**277**	**203**	**74**	**26 осіб**

Загальний рейтинг кількості гуртків декоративно-прикладного мистецтва у містах та районах області:

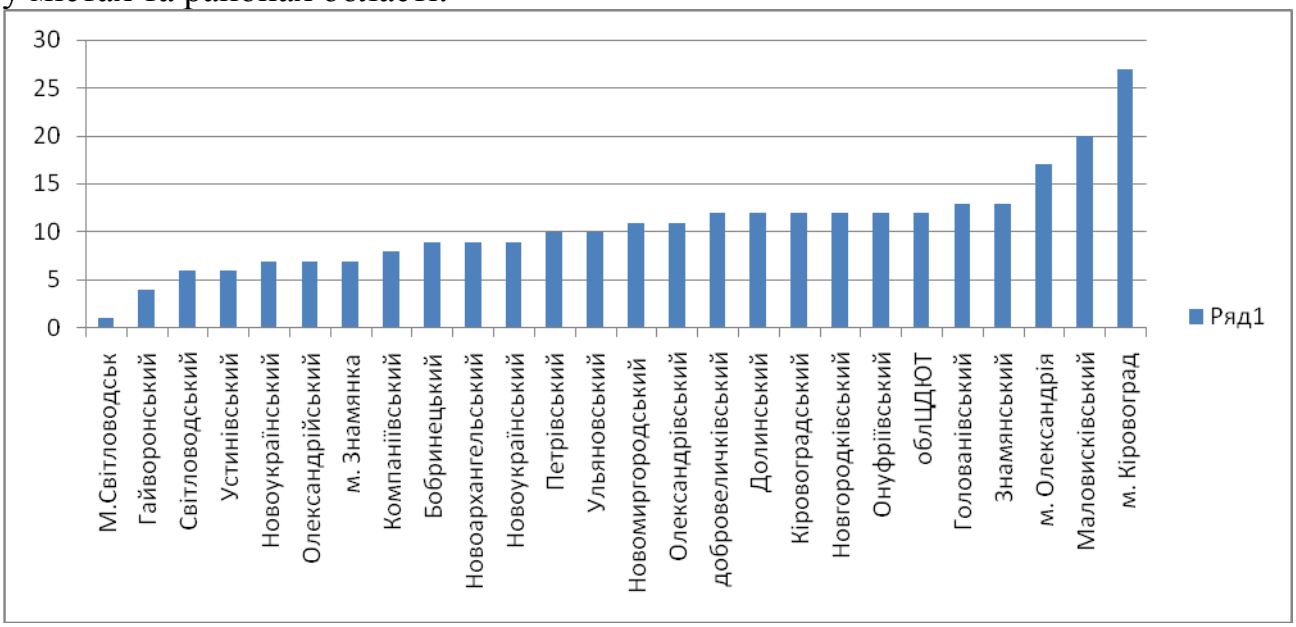

Кадровий склад керівників гуртків досить розмаїтий. Із загальної кількості 277 – 203 (74%) є основними працівниками, а 74 (26%) – сумісники. Ця статистика не є точною, оскільки не всі педагоги-позашкільники при наданні відомостей розуміють, хто є сумісником. Враховуючи, що тільки незначна частина педагогів працює на повну ставку, а інші не мають повного навантаження, то варто з’ясувати, чи вказані особи тарифіковані як керівники гуртків з неповним навантаженням та обіймають посади методиста позашкільного закладу і мають суміщення годин гуртка або запрошені з інших навчальних закладів. Позитивним фактором є залучення до роботи з дітьми народних майстрів, талановитих фахівців у певній галузі. У той же час значна кількість керівників гуртків не має педагогічної освіти, зокрема вищої.

Окрім кількісних показників вимагає уваги внутрішня (змістова) структура гуртків декоративно-прикладного профілю, від якої у певній мірі залежить унормування їхньої діяльності, навчально-методичне і програмне

забезпечення, можливості професійного зростання керівників та обміну досвідом роботи. Як засвідчують статистичні дані відділів та управлінь освіти райдержадміністрацій та міськвиконкомів, в області працюють гуртки таких профілів:

№ з/п	Профіль гуртка	Кількість
1	Вишивання	31
2	Бісероплетіння	26
3	Умілі руки	21
4	Виготовлення сувенірів	20
5	Декоративно-прикладне мистецтво	18
6	Образотворче мистецтво	18
7	М'яка іграшка	13
8	Крій та шиття, моделювання одягу	12
9	В’язання	11
10	Рукоділля	13
11	Природа і фантазія	11
12	Паперопластика	8
13	Робота з деревом	8
14	Фітодизайн	6
15	Тістопластика	6
16	Орігамі	6
17	Аплікація соломкою	4
18	Народна творчість	4
19	Берегиня	4
20	Вишивка стрічками	4
21	Вироби зі шкіри	3
22	Дизайн	3
23	Художня кераміка	3
24	Одяг для ляльки	3

Незначна кількість гуртків має інші назви, серед яких – гуртки виготовлення декоративних квітів, петриківського розпису, ілюстративного малювання, композиції, аплікації, макраме, народних промислів та ремесел, естетики побуту, ліплення, лозоплетіння, живопису і художнього розпису, флористики, а також, «Чудо палітра», «Акварель», «Юні майстрині», «Мистецтво і фантазія», «Рукавичка», «Господарочка», «Рукодільничка», «Чарівна намистинка», «Іграшковий світ», «Скульптурна мініатюра», «Дитячий вернісаж», «Лісова скульптура», «Незвичайне поруч», «Розпис пластиліном на склі», «Розпис на тканині», «Рушничок», «Оберіг», «Нитяна графіка», «Народна лялька», «Рукотворні фантазії» тощо.

Вивчення сучасної структури профілів гуртків надає можливість розширити форми і зміст підвищення фахової майстерності керівників гуртків. Це можуть бути засідання творчих груп, тематичні семінари й тренінги, творчі майстерні, майстер-класи, мистецькі звіти, персональні виставки, зустрічі з майстрами, огляди-конкурси тощо. Педагоги мають постійно оновлювати свої знання не тільки з найбільш популярних видів декоративно-прикладного мистецтва України, а й знайомитись із сучасними досягненнями педагогічних

та психологічних наук, особливостями методики діяльності гуртків та роботи з обдарованими дітьми. Особливу увагу варто приділяти участі керівників гуртків у діяльності творчих об'єднань, вивченню та популяризації перспективного педагогічного досвіду, організації виставок, змістовному наповненню навчальних програм.

Навчально-виховний процес кожного вузькопрофільного гуртка – це складна система, яка реалізується через велику кількість різноманітних змістових елементів та зв'язків між ними. Процес складається з інформаційних компонентів, структури керівництва якістю навчання та виховання й засобів організації цього процесу. Керівництво навчально-виховним процесом потребує від керівника створення оптимальних зовнішніх та внутрішніх умов для цілеспрямованого естетичного формування особистості, раціонального використання усіх форм і видів навчальної та виховної роботи [5, 31]. Аби забезпечити можливості керівникам гуртків для творчого розвитку, оволодіння новітніми технологіями, доступу до ознайомлення з досвідом роботи, рекомендуємо організовувати у містах та районах діяльність методичних об'єднань або профільних творчих груп, які б системно реалізували науково-теоретичні, методичні, практичні, аналітичні, організаційні та популяризаторські складові процесу удосконалення фахової майстерності керівників гуртків.

З цією метою обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського спільно з обласним центром дитячо-юнацької творчості започатковується діяльність обласного методичного об'єднання керівників гуртків декоративно-прикладного мистецтва. У жовтні 2012 року буде проведено обласний семінар з проблеми «Організаційно-методичні аспекти діяльності районного (міського) методичного об'єднання керівників гуртків декоративно-прикладного мистецтва».

Література

1. Антонович Є.А., Захарчук Р.В., Станкевич М.Є. Декоративно-прикладне мистецтво. – Львів: Світ, 1993. – 272 с.

2. Програми для гуртків, секцій, творчих об'єднань позашкільних закладів суспільно-громадського та художньо-естетичного напряму / Укл. Л. І. Ковбасенко, Л. М. Павлова. – Київ: ІЗМН, 1996. – 400 с.

3. Збірник програм гуртків, секцій, творчих об'єднань Кіровоградського обласного центру дитячої та юнацької творчості. Частина І. / Заг.ред. В.О.Войчук. – Кіровоград: Імекс – ЛТД, 2003. – 282 с.

4. Електронний ресурс // http://osvita.kr-admin.gov.ua/osvita_po.php – Дата доступу 7 травня 2012 року. – Назва з екрана.

5. Ковальов О. Декоративно-прикладне мистецтво у школі. 1-7 клас: Навчальний посібник. Суми: «Університетська книга», 2006. – 144с.

К.М.Балютіна,
методист науково-методичної лабораторії з інклюзивного та інтегрованого навчання, відмінник освіти України

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ УЧНІВ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ ЗДОРОВ'Я

Визначальним пріоритетом сучасної освітньої політики України, одним із напрямів її гуманізації є інтегрування дітей з обмеженими можливостями здоров'я в загальноосвітній простір, що полягає в створенні умов для здобуття ними якісної освіти. Однак розвиток інклюзивної освіти ще потребує як удосконалення нормативних засад її впровадження, так і приведення системи освітніх послуг у відповідність до здібностей та індивідуальних можливостей школярів. При цьому значна роль відводиться спеціальній підготовці педагогічних кадрів, які здійснюють інклюзивне навчання.

На виконання наказу Міністерства освіти і науки України від 21.12.2009р. № 1153 «Про заходи МОН на виконання завдань, визначених розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 грудня 2009 р. № 1482-р «Про затвердження плану заходів щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2012 року» в структурі кафедри корекційної педагогіки Кіровоградського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського створено науково-методичну лабораторію з інклюзивного та інтегрованого навчання, серед основних завдань якої є підвищення кваліфікації педагогічних працівників області, які працюють в умовах інклюзії.

З метою забезпечення надання даній категорії педагогічних працівників якісних освітніх послуг на засадах діагностики, диференціації та індивідуалізації протягом березня-квітня 2012 року працівниками лабораторії було здійснено тематичне вивчення стану навчально-методичного забезпечення навчально-виховного процесу в дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах, що запроваджують інклюзивне навчання, Голованівського, Добровеличківського та Ульяновського районів області.

Враховуючи відсутність на даний момент державних стандартів, навчально-методичного забезпечення та критеріїв оцінювання навчальних досягнень для учнів, які здобувають освіту в класах з інклюзивним навчанням, провідним завданням методистів було надання цільової допомоги на місцях. Тому завершальним етапом вивчення було проведення в названих районах науково-практичних міні-семінарів з проблеми «Організаційно-методичні засади навчання учнів з обмеженими можливостями здоров'я» для вчителів, які працюють в умовах інклюзії.

Під час цих семінарів слухачі мали можливість ознайомитися зі змістом поняття *«інклюзивна освіта»*, законодавчою базою її запровадження в загальноосвітній простір; переглянути варіанти навчально-методичного забезпечення організації навчально-виховного процесу в класах із інклюзивним

навчанням (у т. ч. авторськими посібниками Балютіної К.М.); отримати практичні поради методиста з питань підвищення результативності навчання учнів з особливими освітніми потребами. Частину презентованих матеріалів учасники семінару отримали на паперових та електронних носіях.

Відповідальним особам відділів освіти районних держадміністрацій з питань упровадження інклюзивного навчання: Лужанській С.Г. (Голованівський район), Малохатко Т.О. (Добровеличківський район), Максютенко Л.М. (Ульяновський район) було надано індивідуальну допомогу з питань перспективного планування роботи та спрямування самоосвітньої діяльності педагогічних працівників, які працюють в умовах інклюзії, в міжкурсовий період.

Як показало вивчення, керівники Голованівського (М.А. Коломійчук), Добровеличківського (О.В. Мокрицький) та Ульяновського (В.Б. Луценко) відділів освіти серйозно поставилися до виконання заходів Міністерства освіти і науки України та Кіровоградської обласної державної адміністрації щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання в дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладах. Зокрема, в кожному з районів:

- розроблено плани районних заходів з упровадження інклюзивної та інтегрованої освіти (У Голованівському цей план було узгоджено з керівниками шкіл на районній нараді директорів, яка відбулася 30.09.2011 року);
- визначено базові дошкільні та загальноосвітні навчальні заклади з питань впровадження інклюзивного навчання;
- створено і систематично поновлюється база даних дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, і здобувають освіту в загальноосвітніх навчальних закладах;
- призначено відповідальних осіб з питань упровадження інклюзивної освіти в районі (як правило, це завідувачі районних ПМПК, які добре володіють інформацією про кількість дітей з особливими освітніми потребами, характер порушень у їхньому здоров'ї та, будучи дефектологами, можуть надати фахову консультативну допомогу не лише педагогічним працівникам, а й батькам дітей вказаної категорії);
- запроваджено системну організаційно-методичну та консультативно-роз'яснювальну роботу серед керівників навчальних закладів, педагогічних працівників, громадськості, батьків щодо забезпечення права дітей з обмеженими можливостями на рівний доступ до якісної освіти. (Так, протягом 2011 року в школах Голованівщини проведено «уроки доброти», тематично спрямовані на формування у молоді толерантного ставлення до людей з обмеженими можливостями здоров'я; засідання «круглих столів» з проблем соціальної реабілітації дітей-інвалідів за участю батьків. Працівники психологічної служби району організували функціонування в школах «скриньки довіри», провели конкурси стінгазет на тему: «Людина. Душа. Всесвіт». У навчально-виховному комплексі «Голованівська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів імені Тараса Шевченка – гімназія», навчально-виховному комплексі «Перегонівська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів – дитячий садок», Побузькій загальноосвітній школі І-ІІІ ступенів відбулись

загальношкільні акції на тему: «Моя школа відкрита для всіх дітей». У Грузькій, Клинівській, Капітанській, Межирічківській, Троянській загальноосвітніх школах І-ІІІ ступенів були організовані засідання батьківського всеобучу на теми: «Світ цінностей сучасного суспільства», «Основи батьківської компетентності».

Працівники Ульяновської ПМПК за цей період надали 117 індивідуальних консультацій учителям, директорам шкіл, батькам щодо виховання, соціальної адаптації та інтеграції в суспільне життя дітей з відхиленнями в психофізичному розвитку, проводили лекційні заняття для педпрацівників з питань навчання різних категорій дітей: «Навчання учнів з порушеннями психофізичного розвитку», «Робота з школярами, які мають порушення опорно-рухового апарату», «Профілактика близорукості у дітей», «Специфічні розлади здібностей дитини до навчання», «Психокорекційна робота з дітьми, які мають обмежені можливості здоров'я».

У Добровеличківському районі започатковано діяльність творчої групи вчителів початкових класів з проблеми «Використання мнемотехнік для покращення образної пам'яті у молодших школярів з обмеженими можливостями здоров'я» (керівник – Т.А. Врадій). Значна увага приділяється пропаганді дефектологічних знань серед вихователів дошкільних навчальних закладів. Зокрема, для даної категорії працівників на базі Добровеличківського ДНЗ «Ромашка» було проведено науково-практичний семінар «Психолого-педагогічний супровід адаптації дітей з психофізичними вадами до соціального середовища» (О.О. Дробуш); на базі Помічнянського ДНЗ «Ясочка» – науково-методичний семінар «Логопедичний супровід навчання дошкільників з особливими освітніми потребами» (Г.В. Бойко).

У кожному методкабінеті створено бібліотечки нормативно-правових документів, навчальних посібників та методичних рекомендацій з питань інклюзивного навчання.);

- проведено ряд науково-методичних семінарів для вчителів району, які впроваджують інклюзивне навчання, та практичних психологів загальноосвітніх навчальних закладів;
- забезпечено шляхом побудови пандусів безперешкодний доступ до будівель та приміщень навчальних закладів дітей з вадами зору, порушеннями опорно-рухового апарату, зокрема тих, які пересуваються на візках;
- організовано залучення учнів з обмеженими можливостями здоров'я до позакласної та позашкільної роботи з урахуванням їхніх запитів, здібностей, інтересів, індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності та стану здоров'я тощо.

Значна роль у запровадженні інклюзивної освіти у вищезазначених районах відводиться роботі психологічних служб. Практичні психологи шкіл здійснюють діагностику здібностей школярів, на основі якої розробляють відповідні рекомендації не лише для колег, а й для батьків учнів з обмеженими можливостями здоров'я; проводять з дітьми профілактичні бесіди, індивідуальні тренінги, з метою корекції труднощів учнів у спілкуванні, попередження шкідливих звичок, зняття страхів, тривоги, подолання дитячих

стресів; організовують розвивальні заняття, що сприяють розвитку у школярів з особливими освітніми потребами пам'яті, логічного та абстрактного мислення, зв'язного мовлення тощо. Ще одним напрямком психологічних служб є проведення психологічних семінарів для вчителів та батьків (або осіб, які їх замінюють).

Результати вивчення дозволяють зробити висновок про те, що відділи освіти Голованівської (завідувач – М.А. Коломійчук), Добровеличківської (завідувач – О.В. Мокрицький) та Ульяновської (завідувач – В.Б. Луценко) районних держадміністрацій здійснюють системну та систематичну роботу з питань упровадження інклюзивної освіти в районах.

З метою підвищення результативності цієї роботи в даному напряму вказаних та інших районів області варто дати кілька методичних порад.

1. Відповідальним особам з питань упровадження в районах області інклюзивної освіти:

- організувати вивчення та запровадження перспективного педагогічного досвіду вихователів дошкільних та вчителів загальноосвітніх закладів району, які працюють в умовах інклюзії;
- започаткувати діяльність районних творчих груп вихователів дошкільних та вчителів загальноосвітніх навчальних закладів з питань організаційно-методичного забезпечення навчання учнів з обмеженими можливостями здоров'я;
- сприяти опрацюванню вчителями новинок психолого-педагогічної та навчально-методичної літератури з питань організації навчання учнів в інклюзивних класах;
- організувати конкурс на кращу розробку навчальних та навчально-ігрових посібників для учнів з особливими освітніми потребами;
- посилити контроль за станом та якістю інклюзивного навчання в дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах району;
- упорядкувати письмові аналітичні матеріали за наслідками тематичних вивчень за допомогою портфоліо з метою внесення коректив у роботу методкабінету та педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів району в напрямку запровадження інклюзивної освіти в районі;
- посилити співпрацю РМК з науково-методичною лабораторією з інклюзивного та інтегрованого навчання і кафедрою корекційної педагогіки Кіровоградського ОІППО імені Василя Сухомлинського;
- продовжити роботу з питань поширення дефектологічних знань педагогічних працівників області, які працюють в умовах інклюзії;
- порушити клопотання перед районною державною адміністрацією щодо оплати цільового навчання певної кількості педагогічних працівників на дефектологічних факультетах ВНЗ України, курсах підвищення кваліфікації для вчителів-дефектологів Кіровоградського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського.

2. Педагогічним працівникам області, які працюють в умовах інклюзії:

- вивчити зміст державних та інструктивно-нормативних документів з питань упровадження інклюзивної освіти, державних стандартів, програм та критеріїв оцінювання навчальних досягнень дітей різних нозологій, оскільки професійна діяльність вказаної категорії вчителів має відповідати освітній політиці держави;
- посилити роботу з формування в учнів з особливими освітніми потребами особистісних якостей, що роблять їх цінними для суспільства. Зокрема таких, як: патріотизм, дисциплінованість, креативність, конкурентоздатність, здатність до саморозвитку та самовдосконалення, дотримання здорового способу життя, співчутливість тощо, оскільки метою освіти в Україні є всебічний розвиток людини як *особистості та найвищої цінності суспільства* [1, С. 3];
- особливу увагу приділити формуванню в учнів такої важливої особистісної якості, як соціальна та особистісна мотивація до збереження і зміцнення власного здоров'я шляхом:

- популяризації здорового способу життя;
- створення умов для регулярного забезпечення дітям з особливими освітніми потребами оптимальної рухової активності з урахуванням інтересів, побажань, здібностей та індивідуальних особливостей;
- профілактики травматизму;
- виховання гігієнічних навичок;
- формування в школярів здатності протистояти проявам асоціальної поведінки однолітків (офіційна статистика свідчить, що у 90 % учнів загальноосвітніх шкіл діагностуються різні захворювання). Дослідження причин цього явища дозволило виділити основні серед них: відсутність суспільного усвідомлення цінності здоров'я нації, не сформована ефективна система стимулювання населення до його збереження, байдуже ставлення окремо взятих членів суспільства до свого здоров'я, обмеженість рухової активності (лише 13 відсотків українців мають необхідний фізіологічно обумовлений рівень рухової активності, тоді як в країнах ЄС – 40-60, а в Японії – 70-80 відсотків) та шкідливі звички [2, С. 1-2];

- учити кожного учня з обмеженими можливостями здоров'я толерантності в стосунках з однолітками, турботливому ставленню до менших, шанобливому – до старших; прищеплювати школярам навички соціальної поведінки в повсякденному житті; формувати вміння співпрацювати в парі, групі, відповідально ставитися до виконання учнівських обов'язків та доручень, адже людина – істота суспільна, а тому фізичні чи психічні вади дитини не повинні стати на заваді її спілкування з оточенням;
- сприяти всебічному розвитку дитини як особистості, що передбачає розкриття її здібностей, задатків, талантів шляхом доцільного вибору засобів, методів, прийомів, форм навчальної діяльності, адекватних індивідуальним особливостям школярів; допомогти їм дізнатися про свої нахили, можливості. Відомий чеський педагог, філософ Я.А.Коменський ще в XVII столітті вивів

«золоте правило» дидактики: в процесі засвоєння знань мають брати участь різні органи сприймання дитини (зір, слух, нюх, смакові та тактильні чуття). Зрозуміло, що у роботі з учнями, які мають вади психофізичного розвитку, акцент слід робити на сильні якості дитини;

- учити школярів способам пізнання, умінню користуватися різними джерелами інформації. Важливо при цьому навчити їх аналізувати, порівнювати, співставляти, передбачати та робити власні висновки;
- посилити частку корекційно-розвивального компоненту в навчально-виховному процесі;
- систематично стимулювати учнів до здійснення самооцінки1 власної діяльності, а також формувати в них звичку до самоаналізу, самокритичності, самопізнання. (Виховання особистості передбачає високий розвиток її самосвідомості, основним параметром якої є самооцінка. Адекватність самооцінних суджень та міра їх стійкості значно впливають на стосунки людини з оточенням [3, С. 470]);
- посилити роботу з ранньої діагностики дітей і своєчасної комплексної психолого-медико-педагогічної корекції відхилень у їхньому розвитку;
- більше уваги приділяти організації абілітаційного навчання школярів, оскільки здатність до самообслуговування сприяє полегшенню процесу адаптації дитини з особливими освітніми потребами до будь-якого соціального середовища, в яке вона потрапляє;
- охопити учнів з обмеженими можливостями здоров'я позакласною та позашкільною освітою з урахуванням їхніх потреб, запитів, індивідуальних можливостей (за даними Харківського інституту неврології, психіатрії і наркології НАМН України в країні налічується 40 тисяч бездоглядних). Це спричиняє зростання негативних проявів у поведінці, загострення психічних захворювань, зокрема психозів і неврозів, суїцидальних намірів. Тому *виховання молоді сьогодні є питанням національної безпеки.*

Особливе занепокоєння викликає стан моральності зростаючої особистості, а також те, що підростаюче покоління дорослішає в ціннісно не визначеному суспільстві. Стара суспільна система зруйнована, нова – в стадії становлення. Але дотепер не сформульовано національну ідею, принципи та зміст моралі, які б сприяли консолідації українського народу в процесі розбудови громадянського суспільства і правової держави.

Національна академія педагогічних наук розглядає комплексну проблему виховання громадянина в єдності таких складових:

- формування здорового способу життя;
- художньо-естетичне виховання особистості;
- професійна орієнтація і навчання впродовж життя;

[1] Питанню формування у школярів самооцінних суджень автор даної статті присвятив серію публікацій у всеукраїнських та обласних фахових виданнях різних років. Зокрема, в статтях, що друкувалися в журналах «Початкова школа»: «Засоби формування у школярів самооцінних суджень» (2004, № 7, С. 25-26), «Формування у молодших школярів самооцінних суджень за допомогою діаграм» (2007, № 7, С. 7-9), «Роль педагогічної оцінки у формуванні контрольно-оцінних умінь молодших школярів» (2011, № 4, С. 45-46) давалися практичні поради з цієї проблеми.

- соціалізація дітей в закладах різного типу.

Вказані складові утворюють систему соціальних орієнтацій та установок, які характеризують школяра з обмеженими можливостями здоров'я як майбутнього громадянина країни та європейської спільноти. Перераховані проблеми є найважливішими серед виховних проблем.

Оскільки педагог несе відповідальність перед суспільством за надання освітніх послуг учням з особливими освітніми потребами, тому він також має:

- систематично працювати над вдосконаленням власної фахової майстерності в роботі з учнями з особливими освітніми потребами;
- впроваджувати в практику своєї роботи результати наукових досліджень з питань навчально-методичного забезпечення навчання учнів з обмеженими можливостями здоров'я;
- уміти адаптувати існуючі програми, підручники до потреб дитини, її здібностей та можливостей;
- планувати навчальну роботу на засадах діагностики, диференціації та індивідуалізації. З цією метою постійно аналізувати результати власної професійної діяльності, помічати тенденції, вносити відповідні корективи тощо.

Література

1. Астапов В.М., Микадзе Ю.В. Психодиагностика и коррекция детей с нарушениями и отклонениями развития: Хрестоматия. – 2-е изд. – СПб.: Питер, 2008. – 256 с.: ил. – (Серия «Хрестоматия»).

2. Закон України "Про освіту": з внесеними змінами і допов. від 23 березня 1996 р. // Всесвітня література в середн. навч. закл. України. – №6. – 1996. – С. 3.

3. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: Монографія. – К.: «Самміт-Книга», 2009. – 272 с.: іл. – (Серія «Інклюзивна освіта»).

4. Концепція Загальнодержавної цільової соціальної програми «Здорова нація» на 2009-2013 роки // Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 травня 2008 р. № 731-р.

5. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні (друге видання) / Нац. Акад. пед. наук України; [авт.: В.П.Андрущенко, І.Д.Бех, М.І.Бурда та ін.; редкол.: В.Г.Кремень (голова), В.І.Луговий (заст. голови), В.М.Мадзігон (заст. голови), О.Я.Савченко (заст. голови)]; заг. ред. В.Г.Кременя. – К.: Пед. думка, 2011. – 304 с. – Бібліогр.: с. 149-167. – (До 20-річчя незалежності України).

6. Омельченко Л.П. Громадянське виховання. – Х.: Вид. група «Основа»: «Тріада+», 2007. – 224 с. – (Серія «Адміністратору школи»).

7. Філософський словник / за ред. члена-кореспондента АН СРСР, академіка АН СРСР В.І.Шинкарука. – К.: Головна редакція УРЕ, 1986. – 798 с.

Ю.В. Міцай,
завідуюча навчально-методичним кабінетом виховної роботи та шкільних бібліотек

ШКОЛА СПРИЯННЯ ЗДОРОВ'Ю – ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО ОСВІТНЬО-ВИХОВНОГО СЕРЕДОВИЩА РЕГІОНУ

Ідеї збереження здоров'я кожного громадянина певною мірою привертали увагу суспільства у різні періоди його розвитку. На сучасному етапі, коли Україна входить у новий період становлення усіх сфер соціального розвитку, проблема здоров'я не стала домінуючою як у поведінці кожної людини, так і в державній політиці, і це є головною причиною погіршення стану здоров'я переважної більшості українців і, що найболючіше, підростаючого покоління.

На жаль, серед несприятливих чинників впливу на здоров'я учнів є і школа. Так, уже при завершенні початкової школи частка здорових дітей в Україні, за різними даними, коливається від 4% до 10%. За останні п'ять років захворюваність дітей 7-14 років збільшилася на 45%. Найчастіше у дітей виникають проблеми з опорно-руховим апаратом, з'являються захворювання серцево-судинної системи, погіршується зір [5]. Причинами цього є недостатність валеологічних знань у педагогів, відсутність наступності, системності, послідовності у впровадженні здоров'язбережувальних технологій у навчально-виховний процес. У школах досі переважають традиційні форми навчання, під час яких діти проявляють незначну активність, залишаючись пасивними учасниками освітнього процесу.

Сьогодні одним із факторів кризового стану здоров'я школярів є обмежена рухова активність. Рухова активність, регулярні заняття фізичною культурою та спортом – обов'язкові складові здорового способу життя.

За даними опитування школярів, їх батьків, педагогів навчальних закладів області, найбільш фізично активними є учні 6-х і 8-х класів (33% і 25% відповідно), що може бути пов'язано з основними вимогами шкільної програми. При цьому дівчата-восьмикласниці мали вдвічі нижчий рівень активності, ніж їхні однолітки хлопці (16,5% проти 30%).

Загалом з віком показник рухової активності учнівської молоді знижується: 6-й клас – 33%, 8-й клас – 25%, 10-11 класи – 20%.

У вільний від занять час фізично активнішими є хлопці. До того ж, чим старшими стають дівчата, тим ця різниця помітніша. Ніколи не займаються у вільний від навчання час різними фізичними навантаженнями розвиваючого характеру 3-4% хлопців та 6-8% серед дівчат.

За даними опитування, недостатність фізичної активності здебільшого поєднується з тривалими малорухомими заняттями. Щоденно в будні дні

проводять вільний час перед екранами телевізорів до чотирьох годин на день від 61% до 78% опитаних (залежно від типу навчального закладу).

Те, що фізична активність суттєво зменшується з віком респондентів, чітко вказує на несформованість у молоді відповідної усвідомленої потреби. Хоча й педагоги, й батьки мали б добре знати, що недостатня фізична активність створює передумови для розвитку в дітей хронічних неінфекційних захворювань, які мають тривалий перебіг, обмежують можливість повноцінної життєдіяльності, звужують можливості вибору професії, спричиняють залежність від ліків або медичних послуг, стають «надбанням» на все подальше доросле життя.

У цьому контексті викликає занепокоєння рівень готовності педагогів до здоров'язбережувальної діяльності, реалізація якої в освітньому процесі часто носить декларативний характер. Так, майже 90% опитаних педагогів на запитання про те, чи використовують вони в своїй практиці здоров'язбережувальні технології, відповідають позитивно, проте не в змозі розкрити поняття «здоров'язбережувальні технології». Рівень знань педагогів про здоров'язбережувальний супровід освітнього процесу незначний: відсоток правильних відповідей складає менше половини – 44%. Рівень обізнаності з питань здоров'я та здорового способу життя (55%) також не можна вважати достатнім для ефективної здоров'язбережувальної діяльності.

Усе це переконує у необхідності запровадження спеціальних заходів для збереження і зміцнення здоров'я школярів, важливості створення здоров'язбережувального освітньо-виховного середовища. Провідна роль у реалізації цього важливого завдання належить Школам сприяння здоров'ю, кількість яких в області щороку збільшується та сьогодні становить 85 закладів. Останнім часом до обласної мережі закладів Здоров'я активно приєднуються дошкільні та позашкільні навчальні заклади. У кожного свої підходи, особисте бачення розв'язання цієї проблеми. Як свідчить практика, нині більшість педагогічних колективів переорієнтовує організацію навчально-виховного процесу на формування освіченої, творчої особистості, становлення її фізичного і психічного здоров'я, виховання потреби здорового способу життя. Для багатьох навчальних закладів «оздоровлення школи починається з творчості вчителя», тому школи обирають різні напрями:

- впровадження сучасних технологій навчання та виховання;
- валеологізація освітньо-виховного процесу;
- здоров'язбережувальна педагогіка;
- фізичне виховання та зміцнення фізичних показників учнів;
- психологічна та педагогічна підтримка дітей;
- превентивне виховання;
- безпека життєдіяльності учнів;
- культура здоров'я;
- духовне та естетичне вдосконалення.

За цими показниками в області створюються різні моделі Шкіл сприяння здоров'ю, що забезпечують необхідні умови для успішного впровадження

інноваційних педагогічних технологій, оптимального розвитку особистості школярів, збереженню здоров'я та безпеки життєдіяльності учнів.

З урахуванням перспективного досвіду роботи таких шкіл й важливості проблеми зміцнення здоров'я всіх учасників навчально-виховного процесу пріоритетними є завдання популяризації кращого досвіду й розширення обласної мережі Шкіл сприяння здоров'ю, зокрема, приєднання до неї дошкільних, загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів різного типу, шкіл-інтернатів, професійно-технічних училищ.

Для тих закладів, які розпочали моделювання Школи сприяння здоров'ю, звертаємо увагу на алгоритм її створення:

- вивчення самої проблеми, ознайомлення з нормативними документами, аналіз науково-методичної літератури, вивчення основних вимог та критеріїв організації діяльності «Навчального закладу – Школи сприяння здоров'ю», затверджених Міністерством освіти і науки України та Міністерством охорони здоров'я України (наказ від 17.07.02р. № 412/254);
- затвердження Статуту та Положення. «Навчальний заклад – Школа сприяння здоров'ю» діє на підставі Статуту та Положення, що розробляються на основі вимог та Положення про загальноосвітній навчальний заклад. Положення затверджується спільною конференцією вчителів, учнів та їхніх батьків. Статус учасників оздоровчо-освітнього процесу визначається Статутом та правилами внутрішнього розпорядку навчального закладу, з якими ознайомлюють учнів та їхніх батьків. Учасниками освітньо-оздоровчого процесу є: учні (вихованці), педагогічні працівники, психологи, соціальні педагоги, бібліотекарі, медичні працівники, представники громадськості;
- створення шкільної координаційної ради, що є керівним органом відповідних педагогічних і санітарно-гігієнічних вимог, з урахуванням індивідуальних особливостей учнів і стану їх здоров'я;
- розробка стратегії валеологічної освіти; визначення навчальних планів, підручників, посібників, що мають відповідний гриф Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України; реалізація завдань щодо збереження й зміцнення здоров'я учнів відповідно до їх вікових особливостей та індивідуальних здібностей;
- організація оздоровчо-освітнього процесу, що здійснюється відповідно до робочого плану і може бути його складовою. План затверджується педагогічною радою. Навчальний заклад несе відповідальність за якість наукових знань про здоров'я та рівень формування здорового способу життя, відповідність форм, методів і засобів навчально-виховної діяльності віковим, фізіологічним, психологічним особливостям учнів, вимогам щодо охорони їх життя і здоров'я.

Також радимо ознайомитися з обласною мережею Шкіл сприяння здоров'ю та досвідом здоров'язбережувальної діяльності закладів на сайті НМК виховної роботи і шкільних бібліотек – http://koippo414.at.ua .

Досвід роботи Шкіл сприяння здоров'ю свідчить, що основні завдання щодо зміцнення здоров'я школярів, формування здорового способу життя

реалізуються в навчально-виховному процесі через упровадження здоров'язбережувальних освітніх технологій.

Сутність здоров'язбережувальних та здоров'яформуючих технологій постає в комплексній оцінці умов виховання і навчання, які дозволяють зберігати наявний стан учнів, формувати більш високий рівень їхнього здоров'я, навичок здорового способу життя, здійснювати моніторинг показників індивідуального розвитку, прогнозувати можливі зміни здоров'я і проводити відповідні психолого-педагогічні, коригувальні, реабілітаційні заходи з метою забезпечення успішності навчальної діяльності та її мінімальної фізіологічної «вартості», поліпшення якості життя суб'єктів освітнього середовища [1].

Під здоров'язбережувальними технологіями слід розуміти послідовну сукупність педагогічних та дидактичних прийомів, форм, засобів та методів, спрямованих на побудову психологічно комфортного освітнього середовища, що сприяє формуванню здорової компетентної особистості.

Виділяють такі групи здоров'язбережувальних технологій, що успішно впроваджуються у Школах сприяння здоров'ю [3]:

- медико-гігієнічні технології (спрямовані на дотримання належних гігієнічних умов навчання, виховання та функціонування у школах медичного кабінету; контроль і допомогу в забезпеченні належних гігієнічних умов, надання консультативної і невідкладної допомоги учасникам освітнього процесу; проведення заходів щодо санітарно-гігієнічної освіти учнів і педагогічного колективу; спостереження за динамікою здоров'я учнів, організацію профілактичних заходів; створення стоматологічного, ароматерапевтичного, фізіотерапевтичного та інших кабінетів, де надається щоденна допомога; проведення занять ЛФК; організація фітобарів та ін.);
- фізкультурно-оздоровчі технології (спрямовані на фізичний розвиток через загартування, тренування сили, витривалості, швидкості, гнучкості та інших якостей);
- екологічні здоров'язбережувальні технології (спрямовані на виховання у школярів любові до природи, прагнення піклуватися про неї, створення природних, екологічно оптимальних умов для життя та діяльності людей, гармонічних взаємин з природою, залучення учнів до дослідницької діяльності у сфері екології тощо, що сприяє зміцненню духовного здоров'я учнів);
- технології забезпечення безпеки життєдіяльності (передбачають визначення й упровадження в навчально-виховний процес рекомендацій фахівців з охорони праці, будівельників, представників комунальних, інженерно-технічних служб, цивільної оборони, МНС та ін.);
- здоров'язбережувальні освітні технології (передбачають використання психолого-педагогічних прийомів, методів, підходів до розв'язання проблем, що виникають у навчально-виховному процесі);
- лікувально-оздоровчі технології (передбачають впровадження ідей лікувальної педагогіки та лікувальної фізкультури, вплив яких забезпечує відновлення фізичного здоров'я школярів);

- соціально-адаптуючі й особистісно розвиваючі технології (спрямовані на формування та зміцнення здоров'я учнів, підвищення ресурсів психологічної адаптації, передбачають проведення різноманітних соціально-психологічних тренінгів, реалізацію програм соціальної та сімейної педагогіки, до участі в яких залучаються не тільки школярі, але й їхні батьки і педагоги).

Серед здоров'язбережувальних освітніх технологій виділяють [2]:

- організаційно-педагогічні технології, які визначають структуру навчального процесу, що сприяє запобіганню перевтоми, гіподинамії та інших дизадаптаційних станів;
- психолого-педагогічні технології, що пов'язані з безпосередньою роботою вчителів на уроці, забезпеченням психолого-педагогічного супроводу всіх елементів освітнього процесу;
- навчально-виховні технології, які включають програму з навчання піклуванню про своє здоров'я та формування культури здоров'я учнів, з мотивації їх до ведення здорового способу життя, з попередження шкідливих звичок і передбачають проведення організаційно-виховної роботи зі школярами після уроків, освіту їхніх батьків.

Здоров'язбережувальні технології в загальноосвітніх навчальних закладах реалізуються через такі напрями освітньо-виховної діяльності [5]:

- створення умов для зміцнення здоров'я школярів та їхнього гармонійного розвитку;
- організацію навчально-виховного процесу з урахуванням його психологічного та фізіологічного впливу на організм учня;
- розробку і реалізацію навчальних програм з формування культури здоров'я і профілактики шкідливих звичок;
- корекцію порушень здоров'я з використанням комплексу оздоровчих і медичних заходів;
- медико-психолого-педагогічний моніторинг стану здоров'я, фізичного і психічного розвитку школярів;
- функціонування служби психологічної допомоги вчителям і учням щодо подолання стресів, тривожності;
- контроль за дотриманням санітарно-гігієнічних норм організації навчально-виховного процесу, нормування навчального навантаження і профілактики стомлюваності учнів;
- організацію збалансованого харчування учнів у школі.

Слід підкреслити, що у Школах сприяння здоров'ю значну увагу приділено процесу впровадження здоров'язбережувальних технологій, що висуває особливі вимоги до професійно-педагогічної діяльності вчителя. Необхідною умовою успішної діяльності є свідома активна позиція вчителя по відношенню до власного здоров'я, здоров'я оточуючих та проблеми створення здоров'язбережувального освітнього середовища. Педагог, який розуміє цінність здоров'я, безумовно, буде враховувати його пріоритет при організації роботи з дітьми. Також учитель повинен мати специфічні знання психолого-педагогічного та медико-біологічного профілів, володіти вміннями й навичками, що дозволяють йому гнучко, з урахуванням реальних

індивідуальних особливостей учнів, обирати методичні прийоми й засоби, оцінювати ефективність педагогічної діяльності. Важливою є обізнаність педагогів щодо взаємозв'язку фізіологічної та соціальної зрілості, структурних і функціональних особливостей опорно-рухового апарату, серцево-судинної і дихальної систем. Такі знання необхідні для обґрунтування режиму рухової активності, а також вирішення питань, пов'язаних з проблемами інтелектуальних та емоційних перевантажень, гіподинамії. Педагог також має бути здібним до суб'єкт-суб'єктної взаємодії, що включає комунікативні вміння, здатність використовувати різні механізми формування міжособистісних взаємин учасників навчально-виховного процесу, створювати сприятливу емоційну атмосферу, виявляти гнучкість у вирішенні конфліктних ситуацій.

Модель Школи сприяння здоров'ю забезпечує інтеграцію усіх напрямків діяльності закладу, спрямованих на формування культури здоров'я вихованця та передбачає необхідність застосування комплексу специфічних педагогічних, психологічних, оздоровчих та виховних форм, методів та інструментів.

Реалізація системного підходу в діяльності Школи сприяння здоров'ю є передумовою становлення здоров'язбережувального середовища та потребує забезпечення єдності у здійсненні спортивно-оздоровчих, лікувальних, навчально-виховних, психолого-адаптаційних заходів на трьох рівнях:

- *індивідуальному* (складання індивідуальної спортивно-оздоровчої, лікувальної, реабілітаційної програм; врахування індивідуальних особливостей розвитку вихованців, їх запитів і потреб, творчих обдарувань та здібностей у навчально-виховному процесі, його психологічний супровід та діагностика соціальної адаптації школярів, сприяння їх професійній орієнтації);
- *навчального класу* (визначення і врахування вікових особливостей психофізіологічного розвитку дітей, вибір адекватних форм і методів навчання і виховання, соціально-психологічний моніторинг розвитку учнівських колективів);
- *навчального закладу* (створення комфортних і безпечних умов для навчання і виховання школярів, формування оздоровчого освітнього середовища шляхом застосування здоров'язбережувальних, здоров'язміцнюючих технологій у навчально-виховному процесі, організація ефективної системи управління).

Для гармонійного та взаємоузгодженого функціонування Школи сприяння здоров'ю важливим є створення системи управління процесом здоров'язбереження, що включає такі підсистеми: медичну, навчально-методичну, виховну, психологічного супроводу, адміністративно-господарської діяльності, фінансового забезпечення та охорони праці.

Результати діяльності Школи сприяння здоров'ю у напрямку створення здоров'язбережувального освітньо-виховного середовища полягають:

На рівні учня:

- посилення мотивації до навчання, підвищення зацікавленості результатами навчання та лікування;
- підвищення рівня здоров'язбережувальної компетентності;

- зміна ставлення до власного здоров'я, потреба у здоровому способі життя;
- об'єктивність самооцінки, прагнення до саморозвитку та самовдосконалення;
- посилення інтересу до суспільного життя, громадської діяльності;
- відстоювання власної думки та життєвої позиції.

На рівні сім'ї:

- висока оцінка творчих та інтелектуальних здібностей дитини;
- теплі, доброзичливі, дружні стосунки;
- організація спільних екскурсій, походів, виїздів на природу;
- відвідування театрів та музеїв;
- посилення уваги до здоров'я дитини;
- у батьків виникає потреба знати все, чим живе дитина.

На рівні класу:

- підвищення рівня згуртованості колективу;
- формування доброзичливих стосунків, толерантності, емоційної єдності;
- активізація участі у спільних видах діяльності;
- розвиток емпатії;
- створення оптимальних умов для розвитку в учнів креативних здібностей.

На рівні школи:

- підвищення якості надання освітніх послуг;
- створення творчої атмосфери в педагогічному та учнівському колективах;
- формування культури здоров'я в усіх напрямах діяльності школи;
- підвищення рейтингу закладу в соціумі;
- посилення співпраці із соціальними партнерами;
- створення єдиного здоров'язбережувального освітнього середовища;
- ефективна взаємодія з органами влади усіх рівнів;
- забезпечення гнучкості керівництва роботою навчального закладу;
- формування здорового способу життя в колективі.

На рівні соціуму:

- формування громадянської відповідальності за наслідки нездорового способу життя;
- реалізація соціальних здоров'язбережувальних проектів, ініціатив;
- формування соціально орієнтованої комунікативності, доброзичливості у ставленні до людей;
- формування здатності до самоактуалізації, саморегуляції, самовиховання;
- покращення стану здоров'я громади.

Підсумовуючи вищезазначене, зауважимо, що ефективною умовою збереження та зміцнення здоров'я школярів, забезпечення індивідуальної траєкторії їх власного розвитку є здоров'язбережувальне освітньо-виховне середовище. Важливою складовою такого середовища виступає Школа

сприяння здоров'ю, що забезпечує умови та механізм педагогічної ідеї навчального закладу щодо формування здоров'я, здійснює навчання і виховання в інтересах особи і суспільства, створює сприятливі умови для всебічного розвитку здорової особистості.

Література

1. Бойченко Т. Валеологія – мистецтво бути здоровим // Здоров'я та фізична культура. – 2005. – № 3. – С. 1-4.

2. Валеологія: сучасний стан, напрямки та перспективи розвитку. Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції: У 3-х т.; За ред. М. Гончаренко. – Х.: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 2008. – Т.І. – 225 с.; Т. ІІ. – 229 с.

3. Гончаренко М., Лупаренко С. Поняття «валеопедагогіка» та «педагогічна валеологія» у психолого-педагогічній літературі [Електронний ресурс] / М. Гончаренко, С. Лупаренко. – Режим доступу до статті: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pednauk/2010_1/30.pdf.

4. Черненко Н., Миронюк Г. Школа сприяння здоров'ю від А до Я : перші кроки / упоряд.: Н. Черненко, Г. Миронюк. – К.: Шк. світ, 2010. – 112 с. – (Бібліотека «Шкільного світу»).

5. Язловецький В. Здоров'язбереження особистості як педагогічна проблема / Валеологічна освіта в навчальних закладах України: стан, напрямки й перспективи розвитку. – Кіровоград: Поліграфічне підприємство «Ексклюзив-Систем», 2011. – 344с.

Н.І.Дяченко,
методист НМК виховної роботи
та шкільних бібліотек

НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗРОСТАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ БІБЛІОТЕКАРІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Сучасному суспільству потрібен компетентний, всебічно розвинений бібліотекар-професіонал, який ґрунтовно володіє основами ведення бібліотечної справи, кращими надбаннями національної і світової культури, знає вікові й психологічні особливості читачів та вміє використовувати ці особливості у практичній діяльності, а також здатний до творчих, нестандартних рішень, готовий до роботи в нових умовах.

До того ж зміна пріоритетів у освіті викликає необхідність реформування бібліотек освітянської галузі, оновлення змісту їх діяльності, сучасних підходів у реалізації основних завдань, що ставить перед бібліотекарями держава й суспільство.

А це вимагає регулярного відновлення професійних знань працівників бібліотек навчальних закладів.

Тож на сьогодні особливої актуальності набуває проблема якості підготовки бібліотечних фахівців освітянської галузі, їх спрямованості на визначення нових підходів до вибудови сучасного бібліотечного процесу, на зміну характеру відносин з користувачами.

Це, в свою чергу, потребує правильно обраної стратегії у системі неперервної освіти бібліотечних кадрів області. Саме вона має забезпечувати високий професійний рівень бібліотечних працівників, розвивати в них творче мислення, задовольняти потребу в нових знаннях та інформації щодо напрацювань у бібліотечній галузі в Україні та за її межами, сприяти впровадженню сучасних педагогічних технологій та бібліотечних інновацій.

Зауважимо, що успіх бібліотечної справи потребує високої фахової майстерності, що обумовлюється професійною компетентністю у поєднанні з творчим підходом до улюбленої справи. Передумовами ж творчості бібліотекаря, перш за все, є його базова компетентність, а також педагогічна спостережливість, захопленість професійною діяльністю, що потребує особистісної зацікавленості у результатах своєї праці, а також створення належних умов та максимальних можливостей для ініціативи, самостійності, творчого пошуку як на рівні закладу, так і на рівні регіону.

Суттєвим фактором у системі післядипломної освіти бібліотечних працівників є саме неперервність навчального процесу та взаємозв’язок всіх його ланок.

Звичайно, основною формою навчання у системі післядипломної освіти є курси підвищення кваліфікації, зміст яких проектується на основі сучасних тенденцій в освітянській галузі й бібліотечній справі, потреб і запитів бібліотекарів області.

Важливим у системі навчання є вибір таких форм і методик, де бібліотекар виступає як у ролі учня-дослідника, так і викладача-творця, який передає своїм колегам власний досвід. При цьому створюється навчальний простір, де є і навчання, і обмін думками й досвідом, і активна діяльність всіх учасників цього процесу, а також отримання професійної й емоційної підтримки. Тож при плануванні навчального процесу на курсах підвищення кваліфікації бібліотекарів при Кіровоградському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського перевага надається інтерактивним методикам, які сприяють активній участі самих слухачів. Це - міні-дискусії, міні-тренінги, проблемні столи та тематичні дискусії, практикуми з моделювання бібліотечних уроків, проектів і дидактичних та бібліотечних матеріалів з використанням комп'ютерних технологій, Інтернет-ресурсів, створення блогів, сайтів бібліотек та ін.

У ході занять розкриваються різні аспекти діяльності бібліотеки, методики використання сучасних освітніх технологій, обговорюються шляхи оновлення бібліотечної справи на місцях, а також презентуються творчі лабораторії кращих бібліотечних працівників області.

Важливим елементом курсового навчання є виїзні практичні заняття на базі кращих бібліотек області, а також творчі майстерні, лабораторії, майстер-класи бібліотекарів, переможців та лауреатів бібліотечних професійних конкурсів, досвід яких вивчався НМК виховної роботи і шкільних бібліотек Кіровоградського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського.

Особливості сучасної моделі бібліотеки та шляхи реформування традиційної бібліотеки в інформаційні центри, які здатні задовольнити потреби користувачів та повноцінно забезпечити освітній процес, – пріоритет у системі навчання бібліотекарів. Розкриттю окремих практичних аспектів реалізації проблеми курсів підвищення кваліфікації бібліотекарів *«Сучасна модель бібліотеки навчального закладу: аспекти створення та ефективного функціонування»* у 2010 році сприяло проведення виїзної бібліотечної практики на базі Компаніївської ЗШ І-ІІІ ступенів, де слухачі стали учасниками міні-тренінгу «Створення моделі сучасної бібліотеки загальноосвітнього навчального закладу: погляд практика», а також було розкрито творчу лабораторію Полтавець С.В. з проблеми «Сучасна бібліотека як складова моделі школи майбутнього» та фрагменти досвіду роботи бібліотекарів району щодо оновлення бібліотечного процесу на основі використання інформаційно-комунікаційних технологій. На курсах з вищеозначеної проблеми у 2012 році слухачам було презентовано творчу лабораторію Бородіної Н.В., провідного бібліотекаря Павлиської ЗШ І-ІІІ ступенів № 1 імені В.О. Сухомлинського, щодо нових підходів до довідково-інформаційного обслуговування користувачів сучасної моделі бібліотеки: практика впровадження автоматизованої системи «Бібліотека». Слухачі мали змогу апробувати демоверсію даної системи та пересвідчитись у її широких можливостях щодо підвищення оперативності та результативності процесу обслуговування користувачів бібліотеки.

Можливості цих форм навчання вагомі. Вони дозволяють слухачам не лише знайомитися з досвідом роботи кращих бібліотекарів області як споглядачі, а й ставати активними учасниками різних інтерактивних методик; у тимчасових динамічних групах моделювати й обговорювати фрагменти бібліотечних уроків, проектувати нетрадиційні форми бібліотечної роботи. При цьому кожен з них має можливість у процесі обговорення вносити пропозиції щодо реалізації певного питання чи використання інших методів і прийомів при проведенні запропонованих бібліотечних форм, базуючись на власному досвіді. Важливо, що такі заняття проходять у конструктивній обстановці, спонукаючи їх учасників до аналізу власного досвіду та прогнозування подальшої своєї діяльності, мотивуючи професійне самовдосконалення, стимулюючи ініціативність, творчість слухачів курсів.

Для бібліотекарів, чий досвід представляється, це – стимул до самооцінки діяльності в цілому чи окремого напрямку, пов'язаного з обраною тематикою; уміння відбирати головне й важливе з власної практики та викладати його в доступній, цікавій формі; перевірка доцільності обраних форм і методів, ефективності використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій роботи з читачами та дорослою аудиторією. Важливо при цьому також оцінка даного досвіду колегами-бібліотекарями.

Звичайно, дані заняття готуються спільно з куратором курсів і представником методичної служби. При цьому враховуються особливості освітнього середовища навчального закладу, перспективність та значимість системи роботи даного бібліотекаря.

Отже, курси сприяють поширенню та впровадженню перспективного досвіду кращих бібліотечних працівників загальноосвітніх навчальних закладів, розкриттю особливостей використання ними інноваційних технологій у роботі з користувачами. Вони також стають стартовим майданчиком для розкриття творчих надбань слухачів, аналізу ними індивідуальної творчої лабораторії, глибокого переосмислення основних завдань та функцій бібліотек, критичного перегляду власного досвіду, що стимулює вдосконалення їх професійної майстерності.

Сьогодні, у час стрімкої інформатизації всіх суспільних процесів, особливого значення набуває готовність бібліотекаря до докорінних змін в організації бібліотечного процесу, який відповідав би потребам і запитам користувачів, давав їм широкі можливості для розширення їх інформаційного поля, але при цьому мотивував до індивідуального читання високодуховних творів. А створення й функціонування сучасної моделі бібліотеки потребує відповідно високого рівня професійної майстерності бібліотекаря, творчого підходу до вибудови оновленого бібліотечного процесу. Компетентність бібліотекаря загальноосвітнього навчального закладу – це основа його майстерності, яка формується й завдяки практичному досвіду.

Навчальний процес у системі післядипломної освіти має носити випереджувальний характер, відкривати для загалу працівників бібліотек інформаційний канал від сучасних інновацій у педагогіці, інформаційних технологіях, бібліотечній справі до їх практичного впровадження.

Саме для реалізації вищезазначених завдань у рамках обласних науково-методичних заходів започатковано *творчу лабораторія шкільних бібліотекарів*, яка функціонує на базі КОІППО імені Василя Сухомлинського. Її метою є надання практичної допомоги працівникам в організації бібліотечної діяльності за новим змістом, задоволення їх потреб щодо професійного зростання у міжкурсовий період, пропаганда і впровадження перспективного досвіду, сучасних педагогічних технологій, бібліотечних інновацій.

Діяльність творчої лабораторії спрямована, перш за все, на розкриття й популяризацію кращих надбань бібліотекарів загальноосвітніх навчальних закладів України, області щодо проектування різних аспектів оновленого бібліотечного процесу, показ широкого діапазону можливостей використання сучасних інформаційних, педагогічних, бібліотечних технологій, а також на розвиток професійно значущих якостей бібліотечних фахівців – її слухачів, плекання їх творчого потенціалу.

У рамках даного обласного заходу розкриваються особливості досвіду роботи бібліотекарів, переможців та лауреатів обласного та всеукраїнського етапів фахових конкурсів, зокрема Всеукраїнського огляду бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів, конкурсів «Шкільний бібліотекар» (2007, 2009 років), «Шкільна бібліотека» (2010 рік), досвід яких вивчено й представлено у періодичних виданнях та виданнях КОІППО імені Василя Сухомлинського.

Звичайно, непросто впроваджувати в практику власної бібліотечної діяльності нові форми і методи роботи представленого досвіду. Цей напрямок вимагає достатньої професійної підготовки бібліотекаря. Необхідною умовою є вміння бібліотекаря критично оцінювати запропоновані складові досвіду, співставляючи їх з власними напрацюваннями, а також, аналізуючи вивчене, відібрати краще, апробувати в умовах бібліотеки свого навчального закладу, щоб нові форми і методи роботи не тільки дали позитивний результат, але й підвищили культуру обслуговування користувачів бібліотеки.

Варто зазначити, що саме участь бібліотекарів у роботі обласної лабораторії дає значний поштовх для стимулювання професійного й творчого зростання працівників, сприяє створенню підґрунтя для відшліфування ними власної творчої лабораторії, становлення бібліотекаря-майстра, заохочує до подальшої участі у фахових конкурсах.

Слухачі даного методичного формування – це кращі бібліотекарі, представники з кожного регіону області.

Зміст роботи лабораторії спрямовано на:

- творче осмислення соціального замовлення суспільства щодо модернізації бібліотек, здатних повноцінно забезпечити освітній процес та сформувати основи інформаційної культури школярів;
- збагачення знань бібліотекарів (методичних, дидактичних, психологічних, основ ведення бібліотечної справи тощо) та профілактика типових утруднень у діяльності бібліотек;

- поширення новаторського досвіду ведення бібліотечної справи, творчого впровадження сучасних педагогічних, інформаційних технологій, бібліотечних інновацій;
- вміле використання інформаційного потенціалу соціуму навчального закладу;
- ознайомлення з нетрадиційними підходами щодо створення оптимальної системи обслуговування користувачів бібліотеки та спрямування на максимальне забезпечення їх потреб і запитів;
- створення підґрунтя для мотивації ініціативи, творчості.

При виборі проблеми кожного заняття творчої лабораторії враховується особливості та тематика досвіду, який буде представлено, актуальні аспекти діяльності бібліотек, а також бажання і потреби самих слухачів.

Методи роботи лабораторії: професійні презентації, творчі дискусії, аукціони ідей, обмін досвідом, рольові та ділові ігри, тренінги та ін.

Важливим аспектом у роботі творчої лабораторії є проведення практикумів на базі бібліотек навчальних закладів. Це дає можливість її учасникам безпосередньо ознайомитися з дизайном бібліотеки, наочним розкриттям бібліотечного фонду, документацією бібліотеки і бібліотекаря, побачити роботу бібліотечного активу, а також розкрити для себе методи, прийоми та форми роботи з читачами, раціональне й ефективне використання бібліотечних засобів при моделюванні бібліотечних уроків, заходів, співпрацю бібліотекаря з педагогічним колективом.

Теоретичний аспект проблеми, що виноситься для опрацювання, забезпечується працівниками КОІППО імені Василя Сухомлинського та методистами методичних служб району. Практичне вирішення проблеми здійснюється спільно з бібліотекарем, досвід якого презентується учасникам творчої лабораторії.

Так, для розкриття актуальних проблем діяльності бібліотек («Роль шкільної бібліотеки у пропаганді педагогічних ідей В.О.Сухомлинського», «Система роботи бібліотеки з виявлення та розвитку творчого потенціалу читачів», «Плекання компетентного читача засобами сучасних бібліотечних та інформаційно-комунікаційних технологій», «Створення сучасної моделі бібліотеки загальноосвітнього навчального закладу: продуктивний підхід») визначено базові бібліотеки переможців фахових конкурсів Бородіної Н.В., Плахотнюк В.А., Ружанської Т.В. та Полтавець С.В. (бібліотекарів Павлиської ЗШ І-ІІІ ступенів № 1 імені В.О. Сухомлинського, Устинівської, Помічнянської № 3 й Компаніївської ЗШ І-ІІІ ступенів).

Зауважимо, що переважна більшість слухачів лабораторії є керівниками різних методичних формувань бібліотекарів у своєму регіоні.

Під час проведення виїзних занять творчої лабораторії методисти даного району розкривають її слухачам модель методичної роботи з даною категорією та творчий потенціал бібліотек району, а також діяльність методичних служб регіону, спрямовану на реформування бібліотек та готовність їх працівників до оновлення бібліотечного процесу, створення сучасних моделей бібліотек. При цьому акцентується увага на системному підході та особливостях впровадження

обраної проблематики та використання сучасних технологій у бібліотечному процесі навчальних закладів.

Практичний аспект розв'язання обраної проблеми розкриває бібліотекар навчального закладу, на базі якого проводяться заняття. Обов'язковим елементом практикуму є показ механізмів запровадження у бібліотечний процес сучасних інформаційних, зокрема комп'ютерно-орієнтованих і телекомунікаційних технологій, що відкриває широкі можливості для зацікавленості школярів бібліотечними формами, активізації їх творчої пошукової діяльності, пов'язаної з книгою, читанням.

Основою практичних занять у творчій лабораторії є перегляд та обговорення презентованих заходів, фрагментів бібліотечних уроків, нетрадиційних та віртуальних виставок, оглядів, електронних версій презентацій книг і періодичних видань, а також залучення слухачів до активної участі у моделюванні окремих форм роботи, проведенні міні-досліджень у рамках ділових та рольових ігор, тренінгів, ігрових прийомів.

Інтерактивні методики навчання дорослих розширюють можливості учасників щодо розкриття основних механізмів реалізації означеної проблеми та визначення форм та прийомів доведення отриманої інформації до колег-бібліотекарів у рамках методичних формувань на місцях.

На наступному занятті слухачами обласної лабораторії обговорюються позитивні сторони впровадження даного досвіду й труднощі у його реалізації, оцінюється результативність втілення кращих ідей у практичну діяльність та реальні кроки вдосконалення бібліотечного процесу, що, як спільно напрацьовані рекомендації, поширюються через різні форми методичної роботи серед бібліотекарів на місцях.

У подальшому за підтримки працівників методичних кабінетів (центрів), здійснюється аналіз результативності й ефективності нових запроваджень.

У ході занять творчої лабораторії її слухачі знайомляться також з перспективою впровадження сучасних інформаційних технологій у бібліотечний процес, арсеналом дидактичних можливостей сучасних засобів розширення інформаційного простору користувачів, зокрема щодо використання мультимедійної техніки, можливостей Інтернет-мереж у формуванні основ інформаційної культури читачів, підготовці та проведенні бібліотечних форм, зокрема:

- урізноманітнення форм подання інформації користувачам бібліотеки, учасникам навчального процесу;
- широке застосування ігрових прийомів з використанням відеофрагментів;
- розширення можливостей відтворення фрагментів навчальної діяльності з використанням електронних баз даних;
- активізація навчальної діяльності учнів на бібліотечних уроках.

Використання інформаційних технологій дає змогу урізноманітнити бібліотечні форми роботи, дозволяє застосовувати більш ефективні та раціональні прийоми, серед яких: «мультимедійні екскурсії», «віртуальні подорожі» з героями улюблених творів, «віртуальні знайомства» з кращими

творами письменників-земляків, художників, а також майстрів народних ремесел регіону; віртуальні презентації книг і періодичних видань тощо. Зацікавлять читачів мультивікторини, а також спільна робота зі створення мультиправил користування книгою, бібліотекою. А «мультимедійні екскурсії» заповідними куточками рідного краю в поєднанні з поетичним словом та знайомством з творами живопису сприятимуть вихованню в учнів духовності, вмінню бачити красу оточуючого світу й берегти його.

Як приклад, наводимо фрагменти засідань творчої лабораторії шкільних бібліотекарів області.

У 2011 році проблемою творчої лабораторії було визначено *«Створення сучасної моделі бібліотеки загальноосвітнього навчального закладу: продуктивний підхід».* Тема актуальна і потребувала як теоретичного підґрунтя, так і обговорення даної проблеми практичними працівниками, визначення шляхів її вирішення.

Зауважимо, що попередньо питання реформування бібліотек та аспекти науково-методичного забезпечення діяльності сучасних бібліотечно-інформаційних центрів як оновленої моделі бібліотеки опрацьовувалися під час обласного постійно діючого семінару спеціалістів управлінь (відділів) освіти, методистів районних, міських методичних кабінетів (центрів) з бібліотечних фондів.

У рамках виїзних занять на базі бібліотеки Компаніївської ЗШ І-ІІІ ступенів слухачам лабораторії було представлено всі складові творчої лабораторії бібліотекаря С.В.Полтавець з проблеми «Сучасна бібліотека як складова моделі школи майбутнього».

Світлана Владиславівна – переможець обласних та лауреат Всеукраїнських заходів: конкурсу «Шкільний бібліотекар 2009 року» та акції «Живи, книго!» у 2010 році. Її досвід представлено у статті «Школа – це перш за все книга» (автор Н.І.Дяченко) у «Педагогічному віснику» (№ 3-4, 2010).

У ході практикуму бібліотекарі області стали учасниками рольової гри «Періодичні видання – провідники у світі інформації», ознайомилися з можливостями використання сучасних інформаційно-комунікаційних, інтерактивних технологій у поєднанні з традиційними бібліотечними формами популяризації літератури, наочного розкриття бібліотечного фонду, комплексної програми формування основ інформаційної культури читача. Гостям були презентовані проекти, створені спільно з членами «Бібліотечного клубу», серед яких: «Обличчя школи створює той, хто з неї вийшов», «Пам’ятник Книзі!», «Літопис подвигу» з використанням творів письменників-земляків та електронної презентації книги О.Кононенка «Безсмертна пам’ять», фотовернісажу «Читаюча людина», а також віртуальні виставки журналу «Юний натураліст» та серії «Улюблені книги», тематичні виставки «Перетворіть читання на захоплення» та «Зорепад ювілярів» з використанням фото- та відеофрагментів, збірки поетичних творів читачів та ін.

Програма творчої лабораторії також включала міні-тренінг за участю слухачів «Створення моделі сучасної бібліотеки загальноосвітнього навчального закладу: погляд практика», проблемний стіл «Системний підхід у

проектуванні сучасного бібліотечного процесу: досвід, проблеми, шляхи реалізації», панораму творчих знахідок з проблеми «Моделювання сучасного бібліотечного процесу: практичний аспект» (учасники представили власні творчі напрацювання щодо проектування різних аспектів оновленого бібліотечного процесу, можливостей використання сучасних інформаційних, педагогічних, бібліотечних технологій) та ін.

Досвід Т.В. Ружанської, провідного бібліотекаря Помічнянської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 3, щодо системного підходу до становлення й розвитку компетентності читача було розкрито у рамках засідання обласної творчої лабораторії з проблеми «Плекання компетентного читача засобами сучасних бібліотечних та інформаційно-комунікаційних технологій», виїзні практичні заняття якої проходила на базі цього закладу не випадково (2012 рік).

Зазначимо, що інформаційно-методичні матеріали даного засідання творчої лабораторії «Компетентність + творчість = успіх» розміщено на сайті навчально-методичного кабінету виховної роботи і шкільних бібліотек КОІППО імені Василя Сухомлинського (http://koippo414.at.ua).

У 2011 році вона стала переможцем обласного та лауреатом всеукраїнського етапів Всеукраїнського конкурсу «Шкільна бібліотека» у номінації «Компетентний читач».

Матеріали з досвіду роботи Тетяни Валентинівни з проблеми «Ігрова діяльність на бібліотечних уроках як засіб виховання інтересу до книги, становлення і розвитку читацької компетентності школярів», що розкриває професійне поєднання ігрових методик з можливостями інформаційно-комунікативних технологій, надруковано у «Педагогічному віснику». – 2011. – № 3-4 (автори Ружанська Т.В., Дяченко Н.І.).

У ході семінару розкривалися аспекти бібліотечної роботи, спрямовані на вирішення проблеми, а саме:

- створення бібліотекою умов стимулювання читацької активності школярів;
- комплексний підхід до становлення і розвитку компетентності учнів;
- ефективне поєднання бібліотечних традицій та інновацій, пов’язаних з використанням сучасних інформаційних технологій.

Заняття зі слухачами творчої лабораторії організатори вибудували на основі інтерактивних технологій.

У ході ділової гри слухачами було створено «модель компетентного читача», розглянуто ефективні способи стимулювання учнів до читання та мотивацію їх до роботи з різноплановою інформацією, а також визначено найбільш раціональні шляхи формування основ інформаційної культури користувачів бібліотеки.

Тетяна Валентинівна ознайомила колег з особливостями розробленої нею «Орієнтовної програми бібліотечно-бібліографічних занять з формування інформаційної культури та читацької компетентності школярів», основу якої складають ігрові методики. Вона представила ряд ігрових методик та прийомів у практичній площині. При цьому слухачі стали безпосередніми учасниками

ділових та рольових ігор, що сприяло не лише швидкому засвоєнню даних методик, а також, за відгуками самих учасників, створило особливу атмосферу творчості й задоволення.

Тему плекання компетентного читача продовжили учасники творчої лабораторії на базі КОІППО імені В.О.Сухомлинського, зокрема у рамках обговорення проекту «Портфоліо читача» – стимул до читання».

Злочевська Н.В., бібліотекар ЗНЗ І-ІІІ ступенів № 8 Олександрійської міської ради, презентувала слухачам семінару проект «Бібліотерапевтичне спілкування з читачами» і розроблені нею комплексну цільову програму бібліотерапевтичного спілкування з учнями 5–7 класів «Уроки фантазії» та курс казкотерапевтичного спілкування з учнями 2–4 класів «Диво казки».

До обговорення проблеми творчої лабораторії найбільш активно долучилися Воропай Є.М. (Олександрівська ЗШ І-ІІІ ступенів № 1), Мягкова Т.Ю. (Новгородківський НВК), Полтавець С.В. (Компаніївська ЗШ І-ІІІ ступенів). Вони акцентували увагу на використанні інформаційно-комунікаційних технологій як засобу оновлення процесу розширення компетентності читача, стимулювання його мотиваційної сфери до читання.

Головним досягненням творчої лабораторії можна вважати формування у свідомості бібліотекарів образу майбутньої діяльності, усвідомлення ними необхідності докорінних змін у бібліотечній моделі свого навчального закладу та визначення основних шляхів їх реалізації, стимулювання пошуку нестандартних, перспективних форм роботи, розвиток фахової активності, освоєння досвіду кращих бібліотек з його подальшою практичною реалізацією та популяризацією серед колег у регіоні.

Бібліотекарі сьогодні визначають свою нову роль і прогнозують майбутнє, тісно пов’язуючи її з оновленням бібліотечного процесу, що потребує системної роботи над підвищенням свого професійного рівня.

Тож теоретичні знання та практичний досвід, отримані бібліотекарями на курсах, під час занять творчої лабораторії мають поглиблюватися у міжкурсовий період у рамках різних регіональних методичних формувань та через самоосвіту.

Вирішення цих завдань можливе за умови комплексного підходу до створення ефективної моделі методичної роботи у міжкурсовий період, спрямованості методичних служб на розвиток професійно значущих якостей бібліотекарів, розкриття й плекання творчого потенціалу бібліотечних фахівців – майстрів своєї справи, впровадження в їхню діяльність творчого стилю мислення.

Якість же методичної роботи залежить від ефективності управління науково-методичним супроводом функціонування бібліотек і процесом їх модернізації, підвищення рівня професійної майстерності й творчим зростанням самих бібліотекарів при взаємодії всіх компонентів та забезпечується, насамперед, її оптимальною структурою і продуманим змістом, що відповідає потребам бібліотекарів та стимулює їх до самовдосконалення**.**

А це, в свою чергу, передбачає врахування інтересів, можливостей і мотивів професійної діяльності працівників, створення умов для сприйняття,

освоєння та активного впровадження інновацій, спрямованих на оновлення бібліотечного процесу, а також на розвиток творчості, ініціативи самих бібліотекарів.

Перш за все, методисти мають ретельно проаналізувати умови, в яких функціонують бібліотеки, визначити проблемні зони і шляхи їх вирішення та запропонувати бібліотекарям різні механізми використання як традиційних, так і нових форм та вмілого їх поєднання.

Серед основних завдань методистів у системі науково-методичного забезпечення ефективної діяльності бібліотекарів - оцінка рівня професійності ведення та оновлення бібліотечного процесу, а також вияв елементів інновацій, творчості працівників та поширення кращих надбань через різні методичні заходи для подальшого їх впровадження бібліотекарями регіону.

Тож одним із головних чинників ефективності науково-методичного забезпечення зростання професійної майстерності бібліотечних працівників, зокрема, при виборі структури методичної роботи та науково-методичних проблем районних (міських) формувань бібліотекарів є спрямованість на цілісність всього комплексу форм, методів методичної роботи й навчального процесу і має носити випереджувальний характер.

Орієнтиром при виборі проблем для опрацювання у рамках регіональних методичних формувань у міжкурсовий період можуть стати проблематика курсів підвищення кваліфікації бібліотекарів навчальних закладів, обласної творчої лабораторії та тематика навчальних занять.

Слід зазначити, що бібліотекарі загальноосвітніх навчальних закладів – особлива категорія працівників освітянської галузі. Серед них переважають вчителі, які суміщають педагогічну діяльність за фахом з бібліотечним навантаженням.

Необхідною умовою становлення і розвитку бібліотекаря-професіонала є особистісний підхід як ефективний засіб навчання даної категорії працівників у міжкурсовий період.

Досвідчені працівники методичних служб області, які опікуються бібліотекарями навчальних закладів, для результативності даного процесу та його персоніфікації визначають основні групи бібліотекарів, зокрема:

- фахівці та творчо працюючі бібліотекарі – переможці й лауреати різних етапів професійних конкурсів;
- нефахівці, які мають досвід роботи і показують значні результати в організації бібліотечного процесу, окремих його складових;
- новопризначені та ті, які мають незначний досвід бібліотечної роботи і потребують посиленої методичної уваги.

Отже, ефективність моделі методичної роботи з бібліотекарями визначається принципом диференціації. Він передбачає створення цілісної особистісно орієнтованої системи навчання, що забезпечить як процес адаптації новопризначених працівників та введення їх у бібліотечну справу, так і сприятиме підвищенню професійної компетентності й розвитку творчості досвідчених працівників.

Ще одним із важливих аспектів становлення бібліотекаря-майстра є створення передумов для надання широких прав і можливостей бібліотекарям для їх вільного вибору форм інтелектуального зростання, збагачення і поглиблення знань, підвищення професійної майстерності як самостійно, так і у різних методичних формуваннях району, області.

Значну роль у цьому процесі відіграє сам методист (або керівник даного методичного формування) та творчо працюючі бібліотекарі, які складають золотий фонд регіону.

Традиційно у структурі методичної роботи з бібліотекарями регіонів основною формою є методичні об'єднання. У Новгородківському, Ульяновському районах та м. Кіровограді започатковано постійно діючі семінари з такою тематикою: «Впровадження інноваційних технологій як засіб підвищення ефективності роботи бібліотеки в умовах реформування освіти», «Шкільна бібліотека і технології виховання», «Вдосконалення роботи шкільної бібліотеки в умовах становлення інформаційного суспільства».

Для починаючих та молодих працівників бібліотек функціонують сім «Шкіл молодого бібліотекаря», при методичних кабінетах (центрах) діють консалтингові служби, тематичні консультпункти.

Професійному зростанню бібліотекарів слугує їх участь у творчих, динамічних групах, які створені у Добровеличківському, Маловисківському, Новоукраїнському, Ульяновському районах та місті Кіровограді. При цьому важливим фактором в організації даних методичних формувань є добровільність і власна зацікавленість їх учасників, ініціативність та творчий підхід до бібліотечної справи. При виборі тем для опрацювання враховуються сучасні тенденції в освітянській галузі, спрямованість на оновлення бібліотечної справи, а також результати аналізу проблем, труднощів у роботі бібліотекарів та їх професійні потреби. Серед тем, які опрацьовуються у рамках цих методичних формувань, – «Інформаційно-комунікативні технології у практичній діяльності шкільного бібліотекаря», «Шляхи формування творчої особистості», «Оновлення змісту діяльності шкільної бібліотеки на основі впровадження сучасних педагогічних, інформаційних технологій», «Планування роботи методичних формувань», «Інформаційно-комунікативні технології як засіб оновлення бібліотечного процесу». Результатом діяльності цих формувань є напрацювання рекомендацій чи програм дій щодо реалізації визначених питань, створення буклетів, збірників, започаткування конкурсів, ініціювання проектів тощо.

Заслуговує на увагу структура науково-методичної роботи з бібліотекарями Компаніївського району (методист Тацієнко С.І.), спрямована як на навчання починаючих бібліотекарів, так і на розвиток творчості досвідчених працівників. Вона включає:

- районне методичне об'єднання бібліотекарів з проблеми «Сучасне змістовне наповнення діяльності шкільної бібліотеки»;
- клуб творчих бібліотекарів «Впровадження сучасних педагогічних та інформаційних технологій у роботу бібліотеки»;

- майстер-клас бібліотекаря Компаніївської ЗШ І-ІІІ ступенів Полтавець С.В. з проблеми «Створення сучасної моделі бібліотеки загальноосвітнього навчального закладу»;
- школу молодого бібліотекаря «Ефективне функціонування шкільної бібліотеки».

Плани діяльності цих тандемів зорієнтовані на особистість і стимулюють кожного працівника до активної, творчої роботі у різних методичних формуваннях.

Зазначимо, що НМК виховної роботи і шкільних бібліотек КОІППО імені Василя Сухомлинського вивчено досвід Таціенко С.І., методиста районного методичного кабінету з бібліотечних фондів відділу освіти Компаніївської райдержадміністрації, та представлено у методичному посібнику «Ключові аспекти зростання професійних компетентностей бібліотекарів: погляд методиста» (автор Дяченко Н.І.).

Важливим напрямом у системі методичної роботи, спрямованим на становлення бібліотекаря-майстра, є виявлення, вивчення й поширення позитивного досвіду роботи бібліотекарів навчальних закладів свого регіону. Це потребує від самого методиста високого професіоналізму, вміння побачити й розкрити, перш за все, для самого працівника ті родзинки, які перетворяться спільними зусиллями бібліотекаря і методиста у творчу лабораторію бібліотекаря. При цьому стимулюється творчий пошук бібліотекаря, його прагнення до постійного збагачення індивідуальної лабораторії новими знахідками й відкриттями, сучасними технологіями й інтерактивними методами.

Переважна більшість бібліотекарів, чий досвід вивчено як працівниками методичних кабінетів (центрів) відділів, управлінь освіти райдержадміністрації, міських рад, так і навчально-методичним кабінетом виховної роботи і шкільних бібліотек КОІППО імені Василя Сухомлинського, очолює різні районні та міські методичні формування. Здебільшого вони ж і стають переможцями та лауреатами районних, обласних та всеукраїнських етапів фахових конкурсів, працюючи на підвищення власного авторитету та на створення позитивного іміджу бібліотеки.

У ряді регіонів створено школи перспективного досвіду. Зокрема, Трикутько Т.Є. і Капкан Т.О. (бібліотекарі Богданівської ЗШ І-ІІІ ступенів № 1 ім. І.Г.Ткаченка Знам'янської районної ради та Великосеверинівської ЗШ І-ІІІ ступенів Кіровоградської райдержадміністрації) є керівниками ШПД з проблем «Забезпечення високої результативності роботи шкільної бібліотеки» та «Навчально-пошукова й дослідницька робота учнів на бібліотечних уроках як складова розвитку творчої особистості». У Новгородківському районі створена школа підвищення професійної майстерності «Бібліотека як середовище розвитку і впливу на читацькі уподобання дітей і учнівської молоді» на базі Новгородківського навчально-виховного комплексу «загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів з поглибленим вивченням предметів – центр довузівської підготовки» (керівники Мягкова Т.Ю., завідувач бібліотеки навчального закладу, переможець обласного етапу Всеукраїнського конкурсу «Шкільний бібліотекар», Воробель Л.М., методист РМК).

Центром методичної та соціально-психологічної служби управління освіти Кіровоградської міської ради за ініціативи і сприяння Волощук Т.С., методиста центру, у 2012 році проведено авторський семінар Бабенко А.Л., провідного бібліотекаря комунального закладу «Навчально-виховне об'єднання № 32 «Спеціалізована загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів, позашкільний центр «Школа мистецтв» Кіровоградської міської ради Кіровоградської області», з проблеми «Виховання в учнів культури читання засобами авторської поезії».

Важливим напрямком у системі методичної роботи з бібліотекарями є фахові конкурси.

Саме вони, на глибоке переконання самих методистів, стають мотивом до вдосконалення створеної моделі методичної роботи з бібліотекарями в районі, спрямованої на підвищення їх професійного рівня, розкриття творчого потенціалу, стимулюють організацію власне самоосвітнього процесу працівника.

Зазначимо, що важливим аспектом діяльності методичних служб у міжкурсовий період є створення особистісно орієнтованої моделі методичної роботи, в основі якої оптимальна й динамічна система науково-методичної роботи з бібліотечними кадрами та спрямування на успішне функціонування бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів з орієнтацією на їх модернізацію.

А її результативність, визначається дієвістю й ефективністю науково-методичного супроводу професійного зростання бібліотекарів, становлення бібліотекаря-майстра, підтримці сучасного професійного рівня бібліотекарів та їх ціннісних орієнтацій у рамках оптимальної структури методичної роботи.

Саме продумана система методичної роботи забезпечує ріст професійної майстерності бібліотекарів, їх готовності до сприйняття, освоєння та активного впровадження інновацій, перспективного досвіду, сприяє збагаченню психолого-педагогічної та бібліотечної культури працівників.

Отже, проблема розвитку творчого потенціалу бібліотекарів та зростання їх професійної майстерності є однією з провідних у системі післядипломної педагогічної освіти працівників даної категорії.

Максимальне задоволення професійних потреб, розвитку творчого потенціалу бібліотекарів та зростання їх професійної майстерності можливе за умови вдосконалення системи безперервного підвищення професійної компетентності бібліотечних працівників, здатних працювати в умовах сучасної моделі бібліотеки. А це потребує від методичних служб відділів, управлінь освіти райдержадміністрацій, міських рад комплексного підходу до вирішення вищезазначених аспектів, що передбачає:

- надання можливості проходження курсів підвищення кваліфікації всім бібліотекарям (фахівцям і нефахівцям) з наступною атестацією на відповідність займаній посаді;
- удосконалення структури науково-методичного забезпечення підвищення професійної компетентності бібліотекарів, розширення палітри методичних формувань, приклади яких подані вище;

- здійснення системного моніторингу результативності проведення методичних заходів з організаторами бібліотечного процесу та ефективності використання технологій навчання дорослих, сучасної комп'ютерної техніки, мережі Інтернет та медіаресурсів;
- передбачення у системі науково-методичної роботи з бібліотекарями (у рамках творчих майстерень, семінарів-практикумів та інших методичних заходів) розгляду питань щодо оновлення бібліотечного процесу на основі використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, можливостей Інтернет для розширення інформаційного простору користувачів та здійснення моніторингу результативності використання ІКТ у практичній діяльності бібліотекарів;
- передбачення у планах роботи методичних кабінетів (центрів) питання щодо вивчення, узагальнення і поширення кращого досвіду роботи бібліотекарів, а також творчих тандемів «бібліотекар - педагогічний колектив - керівник навчального закладу» щодо створення позитивного інформаційного простору та представлення перспективного досвіду на регіональному, обласному, всеукраїнському рівнях.

Тож співзвучним до нашої теми є вислів О.А.Захаренка, педагога, послідовника ідей В.О.Сухомлинського: «У наш час багато педагогічних проблем, а врятує нас лише пошук нових методів, прийомів, технологій. Кожен день, кожен рік мають бути несхожими на попередні».

Література

1. Богдан В.Г. Бібліотека - інформаційно-методичний центр школи / В.Г. Богдан // Управління школою. – 2010. – № 7. – С. 1-15.

2. Дяченко Н.І. Ключові аспекти зростання професійних компетентностей бібліотекарів: погляд методиста. З досвіду роботи С.І.Тацієнко, методиста районного методичного кабінету з бібліотечних фондів відділу освіти Компаніївської райдержадміністрації: Методичний посібник / Н.І. Дяченко. – Кіровоград : В-во КОІППО імені Василя Сухомлинського, 2012. – 52 с.

3. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / Автор-укладач Н.П. Наволоконова. – Харків : Вид. група «Основа», 2009. – 176 с. – (Серія «Золота педагогічна скарбниця»).

4. Інформаційно-комп'ютерні технології в освіті: Бібліографічний покажчик. – Миколаїв: НПБ, 2007. – 127 с.

5. Медіатека як структурний підрозділ бібліотеки: (Концептуально-методичні поради щодо утворення) / Держ. б-ка для юнацтва; Автор Ю.А.Ворона. – К., 2006. – 25 с.

6. Методичні рекомендації для створення шкільних електронних бібліотек (спецвипуск) // Шкільна бібліотека плюс. – 2010. – № 6. – 23 с.

7. Організація методичної роботи зі шкільними бібліотекарями. Досвід роботи методиста районного методичного кабінету відділу освіти Білозерської райдержадміністрації Щербини С. // Шкільна бібліотека плюс. – 2012. – № 9. – С. 1-22.

8. Половенко О.В. Оптимальна модель методичної роботи в сільській малокомплектній школі: методичні рекомендації / О.В.Половенко. – Кіровоград: В-во КОІППО імені Василя Сухомлинського, 2008. – 68 с.

9. Половенко О.В. Творчі групи в системі методичної роботи: [методичний посібник] / О.В. Половенко. – Кіровоград: В-во КОІППО імені Василя Сухомлинського, 2008. – 64 с.

10. Постельняк А.І. Основа успіху – пошук і творчість / А.І. Постельняк. – Кіровоград: Вид-во КОІППО імені Василя Сухомлинського, 2008. – 72 с.

11. Пуцов В.І. Вчити дорослих по-дорослому / В.І. Пуцов // Післядипломна освіта в Україні. – 2011. – № 2. – С. 49-51.

12. Тимчасові примірні положення на основні процеси бібліотечної роботи, затверджені наказом Міністерства культури і туризму України від 19.07.2005 р. № 496.

13. Хімчан І.І. Науково-методичне забезпечення інноваційного розвитку шкільних бібліотек України. / І.І.Хімчан // Шкільна бібліотека плюс. – 2012. – № 8. – С. 8-14.

В.Ф. Чебоненко,
завідувач обласного центру
практичної психології і соціальної роботи
Н.Я. Бафталовська,
методист обласного центру
практичної психології і соціальної роботи

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ СИСТЕМИ ОСВІТИ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ У 2011-2012 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Психологічний супровід навчально-виховного процесу сьогодення має забезпечити такі умови, що б сприяли розвитку і самореалізації кожної особистості, збереженню її здоров'я, формуванню у неї готовності до самостійного життя у суспільстві.

Психологічна служба закладів освіти області – це багаторівнева організаційна система, яка забезпечує надання ефективної психологічної допомоги всім учасникам навчально-виховного процесу. Тому діяльність спеціалістів психологічної служби спрямована на забезпечення, захист прав і свобод дітей, створення умов комфортного освітнього середовища.

Основною метою діяльності психологічної служби системи освіти області є підвищення якості й забезпечення доступності послуг у сфері практичної психології і соціальної роботи, спрямованих на збереження і зміцнення здоров'я, підвищення адаптивних можливостей, створення умов для повноцінного і гармонійного розвитку всіх учасників навчально-виховного процесу.

Програма розвитку психологічної служби системи освіти Кіровоградщини на період до 2012 року орієнтована на посилення ролі й значимості психологічної складової освітнього процесу області, підвищення ефективності діяльності соціальних педагогів, практичних психологів.

Підбиваючи підсумки реалізації Програми розвитку психологічної служби системи освіти Кіровоградської області за період до 2012 року, можна відзначити позитивні результати.

В області на сьогоднішній день створена та функціонує структура організаційно-методичного керівництва службою. На рівні області діють: 1 обласний центр практичної психології і соціальної роботи; 1 міський центр; 19 методистів, які відповідають за психологічну службу регіонів. У 9 регіонах введена повна ставка методиста, який відповідає за психологічну службу, з відповідною фаховою освітою. В інших регіонах методисти методичних кабінетів відділів освіти виконують обов'язки відповідальних за психологічну службу як довантаження. А у Вільшанському, Маловисківському, Новгородківському, Онуфріївському, Світловодському районах та м. Кіровограді посада методиста, який відповідає за психологічну службу, відсутня.

Обласний центр практичної психології і соціальної роботи проводить щорічний моніторинг забезпеченості навчальних закладів системи освіти області фахівцями психологічної служби.

У 2011-2012 навчальному році в закладах освіти області працювало **528 осіб**, з них **344 практичні психологи, 165 соціальних педагогів, 19 методистів,** які відповідають за психологічну службу.

Серед навчальних закладів найкраще забезпечені працівниками психологічної служби школи - інтернати – 98 %. Дефіцит ставок практичних психологів у дошкільних навчальних закладах становить 184 ставки, у загальноосвітніх навчальних закладах - 81 ставка практичного психолога та 136 ставок соціальних педагогів, у позашкільних навчальних закладах – 23 ставки практичних психологів, у ПТНЗ – 7 ставок практичних психологів та 17 соціальних педагогів.

Отже, на сьогоднішній день заклади освіти області забезпечені працівниками психологічної служби лише на **48%.** Відповідно до потреб та згідно з існуючими нормативами дефіцит ставок практичних психологів становить - **308** одиниць, соціальних педагогів – **158.**

Проведений аналіз динаміки росту чисельності фахівців психологічної служби в регіонах свідчить про те, що найбільш інтенсивно розвивається психологічна служба у м. Кіровограді (107 осіб), м. Олександрії (36 осіб), м. Світловодську (20 осіб), Голованівському (27 осіб), Добровеличківському (27 осіб), Новоукраїнському (26 осіб), Олександрійському (25 осіб), Знам'янському (25 осіб), Кіровоградському (20 осіб) районах.

Низьким залишається темп розвитку психологічної служби у Компаніївському (8 осіб), Онуфріївському (8 осіб), Новгородківському (7 осіб), Світловодському (2 особи), Вільшанському (2 особи) районах.

З метою підвищення фахової майстерності працівників психологічної служби системи освіти області на виконання постанов, розпоряджень, наказів Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, управління освіти і науки облдержадміністрації щодо захисту моралі, збереження культурних традицій українського народу, для належного виховання молодого покоління, формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя у дітей та молоді, стимулювання творчої активності учнів протягом 2011-2012 навчального року здійснювались відповідні заходи.

■ **Підготовлено та проведено ряд обласних науково-практичних семінарів, засідань творчих груп практичних психологів та соціальних педагогів:**

«Соціально-психологічна допомога і підтримка особистості в кризових ситуаціях» (31.10.2011 р.);

«Профілактика агресивності та жорстокості серед молоді» (07-08.12.2011 р.);

«Психологічний супровід дитини в умовах дошкільного навчального закладу» (07.02.2012 р.);

«Тренінг-курс «Сприяння просвітницькій роботі «рівний-рівному» серед молоді України щодо здорового способу життя» (22.03.2012 р.);

«Психологічний супровід дітей з особливими освітніми потребами» (27.02.2012 р.);

«Творча самореалізація практичного психолога в умовах освітніх змін» (03-04.04.2012 р.);

«Основні напрями науково-дослідної і науково-методичної роботи практичних психологів та соціальних педагогів» (07.06.2012 р.).

▪ **Проведено тематичне вивчення** стану профілактичної та просвітницької роботи щодо протидії наркоманії, пропаганди здорового способу життя закладів освіти Петрівського району.

▪ **Підготовлено методичні рекомендації:**

практичним психологам закладів освіти області щодо діагностики готовності дитини до навчання у школі;

практичним психологам, соціальним педагогам, учителям щодо правової обізнаності учнів.

▪ **Опубліковано статті:**

- Бафталовська Н. Методичні рекомендації щодо формування у дітей та молоді навичок здорового способу життя, негативного ставлення до вживання наркотичних речовин;

-Чебоненко В. Тренінг «Цінність життя. Цінність у житті» для підлітків 15-18 років.

■ **Створено банк даних** методик та технологій для роботи практичних психологів, соціальних педагогів з дітьми, учнями, педагогами та батьками.

■ **На курсах підвищення кваліфікації педагогічних працівників проведено цикл лекційних та практичних занять:**

“Законодавче забезпечення функціонування та розвитку психологічної служби системи освіти в Україні”, “Сучасні підходи до планування та організації роботи працівників психологічної служби”, “Проективний підхід у психодіагностиці”, “Використання гештальттерапії у корекційній роботі практичного психолога”, “Атестація працівників психологічної служби”, “Діагностика та розвиток творчих здібностей школярів”, “Статеве виховання підлітків. Формування установок на соціальні ролі батьківства і материнства”, “Формування здорового способу життя у дітей та молоді”.

Ефективність роботи практичного психолога та соціального педагога системи освіти залежить від рівня його професійної кваліфікації. Так, у 2011-2012 навчальному році пройшли підвищення кваліфікації 60 працівників психологічної служби.

Протягом 2011-2012 навчального року членами експертної групи з атестації працівників психологічної служби вивчався досвід практичного психолога Заваллівської школи-інтернату І-ІІІ ступенів Володарської Ольги Анатоліївни з проблеми «Емоційна дезадаптація учнів закладів інтернатного типу».Узагальнені матеріали з досвіду роботи ввійдуть у тематичний збірник кращого досвіду діяльності працівників психологічної служби області.

Важливим компонентом у діяльності психологічної служби є методичне забезпечення психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами. Зокрема, це психологічна підготовка працівників цієї служби до

роботи з даною категорією дітей, забезпечення педагогів методичними рекомендаціями, надання консультацій та підвищення кваліфікації. В цьому питанні обласний центр практичної психології і соціальної роботи плідно співпрацює з кафедрою корекційної педагогіки. Спільно з нею було розроблено програму психологічного супроводу навчання дітей з особливими освітніми потребами; підготовлено банк діагностичного інструментарію щодо вивчення індивідуальних особливостей, виявлення соціально-психологічних проблем у дітей з особливими освітніми проблемами; проведено ряд індивідуальних консультацій для практичних психологів та соціальних педагогів щодо розробки корекційно-розвивальних програм та ведення документації й просвітницької роботи з батьками.

На виконання Загальнодержавної програми "Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини на період до 2016 року" обласний центр разом з Всеукраїнською фундацією «Захист прав дітей», секцією Нідерланди «Захист дітей» розпочав проект «Створення передумов для реформування закладів соціальної реабілітації для неповнолітніх правопорушників, котрі не досягли віку кримінальної відповідальності в Україні». За підтримки фонду «Відродження» на базі Балахівської загальноосвітньої школи соціальної реабілітації І-ІІ ступенів був проведений моніторинг «Дотримання прав людини в школах соціальної реабілітації України». За результатами проведеного дослідження планується розробка рекомендацій щодо реабілітаційної роботи, спрямованої на соціалізацію неповнолітніх, які перебувають у конфлікті з законом.

Працівники психологічної служби, як передбачено планом дій щодо реалізації заходів Програми розвитку психологічної служби системи освіти Кіровоградської області на період до 2012 року, беруть активну участь у виконанні національних, державних і галузевих програм. Основна увага приділяється тим програмам, які сприяють формуванню навичок здорового способу життя у дітей та учнівської молоді, профілактиці відхилень у розвитку і поведінці, зокрема:

- Всеукраїнській програмі Міністерства освіти і науки України ПРООН/ЮНЕЙДС “Сприяння просвітницькій роботі “рівний-рівному” серед молоді України щодо здорового способу життя”;
- Комплексній програмі формування навичок здорового способу життя серед дітей та підлітків в навчальних закладах (за проектом “Діалог”);
- Всеукраїнській програмі Міністерства освіти і науки України, Міжнародного жіночого правозахисного центру “Ла Страда - Україна” “Запобігання торгівлі людьми та експлуатації дітей ”;
- Всеукраїнській програмі Міністерства освіти і науки України, Жіночого консорціуму України “Психологічна реабілітація дітей, які зазнали сексуального насильства”.

В рамках Програми “Рівний-рівному” спільно з Фондом Народонаселення ООН в Україні працівники психологічної служби закладів освіти області беруть участь в проекті по репродуктивному здоров'ю “Дорослішай на здоров'я”.

Аналізуючи роботу окремих регіональних психологічних служб, хочеться відзначити діяльність психологічної служби закладів освіти Новоукраїнського району. Районним методичним кабінетом організована системна, цілеспрямована робота щодо функціонування психологічної служби району. Тут діє мобільний консультпункт психологічної служби з питань попередження конфліктів між учасниками навчально-виховного процесу. Працівниками психологічної служби проводяться соціально-психологічні дослідження адаптації першокласників та п'ятикласників до умов навчання; профорієнтаційні визначення учнів; моніторингові дослідження з питань правової освіти серед школярів, попередження насилля над дітьми. За результатами проведених досліджень для дітей проводяться корекційні заняття, тренінги, для педагогічних працівників – консиліуми, круглі столи, семінари.

Досягнення психологічної служби, методичні рекомендації, статті практичних психологів та соціальних педагогів постійно з'являються у районній газеті «Новоукраїнські новини» та на громадському сайті «Інформаційний портал Новоукраїнщини». Це один із перших районів, який започаткував районний конкурс «Кращий працівник психологічної служби».

Психологічна служба міста Олександрії - одна із найпотужніших служб Кіровоградської області. Провідне місце в її діяльності займають експериментально-дослідницькі роботи щодо проблем: «Психолого-педагогічне проектування соціального розвитку особистості учнів загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладів», «Вивчення особливостей самосвідомості дітей молодшого шкільного віку», «Рівень сформованості психологічної готовності випускника школи до дорослого життя», «Формування позитивної Я-концепції у підлітків». Працівниками психологічної служби підготовлено до друку 18 методичних матеріалів із досвіду діяльності. На засіданнях методичних об'єднань використовуються різноманітні форми роботи: творчі зустрічі, педагогічні мости, форуми, майстер-класи, супервізії.

Працівники психологічної служби Долинського району особливу увагу приділяють роботі з творчими та обдарованими дітьми. Психологи тісно співпрацюють з педагогами та батьками. Чітко налагоджена консультаційна сліжба для педагогічних працівників щодо роботи з обдарованими дітьми.

Разом з психологами діти проводять науково-дослідницькі роботи, беруть участь у семінарах, творчих групах. В закладах освіти практичні психологи проводять розвивальні заняття на теми: «Шість капелюхів мислення», «Юний ерудит», «Сходинки в науку»; випускають інформаційні листи та методичні розробки.

Хочеться відзначити психологічну службу закладів освіти Голованівського району, яка ефективно впроваджує регіональні та всеукраїнські програми щодо формування навичок здорового способу життя серед дітей та молоді, а саме: «Діалог», «Рівний-Рівному», «Профілактика ВІЛ/СНІДУ серед молоді». В закладах освіти практичними психологами було проведено ряд навчальних семінарів-тренінгів для педагогів, батьків та учнів. Діють спецкурси та гуртки з психології для учнів «Психологічний клуб для

старшокласників», «Формування навичок здорового способу життя», «Психологія спілкування» та інші.

Різноманітною є тематика методичних рекомендацій, розроблених працівниками психологічної служби району. Найбільшою мірою вони стосуються загальних проблем навчальних закладів: психологічний супровід дітей з девіантною поведінкою, впровадження новітніх психологічних технологій в діяльність педагога, профілактика негативних явищ в учнівському колективі.

З метою підвищення кваліфікації, професійного рівня працівників психологічної служби, розвитку їх творчості у закладах освіти Кіровоградського району створені різноманітні форми методичної роботи : районне методичне об`єднання практичних психологів та соціальних педагогів, психологічна майстерня, творча група практичних психологів, районна динамічна група, консультпункт для молодих фахівців.

Особлива увага працівниками психологічної служби закладів освіти району приділяється діагностиці професійної спрямованості учнів, профорієнтаційним урокам та заходам: зустрічі учнів з представниками різних професій, екскурсії на різноманітні господарські об’єкти, самостійні учнівські дослідження професій, тренінги.

Систематично проводяться констатуючі діагностики стану розвитку психічних процесів, нахилів, інтересів, здібностей школярів. Результати діагностичних досліджень використовуються в роботі з батьками, учителями. У закладах освіти проводяться психолого-педагогічні семінари, батьківські всеобучі, школи родинного виховання, сімейні клуби. Через серію спеціально організованих занять батьки знайомляться з різними методами психологічної підтримки дитини в період адаптації до навчання. На заняттях розглядаються важливі проблеми, а саме: „Психолого-педагогічне забезпечення процесу адаптації учнів перших та п′ятих класів”, „Психологічний супровід обдарованих дітей”, „Вплив телебачення на психофізичний розвиток дитини”, „Виховання дітей з особливими потребами”, "Як розв’язати конфлікт із дитиною?” тощо.

Хотілося б, щоб досвід вищеназваних регіонів став прикладом для таких районів, як Бобринецький, Вільшанський, Компаніївський, Маловисківський, Онуфріївський, Ульяновський, Світловодський, в яких діяльність психологічної служби потребує вдосконалення у кількісних та якісних показниках.

Але разом із позитивними результатами діяльності психологічної служби закладів освіти області необхідно виділити проблеми, що виникли у ході реалізації Програми розвитку психологічної служби системи освіти Кіровоградської області на період до 2012 року. Зокрема це:

- повільно відбувається процес створення районних та міських центрів практичної психології і соціальної роботи; введення посад методистів, які відповідають за психологічну службу (з відповідною фаховою освітою);

- відсутнє психологічне забезпечення навчально-виховного процесу у міських, сільських школах з малою наповнюваністю;

- відставання у комплектуванні фахівцями психологічної служби закладів професійно-технічної освіти (фактично відсутні посади соціальних педагогів), інтернатних закладів усіх типів, дошкільних і позашкільних закладів освіти;

- недостатнє забезпечення належних умов праці практичним психологам та соціальним педагогам відповідно до Положення про психологічний кабінет (наказ Міністерства освіти і науки України від 19.10.2001 р. № 691);

- недостатня увага звертається на викладання психологічних дисциплін у навчальних закладах, введення факультативних курсів, гуртків щодо формування навичок здорового способу життя у дітей та підлітків, введення години психолога в навчально-виховний процес освітнього закладу для проведення корекційно-розвивальної роботи;

- актуальним постає питання про розробку проблемно-тематичних та авторських курсів підвищення кваліфікації практичних психологів й соціальних педагогів, а також розроблення, тиражування і розповсюдження методичних матеріалів для практичних психологів і соціальних педагогів.

Тому основними завданнями діяльності психологічної служби закладів освіти області на найближчий період має бути:

- сприяння повноцінному розвитку особистості вихованців, учнів, студентів на кожному віковому етапі, створення умов для формування у них мотивації до самовиховання і саморозвитку;

- забезпечення індивідуального підходу до кожного учасника навчально-виховного процесу;

- профілактика і корекція відхилень в інтелектуальному і психофізичному розвитку вихованців, учнів, студентів;

- реалізація практичних заходів, спрямованих на розбудову психологічної служби, особливо у сільских школах та школах з малою наповнюваністю, системі професійно-технічної освіти, інтернатах та інших типах навчальних закладів;

- запровадження іноваційних моделей діяльності психологічної служби;

- соціально-психологогічне забезпечення процесу реформування освіти на всіх її рівнях, здійснення психологічної експертизи освітніх інновацій, психологічної діагностики, соціально-психологічної корекції, соціальної реабілітації;

- підвищення психологічної культури всіх учасників навчально-виховного процесу;

- підвищення фахового рівня та професійної компетентності практичних психологів й соціальних педагогів, опанування іноваційних методів і технологій, надання психологічних і соціальних послуг;

- проведення моніторингових та психолого-соціальних досліджень, спрямованих на контроль якості послуг.

У 2012-2013 н.р. діяльність працівників психологічної служби навчальних закладів має бути спрямована на виконання заходів з реалізації наступних державних програм:

Державної цільової соціальної програми зменшення шкідливого впливу тютюну на здоров'я населення на період до 2012 року (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 3 вересня 2009 р. № 940);

Загальнодержавної програми "Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини" на період до 2016 року (затверджено Законом України від 5 березня 2009 року № 1065-VI);

Загальнодержавної програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2009-2013 роки (затверджено Законом України від 19 лютого 2009 року № 1026-VI);

Державної цільової соціальної програми "Молодь України" на 2009-2015 роки (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 28 січня 2009 р. № 41);

Державної програми "Репродуктивне здоров'я нації" на період до 2015 року (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2006 р. № 1849).

Забезпечуючи психологічну складову навчально-виховного процесу, практичні психологи та соціальні педагоги мають здійснювати соціальні та психологічні дослідження щодо:

1. Визначення готовності дітей до навчання у загальноосвітній школі.
2. Психолого-педагогічне забезпечення адаптування учнів 1–5-х класів до навчання у школі.
3. Соціально-психологічне забезпечення профільного навчання.
4. Профілактика негативних явищ у молодіжному середовищі та формування навичок здорового способу життя у дітей та підлітків.
5. Соціально-психологічний супровід підлітків «групи ризику» та родин, що потребують соціальної підтримки.
6. Психологічний супровід розвитку дитини в умовах інклюзивного навчання.
7. Психолого-педагогічний супровід обдарованої особистості тощо.

Список рекомендованої літератури

Навчальні посібники:

1. Аксіологічні основи психологічної культури особистості: навчально-методичний посібник / В.В. Рибалка. – К.: АПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих: Ін-т обдарованої дитини; АПН і МОН України, Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи, 2009.- 326 с.
2. Панок В.Г., Чапрак Я.В., Романовська Д.Д. Психоконсультативні стратегії діяльності практичного психолога системи освіти. Навчально-методичний посібник. – Чернівці: «Рута», 2010.- 116 с.
3. Панок В.Г., Острова В.Д. Психологічна служба вищого навчального закладу (організаційно-методичні аспекти). – К.: «Освіта України», 2010.– 230с.

Методичні посібники:

1. Рибалка В.В. Честь і гідність особистості як предмет діяльності практичного психолога / В. Рибалка. – К. : Шк. світ, 2010. – 128 с. – (Бібліотека «Шкільного світу»).

2. Луценко Ю. А. Діти-правопорушники: що робити? /

Ю. Луценко – К.: Шк. світ, 2010. – 128 с. – (Бібліотека "Шкільного світу").

3. Мерзлякова О.Л. Як не потрапити на гачок маніпулятора: програма занять для молоді (метод. посіб)/ О. Мерзлякова. – К.:Шк.світ, 2010 . -119с.

4. Настільна книга соціального педагога (нормативно-правове забезпечення діяльності) / упоряд. Ю.А.Луценко, В.Г.Панок. – К.: Білоцерківдрук, 2011. – 308с.

Методичні рекомендації:

Корекція психосоціального розвитку дітей з церебральним паралічем. Методичні рекомендації працівникам реабілітаційних центрів / За ред. Т.Д.Ілляшенко; [автори: Гриценок Л.І., Ілляшенко Т.Д., Обухівська А.Г., Романенко О.В., Скрипка Н.С.]. - К.: Духовна вісь, 2009.- 240 с.

Словники і довідники:

Словник-довідник психолога-консультанта / укл.: Н.В. Гаркавенко, Я.В. Чапрак, С.К. Шандрук, І.І. Солійчук / Наук. ред. В.Г. Панок .- Чернівці: «Рута», 2010.- 200 с.

НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ

МЕТОДИЧНИЙ ВІСНИК

№ 48

Підписано до друку ……р.
Формат …… Папір …… Гарнітура ……
Друк – …… Тираж …… прим.
Зам. № ……

Віддруковано ……